55

yazko

VADİM ANDREEV

YABAN TOPRAK

YABAN TOPRAK

Yazko 1981
Çeviri - Roman
Büyük Ödülü

VADİM ANDREEV

Çeviren :
T. Ahmet Şensılay

yazko

YABAN TOPRAK
(roman)

YAZKO
Nuruosmaniye caddesi
Atasaray, 206.
Cağaloğlu — İstanbul

1981 ÇEVİRİ ROMAN ÖDÜLÜ

Bu kitap Ağaoğlu Yayınevi Tesislerinde
dizildi, basıldı, ciltlendi, 27 73 37
Kapak: Leyla Uçansu
İstanbul, 1981

YABAN TOPRAK

VADİM ANDRÉEV

Türkçesi
T. AHMET ŞENSILAY

Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim
Kooperatifi

I

Ossokine, fabrikada çalıştığı on yıldan beri yalnız iki kez gecikmişti işe: ilkinde çalar saati bozulmuştu, ikincisinde ise sabahın yedisinde çalışma belgelerini denetlemek üzere bir polis damlamıştı kapıya. Dolayısiyle Ossokine bu geçikmelerden sorumlu değildi, ama bunları anımsadıkça bir huzursuzluk duyuyordu. Son kertede düzenliydi; her aksaklık önceden düzenlenmiş iş proğramını ona göre bozduğu için günlerce canı sıkılıyordu bu işe. Savaşa karşı da, sanki kendisini hiç ilgilendirmeyen, sıkıcı, sakin ve ölçülü bir yaşam sürmesini engelleyen bir şeymiş gibi, aynı biçimde tepki gösterdi. İşgünü sekiz saatten onikiye fırladı hemen. Bundan böyle bazen sabah, bazan akşamüstü saat dörtte işbaşı yapmak zorunda kaldı, cumartesileri tüm gündüz - veya tüm gece çalışıldı. Sirenler bazan yuvarlanan sesleriyle çalışmaya koyuluyorlardı, ve bu genellikle gereksiz yere oluyordu - Paris pek ender bombalanıyordu -. O zaman çalışmayı kesmek veya yataktan çıkmak, sonra da nem ve ilaç kokan bir sığınağa inmek gerekiyordu.

Yabancı ve vatansız olan Ossokine de seferberlik kapsamındaydı, ama onu askere çağırmakta hiç acele etmiyorlardı nedense. O da ağır ağır savaşa alıştı. Oralardan epey uzaklarda bir yerlerdeki Maginot hattı, daha ötelerde Polonya, Norveç, Finlandiya sözleri geçiyordu; ama burada, Paris'in bu kirli yörekentinde artık alıştığı fabrikadan ve orada çalıştığı on yıldan beri kaldığı otelden başka bir şey yoktu. İşi,

sanki bir karabasan, ağzına uykusuzluk acılığı veren, sanki alıştığı gibi yaşamasını engelleyen hafif bir bulantı gibi geliyordu, ama davranışlarını da savaş yokmuşcasına sürdürüyordu. Pazar günleri, bir tür dinsel tören gibi, korktuğu sorumluluk duygularından arınma çabasıyla alışkanlıklarını yineliyordu: Saat ona kadar yatakta uyuyarak tembellik, sonra belediye hamamı, Quartier Latin'deki küçük öğrenci aşevi -O'nu yaşamının Sorbonne'daki hiç bitiremediği öğrenimini yaptığı o anlaşılmaz, o artık yabancı kesimine bağlayan tek yer- kahvelerde geçirilen uzun saatler -her kez bir yenisini seçerdi-, ve geceleri sinema. Ossokine'in öğrenciyken pek arkadaşı yoktu, şimdilerde ise hiç kalmamıştı. Bu durum bir rastlantı değildi. Kazandığı bursu almaktan vaz geçmiş ve çalışmak üzere fabrikaya - pislik dolu ve leş gibi kokan bir kauçuk fabrikasına eski zamanlarda manastıra kapanıldığı gibi, öğrencilik yaşamına bir daha hiç geri dönmemek üzere, kin duymadan, fakat tam bir horgörü ile gelmişti. Mantıksız doyumların ve küçük umutların en önemli şeyi, içindeki nasıl dolduracağını bilmediği sonsuz boşluğu ona unutturacağını umuyordu. İçini yakan bu ateşin bilincine pek tez, daha ergenlik çağında, iç savaşın sonunda, kendisini güneşin beyaz ve kızgın bir top gibi ağır ağır adımladığı hiç mi hiç bulutsuz bir göğün altında, İstanbul Boğazı'nın kıyısında bir göçmen kampında bulduğunda varmıştı. Öğrencilik yıllarının başlarında, alıştığı boşluğun ve umutsuzluğun sonuna geldiğini sanmıştı, ama yıllar geçtikçe bu sanısında da yanıldığına kendisini inandırdı. İnsanlardan yeniden uzaklaşmak ve eğlenceli öğrencilik yaşamına son vermek gereksinimini duydu.

Elbette ki bu kopuş hiç mi hiç acısız olmadı. Uzun aylar, hatta yıllar boyunca insanların, yaşayan yaşamın tartışmalarının ve özellikle kitapların özlemini çekti. Yendiği en büyük güçlük de bu oldu. Hâlâ metroya veya otobüse cebelini tıka basa gazeteyle doldurmadan binemiyordu. Düzenini geçmişin

anılarıyla bozacak yazılarla karşılaşmamak için kendini detektif romanları okumaya zorluyordu. Başlangıçta bunlar ona şaşılacak kadar birbirine benzer, tatsız, yavan ve ilgisiz geliyordu. Ama bir gün bu kesintisiz gizemli cinayetler, detektifler ve zamparalar defilesinin içinden birdenbire özel bir parfüm, kendisine ucuz kırmızı şarabı anımsatan bir koku sezdi ve o andan tezi yok, eline geçen her detektif romanını, hatta en kötü ve en bayağılarını bile, tüm gövdeyi arındıran, hafifleten, neredeyse uyuşturan bir ilâcı yutar gibi, soluk bile almadan okumaya koyuldu. Savaştan önce cumartesi günleri fabrikada iş kesildiğinde, Cros-grès sokağındaki küçük ve söylentili oteline döndüğünde satranç kurumları kitabını açar, açılış oyunlarını incelemeye başlardı. Ama, pek seyrek bile olsa, gerçek, yaşayan bir karşıtla karşılaştığında oyunlarını uygulamayı beceremiyordu.

Yaşamı yadsımasında, yokoluşçu eğiliminde Ossokine'e çevresindeki dünyaya hiç benzemeyen, çok renkli ve sonsuz düşler kurabilme yeteneği yardımcı oluyordu. Geceleri düşlerine giren kimseleri pek ender anımsıyor, çoğu kez aklına bile getirmiyordu. Düşler gün ışığında tüm çekiciliklerini yitiriyor, anlamsızlaşıyor, çoğunlukla tatsızca gülünçleşiyorlardı. Ossokine, düş kurduğunda, belli belirsiz bir görüntüyle, buzlu bir camın ardındaki hiç bilmediği bir manzarayı görmüşcesine doyum buluyordu. O zaman düşleri belirsizlikten, gerçeküstücülükten arınıyor; yaşadığı dünyaya karşı ilgisizliği ve ona direnebilmek için gösterdiği sabır artıyordu. Böylelikle ışığın anısı aydınlığın yerini tutuyor, bir sevdanın anısı sevişmekten daha güzelmiş gibi geliyordu.

12 haziran 1940'ta Ossokine ilk kez her şeyin, fabrikanın, Paris'in hatta kendisinin bile rayından çıktığını sezdi. O gün içinden gelen bir itilimle işe onbeş dakika erken geldi. Her işçinin geliş ve gidiş saatlerini otuz saniyelik bir belginlikle saptayan, dengeli bir uyumla şallanan gözetim saatlerinin sıradaki askerler gibi dizildikleri avluya girince durdu ve bi-

sikletini destek tutamağına yasladıktan sonra hırsla bir sigara yaktı. Fabrikanın içinde sigara içmek yasaktı.

Önünde, avucunun içi gibi bildiği ve doğudan ve kuzeyden gelen kaçaklarla tıkanmış Bezons köprüsü çekilişinden sonra iyice boşalmış bulunan uzun bir yol uzanıyordu. Bu göçmen seli bir kaç gündür Havre bulvarını Seine nehrinden aşıran dar taş köprüyü doldurmuştu ve Ossokine'in kafası bu işe basbayağı bozuluyordu. Bir kez daha şiddetle, önceden hiç bilmediği kötü, amansızca iç karartan bir duyguyla, yepyeni bir durumla karşılaşıyordu. Fabrikanın kapısının açıldığı bu bomboş çarpık yolda her şey eskiden olduğu gibiydi, hiçbir şey değişmemişti. Bir kıyıda üzerindeki «ilan yapıştırılmaz» yazısının hâlâ okunabildiği, alçıları kabuk kabuk dökülmüş fabrika binalarının kalın duvarları, öbür yanda Paris yörekentinin basık evleri, arasında turuncu bir deve dikeninin yeşerdiği yumuşak ve çöp dolu bir arsa, tek katlı bir evin isli, gri duvarına sıçramış bir kan lekesi gibi duran koyu kırmızı bir kasap dükkanı tabelası. Ossokine, beş yıl önce kasabın yerinde bir berberin bulunduğunu anımsadı. Bu anısı yörekent berberlerinde hâlâ tabelâ yerini tutan simgenin, uzun siyah saplı demir traş tasının rüzgârdaki gıcırtısını duyarcasına belirginleşti.

Tasın gıcırtısı bilincindeki yerini ağır ağır bir sandalye gıcırtısına bıraktı; kısa aralıklı, tatsız ve bir zamandır kafasından çıkmayan bir ses... Bu ses ona şimdiki yaşantısını inatla ve yöntemli bir saplantıyla öngördüğü günleri anımsattı. Bir anda öğrencilik odası gözünün önünde canlanıverdi: çalışma masasının üzerine bükülmüş bir çift el gibi yerleştirilmiş mavi deriden kadın eldivenleri ve eski bir sandalyada sallanan kendisi...

Hırsla nefeslediği sigarası parmaklarının ucunu yaktı. Ossokine cebinden ezilmiş bir paket çıkardı ve rüzgârdan ceketinin yakasıyla korunarak başka bir sigara yaktı. Dün, sabahın dördüne kadar çalış-

mış ve otele döndüğünde kendisini çok yorgun bulmasına karşın, uyuyamamıştı. Çarşaflar, gevşemiş ve yorgun kaslarını yakıyorlardı, pencerelerin sonuna kadar açık olmasına karşın odada dayanılmaz bir sıcak vardı. Top sesleri geliyordu uzaktan, topçu ateşi gece boyunca kesilmemişti. Sonunda, sabaha karşı, tan yeri ağarırken ve bir çınar ağacının kara dalları pencerenin ardında biçimlenirken gelmişti uykusu. Ama bu onun beklediği temiz ve hafif uyku değil, ağır, beceriksizce, bir kamyonun yamaç tırmanması gibi bir uykuydu. Ossokine bir türlü bütünüyle dalamamış ve yarım saatte bir uyanıp bilinçsizliğe yeniden azaplı bir biçimde geçerek kötü bir uyku uyumuştu.

Yatışı gövdesini dinlendireceğine sanki büsbütün yormuşcasına dökülerek geç kalmıştı. Paris Soir'ın ilk baskısını ve rusça bir gazeteyi bomboş bir aşevinde -yemek saati hayli geçmişti- okumuştu. Arabaşlıkları iyi kavramak güçtü, çünkü haberler zıt şeyler söylüyor, çelişiyorlardı. Bununla birlikte Ossokine savaşın başından beri ilk kez Alman'ların Paris'i alabileceklerini düşünmüştü. Ekşimtrak bir şarapla ıslattığı çok pişmiş ve soğuk bir bifteği iğrenerek çiğniyordu. Birdenbire her şey sıkıcı ve iğrenç gelmişti ona. Aşevinin yarı karanlık, dumanlı salonu, kırmızı şarapla lekelenmiş kâğıt masa örtüsü; sonra, arka avluya bakan pencere, küçük bir samanlığın sallanan kapısı, toprağı bıkkın ama ısrarlı bir tavırla eşeleyen biri kızıl, biri beyaz iki tavuk... Hâlâ bir saatten fazla zaman vardı işbaşına. Ossokine oteline geri dönmüştü. Giriş katındaki içki barı kapalıydı, odasına çıkan dik ve dar merdiveni tırmanırken görüşmek üzere odasına çağıran otel sahibi tarafından durdurulmuştu.

Ossokine otelde kaldığı on yıl boyunca otel sahibinin bölümünün eşiğini belki yalnız onuncu kez geçmişti. En ufak bir ilgi bile duymadan bir göz atmıştı çevresine. Bozulmuş bir yatak, hemen ayakucunda büyücek bir sandık, kirli duvar kâğıdına iliş-

tirilmiş «Saint-Raphaël-Quinquina» içmemizi salık veren genç ve güzel kız resimleri, mermer bir konsolun üzerine yerleştirilmiş toza batmış yapma çiçekler, havada hemen yandaki diğer odaların kokusu; yani kısacası on yılda hiç bir şey değişmemişti ve herşey herhangi bir diğer otel odasında bulunanlardan farksızdı.

Otel sahibi, yılda bir kez, güz mevsiminde yıldönümü nedeniyle Ossokine'e sunduğu Madère şarabından bir şişe getirmişti. Koyu kırmızı renkli şarabı küçük kadehlere koyduktan sonra Ossokine'e Paris'ten ayrılacağını, otelde anahtarları vermek için güvenemeyeceği yeni kiracılardan başka kimsenin kalmayacağını söylemişti. Üç yıldan beri çatı katında oturan mezarcı ve topal karısı çok içiyorlardı, pek yakın zamana kadar henüz çocuk olan kızları Francoise da sapıtmıştı. Dolayısıyla otelle ilgilenmesini rica ediyordu Ossokine'den; eğer o da gitmek zorunda kalırsa anahtarları semtin bakkalına bırakabilirdi. Çünkü onlar Paris'te kalırlardı herhalde. Otelci, sıkıntılı bir tavırla, her tümcesini aynı sözcüklerle bitirerek uzun uzun konuşmuştu:

— Kim düşünebilirdi ki böyle bir zamanda yaşayacağımızı? Biz ki her şeyi gördüğümüzü sanırdık!

Ossokine otelcinin traşsız yüzüne ve şarapla lekelenmiş yeleğine bakmış ve dinlediklerinin onu hiç ilgilendirmediğini, fabrikaya, lastik çizmeleri kükürtledikleri fırınların yanına ne denli çabuk giderse o denli iyi edeceğini düşünmüştü. Otelciden ayrılıp odasına dönmüş, nikel gidonlu ve parlak jantlı yeni bisikletini yağlamış, gaz maskesini omuzuna asarak işe yollanmıştı.

— Hey arkadaş, n'aber?

Ossokine daldığı düşten uyandı, şaşkın bir tavırla süzdü bir an omuzuna dostça vuran işçiyi ve «iyidir» dedi. Sönmüş sigarasını fırlattı ve aralık duran büyük kapıdan fabrikaya girdi. Gözetim saatlerinin yanında bir işçi kalabalığı bulunuyordu. Üç yıl önceki son grevden beri fabrikanın avlusunda bu

kadar büyük bir kalabalığı hiç görmemişti. Yönetmen, uzun boyuyla işçilerin tepesinden bakıyordu. Bir zürafaya şaşılacak kadar çok benzeyen genç bir mühendisti. Cepheden gelen son haberlerle endişeye kapılan işçiler çalışmayı sürdürmek istemiyorlar, yönetmen ise onları yatıştırmaya çalışıyordu. Ossokine saatlere yaklaştı, alışkın bir davranışla 518 sayılı kartı saatin nikel ağzına soktu ve kola bastı. Kısa bir zil sesi duyuldu, kartonun sayılar kesiminde daha önce basılmışların yanında bir yenisi belirdi. Saat: 15 dakika: 56. Ossokine kartı yerine koydu ve yönetmenin çevresini almış olan işçi yığınına yaklaştı.

— Size diyorum ki -yönetmen olabildiğince egemen bir tavırla konuşmaya çaba harcıyordu-, size diyorum ki Almanların ilerlemesi durdurulmuştur, ordumuz süngü ile karşı saldırıya geçmiştir. Savaş Bakanı Paris bölgesi fabrikalarının boşaltılmasına son verilmesini emretmiştir. İş, olağan zamandaki gibi sürmelidir. Ulusal savunma için çalıştığımızı unutmayınız.

İşçiler ne menem bir ulusal savunma için çalıştıklarını çok iyi biliyorlardı. Fabrikaya gönderilen ve pek kıt bir mal olan kauçuğun hemen hepsi kadın çizmeleri ve tenis ayakkabıları yapımında kullanılıyordu. Gelen kauçuğun yalnız onda biri ile nöbetçi çizmeleri yapılıyordu. Fabrikanın sahibi olan anonim şirketin bizzat ulusal savunma bakanı tarafından yönetilmesi boşuna değildi. İşçilerin suratlarındaki asıklık süregidiyordu. Kimse bu zürafa yönetmene inanmak istemiyordu. Arka sıralardan bir kadının ince sesi yükseldi:

-- Bay yönetmen, boşaltmanın durdurulduğuna ilişkin bir güvence verin bize. Paris'te yalnız kalmak istemiyoruz.

Ama ben de sizinle birlikte kalıyorum. Ben de sizinle birlikteyim.

Kalabalıktan neşeli bir kahkaha yükseldi. Ossokine'in yanında duran, kapıda karşılaştığı işçi neşe-

li bir sesle bağırdı:

— Makineli tüfekli bir birlik olsaydı daha sağlam bir güvence olurdu!

Yönetmenden güven isteyen ses keskin bir tonla bir daha çınladı:

— Ön ödeme yapılmasını istiyoruz. -Sanki ön ödeme sorunu tüm güçlükleri giderecekmiş ve Fransız karşı saldırısının başarısını sağlayacakmış gibi.-

Yönetmen küçük kafasını yanında duran saymanlık müdürünün kulağına doğru eğdi ve birkaç tümce mırıldandıktan sonra sesini yükselterek bağırdı:

— Hemen işe koyulmanız koşuluyla sizlere altı saatlik bir ön ödeme yapılacak.

İşçilerin sıraları dağıldı, bir kaç dakika sonra fabrikanın avlusu yeniden boşalmıştı. Ossokine, ince tozla kaplı bir atelyeyi geçti, büyük ve yuvarlak bir fırında saf kauçuğun kaynatılıp bir sürü pislikle karıştırıldığı, yapışkan ve tatlımsı, çok yoğun bir kokunun egemen olduğu yarı karanlık ve uzun bir bölüme girdi. Sonra, çok dar bir merdiveni tırmanarak kükürtleme atelyesine yöneldi.

Fırınlara yaklaşırken Ossokine çevresine bakındı. Her şey yerli yerindeydi. On yıldır hiçbir şey değişmemişti. Büyük atelye, benzin, kükürt ve yanmış kauçuk kokuyordu. Büyük bir kırpıntı yığını vardı bir köşede. Küçük tekerleklere takılı sepetlerde işçiler üzerine henüz kükürtlenmemiş yumuşak ve yapışkan kauçuk sürülen maden parçalar çekiyorlardı. Yeni hazırlanmış çizmelerle dolu arabacıklar rayların üzerinde ilerliyorlardı. Uzakta, atelyenin öbür ucunda, üzerinde tavana doğru, uyumsuz bir fransız dansı yaparken katılaşmış gibi duran kundura kalıplarının bulunduğu masaların çevresinde akşam vardiyası için henüz gelmiş bulunan bir grup işçi duruyordu. Motorlar tatlı bir horultuyla kükürtleme fırınlarına kızgın hava yolluyorlardı. Bu horultular, Ossokine'in adım başına alışılagelmiş "N'aber?»lerle sıktığı işçi elleri, her şeyin her zamanki görün-

tüsü; bütün bunlar gün başından beri onu ilk kez sakinleştirip yatıştırıyorlardı.

Ossokine'in yerini alacağı ihtiyar Dujardin giyinmişti bile. Geniş, kolalı bir yaka -hani şu otuz yıl önce takılanlardan çenesini sivri ve zayıf gösteriyordu. Paltosu haziran ayının ve atelyenin sıcağına karşın tepeden tırnağa iliklenmiş, kasketinin altına, kulağının ardına önceden bir sigara yerleştirilmişti. Ossokine, Dujardin'in o an yalnız bir tek şeyi, sigara içmeyi istediğini anladı. Dujardin ona acele ile zorunlu bilgileri verdi: 1 numaralı motor tekliyordu, borulara giden hava çok kızgındı, dikkat etmek gerekiyordu. Musluk fazla açılmamalıydı. Ossokine'in geçen hafta bir kaçak saptadığı boru her zamanki gibi hâlâ onarılmamıştı, genel olarak her şey yolunda idi.

Giderken sordu Dujardin:

Kentte ne var, ne yok?

Isının düşmemesi için göstergeleri inceleyen Ossokine dalgın bir sesle yanıtladı·

— Şöyle, böyle. İlginç bir şey yok.

Ama, kendine geldiğinde durumun kötü olduğunu söylemek gerektiğini düşündü. Dujardin uzaklaşmıştı. Ossokine boşver gibilerden elini salladı, nasılsa Dujardin on dakika sonra gazeteleri okuyacak ve anlayabileceği kadarıyla durumu öğrenecekti.

3 numaralı motorun ısı göstergesinin iğnesi, kontrol noktası olan 126° ya doğru yaklaşıyordu. Ossokine kızgın hava veren musluğu özenle kapadı. 2 numaralı motor düzenli çalışıyordu. Volantının düzgün ritmi Ossokine'i neşelendiriyordu. Ama 1 numaralı motor dikkatini çekti. Pek az duyulabilen bir horuldama, seslerin alışılagelmiş uyumunu bozuyordu. «Ne oluyor» acaba? diye düşündü Ossokine, motoru incelerken. Herşeyin yolunda olduğu söylenebilirdi, motoru soğutan su düzenle akıyordu... Ama, işte, yağ Elbette, yeterince yağ yok.»

Ah Dujardin, ah! diye söylendi. Bu denli basit bir şeyi nasıl düşünemedi!

Ossokine, çok ince bir iğneyle yağı dağıtan

küçük boruyu temizledi; motorun homurtusu hemen değişti, temiz ve uyumlu bir düzene girdi. «Motorun ısınması çok gecikmez» diye düşündü Ossokine ve ısı göstergesini bir kez daha denetledi. 3 numaralının ibresinin 127° de durduğunu kıvançla gördü. Musluğu hafifçe araladı ve çevresine bakındı. Atelyenin öbür ucunda yönetmeni gördü. Yönetmen karşısında ayakta dikilen ustabaşı Piratte'ı alışkanlığı üzere elleri cebinde azarlıyor, ama motor horultuları ile boğulan sesi işitilemiyordu.

Piratte, ufak-tefek, kel, suratı yorgunluktan kararmış bir halde yanıt yetiştirmeye çalışıyordu, ama yönetmen onu dinlemiyordu bile.

«Yine başlıyor. Hâlâ kendini eskilerden üstün göstermeye çalışan bir yumurcak.» Ossokine, yönetmene takılan yeni, ona tam olarak uyan, aşağılayıcı ve çarpıcı lâkabı zevkle anımsadı. Yönetmen çemkirmeyi sürdürerek uzun, pergel gibi bacaklarını hiç bükmeden geniş adımlarla Ossokine'e doğru ilerliyor, Piratte'da hoplaya sıçraya izliyordu onu. Ossokine, yönetmenin yaklaştığını görmemiş gibi dönerek ısı göstergelerini denetlemeye koyuldu. Yönetmen ve Piratte'ın hemen yanından geçtiklerini göz ucuyla gördü. Bazı tümceler çalındı kulağına:

— Niçin elli? Size seksen diyorum. Bu bir rezalettir.

Çok zayıf bir sesle yanıtlıyordu Piratte:

— Bu gün işçiler iyi çalışmıyorlar.

Gerçekten de, atelyenin işçilerin kauçuğu kundura kalıplarının üzerine yaydıkları bir çok tezgahı boştu. Ossokine'in 2 numaralı fırınının koskocaman ağzını açıp yanık kükürt kokan parlak kahverengi balıkçı çizmeleriyle dolu arabacığı atelyeye sürmesiyle bir diğer çizme yığınını kükürtlemeye başlaması arasında handiyse bir yarım saat beklemesi gerekmişti. İş o denli yavaş ilerliyordu ki, Ossokine ön ödemesini almak üzere (500 frank) saymanlığa kadar koşacak zamanı buldu ve öğle paydosunda fırını bile kapatabildi. Azığını doğal olarak motorların

horultularının eşliğinde yiyordu ve her an ısı göstergelerinin kaprisli iğnelerini denetlemek üzere yemeyi kesmesi gerekiyordu.

Gün batımının yatık ışınları atelyeyi uzunlamasına aydınlatıyor ve kalıplardan çıkartılmış, fakat henüz sıralanmamış çizme yığınını boz-kızıl bir ışıkla bezeyerek saydam toz bulutlarının içinde oynaşıyorlardı. Bu kızıl yığın bir araya getirilmiş bir sürü ayaktan yapılmışa benziyor ve atelyenin bir ucunda yemek yiyen işçilerin kahkahaları vahşi bir biçime bürünüyordu. Fırınların iş molasındaki yoğun sessizliği motor horultularına alışkın Ossokine'i sıkıyordu. Yeniden, sanki dünyada öngörülmeyen, tehdit edici, korkunç bir şey gizliden gizliye hazırlanıyormuş gibi bir sezgiye kapıldı.

İki ekmek diliminin arasına ince bir kaç sosis kıymığı sıkıştırarak pencereye yaklaştı Ossokine.

Batan güneşin ışınları avlunun öteki ucundaki alçak ve uzun bir atelyenin çatı camlarından yansıyordu. Yağmurluklar için kauçuklanmış kumaş yapılıyordu orada. Çatının bir ucunda bir cam kırılmıştı ve pencerenin demir çubukları koyu menekşe rengi bir çukurun üstünde örülmüş örümcek ağlarını andırıyorlardı. Ossokine, geçen hafta bir akşam orada bir benzin haznesinin bir çok işçiyi ağır yaralayarak patladığını anımsadı. Patlama bir Alman hava akınından üç gün sonra olmuş ve Ossokine'in atelyesinde panik yaratmıştı. Yeni bir hava hücumu sanmıştı herkes. İşçilerin korkudan şekilsizleşmiş yüzleri Ossokine'in gözleri önünden geçiyor, isteri krizi geçiren bir kadının müthiş çığlığı kulaklarında çınlıyordu. Eski bir süpürgeyi göğsünde sıkarak yerlerde yuvarlanıyordu kadın. Kıvranan bu zayıf gövdenin yanına varabilmek için Piratte ile birlikte çok güçlük çekmişlerdi.

Dujardin'in unuttuğu, fırının kızgın kapaklarını açarken kullanılan kaba bez eldivenler pencerenin yanında duruyorlardı. Ossokine aynı gün ikinci kez öğrencilik odasının çalışma masası üzerindeki mavi deriden kadın eldivenlerini anımsadı. «Ayrılmak

zorunda olduğumuzu anlayamazdı. Başkasını sevdiğimden değil, yalnızca bildiğim gibi yaşamamı engellediği için. Hem eğer ben onu sevseydim... ama ben sevebilir miyim ki?» Ossokine üniversiteyi bir aşk mutsuzluğu yüzünden değil -bir bu eksikti!- Paris'teki yaşamıyla hiç ilgisi olmayan nedenler yüzünden terkettiğini iyi biliyordu.

Bir yazıda, hep yeşil olan, bir çok yüzyıl önce bir orman yangınında gövdesinin içi yanan bir sekoya ağacından söz edildiğini anımsadı. Ağaç o zaman, dal ve yapraklarından yoksun, bir fabrika bacası gibi dikili kalmış. Gövdesinin içinden bakıldığında ta en yukarıda, ulaşılmaz bir noktada ufacık, masmavi bir gök parçası görülürmüş. Ağaç ölü gibiymiş. Ama, bir çok yüzyıl süren bir uykudan sonra küçük, yeşil dallar ve reçinalı, dantel gibi yapraklar belirmiş. Ağaç yeniden ağır ağır büyümeğe koyulmuş ve sonsuz yaşama tutkusuna hayran kalınmış.

«Paris'te, Rus iç savaşından bir kaç yıl sonra ben de yeniden yaşadığımı sandım. Ama, bu uzun sürmedi. Kurumuş gövdede küçük, yeşil sürgünler belirmesine karşın, ruhum ölmüş, yokolmuştu... Ve o ise, bir başkasına tutulduğumu sanıyordu!»

Eğrisini-doğrusunu ayrıntılı olarak düşündükten sonra şu sonuca varmıştı: Yirmiyedi yaş öğrencilik için hayli geçkin sayılırdı, o dönemde ilişkide olduğu kişiler ve kitaplar ona geçerli olan hiçbir şey kazandırmıyorlar; ona da kendisini düşünmekten başka birşey kalmıyordu. Aslında şiire karşı duyarlığı olmamasına karşın Baratynski'nin mısralarını kesintisiz anımsıyordu:

Niçin iyi yaşamak! Bu aşağılık dünyada hiçbir şey
hiç bir zaman değişemez!
Her şey söylenmiştir ve gelen gün
yalnızca kendisini yineler...

— Bu da neyin nesi? Görüyor musun Paul?

Ossokine döndü. Yanında iyi tanıdığı bir kadın işçi duruyordu. Onun iri, siyah, bebek gözlü, çok boyalı, yorgun ama hâlâ genç ve güzel yüzünü süzdü. Bir kaç yıl önce onunla yalnız üç hafta süren bir

ilişkisi olmuştu. Ossokine'in tüm ilişkileri gibi neşesiz başlamış ve başladığı gibi bitmişti. İlk birkaç buluşmadan sonra Ossokine bıkmış ve ayrılmak için bahane aramaya başlamıştı.

— Nedir bu?

Ossokine pencereden baktı. Fırtına bulutlarına benzeyen, kalın, koyu gri bir bulut kuzeyden Paris'e yaklaşıyordu. Zemine yayılmış çok yoğun bir duman gibi yavaş ve tatlı bir görüntüsü vardı. Sartrouville'in uzak tepeleri şimdiden yöre kentin evlerini teker teker sanki eritiyormuşcasına yokeden, sarmalayan kesif karanlığın içinde kalmışlardı. Birkaç dakika sonra hava kararda ve rüzgar esmeye başladı. Yandaki atelyenin cam çatısı parlaklığını yitirdi. Güneşin batışı sisin içinde yitti, herşey tekdüze bir dumana, mat bir griye boğuldu. Ossokine, fabrikayı saran koyu karanlığın fırtına belirtisi olan loşluğa hiç benzememesine karşın:

— Bu gece fırtına patlayacak! dedi.

— Almanlar gaz atıyorlar, dedi işçinin biri, dalga geçip geçmediği belli olmayan bir sesle.

Mola süresinin bitimini haber veren bir zil duyuldu. Ossokine fırınlarının yanına döndü ve ışığı yaktı. Arabe-Boise pencereleri kapamaya ve karartma perdelerini çekmeye çabalıyordu. Sivil savunma talimatnamelerine en ince ayrıntılara kadar uyuluyordu fabrikada. Zaten çok sıcak olan atelyede hava büsbütün boğucu oldu, benzin ve kükürt kokusu büsbütün yoğunlaştı.

Saat ona kadar çalışma olağan bir biçimde yürüdü. Ama tam Ossekine işini sabahın dördü yerine ikisinde bitirmeyi düşünürken bir aksaklık oluverdi. Kükürtlenmiş çizmelerle dolu arabacık 1 numaralı fırının dibinde raydan çıktı. Ossokine hemen sıcak hava girişini kesti, kapağı ardına kadar açtı, ama pek yavaş soğuyordu fırın. Gösterge 80° e kadar düştü ve durdu. Ossekine göğsüne bir elektrik lambası takıp kalın eldivenleri giydikten sonra, Piratte ile birlikte dipsiz gibi görünen siyah ve kızgın kapıdan içeri girdi. Eldivenlere rağmen fırının duvarları-

na dokunulamıyordu. Ciğerleri kurutuyordu sıcak, kızgın hava. Yalnızca burundan, ve o da boğulmamak için pek az olmak üzere nefes almak gerekiyordu. Çizmeleri boşalttıktan sonra en güç işteydi sıra: kızgın payandaların arasından beceriyle arabacığın içine girmek ve bir daha çıkılması olanaksız gibi görünen bu demir kafesi kuvvetle döndürerek rayların üzerine yerleştirmek. Tüm gövdesi terle kaplıydı Ossokine'in, kafasından aşağı bir tas dökülmüş gibi yüzünden sular akıyordu. Arabacığın dışında çalışan Piratte'e bir göz attı ve ürktü. Arkadaşının gözleri kan çanağına dönmüş ve yuvalarından dışarı uğramışlardı. Beyaz ve seyrek saçları perçem perçem olmuşlardı, bayılmak üzere olduğu bile söylenebilirdi.

Sonunda arabacığı yeniden rayların üzerine yerleştirip dışarı çıktılar. Ossekine fırın girişindeki ısı göstergesine baktığında 72° idi. Üst üste iki vardiya çalışmışcasına bitkindi.

İşçiler gece yarısı evlerine döndüler, zira iş hiç bir biçimde yürümüyordu. Bununla birlikte Ossekine kalmak zorundaydı; son çizme yığınının kükürtlenmesini bitirmesi gerekiyordu. Karanlığa gömülmüştü atelye. Yalnız Ossokine'in omuzlarının üzerinde, tavanda, maviye boyanmış iki küçük lâmba hafifçe ışık saçıyorlardı. Motorlar tekdüze bir sesle yavaşça horulduyorlardı. Ossokine, yalnız kaldığı zaman duyduğu, bilinç altında ona işkence yapan kalabalığın gürültüsünün, yerini yalnızlığın dinginliğine bıraktığı zamanlardaki mutluluğunu duyuyordu. Canı sigara çekti. Her olasılığa karşı bir fırının ardına saklanıp sıcaktan bunalarak sık nefeslerle üst üste iki sigara içti. Tam yeniden ısı göstergelerine yaklaşırken bir cep fenerinin parıldayan ışığı, bir an için kundura kalıplarının bulunduğu masaları, metal parça yığınlarını tavana tutturan demir çubukları aydınlatarak atelyenin öbür ucunda belirdi.

Ossokine, «Kuşkusuz bekçidir, diye düşündü. Nereden de aklıma geldi sigara içmek...» Bu sırada ışık fırınların yanına vardığında yoğun karanlığın i-

çinde yönetmenin upuzun görüntüsünü seçti. Küçük kafasının yukarılarda bir yerde, tam tavanın altında, demir çubukların arasında kaybolduğu söylenebilirdi. «Bir bu eksikti şimdi!» Ossokine, öfkeyle motorların zaten parlayan bakır parçalarını fırçalamaya koyuldu.

— E, nasıl gidiyor bakalım? diye sordu yönetmen yaklaşırken.

Keyifsiz olduğu, atelyenin karanlığından sıkıldığı apaçık görülüyordu.

— Bir saate kalmaz, bitiririm bay yönetmen. Bu gün epey az bir iş var. Ossokine saygılı bir sesle konuşuyordu. Yönetmene karşı hiçbir saygı duygusu yoktu, ama onun kendisiyle konuşması bayağı hoşuna gitmişti.

— Bir saate mi? Yönetmenin küçük sarı gözleri bir an Ossokine'in üzerine takılı kaldı, zayıf ve uzun boynu için çok bol olan gevşek yakasını mekanik bir hareketle kaldırdı.

— Atelyeyi ikiye bölmeye karar verdim, dedi birden. Kundura kalıplarını ve masaları fırınların hemen yanına getirteceğim. Böylesi daha kullanışlı olacak.

Yönetmenin her şeyin yerini ve kurulu düzeni değiştirmek konusundaki saplantısını bilen Ossokine, bu durumun daha kötü olacağını, kadın işçilerin zaten fırınların ısısından yeterince rahatsız olduklarını belirtmeye cesaret etti.

— Ne yapalım, zamanla alışırlar. -Yönetmenin gülünç fikirlerinden hiçbir nedenle vazgeçmeyeceği görülüyordu-. Eğer tezgâhları itersem atelyenin öbür ucunda daha fazla yer olacak, diye açıkladı.

Aslında istendiği kadar boş alan vardı, ama demek ki hâlâ bir kaç metre kare kazanmak istiyordu yönetmen. Isı göstergesine bir kez daha göz attı ve giderken omuzunun üstünden söylendi:

— Yani bir saatte bitirebilecek misiniz? Öbür vardiya gelmeden?

Ve çirkin görüntüsü atelyenin yarı karanlığında yitti. Cep fenerinin kâh bir çizme yığınını, kâh boş bir

el arabasını, kâh siyah kauçuk kırpıntılarıyla dolu bir masayı aydınlatan yuvarlak ışığından başka bir şey görünmez oldu.

Sabahın ikisinde Ossokine fırının kocaman kapılarını kapadı, sıcak hava veren muslukları sonuna kadar sıktı; atelyede yapayalnız olmasından yararlanarak tepeden tırnağa sıcak suyla yıkandı. Çırılçıplak, yalınayak, elbiselerinin bulunduğu demir dolaba doğru yürürken «direktör beni atelyede yıkanırken görse ne der acaba?» diye düşündü. Işığı söndürdü. Ve cep lâmbasının ışığıyla çıkışa yöneldi. Birden her yanını çok kesif, korkunç bir yorgunluk kapladıladı. İşten bitkinleşmiş gövdesi onu başeğmiyordu. Kolları ve bacakları yumuşamış ve kum torbası gibi ağırlaşmışlardı. Ossokine, karanlıkta ayaklarını sürçerken «Eve varabileceğim kuşkulu, diye düşündü. Neyseki çok uzak sayılmaz.»

Zifiri karanlıktı avlu. Ilık ve ipil ipil bir yağmur yağıyordu. Uzaktan -ama dünkünden daha yakından- Ossokine'in akşamki bulut dolayısıyla gök gürlemesi sandığı, biteviye, kesintisiz ve ağır top sesleri duyuluyordu. Karanlığın içinde yitmiş bisikletini bulduktan sonra, horul horul uyuyan bekçiyi kaldırmaya uğraştı. Sonunda sürgü kuru bir şakırtıyla açıldı ve Ossokine sokağa çıktı.

Top sesleri giderek belirginleşiyorlardı. Uzakta, kuzey-batıda Sartrouville tepelerin ötesinde, ateşli silah salvolarının hafif şimşekleri parıldıyordu. Çevrede öylesine yoğun ve kesif bir karanlık vardı ki Ossokine, bisikletine binip farı yaktığında ışık hüzmesi yalnızca görüşünü kesen kalın sis perdesini aydınlattı. Aynı anda gecenin içinden sesler duyuldu:

— Işık! Işığı söndürün!

Ossokine seslere uydu ve çok sakınarak ilerledi. Çevresinde, daha bu sabah bomboş olan yol insanlarla dolmuşcasına sesler duyuyordu. Tüm sokak ışıkları, hatta kavşaklardakiler bile söndürülmüştü. Çok geçmeden Ossokine kaldırıma bindirdi; bisikletten indi ve ayağıyla önünü yoklayarak yoluna de-

vam etti. Seine'in rıhtımlarına yaklaştığında ortalık biraz aydınlanmıştı ve oradaki kalabalığı görebildi. O sayısız insanlarla birlikte Bezons köprüsüne yöneldi. Uzun zaman beklemek zorunda kaldı köprünün girişinde ,yan yollardan, Sartrouville ve Maisons - Lafitte yörelerinden göçenler kabaran bir deniz gibi geliyorlardı. Kişnemeler, boşta çalışan motorların uğultuları, çığlıklar ve küfürler duyuluyordu. Top sesleri birden yaklaştı; gökte, başlarının üstünde patlama şimşekleri parladı. Alacakaranlıkta birisi keskin ve umutsuz bir sesle haykırdı:

— Geriden geliyorlar, çabuk!

İnsan denizi dalgalandı; Ossokine köprünün parmaklıklarına ölesiye sıkıştı. Bir koşuşma, arabaların ilerlemesi ve insanlık dışı, vahşi bir uluma işitildi. Kuşkusuz birisi tekerleklerin altında kalmıştı. Ossokine bisikletini koruyabilmekten başka bir şey düşünmüyordu. Binbir güçlükle onu parmaklıkların üstünden aşırdı ve orta çubuğundan iki eliyle tutup kendisini korkuluklara sıkıştıran görünmeyen kalabalığa sırtını dönerek köprüyü, ona uzun gelen bir sürede yanından yürüyerek geçti. Havre bulvarında kalabalık daha azdı ve köprünün bir çıkıntısının ardına yerleşerek dinlenebildi. Hemen yanında bir göçmen ailesi karanlığa saçılmış eşyalarını toparlıyordu.

— Dikiş makinesi nerede? Yok mu? Dikiş makinesini kaybettik... diye hıçkırıklarla yineleyen bir kadın sesi duydu.

İnsanlar ağır ağır yatıştılar ve karanlık göçmen şeridi itişmeden, korkularının çırpınmalarla açığa çıkmasını engelleyerek, yavaşça tırmanmaya koyuldu. Ossokine, yaya olarak otele dönüp odasına çıktı. Elektrik kesik olduğu için çizgili duvar kağıdını ve yatağının üzerine iliştirilmiş Lilyan Cish'in eski, kırış kırış bir resmini zayıfça aydınlatan bir mum yaktı. İspirto ocağının üzerine kaynatmaya su koydu. Geceleri işten döndüğünde çay içerdi hep. Ağır ağır, belli-belirsiz, ama yapışkan bir korkuya kapıl-

dığını sezdi. Açık pencereden top sesleri ve yolun köşesinden kaçakların kesintisiz gürültüsü geliyordu. Ossokine'in endişesi her an artıyordu. Demli ve sıcak çayını içti, bir dilim ekmeği balla yedi. Ama endişesi dağılmıyordu. Yürüyen, görmediği kalabalığın gürültüsü Ossokine'i büyülüyordu. Yatağının altından küçük bir valiz çekti ve eşyalarını aceleyle doldurmaya başladı. Valizin astarının ardına yerleştirdiği parayı yine saydı: Fabrikada çalıştığı on yıl boyunca biriktirdiği paranın tümü; onbeş bin frank. Ossokine yatırım sandıklarına güvenmez, parasını üzerinde, elinin altında bulundurmayı yeğlerdi. Paraların parlak mavi ve yepyeni görüntüsü onu biraz yatıştırdı. Cimri değildi, ama bir süre için parasal kaygılardan uzak olduğunu bilmek de hoşuna gidiyordu hani.

Valizine yedek çamaşır, yeni mavi elbisesini ve bir battaniye koydu, sonra bisikletine bağladı. Otelden çıktı, Havre bulvarına döndü ve kendini göçmen kalabalığının içinde buldu. Tüm sokak lambaları sönüktü, bisikletine binmeyi denemedi bile. Oteldeki odasında kapıldığı endişesi durulmuştu ve Ossokine kızıyordu kendine. «Yarın işe gitmem gerekiyor, ve uyuyacağıma, nereye gittiğimi bilmeden ilerliyorum.» Buna rağmen yürüyen kalabalığa kapılmış, neredeyse cansızmışcasına ilerlemeyi sürdürüyordu.

Bir tren köprüsünü geçerek Carenne-Bezons garının yakınlarında tek bir sokak lambasının yandığı bir kavşağa vardı. Gece boyunca yanık gördüğü tek lâmba buydu.

Soldaki yol Champerret kapısına, sağdaki Maillot kapısına gidiyordu. Hemen yanından aynı kesintisiz ve külrengi insan seli akmaya devam ediyordu. Birden, karanlıklardan çıkan bir polis, lâmbanın soluk ışığının aydınlattığı çemberin içinde, Ossokine'in yanıbaşında beliriverdi ve Paris'in tüm kapıları kapalıyken nereye gittiğini sordu. Ossokine inanamadı, ona, eğer kapılar gerçekten kapalı olsaydı göçmen nehri çoktan durmak zorunda kalırdı. Birden,

saçma sapan bir biçimde davrandığı düşüncesinin utancıyla oteline dönmeye karar verdi. Dönüş yolu boyunca akıntıya karşı ilerlemek çok güç oldu ve otele ancak tan yeri ağarırken varabildi. Havre bulvarının çok katlı evleri, toprağın çok yakınına çökmüş olan sisin içinde beliriyorlardı.

2

Ossokine uyuyamadı. Odasına girdiği ve yatağına yattığı andan tezi yok, o bir türlü yakasını bırakmayan, ahmakça ve içine işleyen yoğun kuşkuya kapıldı yine. Pencere kepenkleri gün ışığını azar azar içeriye salıyor; otel odasının eşyaları biçimleniyordu; dantel bir örtüyle kaplı bir konsol, kapağı sürekli açık bir dolap, lavabonun üzerine asılı bambu çerçeveli bir ayna, üzerinde dünkü yemeğin kırıntıları duran bacağı sakat masa. Ossokine uyuyamayacağını sabahın altısında anladı. Yorgunluktan hoşaf ve uyuşmuş gövdesini yorgandan sıyırarak pencereye yaklaştı ve kepenkleri açtı. Colombe yörekenti tuhaf, koyu bir sise boğulmuştu. Doğuda, evlerin çatılarının üzerinde, ay sanılabilecek beyaz bir korku güneşi görülüyordu. Ossokine, Cros-Gres sokağının bitiminde, Havre bulvarı üzerinde, kaçanları gördü: köşedeki evin ardından köylü arabaları, traktörler, otomobiller, el arabaları, sırtlarındaki yüklerin ağırlığı altında veya önlerindeki içlerinden sabun köpüğü gibi şişen rengârenk şilteler taşan çocuk arabalarını iterken iki büklüm olmuş insan görüntüleri birbirleri ardından beliriyorlardı.

Sabah ışığında, bu endişe verici ve doğal olmayan sise rağmen yürüyen bu nehir kuşkulandırıcı değildi. Ossokine yolun öbür tarafındaki bahçeye baktı. Geniş yapraklı bir çınarın dalları çok katlı bir evin kalın duvarına çizilmiş dev bir reklamı neredeyse tamamen örtüyorlardı. «Önümüzdeki yaz çınar kuşkusuz tüm reklâmı örtecek. Elbette eğer Fransızlar o salakça alışkanlıklarıyla dalları budamazlarsa.»

Ossokine ağır ağır giyindi. Uykusu vardı, ama yeniden uzanmasının uykusunun eseri bile kalmamacasına yitmesine yeteceğini biliyordu. Sonsuz ve amaçsız bir gündüz başlıyordu onun için, saat dörde kadar fabrikaya gitmek zorunda değildi. Traş olurken şu son aylarda şakaklarının çok ağardığını saptadı: «Yaşlanıyorum. Otuz yedi yaş. Ve suratıma bakan karaciğerimin hasta olduğunu sanabilir.» Bu yaşlanmayı anımsamada, sanki bu düşünce o ana kadar kafasına takılan tüm sorunları içeriyormuş, son zamanlarda ona işkence eden bezdirici soruların yanıtıymış gibi yatıştırıcı, hatta hoşa giden birşey vardı.

Her sabah kahvesini içmeye alıştığı köşedeki salaş kahve kapalıydı. Göçmenler inik demir kepengin yanına çökmüşlerdi. Bir haziran sabahında sonsuz gülünç olan, modası çoktan geçmiş astragan mantolu genç bir kadın, bebeğine biberonla süt emziriyordu. Yanına, iri mavi gözleri annesinin yüzüne dikilmiş, beş yaşlarında küçük bir kız çömelmişti. Elinde, kuşkusuz yola çıkıştan önce aldığı son armağan olan küçük, yepyeni, kadife bir ayı tutuyordu.

Sevmediği bir yerde kahve içmek zorunda kalması Ossokine'i öfkelendirdi. Bayat bir ay çöreğini çiğnemeyi bitirerek sokağa çıktı ve birden kentte bisikletiyle bir gezi yapmaya karar verdi. «Ne de olsa evden kalmaktan iyidir.» Yola çıkarken kalın bir taş duvarla çevrili mezarlığın kapısından içeri bir göz attı. Bu, yepyeni, hüzünlü, ağaçsız bir mezarlıktı. Bitiminde uzanan, mezarlara benzeyen çöp yığınları saçılmış dalgalı araziden güçlükle ayırdedilebiliyordu. Mezarlığın kapısının hemen ötesinde son bombardımandan kalan bomba çukurları görünüyordu. Ossokine, çukurların birinde yarı yarıya toprakla örtülü siyah bir tabut gördü. Güneş gökte epey yükselmişti. Sis ağır ağır açılıyordu.

Yarım saat sonra, Ossokine Maillot kapısına vardığında sis hepten yokolmuş, ama göğü bulutlar kaplamıştı. Grande-Armée caddesi üzerindeki göçmen nehri neredeyse dağılmıştı. Çoğunluk dış bul-

varlara ve yan yollara yönelmiş, kentin belli başlı caddeleri hemen hemen boşalmıştı. Ossokine, tam Etolie meydanına varıp Champs-Elysées'nin zarif perspektifini önünde gördüğü anda şiddetli bir uçaksavar ateşi patladı, Ossokine bisikletten indi ve kafasını kaldırdı. Kurşuni gökyüzünde, yukarıda, bulutların altında birbirini izleyen patlamaların fışkırdığını gördü. Alman uçaklarının güçlükle seçilebilen saydam gölgeleri patlamaların arasında geziniyorlardı. Ossokine «niçin alarm verilmedi» diye düşündü, «ama böylesi daha iyi, ortalık daha sessiz. Kuşkusuz yalnızca bir keşif uçuşuydu.» Az sonra uçaklar bulutların içine saklandılar ve uçaksavarlar sustu.

Hemen hemen bomboş Paris, son kertede duygulandırıcıydı, terkedilmiş, bir başına kalmış, hüzünlü ve sakindi. Kavşaklarda her zamanki gibi sıkıntıdan patlayan polis görüntüleri dikiliyordu. Mağazaların çoğu kapalıydı ve indirilmiş kepenkler pazar sabahlarını anımsatıyorlardı. Taksiler kaybolmuşlardı ortalıktan. Ara sıra, düşünülebilecek ve olabilecek her türlü denk ile yüklü otomobiller görünüyordu. Birbirlerinden ancak renklerle ve tepelerine iliştirilmiş kocaman saç örgülerine benzeyen şiltelerin görüntüleriyle ayırdedilebiliyorlardı. Ossokine Concorde meydanını geçtikten sonra bisikletten indi ve Tuileries'e girdi. Yuvarlak bir havuzun yanında koltuk değneklerine yapışmış ve tutmayan bacaklarını güçlükle sürükleyen yaşlı bir adamla karşılaştı. İhtiyar, gövdesi iki büklüm, küçük, hızlı adımlarla, neredeyse sıçrayarak ilerliyordu. Böylelikle bir kaç metre gitti, sonra durdu ve sanki düşünüp karar vermiş gibi uzun uzun dinlendi. Omuzuna çaprazlamasına astığı gaz maskesinin kılıfı, adımlarının temposuyla sallanıyordu. Ossokine yaşlı adamın düzensiz hareketlerine uzun uzadıya baktı. Güneş, Tuileries'in boş, dar yollarını bir an aydınlatarak belirdi. İhtiyar şimdi ağaç gölgelerinin boydan boya böldüğü dar bir yolda, merdiven çıkar gibi her adımda

dinlenerek ağır ağır ilerliyordu. Bir dönemeçte yitip gitti sonunda.

Ossokine taş bir sıraya oturdu. Bir kaç adım ötesinde iki serçe dövüşüyordu. Tüyleri dimdik, kanatları sonuna dek açılmış, müzikli dilleriyle umutsuzca küfrederek birbirlerinin üstüne atılıyorlardı. Paris'in yalnızca kuş cıvıltıları ve uzaktaki hafifleyen top sesleriyle bölünen alışılmamış sessizliği, alnı bisikletin selesine dayalı uyuklayan Ossokine'i ağır ağır sarıyordu.

Bir düşün olabileceği kadar akla yakın bir düş gördü. Bir geminin sintinesindeydi -Wrangel ordusunun artıklarıyla Crimée'den kaçarken tifüse yakalanmış olarak on gün sırtüstü yattığı gemi değildi- oma, tüm yatakları kaldırılmış bir hastane odasını anımsatan, özel, geniş, boş, büyük ve uzun pencereli bir sintineydi bu. Yankı yapan saç zeminde boş mermi kovanları geminin yalpalarıyla yuvarlanıyorlardı. «Gönüllü asker Ossokine, hazırol! diye uludu bir çavuşun sesi. Nöbete çıkacak ve orada çuval ağzı açmayacaksınız!» Ossokine sesin geldiği yöne dönmek istedi, ama beceremedi. O zaman kafasını ellerinin arasına alıp bir ingiliz anahtarıyla bir somunu döndürür gibi çevirdi. Çavuşun yerinde çıkık elmacık kemikli bir Kızıl Ordu askeri gördü. Kasketinin paçavralaşmış siperliği alnındaki bir yarayı örtüyordu. Ossokine yarayı kasketin siperliğinin ardından, ama neredeyse burnunun dibinde görüyordu. Sintine, pencerelerin dikdörtgenleri, boş kovanlar, her şey yitip gitmişti. Derin çizgilerle yarılmış soluk renkli alnında pıhtılaşmış kan, siyah bir leke gibi duruyordu... «Çok zamandır biliyorum bunu, diye düşündü Ossokine, yaşamaya hiç hakkım yok. Uzun zamandan beri...»

Ayak sesleriyle uyandı. Çakılların gıcırtısı kuş seslerine karışıyordu. Ossokine heyecandan kısılmış bir kadın sesi duydu.

— Seni öylesine seviyorum ki!

Döndü; birbirlerine zorlukla yürüyebilecek kadar

sarmaş-dolaş olmuş bir çift yolda ağır ağır ilerliyordu. Kadın, gerçek bir bebek kadar ufaktı. Yuvarlak ve pembe çenesini kaldırarak aşağıdan yukarıya bakıyordu sevgilisine.

«Hayli geç oldu herhalde» diye düşündü Ossokine. Kendisine bir türlü başeğmeyen uyuşmuş ayaklarını güçlükle kaldırarak Louvre'a yöneldi. Yolda ilerlerken bir kaç sene önce, yine böyle bir sabah, Tuileries'de düzenlenen bir bisiklet yarışına geldiğini anımsadı. Gidonların üzerine eğilmiş sporcuların yarıştıkları yolun ancak bir kısmını görebildiği bir ağaca çıkmıştı. Renkli formalar ağaç dallarının arasından bir an görünüveriyorlar ve uzaktan kanatları olmayan hızlı kuşlara benziyorlardı. Bahçe, tuttuklarının isimlerini haykıran ve yarışçılara güç vermek için bağırışan Paris'lilerle doluydu. «Yarışı kim kazanmıştı? Laurent? Yok, Laurent onuncu turda düşüp bir tekerleğini kırmıştı. Archembeau? Archembeau üçüncü olmuştu.» Ossakine bir türlü yarışı kazananın adını anımsayamadı ve sinirlendi buna. Çevresine kuşkuyla bakındı. Az önce anımsadığı ve şu anda gördüğü Tuileries'ler öyle bir benzemezlik içindeydiler ki, hafifçe başı döndü. «Savaş bu işte. Almanlar Gise'ı geçiyorlar ve ne yapacağımı bir Allah bilir!» Ossokine Seine'in Louvre tarafındaki rıhtımlarına indi ve henüz sabah olmasına rağmen öğle yemeği yemeğe karar verdi.

Sahafların kapalı sergilerinin önünden geçti ve Châtelet yönünde ilerledi. Rıhtımlar bomboştu. Dükkânların demir kepenkleri Champs-Elysées'dekiler gibi indirilmişti. Seine bile yapayalnız kalmışa benziyordu. Ossokine'e sanki Paris ölmüş, herkes gitmiş ve daha dün beş milyon kişinin yaşadığı bu kentte o bir başına kalmış gibi geldi.

Ama, Châtelet'ye varırken yeniden sürgünleri, binbir türlü bisikletleri, el arabalarını, kamyonları gördü, hatta nereden geldiği bilinmeyen bir kamyon bile belirdi. Kalabalığın kaldırıma ittiği siyah şapkasının üzerinde titreyen bir tavus kuşu tüyü bulunan

yaşlı bir kadın, içinde bacaklarını sallandırarak oturmuş beyaz-kestane renkli kocaman bir senbernar köpeğinin bulunduğu bir çocuk arabasını güçlükle itiyordu. Zavallı ihtiyarın köpeği kilometrelerdir sürüklediği ve artık gücünü tükettiği hemen görülebiliyordu. Senbernar ise, debdebeli bir havayla oturmuş, azametli bir tembellikle sarkık kulaklarını oynatıyor ve yanından geçen bisikletlilere hoşnutsuzlukla bakınıyordu. «Daha Saint-Michel bulvarını tırmanması gerek, ve kentten çıktığı zaman... Ama ancak Orléans kapısına varabilecek kadar gücü kalmış zaten.»

Ossokine'in her pazar öğle yemeğini yediği Cluny müzesinin ardındaki küçük aşevi açıktı. Ama içeride kimse yoktu ve bir kez daha kalabalıktan yalnızlığa bu ani geçiş onda tatsız bir duygu yarattı. Aşevinin sahibesi bir kaç saniye için salonda göründü ve Ossokine'e biraz beklemesi gerektiğini söyledikten sonra dert yanmaya koyuldu. Bu, Ossokine'in keyfini büsbütün kaçırdı ve uykusuz bir geceden sonra otelde dinlenmek yerine bu saçma sapan uzun gezintiye çıktığı için kendine küfrü bastı. Kadın mutfağa gitti ve Ossokine sonu gelmezcesine yemeğini bekledi. Öylesine yorgundu ki gözleri kendiliğinden kapanıyordu. Kolalı dantel perdelerin ardından sokağı, bir fırının vitrinini ve sarkmış bir sokak lâmbasını gördü. Henüz öğrenci iken bu aşevine ilk kez nasıl girdiğini anımsadı. «Yirmi altı yaşındaydım ve yaşantımda son kez aşıktım. Son kez! Bu, bir daha yinelenmeyecek.» Buradan az ötede, Saint-Jacques sokağında, Quartier-Latin'in rüzgâr oklarının, bacalarının ve damlarının göründüğü bir çatı katında oturuyordu. Lucie -onsekiz yaşında, aşevi sahibesinin kızı- ile sürdürdüğü ilişkinin tüm ayrıntıları geçen zamanın etkisiyle birbirine karışmış ve güzelleşmiş olarak sisin içinden belirdi. Ama, tüm öpüşmelerin, Ecoles sokağındaki büyük kapıların altındaki tüm koklaşmaların ve Luxembourg'daki tüm buluşmaların ötesinde, iskemlenin sinir

bozucu gıcırtısını ve çalışma masasının üzerine yerleştirilmiş mavi deri eldivenleri anımsıyordu. Şimdi taşrada yaşıyordu Lucie ve üç çocuğu vardı. O ince ve hafif Lucie yerine, aşevi sahibesinin ona iki veya üç hafta önce gösterdiği fotoğrafı anımsıyordu: bir yabancı, kafasında ters çevrilmiş bir çömlek biçiminde, modaya uygun, gülünç bir şapka taşıyan tanımadığı birisi, kötü bir taşra fotoğrafçısınca insafsızca rötüşlanmış suratlı bir kadın. Ossokine bu görüntüyle Lucie'den sakladığı anısı arasındaki farktan o kadar şaşırmıştı ki, O'nun güzel olup olmadığını bile söyleyemiyordu.

En sonunda kadın yemeğini getirdi ve Ossokine'e arka kapıdan çıkması gerektiğini bildirdi. Bu gün hiç müşteri yoktu ve kadın aşevini kapatmaya karar vermişti.

Kentte geçen bu günün geriye kalan kısmı -Ossokine otele ancak öğleden sonra saat üçte dönmüştü-, herşeyin birbirine karıştığı belirsiz bir lekeye benziyordu: Kötü bir yemek, göçmenlerin resmi geçidi, bomboş sokaklar, pencere kepenkleri kapalı evler, Neuilly köprüsündeki inanılmaz itiş-kakış, onu geri dönmek ve Champerret kapısından geçmek zorunda bırakan polis memuru...

Ossokine, odasının kapısında, komşusu mezarcının karısıyla karşılaştı. Her zamanki dağınık ve çapaçul kadın bu kez saygıdeğer havasıyla şaşırttı onu. Merdiven sahanlığında, ellerini sanki temiz ve kenarları dantelli önlüğünü göstermek istermişcesine karnında kavuşturmuş ayakta duruyordu.

— Siz de gidiyor musunuz? diye sordu ona Ossokine. Yanıtını beklemeden yanından geçmek istedi ama yaşlı kadın tüm davranışlarıyla ondan ilgi göstermesini yalvarırcasına ister gibiydi. Durdu.

— Hayır, Paris'te kalıyoruz. Biraz buyurmaz mısınız? diye gizemli ve çekingen bir sesle yakardı.

Üçüncü kata çıktı Ossokine. Çatıdaki küçük oda yarı karanlıktı. Gün ışığı kepenklerin arasından güçlükle sızıyordu. Pişmiş soğan, şarap ve yoksul-

luk kokuyordu hava. Mezarcı, yatağına uzanmış, kendinden geçmiş, gürültüyle horluyordu. Pencerenin önünde, pervazın kenarına oturmuş, bir çift kadın çorabını özenle yamayan bir kızın ince, neredeyse saydam görüntüsü biçimleniyordu. Ossokine, kızın odadaki yoğun karanlıkta nasıl dikebildiğini anlayamadı.

— Nesi var? dedi Ossokine kafasıyla uyuyan mezarcıyı göstererek. Size yardım edebilir miyim?.

— Hayır, sağolun. Körkütük sarhoş. Eskiden haftada iki veya üç kez içerdi, ama bombalar mezarlığa düştüğünden beri hergün böyle. Ona yaklaşmağa hakkım yok, hayır, hakkım yok. Zaman zaman ben de içiyorum, diye sanki bir başkasından söz edermiş gibi yansız bir sesle ekledi kadın, anlıyorum ki bombalar tabutları topraktan söker ve mezar taşlarını sağa-sola savururken insan kafayı çekmeden yapamaz. Ama Françoise'ı ne yapacağımı bilemiyorum. Okulu çoktan taşındı ama o burada kaldı. Kocam istemedi gitmesini. Bana bir şey önerir misiniz? O'nu ne yapacağımı bilmiyorum, diye şaşkınlıkla yineliyordu.

Kafasını hiç kaldırmadan oturuyordu küçük kız. Ossokine'in içi, sanki kötü bir şey yapmışcasına sıkıldı.

— Onu da yanınızda götüremez misiniz? diye sordu kadın birdenbire.

— Henüz gidip gitmeyeceğimi bilmiyorum. Fabrikamız boşaltılmadı...

Ossokine ikircikleniyordu. Küçük kızı yanına alması çok saçma bir şeymiş gibi geldi bir an.

— Hem gitsem bile bisikletle gideceğim. Onu nasıl götürebilirim yanımda?

— Evet, haklısınız.

— Sizinle birlikte kalması daha doğru olur. Böyle durumlarda aileler çocuklarından ayrılmamalıdırlar, diye doktorsu bir yalancılıkla ekledi.

— Evet, haklısınız.

Kadın hiç kıpırdamadan, elleri karnında kavuştu-

rulmuş, ayakta dikiliyordu. Ossokine sıkılarak ve kendine kızarak gitmeye davrandı. İşine gecikmekten korkuyordu.

Garip bir boşluk seziyordu içinde. Farkında olmaksızın basıyordu pedallara. Evler yanından geçiyor, sokaklar, kavşaklar, engebeli alanlar birbirini izliyor, ama o dikkatini hiç bir şeyin üzerinde yoğunlaştıramıyordu. Bisikleti fabrikaya, O'nun iş yerine yönelten o değil de, sanki O'na benzeyen biriymiş gibi görünüyordu. Fabrikanın otelden topu topu üç kilometre uzakta bulunmasına karşın bu yolculuk sanki saatler, günler, hatta haftalarca sürdü. Sonunda fabrikanın yolu, kasabın kan kırmızı tabelâsıyla birlikte önüne çıktı. Bisikletten indi ve yine farkında olmaksızın sigara paketini çıkardı. Saati 3.45'ti. Ossokine sigarasını yaktıktan sonra kafasını kaldırdı ve aptallaştı. Fabrikanın kapısının üzerinde büyük beyaz bir ilân tahtasının üzerinde yuvarlak harflerle şu sözcükler yazılıydı:

«FABRİKA KAPALIDIR»

O bildik zangırdatıcı gürültünün artık taşmadığı kapalı kapılara şaşkın bir bakış fırlatan Ossokine, «bu da ne demek oluyor?» diye düşündü. Bir kez daha çaldı zili, ama herşey yine eskisi gibi sessiz kaldı. Birden, fabrikanın makinelerinin çalışmadıklarını anladı; duvarların boğduğu o biteviye uğultu artık sokağa varamıyordu.

«Peki şimdi ben ne yapabilirim?» Ossokine sigarasını bitirmeden attı ve paketten bir tane daha aldı. Sokağın ucundan gelen Arabe-Boise'ı gördü. Adam ağır ağır kapıya yaklaştı ve bir süre ne olup bittiğini anlayamadı; fransızcayı pek iyi konuşamıyor ve anlamıyordu. Saat dörtte yüze yakın kadın ve erkek işçi fabrika yöresinde toplanmıştı. Piratte yoktu aralarında; kuşkusuz önceden haber almış olsa gerekti.

— Ne yapacağız? dedi Ossokine yüksek sesle ortaya.

Oradakilerden hiç biri O'nu yanıtlamadı. İşçiler

kapının üzerindeki yazıya sanki önceden bilinen ve önlenemez bir şeymiş gibi çabuk bir göz atıyorlar ve savaştan, Paris'in açık kent olarak duyurulduğunu; hiç karşı koyulmadan terkedileceğini söyleyerek söz ediyorlar, işleri ve fabrikayla ilgili tek şey konuşmadan dağılıyorlardı.

Ossokine bisikletinin nikelajlı gidonunun mekanik bir hareketle okşarken «düş görüyorum! Fabrikanın kapanması olanaksız, burası bir fırın veya meyhane değildir», diye geçiriyordu. Ama duyuru gözünün önünden hiç gitmiyordu:

«FABRİKA KAPALIDIR»

Uzakta, sokağın dönemecinde bir askeri birlik belirdi. Yüz kadar asker ve uygun adım yürümeleriyle birlikte, yine de bir düzen havası vardı. Önlerinde, yaşlı, sakallı bir teğmen ilerliyordu. Bir kilise bayrağına benzeyen sırma saçaklı kadife sancak, çok iri bir adam olan sancaktarın adımlarının temposuyla sallanıyordu.

Askerleri gözleriyle izleyen Ossokine; «bu sançak neyin nesi? Müzeden mi çıkarmışlar, nedir...», diye geçirdi. Fabrikanın dar sokağında kadife sancaklı bir müfrezenin görünmesi, Paris'e her gün yaklaşan ve şimdiden yörekentlere varan savaş kadar akıl almaz ve anlamsız bir olaydı.

Ossokine, bisikletine binmeyi düşünmeden, yaya olarak uzaklaştı. Gidonundan tutarak ilerlemek epey güçtü, ama yine de binmeyi düşünemiyordu. Her şey birbirine karışıyordu belleğinde. Sanki suya dalmış, yüzeye çıkmaya gücü kalmamışcasına derinlere batmış gibi geliyordu ona. Kafasında dolaşan düşüncelerin ve gürültülerin curcunası içinde aynı tümce ateşten harflerle yazılmışcasına sürekli parlıyordu:

«FABRİKA KAPALIDIR»

Ossokine kendini yine Seine'in kıyısında buldu. Neden rıhtımlara geldiğini ve Bezons köprüsüne yöneleceğine hiç bir işinin olmadığı Asnieres tarafına neden yürüdüğünü anlayamadı. Bisikletini taş kor-

kuluğa dayayarak çevresine bakındı. Seine'in güney yönündeki tabakhaneler nehrin suyunu yeşilimsi kalın bir kadifeyle örtmüştü sanki. Hava kabarcıkları yüzeyi kaplıyor, sessizce patlayıp akıntıya kapılarak uzaklaşıyorlardı. Çürük bir şeyler kokuyordu havada. Nehrin karşı kıyısında rıhtım yoktu; toprak, küçük ve dik bir eğimle birdenbire suya iniveriyordu. Ufacık çalılıklar vardı kıyıda yer yer. Uzakta, başıboş otlar bürümüş dalgalı bir alanda, aralarında iri, menekşe rengi çiçeklerin bittiği çimento boru yığınları vardı; otların arasında uyuyan bir canavarın gövdesine benziyordu boru tepeleri uzaktan.

Yamaçta, suyun hemen yanında üç küçük çocuk çabalıyordu. Akıntının sürükleyip getirdiği mazot lekelerine bulanmış bir ağaç kütüğünü yakalamayı ve yosun kaplı bir kumsala yanaştırmayı başarmışlardı. Bir hayli ağıra benziyordu kütük. Çocuklar, ne bir çığlık, ne kahkaha atmadan, sessizce uğraşıyorlardı.

Yalnız cırcır böceklerinin vızıltısının duyulduğu sessizlik Ossokine'i bir kez daha şaşırttı. «Top sesleri sustu. Onlar bile, diye geçirdi bisikletine binerken. Dönmek zamanı geldi.»

Ossokine on yıldan beri ilk kez kendisiyle başbaşa kalmıştı. Özgürlük, boş ve yararsız bir biçimde gelmişti ve O ne yapacağını bilmiyordu. O zamana dek herşey ölçülü, belirli ve öngörülmüştü: iş, uyku, yemek, hafta sonu, sonra yeniden yemek, uyku, iş. Ossokine düşünmemeyi öğrendiğinden beri, denetçiler, mühendisler, yönetmen, bu işi O'nun yerine yapıyorlardı. Gerçek yaşam yoktu, o gülünç «yokoluş» sözcüğünde belirlediğinden başka hiçbir şey yoktu. Ve işte şimdi her şey sona ermişti: Fabrika kapanmış, işçilere yol verilmiş, ve orada, kalın tuğla duvarların ardında ölü motorlardan başka bir şey kalmamıştı. O motorlar ki, o güne değin O'nun güncel yaşamının akışını şaşmaz bir belirtiyle düzenlemişlerdi...

Ossokine çevresine şaşkın bir bakış fırlattı. İçin-

de akşam azığının bulunduğu sırt çantasını bile çıkarmadan, yatağına oturmuş olarak dalmış olsa gerekti. Duvar saati altıya geliyordu. Ancak birkaç dakika uyuyabilmiş olmalıydı, oysa kendini bütünüyle dinlenmiş buluyordu. Pencere camları nemli bir buğuyla perdelenmişti. İnce bir ahmak ıslatan yağıyordu dışarıda. Yüzüncü kez «şimdi ben ne yapacağım?» diye sordu kendi kendine. Önceki akşam alelacele hazırladığı valizini ve onu kaçmaya iten korkuyu anımsadı. «Gideyim, ama nereye? Hiç kimsem yok. Hiç kimsem...»

Ossokine kalktı ve gelişigüzel dağılmış duran eşyalarını valizine yerleştirmeye koyuldu. «Sinemaya mı gitsem? Ama kuşkusuz sinemalar da kapalıdır.» Birden, mekanik bir hareketle yatağından ikinci bir battaniye aldı ve valizine tıkaladı. «Kimbilir, belki işime yarar! İşime mi yarar? Eh, o halde gidiyorum demektir!» Birdenbire oluşan bu gitme düşüncesi ona bu kez son kertede akla yakın geliyordu. «Artık kimsenin bana ihtiyacı yok Paris'te.»

Ossokine valizini bisikletinin arkasına bağladı. Başlangıçta bir hayli güçlükle ilerleyebildi; valizin ağırlığı dengesini yitirmesine yol açıyordu. Bisiklet şaha kalkıyormuş gibi geliyordu, ama çabucak alıştı. Yağmur ancak tozlu yolları nemlendirebilecek kadar yağdıktan sonra durmuştu. Ossokine Defense caddesinden Neuilly köprüsüne doğru inmek için göçmenlerin arabalarının arasında volta atarken belirsiz bir anı, yerli yerine oturtamadığı bir şey ona sürekli eşlik ediyordu. «Bunu otelden çıkarken görmüştüm. Ama ne olabilir bu? Françoise'ın çatı penceresindeki görüntüsü mü? Yok, değil yahu. Hani o Havre bulvarının köşesindeki kırılmış at arabası mı? Yok, ah, tamam! Kuşkusuz otelin kapısında uyuklayan asker... Öyle yayılmıştı ki geçebilmek için bisikletimi üzerinden aşırmam gerekti.» Ossokine sık sakallı kirli suratı, ardına kadar açık ağzı ve altın dişleri görür gibi oldu. «Kimdi acaba? Bir kaçak mı, yoksa birliğini yitirmiş bir asker mi?» Os-

sokine az kaldı durmuş bir arabaya bindiriyordu, küfrederek dengesini yitirdi. «Gazeteler hiç sözünü etmediler ama her yanda ordunun artık savaşmak istemediği söyleniyor. Ne tuhaf savaş! Adamları yıldırmak için ne mümkünse yapıldı hani. Artık hiç kimse, hiç bir şey değiştiremez. Hiç birimiz satranç tahtasındaki piyonlardan başka bir şey değiliz. Gelecek hamleyi piyonlar seçemez. Oyunun kuralını bile bilmez onlar.»

Bomboş ve hüzünlü Boulogne ormanını geçerken, büyük gölün kıyısına oturmuş kızgın ve inatçı bir balıkçı gördü, elinde olmaksızın gıpta etti O'na. Adamın hiç bir yere varmak için acelesi yoktu. «Peki, ben nereye gidebilirim? Arpajon'a belki, diye geçirdi. Samokhvalov orada bir margarin fabrikasında çalışıyor. «Kuşkusuz geceyi orda geçirebilirim. Yarına Allah kerim.» Samokhvalov eskiden, Ossokine'le aynı fabrikada, Paris'te çalışıyordu, ama iki yıl önce Arpajon'a yerleşmişti. Geçen yıl Ossokine'i yıllık izni sırasında evine çağırmıştı, ama Ossokine bu çağrıdan yararlanmamış, iki haftalık dinlencesini Paris'te geçirmişti. «Arpajon'a gideyim, sanırım akşam dokuz sularında varabilirim. Oraya kadar gitmek için özel izin belgesine de gerek yok.» Ossokine'in, savaş patladıktan sonra tüm yabancılar, hatta Fransız ordusunda hizmete çağırılanlar gibi, Fransa içinde bir bölgeden diğerine gitmek hakkı yoktu. Böyle bir yolculuk için Fransız yönetiminin tüm işlerinde olduğu gibi korkunç bir yavaşlıkla verilen özel izin belgesi gerekiyordu. Ossokine bir an otel sahibinin ricası üzerine otelin anahtarlarını bakkala vermeyi unuttuğunu anımsadı, ama bunun için geriye dönmeye gerek görmedi. «Değil mi ki yola çıktım, devam edeceğim. Anahtarlar yüzünden geri dönersem Arpajon'a ancak gece yarısı varabilirim, o zamanda Samokhvalov'a ayıp olur.»

«Bir-ki, bir-ki,» diye bastığı pedalların dönüşü, suratını kamçılayan rüzgar, Boulogne ormanlarının çok iyi tanıdığı birbiri ardısıra gerisinde kalan dar patikaları hoşuna gidiyordu. Bir yandan yol alır-

ken, bir yandan da çantasından bir sandöviç çıkardı ve yedi. «Belki Arpajon'da bir kaç gün kalabilirim. Paris'ten ayrılmayalı on yıl oldu.»

Exelmans bulvarında, son bonbardımanlarla delik - deşik olmuş beş katlı bir evin yanından geçti. Sonra, uzakta, Citroen fabrikasının alevlerden kararmış ön yüzünü gördü. Seine'i geçen taş köprünün bir kısmı bomba ile yıkılmış, yalnız yayalarla bisikletlilerin geçmesine izin veriliyordu. İssy-les-Moulineaux'da yeni bombardımanların izlerini; yarı yıkılmış evleri, kırık camları ve alt-üst olmuş caddeyi gördü. Clamart'a varınca Paris yöresinin haritasını aldı ve izleyeceği yolu saptadı: Petit Clamart, Saclay, Monthéry, Arpajon.. Böylelikle Arpajon'a ancak yüz otuz kilometre kadar bir yol vardı.

Yolda düşündükçe, bu Paris - Arpajon gezisi çok çabuk hazırlanmış gibi geldi. Bu kadar kısa bir süre kesitinde birbirinden bu kadar ayrı bunca şeyi nasıl olup da görebildiğini bir türlü anlamıyordu. Clamart ormanında yolunu yitirmiş yaşlı bir adam (Creil'den beri almanlardan kaçıyordu ve bisikletle yüz kilometre yol aldıktan sonra selenin üzerinde oturacak kadar bile gücü kalmamıştı.); göçmenlerle tıklım tıklım dolu olduğu için, paramparça olmuş bir uçak hangarı gördüğü Verrieres ormanından geri dönmek zorunda kaldığı Petit-Clamarta giden ana yol; İgny yakınlarındaki in-cin top oynayan, sanki oradan geçen biri serpmiş gibi dört bir yana çilekler saçılmış kestirme bir patika; bir köyü terketmeden önce telefon tellerini toplayan bir piyade birliği; askeri bir kamyon tarafından ezilme tehlikesi atlattığı Orsay'a doğru hızlı bir iniş; yolu gürültüyle dolduran bir hafif tank ve motosiklet birliği tarafından geçildiği çok güzel bir kayın ormanı... Sonunda, tam gece çökerken Arpajon'a ve yeniden at arabası, insan ve otomobil curcunasına girişi.

Haziron ayında olunmasına karşın Ossokine Arpajon'un çıkışındaki ufacık, kıvrım kıvrım bir akarsuyun kıyısındaki küçük margarin fabrikasını bulduğunda ortalık zifir gibi kararmıştı. Fabrika sanki

terkedilmiş gibi geldi O'na. Pencereler, hepten yan yatmış demir kapı, yarı yarıya ısırgan otlarının altında kaybolmuş parmaklık, her şey kapalıydı. Ay, ağaçların üstünde, bir bulutun ardından çıktı ve görüntü birden gizemli bir havaya büründü. Ossokine o anda ağaçlara, otlara, tepelerin uzakta gökle kaynaştığı belirgin gümüşsü çizgiye, bu olağanüstü sessizliğe olan tüm yakınlığını yitirdi. Aslında sanki uyuyormuş, bütün bunları düşünde görüyormuş gibi bir duyguya kapıldı. Kapıya vurdu, ama kimse yanıtlamadı. Küçük yan kapı hüzünlü bir gıcırtıyla açılıp da eşikte omuzlarına alelacele siyah bir palto almış, don-gömlek dikilen yaşlı bekçi göründüğünde artık geri dönmeye hazırlanıyordu. Kuşkusuz bekçi yatalı epey olmuş ve kapının vurulmasıyla uyanmıştı. Ossokine O'na Samokhvalov'u aradığını, Samokhvalov'un O'nu beklemesi gerektiğini, O'na mektup yazdığını beceriksizce ve sözcükleri birbirine karıştırarak anlatmaya çalıştı; sonra, Samokhvalovun kendisine yolladığı eski ve bumburuşuk bir mektubu bulabilmek için cüzdanını araştırmaya koyuldu. Yaşlı bekçi sözünü kesti:

— Bay Georges dün akşam Tours'a gitmek üzere yola çıktı. Artık fabrikada hiç kimse kalmadı.

Ossokine şaşırmıştı. Samokhvalov'un Tours'a gitmek üzere Arpajon'dan ayrılmış olmasını hiç beklemiyordu. Yaşlı bekçi ona birden;

— İsterseniz geceyi fabrikada, bay Georges'un odasında geçirebilirsiniz, dediğinde ağır ağır uzaklaşmaya koyulmuştu.

Ossokine bekçiyi izledi. Zemini taş döşeli avluyu geçtiler ve bahçenin dibindeki tek katlı, küçük bir eve yöneldiler.

Samokhvalov'un odasında her şey son kertede düzenliydi. Demek Georges gitmek için acele etmemişti. Ossokine yiyecek bir şeyler çıkarmak için çantasını açmayı düşündü ama birdenbire son kertede yorgun olduğunu anladı, yatağa kadar güçlükle süründü, soyundu ve anlatılmaz bir zevkle ve çabucak uykuya daldı.

3

Ossokine'in uyanışı, tüm düşlerini bir bıçak gibi kesen çalar saatin keskin zırıltılarıyla uyanışlarından farklı bir biçimde, tuhaf ve yavaş oldu. Bu sabah, çok uzun zamandan beri anımsamadığı babasını görmüştü düşünde. Babası öldüğünde onbir yaşındaydı Ossokine. Büyük, aydınlık bir odada «Ama burası bizim yemek odası! Nasıl unutabilirim»-, bir pencerenin yanındaki küçük bir sehpanın üzerinde oyuncak bir sahra topu duruyordu. Uzun, siyah bir redingot giymiş, kafasına gülünç bir tatar takkesi geçirmiş olan babası topu küçük, yeşil bezelyelerle dolduruyor, tütünden sararmış parmaklarıyla oyuncağın yayını kuruyor ve bezelyeler yemek odasının kapısına doğru uçuyorlardı. Yerde, kapının eşiğinde kurşun askerler dizilmişti. Zeminde yuvarlanıp kalıyorlardı bezelyeler. Babası ayağa kalkarken «çay saati geldi» dedi ve Ossokine semaverin fokurtusunu duydu. Onu elinden tuttu babası ve üzerine beyaz bir örtü yayılmış olan masaya doğru ilerlediler. Ossokine kafasını kaldırdı ve tavanın delik deşik olduğunu gördü. Oyuklardan ağaç dalları görünüyordu; bir karatavuk cırlak, bir sesle ötmeye koyuldu; masanın yerinde kokulu kuru ot dolu bir araba belirdi, ama görünmeyen semaver kısık bir sesle fokurdamasını sürdürüyordu.

Ossokine güçlükle açtı gözlerini. Pencerelerin kapalı kepenklerinden sızan bir güneş ışığı hüzmesi odayı boydan boya geçiyordu. Kol yenleri açılmış gömleği, bir sandalyenin üzerinde beyaz bir haya-

let gibi duruyordu. Pencerenin yanındaki masanın üzerindeki bir gazete yığınının üstüne fötr bir şapka yerleştirilmişti. Ossokine «Hayır, kendi evimde değilim», diye düşündü. Uzakta bir yerlerde bir su sesi şırıldıyordu ve Ossokine bu sürekli tekdüze sesin nereden gelebileceğini anlayamadı. «Arpajon'dayım ya yahu!» Ayağa kalktı, döşemenin soğukluğu tabanını gıdıkladı. Ayak parmaklarını büzerek pencereye yaklaştı ve kepenkleri ardına kadar açtı. Gün ışığı gözlerine dolunca bir süre hiçbir şey göremedi. Gözkapaklarını kırpıştırarak güneşe açtı göğsünü.. Odaya giren temiz havayla ürperdi bir an. Gözleri bulutsuz gökten gelen parlak ışığa alıştıktan sonra çevresine bakındı ve evin nemden yosun tutmuş boz renkli duvarlarının ardından hızla akan ufacık bir dere gördü. Dere, taş bir kemerin ardından şarıldayarak tez canlı bir akışla onu yeşil saçaklarıyla yer yer örten otlarla kaplı kahverengi bir yatakta süzülüyor, bir duvar çıkıntısının yanındaki dönemeci hızla aldıktan sonra yaprakları güneşte pırıl pırıl yanan bir kavaklığın gölgesinde yokoluyordu. Karşı kıyıda, üzerine küçük lambalar gibi parıldayan şişe kırıkları saplanmış, sıvaları kabuk kabuk kabarmış bir duvar yükseliyordu. Daha ötede, duvarın öbür tarafında, üzerinde kullanılmayan bir yolun güçlükle görülebilen; koyu, dolambaçlı, yer yer otlar arasında yitmiş tekerlek izlerinin biçimlendiği, göğe doğru tatlı bir eğimle tırmanan bir tepenin yamacı görünüyordu. Sık yapraklı bir koru vardı tepenin zirvesinde. Ossokine hemen giyinmek üzere pencereden ayrılırken «Tanrım, her şey ne kadar güzel!» diye geçirdi içinden. Akşamki bekçi kapıyı vurup terbiyelice içeri süzüldüğünde, gömlekle, yanakları sabunlu, aynanın yanında ayakta dikiliyordu hâlâ.

— Bugün gidiyor musunuz, yoksa Arpajon'da daha kalacak mısınız?

— Bugün mü? Evet tabii, eğer fabrikada kalamazsan kendine bir oda bulmaya gideceğim.

— Ne için? Eğer isterseniz burada kalabilirsiniz. Hani herkes gidiyor ya, ondan sordum size işte. Herkes gidiyor, herkes, diye düşünceli bir tavırla yineledi bekçi.

— Yarın gideceğim, diye yanıtladı Ossokine. Bisikletimi onarmalıyım. Yaşlı adama gidişini neden ertelediğini açıklamamak için istemeden yalan söylüyordu.

Ossokine yiyecek bir şeyler almasını rica ettikten sonra yaşlı bekçi sanki bir şeyler söylemek ister gibi odada biraz daha kaldı. Tam çıkıyordu ki birdenbire konuştu:

— Siz yabancısınız. Belki yabancı pullar vardır sizde. Büyük bir pul kataloğum var da... Eğer varsa...

Yaşlı adam sözlerini birbirine karıştırdı, sonra Ossokine'e heyecanla bakarak tümcesini bitirmeden sustu.

«İşte ilginç biri», diye düşündü Ossokine. Cüzdanını karıştırdı, sonra üzerinde sovyetler pulu olan eski bir zarf buldu ve olduğu gibi verdi. Aslında içi hemencecik razı gelmemişti buna. Kuzeninin O'na memleketine dönmesini öğütlediği eski bir mektubun zarfı idi bu. Ama Ossokine'in başvuruları bir işe yaramamıştı. Konsoloslukta pasaportuna iri harflerle «geçersizdir» damgası vurmuşlardı, o kadar. Kuşkusuz hepten unutulmuştu artık Ossokine... İhtiyar zarfı almaktan sonsuz hoşnut, armağanı göğsünde saklayarak kapının ardında kayboldu.

Ossokine fabrikanın ardındaki bahçeye çıktığında zaman ilerlemiş, neredeyse öğle olmuştu. Seyrek, beyaz bulutlar belirmişti gökyüzünde. Arasıra bir gölge tepelerin üzerinden kayıyor, yamaçtan ufak akarsuya doğru iniyor, ağaçların ve kesilmeye hazır uzun otların üzerine yelken açmışcasına yeşilliği bir an perdeliyor ve sonra tertemiz havada yitip gidiyordu. Bahçe terkedilmişti ve Ossokine onu gözkamaştırıcı buldu. Sarmaşık gülleri taş duvar boyunca çiçek açmıştı. Kokulu salkımlar halinde sarkı-

yor, parmaklıkların üzerinde uzanıyor ve duvarın tepesinde birbirlerine karışıyorlardı. Uzaktan sanki sütle kaplıymış gibi görünüyordu duvar Ossokine'e. Otların kapladığı bir patikada kendisine yol açarken tanımadığı bir bitkiden boz-yeşil bir yaprak kopardı ve her şey, ama her şey -elleri, otlar, bahçe, hepsi birden- nane gibi, tatlı ve çok yoğun bir kokuya büründüğünde şaşkınlıktan apıştı kaldı, Bahçenin bir köşesinde, koyu yeşil otların üzerine yerleştirilmiş bir güneş parçasına benzeyen bir frenk teresi öbeği buldu. Bu yuvarlak beneğin parlak turuncu rengi gözkamaştırıcıydı. Ateş gibi parlayan bu çiçek bahçesinin hemen yakınında, patikanın yanıbaşında Ossokine'in isimlerini bilmediği başka çiçekler bitmişti. Temiz havadan, çiçeklerin kokularından ve güneşten sersemlemişti. Duvarda, sarmaşık güllerinin arasında bir oyuk görünceye değin uzun uzun dalandı bahçede. Dikenli dallar arasından kendisine yol açarak ırmağın kıyısında, derenin genişlediği sık otlarla kaplı bir yamaca vardı. Gölgelikti burası. Kavakların yapraklarının arasından sızan seyrek güneş hüzmeleri yerde oynaşıyordu, Ossokine bir an için otların dansettiğini sandı. Kıyı boyunca yürüdü ve az sonra kavaklarla çevrili küçük bir açmaya vardı. Ortalıkta kimsecikler yoktu. Ossokine ceketini çıkardı ve yüzü güneşe dönük olarak otlara uzandı. Işık gözlerini, kapalı göz kapaklarının ötesinden kamaştırıyordu. Kuşların şakımalarını duydu birdenbire. Bir cıvıltı, ötüş, ıslık ve kuş sesi çağlayanı üstüne dökülüyordu. Kendisini, bir nehre girer gibi, bu ses bolluğunun koynuna bıraktı. Sesler dört bir yanını kuşatıyor, kapalı gözlerini ve gövdesini hafifçe okşuyorlardı. Kendisi bile rüzgârın yakalayıp ağaçların alçak dallarının ötesine, gövdesinin hafif dokumasıyla eğilen otların üzerinden geçirdiği saydam, gerçekötesi bir ses haline gelmiş gibi geliyordu ona. Otuzyedi yaşında, hâlâ çevresinde kuşların şakıdığını duyarak ağlayabildiğini şaşkınlıkla ve çok derin bir mutlulukla gör-

dü. Farkına bile varmadan, yüzü otlara gömülü, derin bir uykuya daldı.

Bir süre sonra, ışığa alışkın olmayan yüzünü yakan ateş ışınları dayanılmaz olunca Ossokine oturdu, gözlerini açtı ve hafif bir baş dönmesine kapıldı. Kavakların tepeleri gökte, beyaz bulutlardan bir fonun üzerinde sallanıyorlardı. Uzandığı çayır, bir teknenin güvertesi gibi eğikti. Güçlükle ayağa kalktı ve akarsu boyunca yürüdü. Irmağın alçaldığı bir yerde, küçük bir kumsalın biçimlendiği bir koy vardı. Daracık sarı ve toz gibi ince, otlarla kaplı bir kum şeridi, hafif hafif şakırdayan sazlıklara doğru uzanıyordu. Ossokine çevresine bir göz attı ve her zamanki gibi kimseciklerin olmadığını görünce çabucak soyunarak serin suya girdi. Beyaz, ama kaslı gövdesi havaya dokunmaktan ötürü ürperiyordu. Su diz kapaklarının çevresinde fokurduyor, akıntının hemen götürdüğü küçük hava kabarcıkları oluşuyordu. Kolları göğsünde sıkı sıkıya kavuşmuş, iki büklüm büzülerek çömelmeyi denedi ama suyun buz gibi ısırığıyla sıçrayarak doğruldu. Karnından ve sırtından süzülen soğuk su damlacıklarından gıdıklanıyordu. Soluğunu tuttu, cesaretini iki elinde yoğunlaştırdı ve daldı; sonra; lisedeyken büyük yaz tatili sırasında Oka'nın sularında yüzdüğü gibi bir kaç kulaç attı. Ama hemencecik tıknefes oldu ve bir dizini yosunlu dibe dayayarak, yeniden ufacık su birikintileriyle kaplı kıyıya tırmandı.

Çayırda uzun süre sırtüstü yattı ve iyice kuruyunca çıplaklığının içinde beceriksizce sıçramaya koyuldu. Otlar tabanına batıyor, saçlarından ufacık damlalar saçılıyordu. Sağ kulağının içi su doluydu. Bütün bunlar alışılmamış, yepyeni, tuhaf ve anlatılmaz biçimde hoştu. Uzak çocukluğuna egemen olan, çok zamandır unuttuğu kısa süreli anılar canlanıyordu belleğinde. Oka'yı, yüksek kumsalı, ırmak taştığında su basan mavi gölgelerle kaplı çayırı anımsadı... Boğucu sıcak ve gözleri kör edercesine kamaştıran aydınlık bir günü, sıcağa rağmen büyük,

siyah bir paltoya sarınmış ve kendisi de iyileşmez bir hastalığa yakalanmış olan babasının yanında annesinin tabutunu izleyen küçük Paul'ü anımsadı. Ondan sonra küçük Paul'ün yaşantısına bir teyze ve bir hala girmişti: Annesinin ablası olan Orlov' daki Vera teyzesi ve babasının kızkardeşi olan Riazan'daki Bacha halası. Genellikle Oka kıyısında Bacha halasıyla yaşıyordu. Bir seki, yusyuvarlak krom bir semaver, bütün yaz boyunca hiç ayrılmadığı kamış oltası («Ah, yalnızca bir tek iri balık tutabilseydim bari!»), bakıldığında kızgın havayla birlikte tarlaların üzerinden aktığı görülebilen yoğun kuru ot kokusu...

Ossokine margarin fabrikasına bir sürü yeni duygularla dopdolu olarak döndü. Güneş sırtını yakmış, sinekler tarafından ısırılmış, bol ışığa alışkın olmayan gözleri yaşarmıştı ama bunların yanısıra, tüm gövdesi sonsuz bir neşe ve mutluluk ile dolmuştu. ihtiyarın ona kentten getirdiği yiyecekleri on dakikada mideye indirdi ve tutkunlar gibi, geç kalmışcasına, hemen bahçeye döndü.

Sabahleyin bir köşede yeniden sökülmeye çalışılmış, ama toprağı boşu boşuna kurcaladıktan sonra olduğu yerde terkedilmiş büyük bir ağaç kökü görmüştü. Küçük bir hangarda bir kazma, bir kürek ve bir de paslı balta buldu ve hemen çalışmaya koyuldu. Ama umduğundan çok daha güç ilerliyordu iş. Kazma köklerin arasında sıkışıp kalıyor, balta aynı yere iki kez inmiyor, kürek sert toprağa batmıyordu. Ossokine yarım saate kalmadan sırf tere kesti. Gömleği tenine yapışıyor, küreği kakarken kullandığı ayağı ağrıyordu. Bir an durdu ve köke alıcı gözle baktı. Toprak öncekinden daha derince kazılmıştı, ama iş bir adım bile ilerlememişti. Kafasının bozulmaya başladığını anladı. Kısık sesle mırıldandı:

— Bekle de gör bakalım. Ben senin dibini bulmasını bilirim.

Yöntem değiştirmeye karar verdi. Büyük kökün bir-iki ayak uzağında bir hendek kazmaya koyuldu. Burada daha az kök vardı, böylelikle bir metre kadar derinlikte bir çukur kazmayı başardı. Derinlemesine çalışmayı sürdürerek sert toprağa boylu boyunca gömülmüş kütüğün tüm çevresini kazdı. Hendek kütüğü tam çevrelediğinde Ossokine onu kıpırdatmaya çalıştı ama başaramadı, üstelik kazması kırıldı. Katı toprağa dalan ana köke varmak için kütüğün altına yatay bir çukur açmak gerekiyordu. Şimdi kütük dev bir mantar gibi yalnız ana kökün üzerinde dikiliyordu.

İş oldukça güçtü; toprağı elleri ile küremesi gerekiyordu ama kavga ateşi onu terketmiyordu. Yüzü toprağa eğik, uzun yıllardan beri ilk kez toprağın, yaş ağacın ve taşların kokusunu soluyarak baltasını bir lâstik gibi hoplatan ana kökü iyi kötü çatlatmayı başardı. Yapılacak son bir iş kalmıştı artık. Ossokine iki ayağı kütüğe dayalı, sırtını kazdığı hendeğin duvarına vererek iki büklüm oldu ve tüm kaslarını olabildiğince gererek ağır ağır doğruldu. Kütük derin bir soluk verdi, toprağın derinliklerinde bir şeyler çatırdadı ve ağır mantar, kırık kökleri havaya dikilerek yanüstü devrildi.

Yorgun ve muzaffer Ossokine çevresine bakındı. Neredeyse akşam oluyordu. Çok güzel bulutlar alevli bir kızıltıyla gökte ağır ağır kayıyorlar, bahçede yalnız sineklerin hafif vızıltılarıyla bölünen derin bir sessizlik sürüyordu. Tatlı bir esinti, bir akçakavağın yapraklarını güçlükle görülebilen bir biçimde kıpırdatıyordu. Ossokine'in sırtı ağrıyor, yorgun kolları acıyordu. Aygıtları anbara götürdü, sallanan kapıyı tahta bir payandayla kapadı ve bir sigara yaktı. Düşünceleri gitgide daha seçikleşiyordu. O ana değin yalnız kütüğü ve ödülsüz çabasını görmüştü. Şimdi, 13 haziranda olduğunu, Arpajon'da bulunduğunu ve belki de Alman'ların Paris'i işgal ettiklerini düşünebiliyordu. Ağır adımlarla fabrikaya döndü.

Yaşlı bekçiyi yarı karanlık, büyük bir mutfakta,

bitesiye yanan iri odunların çıtırdadığı bir ocağın yanında buldu. Yaşlı adam dimdik, ciddi ve kıpırtısız oturuyordu. Daha yeni badanalanmış dümdüz duvara vuruyordu gölgesi. Ossokine adamın asık suratından ve hiç kımıldamamasından çekinerek sordu:

— Kentte ne var, ne yok?

— Hep aynı şey; göçmenler, birbirine geçmiş bir insan ve araba kalabalığı. Herkes hepten aklını kaçırmış.

—Alman'ların Paris'e girip girmediklerini biliyor musunuz?

— Kimbilir? Kimileri girdiklerini, kimileri de girmediklerini söylüyor. Hiç bir şey bilmiyorum ben.

Ossokine artık konuşmayı canlandıramayacağını düşünerek tam Samokhvalov'un odasına çıkmayı düşünüyordu ki, aklına pullardan söz etmek geldi. Yaşlı adam hemencecik canlandı ve o düşünceli ve yanına yaklaşılmaz havasından sıyrıldı. Ossokine'i hasır bir koltuğa oturttu ve ona bir dizi pulcu birliğiyle yazışmayı sürdürdüğünü, Ossokine'in ona bir gezi balonu dizisinden olan sovyetler pulunu vermesinden ötürü kendini sonsuz borçlu saydığını, aynı pulun daha önceden de elinde olduğunu, ama Ossokine'inkinin çok iyi durumda bulunduğunu -«Tırtılları hiç eksiksiz!»-, tüm ayrıntılarıyla anlatmaya koyuldu. Sonra katoloğlarından birisini -Onsekiz tane daha vardı- getirdi ve Ossokine'e türlü Rus pulları dizilerini mutlulukla, uzun uzun gösterdi.

Yaşlı adam açıklamalar yaptı, değişik resim baskılarından, hatalı pullardan söz etti. Şimdilerde pulculukla çok kişinin ilgilendiğini, ama bu yeni pulcuların çıkar amacı güttüklerini, pul biriktirmenin özünü, anlamını anlamadıklarını anlattı.

— Her pulun bir canı, kendine özgü bir yaşantısı vardır, özel bir sonu vardır. Bu nedenle aşınmış, yürürlükten kaldırılmış eski pulları daha çok severim. Yeni pullar hiç savaşa girmemiş askerler gibidir, dirlik kavgasında ne yapacaklarını bir Allah bilir!

Ossokine yaşlı bekçiyi gözlerini açık tutmaya çabalayarak dinliyordu. Resim baskıları, diş sayıları, olağanüstü ülkelerin adları üzerine ayrıntıları uyuklayan bilincinin karanlığında parlayan küçük ışıklar gibi dinliyordu.

Sonunda yaşlı adam büsbütün dostça bir havaya büründü ve büfenin üzerinden konyak dolu ufak bir sürahi aldı.

— Bin sekiz yüz doksan sekiz, dedi bilgiçce.

Yaşlı bekçi Ossokine'e çok sert ve mis gibi kokan bir kadeh konyak sunduktan sonra -elektriklerin kesik olması nedeniyle- bir mum aldı ve Samokhvalov'un odasına kadar eşlik etti. Ossokine'in son düşüncesi; «Yarın nereye gideceğim, kimbilir?» oldu.

4

Ay ışığıyla yıkanmış bir haziran gecesinin bitiminde uyandı. Dün Arpajon'da bahçeye gitmesine, nehre girmesine ve ağaç köküyle uğraşmasına karşın, anılarının baskınına uğramıştı. Ossokine kauçuk fabrikasında çalışmaya başladığında, her ne olursa olsun anımsamayı kendisine yasaklamıştı, ama şimdi fabrika kapalıydı artık. Ve tam o anda, hemen az önce gördüğü düşü anımsamamakla birlikte, kendisini Azak denizi kıyılarında, kumlu toprakta kazılmış bir siperin dibinde gördü. Bu anının az önceki düşüyle belli bir ilintisi vardı, ama Ossokine bu ilintiyi bulamıyordu. İşte her şey bu küçük siperin içinde başlamış veya bitmişti; öyle de denilebilirdi, böyle de. Bu, bir yaprağın bile kımıldamadığı boğucu bir günün bitiminde olmuştu. Kızıl Ordu askerleri sabahtan beri küçük sipere saldırmışlardı. Makineli tüfekle desteklenen bir ateşle karşılanan saldırgan dalgalarından biri güneşin altında kavrulan kızıl-sarı bozkırın derinliklerinde geri çekilirken yeni bir asker dizisi beliriyordu.

Ossokine yan üstü döndü. Açık pencereden, karanlıktan ağır ağır sıyrılan tepenin yukarılarındaki sık ormanı ve toprağa çöken dar bir sis tabakasını gördü. Serinlik ve nem dalgaları yükseliyordu bahçeden. Ossokine bir sigara yaktı ve tam uykuya dalarkenki düşüncesini anımsadı: «Şimdi nereye gideceğim?» Gitmesi gerekiyordu, bundan kuşkusu yoktu. «Bize, daha yaşlı olan ikinci kur'a ruslara, haziran ortasında askere gitmemiz gerekeceğini söylemişlerdi. Eğer Paris düştüyse...»

Bu düşünceye bir türlü alışamıyordu. Champs

Elysées'yi artık Alman askerleriyle, Alman tanklarıyla ve Alman toplarıyla dolu olarak düşünemiyordu. Bununla birlikte açık-seçik şeyleri, hatta en olağanüstüleri bile tartışmak istemek boşunaydı. Yollarda gördüğü ve Paris'in açık kent haline getirildiğini bildiren, ismi alman adına çok benzeyen bir fransız generalinin imzaladığı ve işgal kuvvetlerinin çıkarttıkları ilk genel emir olarak nitelenebilecek bir bildirge olan afişler boşu boşuna bulunmuyorlardı oralarda.

Ossokine, «Eğer Paris düştüyse, savaş Loire'ın ötesinde sürer, diye düşünüyordu. Eğer eve dönersem, veya Arpajon'da kalırsam, bu kendi kendimi tutuklatmam demek olur.» Ossokine savaşa kayıtsız olmakla birlikte, kavgadan kaçmanın Fransa'ya karşı ağır ağır edinmeye başladığı karmaşık sevgi ve saygı duygusuyla sonsuz uzlaşmaz, çelişik olduğunu düşünüyordu. Kendini fransız saymıyordu; duygularında, zevklerinde ve çocukluğunu anımsadığında duyduğu hüzünde hep rus olarak kalıyordu. Ossokine, özellikle Rus olan bu etkileşimlerini bir kıvanç unsuru olarak değerlendirmiyordu. Hayır, bu daha çok kişiliğinin bir özelliği, örneğin slav tipli burnu gibi fizik bir özelliği idi. Bu sırada, farkına bile varmadan Fransa'yı; Fransız dili, fransız düşünüş biçimi, fransız doğası ve Paris, biricik, yeri doldurulmaz Paris, çevre dünyaya kıyasla fransız davranış biçimi işte yalnız bu sözcüklerle anlatılabilen o karmaşık bütünü sevmeye başlamıştı. Her şey, o rusçaya çevrilmesi olanaksız olan «kafa yapısı» kavramında belirleniyordu. Savaş kepazeliği dönemi; Fransa'nın bütün bir politikacılar takımı tarafından dikkatle, özenle hazırlandığı şu bozgun çağı, O'nu hepten şaşkına çevirmişti. Ama kendisinin, Ossokine'in, bir rus göçmeninin bu bozgunu benimsemeye, Almanları Fransa'nın efendisi olmaya bırakmaya hakkı olmadığını seziyordu.

«Nereye gitmeli, veya izin belgem olmadığına göre nasıl ilerlemeli?» İçinde bulunduğu durumun saç-

malığı O'nu şaşırtıyordu. «Eğer Arpajon'da kalırsam kendimi Almanlara tutuklattırmış olurum, çünkü askere alınması gereken çağda bir rus göçmeniyim. Eğer Paris yöresinden uzaklaşırsam, herhangi bir polise enselenip vatansızlara özgü bir toplama kampına tıkılabilirim.» Ossokine'in belgeleri her zaman düzenli olmuştu ve birdenbire, nasıl ve neden olduğunu bilmeden kendini yasalara aykırı bir durumda bulmak O'nu sonsuz bir hoşnutsuzluğa boğuyordu. «Her ne pahasına olursa olsun, Loire'ın öte yakasına geçmeliyim. Öğleye doğru Orléans'a varırım ve bakalım orada neler olur?»

Ayağa kalktı ve pencerenin önünde ağır ağır giyindi. Her yanı sızım sızım sızlıyordu. Ellerinin kabar kabar yara-bere içinde olduğunu görerek üzüldü. «Gidonu tutabilmek için epey zorlanacağım sanırım» diye geçirdi içinden.

Gün ışığı açık pencereden dalgalar halinde giriyor; tepeyi, tarlaları ve ağaçları beyaz ve tekdüze bir aydınlık kaplıyordu. Birdenbire güneş ışınları, gölgede kaldığı için Ossokine'in farkına varamadığı, oradan pek uzakta olmayan, göze çarpmayan ufacık bir evin camlarında yansıdılar. Rengarenk güneş ışınları camda sanki büsbütün parlaklaşarak Ossokine'in gözlerini öylesine kamaştırdılar ki, elinde olmaksızın gözlerini kırpıştırmak zorunda kaldı. Bir yerlerde bir kapı çarptı. «Eh, artık gitmeli, bekçi uyanmış.»

Ossokine Arpajon'dan sekizden önce ayrılamadı. Kahveyi çoktan hazırlamış olan yaşlı adam O'nu uzun uzadıya oyaladı. Söyleşi pullara hiç değinmedi, ama bir tek ters sözcük bile hemencecik pulculuk üzerine sonu gelmez bir sürü görüşün yeniden ortaya atılmasına yol açabilirdi.

Ossokine Arpajon'dan yola çıkar çıkmaz, yaya ilerlemesini bile olanaksız kılan bir aksiliğe çattı, kaldı.

Ossokine'de Paris yöresinin bir haritası vardı, ama bu harita ancak Arpajon'a kadar olan yolları

gösteriyordu. Orléans yoluna Etampes yakınlarında çıkmak üzere bir sapma yapmaya karar verdi. La Ferté-Alais'ye giden yol o sırada çok kalabalıktı. Demek bir sapma yapmayı düşünen yalnız Ossokine değildi. Bu nedenle bir tepenin yamacında çalıların ve bir meşe ormanının arasından kıvrılarak uzanan küçük bir yolu tuttu. Bu yolu, O'nu er-geç Seine ile Oise'ı doğudan batıya birleştiren ana yola ulaştıracağını umarak rastgele seçmişti. Orléans'a öğle yemeğinde varamayacağı belliydi. Bisikletini gidonundan tutup ön tekerleğinin bir çukura girmemesine özenirken «Gece olmadan Loire kıyısına varmalıyım, bu bile iyi sayılır» diye düşünüyordu. Ama yoldan uzaklaştığı ölçüde kalabalığın gürültüsü ve çığlıkları boğularak zayıflıyor, korna sesleri ve araba homurtuları yerlerini kuşların biteviye cıvıltısına bırakıyordu. Ossokine'i yalnızca gökte ağır ağır ilerleyen güneşin aydınlattığı bulutların görüntüsü yatıştırabiliyordu. Yolda kaynaşan göçmen seli arasında sıkış-tıkış taban teperken kapıldığı öfke hafiflemeye başlıyordu.

Az sonra yolda bisikletini onaran genç bir kadın gördü. Ön tekerleği çıkarmıştı kadın, kırmızı bir çember gibi yerde serili duruyordu iç lâstik. Genç kadın yepyeni, ama bozuk bir pompayla onu şişirmeye çabalıyordu. Kadının yanına vardığında O'na çabuk bir bakış fırlattı Ossokine, parlak çorapları ve beyaz gömleği dikkatini çekti. «Nasıl oluyor da gömleği yolda bile bu kadar ütülü olabiliyor acaba?» diye düşündü, ama kadına yardım önermedi. «Yanlış anlayabilir, hem sonra yol boyunca bir de onunla uğraşmam gerekebilir...»

Ossokine kadının «Lisa, Lisok, neredesin?» diye bağırdığını duyduğunda O'nu biraz geçmişti. Bu sözleri rusça söylemişti kadın. Ossokine birdenbire durdu ve öylesine seri bir dönüş yaptı ki, neredeyse bisikletiyle birlikte kapaklanıyordu. Pembe elbiseli, pembe yün hırkalı, sarı saçları başının iki yanından örülmüş ve tepesinde bir kurdela ile bağlanmış kü-

çücük bir kız gördü. Çocuk, böğürtlen çalılarını tiyatro perdesi ayırırcasına çekeleyerek annesine doğru ilerliyordu. Eski püskü bir bebek vardı elinde.

Ossokine bisikletini iri bir taşa dayadı ve genç kadına yaklaştı:

— Size yardım edebilir miyim? diye hâlâ boşu boşuna tanışıklık kurmaktan çekinen, tedirgin bir sesle sordu.

Genç kadın ayağa kalktı, yüzüne düşen sarı saçlarını geriye itti ve Ossokine'i tepeden tırnağa dikkatle süzdü.

— Evet, elbette... Ama az önce yanımdan geçip gittiniz ve öylesine cesaret kırıcı bir bakışla baktınız ki, durmanız için bir türlü seslenemedim.

— Rusça konuştuğunuzu duydum ve ben... diye geveledi Ossokine.

— Pompam bozuldu ve şu Allahın belâsı lâstiği bir türlü şişiremiyorum. Yani eğer Fransız olsaydım bana yardım etmeyecek miydiniz? diye ekledi gülümseyerek.

Ossokine yanıtlamadan, ama kadının etli ve arzulu dudaklarında oynaşan gülümsemeyi yakalayarak pompayı aldı, söktü, pistonun başını düzeltti ve iç lâstiği şişirirken dikkatle dinledi. Parmağına tükürdü ve iç lâstiğe sürerken;

— Bir delik var, dedi. O anda beliren bir hava kabarcığını göstererek: Bakın, diye ekledi. Eğer yamanmazsa her yarım saatte bir lâstiği şişirmek zorunda kalırsınız.

Ossokine tekerleği onarırken küçük kız yanında dikiliyor ve O'nun tüm hareketlerini dikkatle izliyordu. Birbirine yakın kapkara gözleri yüzüne ciddi, hatta asık bir anlam veriyorlardı. Küçük sarı örgüleri olmasa, bir tatar çocuğuna benzediği bile söylenebilirdi. Küçük kız bebeğini elinden tutuyor ve bir sarkaç gibi sallıyordu.

— Saçların sarı, ama, dedi Ossokine, gözlerin küçük bir çinli kızınkiler gibi Lisa, ha?

— Saçlarım sarı değil, bal rengi, diye ciddiyetle

yanıtladı küçük kız. Gözlerim babama çekmiş, annem söyledi. Bir an sessizlikten sonra bebeğini sallayarak; peki, senin adın ne? diye ekledi.

— Pavel. Pavel Ossokine. Kaç eyaşındasın bakayım?

—Beş yaşındayım, dedi sanki bir sınavdaymışçasına gayet seçik olarak küçük kız. Sonra annesine dönerek ekledi: Neden hep yaşımı sorarlar bana? Belli olmuyor mu sanki?

Ossokine şaşırdı ve birden çok anlamsız gibi görünen sorusunu unutturmak ister gibi nedenini pek bilmeden genç kadına ormanın bitimine kadar eşlik etmeyi önerdi. Tedirgin etmemek için de, «eğer siz de benim gittiğim yöne gidiyorsanız», diye ekledi sonuna.

— Elbette, çok sevinirim. Etampes'a ne kadar çabuk olabilirse o kadar tez varmak istiyorum. Oradan trenlerin çalıştığını söylediler. Oléron adasına gidiyorum ve orası da bir hayli uzak. Lisa da varken bisikletle oralara kadar gidemeyeceğim.

Sürekli ormanın içinde uzanan o küçük yolda ilerliyorlardı. Az sonra bir bayır başladı. Önde koşan Lisa tek ayak üstünde sekiyor; yaban arılarını, kelebekleri, yusufçukları, bir çalılıktan sarsak sarsak uçarak fırlayan bir saksağanı ve gagasını bir ağacın kabuğunda bileyen, Ossokine'in pek bilmeden ağaçkakan diye adlandırdığı bir kuşu incelemek için duraklıyordu. Ossokine genç kadınla konuşurken adının Eléna Serguéevna olduğunu (soyadını pek iyi anlayamamasına karşın ikinci kez sormak istemedi), kocasının savaşa gittiğini (Genç kadın bu konuda pek istekli konuşmuyordu, Ossokine de üstelemedi), ve Oléron'a gitmeye yıllık izni sırasında orada yaşadığından ve O'nu konuk etmekten gocunmayacak iyi yürekli köylüler tanıdığından karar verdiğini öğrendi.

Ossokine'in daha tez varmak için seçtiği yol bir türlü bitmek bilmiyordu. Kimi zaman yüksek tepelere tırmanıyor, kimi zaman akarsu yarıklarına ini-

yor, sonra bir karaağaç ormanı boyunca uzanıp gidiyordu. Böğürtlenler yerlerini bir meşe korusuna, meşelik ise titrek bir kavak kümesine bırakıyor, onları kestane ağaçları izliyor ve tüm bunlar, yol sanki hiç bir yere ulaşmıyormuş kanısını vererek sona eriyorlardı. Bazen, ama pek ender, onların yaptığı düşüncesizliği yapıp aynı yolu tutmuş olan bazı göçmenlerin yanından geçiyorlardı. Ama, bir süre sonra, uzaktan, büyük akdiken çalılıklarının ardından, otomobil kornaları ve kalabalığın gürültüsü duyuldu. En sonunda, bu dolambaçlı yolda bir kaç kilometre daha gittikten sonra Ossokine ve yol arkadaşı ana yola vardılar ve kendilerini Etampes'a doğru akan göçmen selinin içinde buldular. Ossekine Eléna'nın bisiklete binmesine yardım etti. Güç bir işti bu, çünkü genç kadın arka seleye bağladığı bir bohçadan başka, Lisa'yı da gidona iliştirilmiş küçük bir hasır sepete oturtmuştu. Ossokine genç kadının yolu dolduran otomobillerin ve at arabalarının aralarında ustalıkla ilerlemesini seyrederek onları izledi. Eléna'nın parlak çoraplı bacaklarını, boydan boya büzgülü mavi etekliğini ve güneş ışınlarının sızdığı, rüzgârdan şişmiş gömleğini görüyordu.

«Ben de Oléron'a gitsem nasıl olur acaba? Yaşlı bekçi Samokhvalov'un da o yönde, Tours'a doğru gittiğini söylemişti. Zaten nereye gitsem farketmez, nasılsa Fransa'da dolaşma özgürlüğüm yok. Neredeyse yirmi yıldır denizi görmedim.» Ossokine denizin kendisini açıklanamaz bir güçle, neredeyse nesnel olarak çektiğini sezdi birden. O an, İstanbul'un düz damlarını, camilerin ikiye kesilmiş karpuz gibi yuvarlak kubbelerini, minarelerin oklarını, uzakta, batan güneşin ışığıyla yıkanmış, alev alev yanan temmuz denizini ve büyük, siyah gemiler gibi kıpırtısız duran Prens adalarını olağanüstü bir kesinlikle anımsadı.

Ossokine duran arabaların arasındaki kısa bir aralıktan yararlanarak Eléna'ya yaklaştı ve istemeksizin etli dudaklarına çabuk bir göz attı.

«Kişilik sahibi bir kadın bu», diye düşündü yeni onarılmış ceviz ağacından yapılma iskemlelerle dolu, yüksek bir at arabasına omuzunu çarpmamaya çalışırken. Göçmen ailesi yanlarında tüm bir yemek odası takımını götürüyordu. Arabayı gösterdi Eléna:

— Gerçekten iktisat anlayışı olan bir halk bu, dedi. Herkesin sanki Almanlardan kaçmıyormuş da bir köy düğününe gidiyormuş gibi yeni elbiselerini giydiğine dikkat ettiniz mi?

— Etampes'tan trene binemezseniz ne yapmayı düşünüyorsunuz? diye sordu Ossokine.

— Ama öyle, ama böyle, sonuna kadar gideceğim. İyi insanların türü daha kurumadı.

— Evet, ama kötüler de var. Dikkatli olmanız gerek.

Devrilmiş büyük bir kamyon yolu tıkamıştı. Kocaman tekerlekler, insanların başlarının üzerinde, boşluğa asılı kalmışlardı. Kamyon, devrilirken küçük bir fiat otomobilin önünü ezmişti. Pek kimse yoktu araçların çevresinde, kaza bir gün önce olmuş olsa gerekti. Ossokine Eléna'nın bisikletini yolun alçak kesimine taşımasına yardım etti, sonra kadının bacaklarının düzgün devinimlerini gözleyerek O'nu izlemeyi sürdürdü.

«İyi, diye geçirdi içinden, acelem yok. Eğer Etampes'tan trene binerse yollarımız ayrılacak, ama eğer bisikletle devam etmek zorunda kalırsa...»

Hafifçe keyfi kaçarak «yolda herşey gelebilir insanın başına, diye kendi kendine ekledi. Ama, çocuk var işte.»

Etampes'a varmaya bir kilometre kala Ossokine ve Eléna arabaların aralarından yaya ilerlemek zorunda kaldılar. Ossokine Eléna'ya daha hafif olan kendi bisikletini verdi ve onunkini aldı. Lisa, küçük sepet-koltuğundan inmemişti. Küçük kız uzun süre yürümekten yorulmuş, uyukluyor ve sepetin bağlama kayışları küçük gövdesinin ağırlığıyla geriliyorlardı. Kentin dar sokaklarında kalabalık büsbütün yoğunlaştı. İnsanların sinirleri bozuluyor, bazan isterik bir kadın çığlığı, küfürler ve ço-

cuk ağlamaları duyuluyordu. Hatta Ossokine kavşağın birinde bir kavga gördü. Kırk yaşlarında bir adam, daha askerlik çağına gelmemiş genç bir çocuğu tek söz söylemeden dövüyordu. Genç çocuğun sarışın kafası her tokatta sarsılıyordu. Darbeleri önlemeye çalışıyor, ama başaramıyordu çocuk. Eléna arkasını döndü ve hem çocuğa acıdığını, hem de duyduğu aşağılamayı göstermek ister gibi dudaklarını kısarak: — Kuşkusuz baba ile oğul, dedi. Kaba insanlara hiç dayanamam. Kızkardeşim Macha boks maçlarını seyretmeye gidiyor, bunu anlayamıyorum ben.

Birbirlerine yapışmış olarak -Ossokine Eléna'nın diri vücuduna zaman zaman dirseği veya kalçasıyla hafifçe dokunuyordu- uzun çabalar sonucu gar meydanına vardılar. Kalabalık artık ilerleyemiyor, bir yandan dikenli bir çit ve demiryolunun dolma toprağı tarafından, öbür yandan kiremitleri yosun kaplı, yüksek ve duvar gibi düz isli bacalı eski evler tarafından durdurulmuş, meydanda bekleşiyordu. Demiryolu bomboştu ve yepyeni, kukuleteli giysilerle donanmış nöbetçilerin hatlar boyunca yerleştirilmelerinin nedeni anlaşılamıyordu.

— Siz bilirsiniz ama, Etampes'tan tren olsa bile binmeyi denememekle daha iyi edersiniz, baksanıza, kalabalık ana-baba günü...

Sözlerini bitiremedi. Uçak motorlarının uğultusu uzakta, kalabalığın gürültüsünü, çığlıkları ve korna seslerini bastırarak artıyordu. Tüm kafalar kuzeydoğuya döndüler ama güneşin pırıl pırıl aydınlattığı bulutların üzerinde ve beyaz pamuk yığınlarının arasından görünen göğün derin maviliğinde hiçbir şey görünmüyordu. Yalnız, uzakta boğuk bir otomobil kornası, meydanı kaplamış olan sessizliği biçer gibi ağır ve tekdüze iniltisini sürdürüyordu.

— İşte onlar!

Bu çığlığı ilk kez kimin attığı belli olmadı, ama kalabalık değişik seslerle «işte onlar, işte onlar» diye yineleyerek kıpırdamaya başladı. Ama yine de bombardıman uçaklarının yaklaşmasından büyülen-

mişcesine olduğu yerde kalakaldı kalabalık. Üçgen düzeninde uçan ilk uçaklar sivri çatıların hemen üzerinde, Ossokine'in beklemediği kadar alçakta belirdiler. Motorların gürültüsü öylesine ağırlaştı, öylesine ürküntü verici bir biçim aldı ki, yer titriyordu sanki. İlk grup uçağın arkasından ikincisi geldi. Ossokine'in yanında duran bereli, yaşlı bir adam, üzerinde piramit gibi valiz yığılı el arabasını bırakarak ve kalabalığı itip kakarak kendisine bir yol açmaya çalıştı. Ama az sonra demiryolunun önünde durmak zorunda kaldı; soluğu tükenmiş gibi çömeldi ve başını ellerinin arasına sakladı. Çok hızlı ilerliyordu uçaklar, bir kaç saniye sonra meydanın üzerine vardılar. Uzaktan gümüşsüydü renkleri, Oysa şimdi, yakından, simsiyah görünüyorlardı.

— Almanlar!..

Bu çığlık, düşen bombaların uğultusuyla biçilen yabanıl bir ulumaya dönüştü. Ossokine'i Eléna'nın uzağına sürükledi kalabalık. Lisa'nın üzerinde oturduğu bisikleti binbir güçlükle koruyabiliyordu. Küçük kız, kendisini bağlayan kayışlardan kurtulabilmek için debelenip duruyordu. Ossokine bir an O'nun faltaşı gibi açılmış koskocaman siyah gözlerini gördü, bir kaç adım attı, sendeledi ve hâlâ çabalayan Lisa'yla birlikte kapaklandı. Ellerini öne uzatacak kadar bile zaman bulamadan düştü. Bir uğultu, çok yakındaki bir patlamanın gümbürtüsünü duydu, sonra kendinden geçti.

Kendine geldiğinde, arka tekerleği boşlukta dönen bisikleti gördü. Lisa, yüzü yere yapışık olarak uzanmış; acımasıya küçük ve sağ-esen gibi görünüyordu. Ossekine kayışları çözdü ve O'nun çok narin, ama yaşadığını sezdiği küçük gövdesini yere uzattı. Lisa'nın gözleri kapalıydı, sağ yanağının üzerindeki küçük bir yaradan yoğun, simsiyah ve toprakla karışık bir kan sızıyordu. Elbisesi yırtılmış, çıplak bacakları tuhaf biçimde ayrılmışlardı.

Ossokine başının dönmesini güçlükle bastırarak çevresine bakındı. Hemen yakınında dumanı tüten

bir bomba çukuru, alt-üst olmuş kaldırım taşları, devrilmiş arabalar, terkedilmiş bisikletler ve kaputu boyunca küçük, beyaz bir alev gezinen yan yatmış bir otomobil gördü. Gövdeler, patlamanın gücüyle bükülüp kırılmış gibi, çukurun çevresinde çıldırmış biçimlerde uzanmışlardı. Patlamanın basıncından yokolmuştu bazılarının elbiseleri; beyaz derilerin üzerinde büyük, kanlı yaralar açık-seçik görünüyorlardı. Bazı yaralılar sürünerek kıyıya doğru çekilmişlerdi. Kalabalığın demiryolunun parmaklığına sıkıştırdığı yaşlı adam, dişsiz ağzı ardına kadar açık, iki büklüm oturmuştu. Hiçbir şey duymuyordu Ossokine. Lisa'yı yere uzattı, sendeleyerek bomba çukuruna yaklaştı ve yirmi adım kadar ötede Eléna'nın vücudunun üzerine eğildi. Kadının gömleğinin yakası hâlâ ütülüydü, ama aşağıda, göğsünün üzerindeki açık ve simsiyah bir delikten koyu bir kan şırıldıyordu. Kafatasının üst kısmı bir bomba parçasıyla kopmuş, sarı saçlardan geriye kalanlar kana bulanmışlardı. Eléna'nın sağ eli hâlâ Ossokine'in bisikletinin gidonunu sıkıyordu. «Amma kan be, diye düşündü Ossokine, bu kadar çok olduğunu bilmezdim.» Eléna'nın vücudunun üzerinde dağınık düşüncelerini toparlamaya çalışarak dikiliyordu. Başı dönüyor, midesi bulanıyordu. «Ne yapmam gerekiyor? Ne yapmalıyım?» Geri döndü ve sarsak sarsak uzaklaştı Ossokine. Bulantısı giderek arttı ve kustu. Kendini biraz daha iyi hissedince yeniden yaklaştı Eléna'nın vücuduna. «Lisa bunu görmemeli.» Ossokine bakışlarını kaçırarak gidonu sıkan parmakları dikkatle ayırdı ve bisikletinin iyi durumda olduğunu gördü. Sendeleyerek, ama daha sağlam adımlarla Lisa'nın yattığı yere döndü. Kızın çok hafif vücudunu kaldırıp göğsüne bastırarak, bisiklete binmeyi akıl etmeden, adımlarını giderek sıklaştırıp meydandan uzaklaştı. Az ötede tüm gövdesiyle umutsuzca titreyen küçük bir köpek gördü. Köpek, ayağında sarı ve eski bir ayakkabı bulunan, dizkapağının üzerinden kopmuş bir erkek bacağının çev-

resinde dönüp duruyordu. Ayakkabıyı derin derin kokluyor, bir kaç sıçrayışla uzaklaşıyor, sonra tir tir titreyerek ve ufacık, kesik kuyruğunu oynatarak yeniden sarı ayakkabıya yaklaşıyordu.

Ossokine devrilmiş ve yolu bir engel gibi tıkamış bir araba yığınının yanından dolandı. Sokakta kanla karışık geniş bir benzin dereciği akıyordu. Tam Ossokine bir ara sokağa girdiğinde arkasında bir şey birdenbire alev aldı ve yangının aydınlığı basık bir evin bombalarla delik deşik olmuş gri duvarında yansıdı. Hemen yanında yarı parçalanmış bir kanadını paçavra gibi ardından sürükleyen bir tavuk sendeleyerek koşuyordu.

Ossokine, geçmesi için sessizce açılarak yol veren bir grupla karşılaştı sokakta. Tam hastanenin nerede olduğunu soracakken, kesintili görüntülerin dolandığı kafasına birden saçma-sapan bir düşünce geldi: belgeleri yoktu! Adımlarını sıklaştırarak ilk önüne gelen ve O'nu az sonra kent dışına çıkan bir ana yola çıkaran bir sokağa saptı. «Lisa için hiçbir şey almadım yahu! Keşke arasaydım. Ama neyi arayacaktım ki? Küçük bohçayı mı?» Dönerse gar meydanında karşılaşacağı görüntünün düşüncesiyle hemen durdu.

Kollarında kıpırdamadan yatan küçük kızın yüzüne baktı Ossokine. «Ya öldüyse, ya kendine gelemezse?» Yeniden derin bir kuşkuya kapıldı. Birdenbire Lisa'nın kalbinin attığını sezdi eliyle. «Hayır, olamaz, yaşıyor», diye düşündü ve bir sıçrayışta bisikletine binmek istedi. Ama o an selenin yana bükülmüş olduğunu ve kaplamasının hepten kana belenmiş olduğunu gördü. Lisa'yı yere uzatarak seleyi elinden geldiğince onarmaya çalıştı. Elini çabuk tutmaya çabalıyordu, oysa o ana değin hiç böylesine beceriksiz olmamıştı. Lisa'yı kollarında taşıdığı sürece küçük kızın başına hiç bir kötülük gelmeyecekmiş gibisine geliyordu. Seleyi toparlayınca Lisa'yı yeniden kaldırdı ve bir eliyle gidonu tutarak binmeye çalıştı bisikletine. Başlangıçta bir türlü bece-

remedi, neredeyse yere kapaklanıyordu, ama sonunda ayaklarını pedallara yerleştirebildi ve kendisi gibi bu belâlı kentten bir an önce uzaklaşmak için acele eden göçmenlerin yanlarından geçerek yol boyunca ilerlemeye başladı.

5

Ossokine çok hızlı ilerlediğini sanıyordu. Sol eliyle tuttuğu küçük kızı göğsünde sıkarak, sağ eli bisikletinin gidonuna yapışmış, yolda şimdi çok daha az araba olmasından yararlanarak olanca gücüyle pedallara abanıyordu. Ama gövdesi şimdiye değin hiç çekmediği bir acıyla sızım sızım sızlıyor, dolayısıyla hızlı yolaldığı sanısına karşın aslında yavaş ilerleyebiliyordu. Kafasında biribirlerini karmakarışık bir biçimde izleyen düşünceler açıklığa kavuşuyor, her yandan saldıran izlenimler ve görüntüler curcunası içersinde akılcı bir bağlantı oluşuyordu. Beynine işleyen o keskin gürültü ağır ağır hafifledi. Ama, Ossokine başına neler geldiğini anlayamamıştı daha. Bazan sanki Etampes bombardımanında bulunan o değilmiş; bu dar, dolambaçlı, hiç bilmediği yolda ilerleyen kendisi değilmiş gibisine geliyordu. Bir an, sanki yolun kıyısına oturmuş ta, O'na benzeyen, kollarında küçük bir kız tutan birisi bisikletle yanından geçiyormuşcasına kendisini dışarıdan görür gibi oldu.

Dik bir yamacı tırmanırken birdenbire inledi. Sağ bacağı sızlıyordu ve bu acı O'nu gerçeğe döndürdü. Neredeyse düşüyordu bisikletten indiğinde. Yer, ayaklarının altından kayarak hızla dönüyordu. Sonra, kurulu bir makina gibi göğsünde sıkmayı sürdürdüğü Lisa'ya baktı. Henüz uyılmamıştı çocuk, Ossokine O'nun öldüğünü düşündü birden. Aslında, kollarında böylesine sıkarsa kızın yaşayacağından da bayağı kuşkulanmaya başlamıştı hani. Kulağını küçük kızın göğsüne dayayıp pembe elbisesinin altından incecik kaburgaları yanağında sezerek küçük

kalbin atışlarını seçmeye çalıştı, ama hiçbir şey duyamadı.

«Ne aptallık ettim, belgelerim kurallara uygun değil diye korktum ve hastaneye götürmedim çocuğu. Allahım, ne aptallık!..» diye umutsuzca yineliyordu. «Şimdi artık çok geç, herşey bitti, ve bu benim yüzümden oldu. Korktum ha! Ne aptallık!»

Çevresine bakındı ve oradan pek uzakta olmayan küçük bir köy evi gördü. Aslında o evi az önce de görmüştü, ama orada insanların bulunması gerektiğini ancak şimdi düşünebiliyordu. Bisikletini ardından sürükleyip bacağının acısını unutarak bir tarlayı koşarak geçti, derin bir yol hendeğini güçlükle aştı ve tam çiftliğin avlusuna girdiğinde Lisa'nın gözlerini açtığını gördü. Kabaca yontulmuş taşlardan yapılı sahanlığa elinde bakır bir tencere tutan genç bir kadın çıktı. Gerçi kadın birşeyler söyledi, ama Ossokine hiçbir şey anlayamadı. Kadının ağzını açtığını gördü ama ses yerine pek hafif bir cıvıltı duyabildi ancak. Başına gelenleri anlatmaya çalıştı Ossokine, «bombardıman», «Etampes», «su» sözcüklerini tek tek yineliyordu ama neredeyse kendi sesini bile duyamıyordu. «Ne oldu bana yahu? diye geçirdi, sağır mı oldum, ne?» Kadın bir şeyler daha söyledi ve bu kez bir kaç sözcük kapabildi. Eve girmeye çağırıyordu O'nu kadın.

«Duydum mu, yoksa işaretlerden mi anladım?» diye düşünüyordu Lisa'yı isli, ama temiz mutfağın köşesindeki ufak bir sedire yatırırken. «Beni içeri çağırmak için eliyle işaret mi etti acaba? Yok, sanmam.» Lisa gözlerini kırpıştırdı, sonra açtı, Ossokine'e dikti ve bir şeyler sordu («Annem nerede?» diyordu kuşkusuz).

— Annen Etampes'ta kaldı, hani biliyorsun ya, o gittiğimiz kentte. Seni Oléron'a bisikletle götürmemi söyledi bana. Trende hiç yer yoktu. Birdenbire «Saçmalıyorum yahu» diye düşündü Ossokine.

Bu sırada Lisa kıpırdanıp duruyordu. Belki O da iyi işitemiyordu, veya neler olup bittiğini ve ne-

rede olduğunun farkında değildi.

Genç kadın Ossokine'i elinden tutarak büyük bir büfenin ardında asılı olan aynanın önüne götürdü. Bu eşi bulunmaz, ölü ve kıpırtısız hokkabaz maskesinin üzerinde olağanüstü irileşmiş ve parlak mavi iken neredeyse siyahlaşmış çılgın gözler parlıyordu. Yakası yırtılmış, boyunbağı yana kaymış ve ceketi çamura belenmişti. Suratı ve özellikle gözleri O'na öylesine yabancıydılar ki, birden sendeledi ve kendisini bir kaç saniye hepten şaşkına dönmüş hissetti. Başı dönüyor, çıldırmak üzere olduğunu sanıyordu; korkuyla yumdu gözlerini.

Genç kadın yeniden elinden tuttu ve bu dokunma O'nu kendine getirdi. «Ne oldu bana? Kendime gelmeliyim. Yıkanmalıyım, evet, yıkanmalıyım» ve mutfağın, taştan oyulmuş büyük bir yalak ile üzerine asılmış bir kova su bulunan köşesine yöneldi.

Ceketini çıkarıp gömleğinin kollarını özenle sıvadıktan sonra —gömleğini de çıkarmaya cesaret edememişti— dikkatle yıkanmaya koyuldu. Soğuk suyun değmesi sonsuz bir hoşnutluk veriyordu. Genç kadın mineli bir leğene su döktükten sonra sedire uzanmış olan Lisa'nın yanına yaklaştı. Ossokine ellerini yıkarken avuçlarının içinde, önceki gün kütüğü sökerken oluşan kanlı kabarcıkları gördü ve yalnız onların görüntüsüyle yatışabildi. «Etampes'ı bombaladılar, ama yaşıyorum. Lisa da yaşıyor. O halde her şey yolunda, diye düşündü. O'nu Oléron'a götürmeliyim.» Bu düşünce şimdi O'na son kertede doğal geliyordu. Soruna başka bir çözüm yolu göremiyordu Ossokine. «Bisikletimin demir çubuğuna oturabilecek mi? Kuşkusuz böyle gidemez. Peki, nasıl götüreceğim? Bu gün hiç değilse Loire'ın kıyısına varmalıyım, yoksa çok geç olacak.» Kafasından aşağı soğuk suyu dökünce kendisini çok daha iyi hissetti. Odadaki seslerin gürültüsünü ağır ağır seçebiliyordu. Kolunda bulduğu ve oraya nasıl geldiğini bilmediği bir havluyla kurulandı ve çevresine bakındı. Odada hâlâ Lisa'yla ilgilenmeyi sürdüren genç ka-

dından başka, O yıkanırken giren bir kaç kişi daha vardı; buruşuk, fötr şapkalı genç bir köylü, koltuk değnekleriyle yürüyen iki büklüm olmuş yaşlı bir adam ve kapının eşiğinde durup Ossokine'i merakla inceleyen uzun, zayıf bir kadın.

O'na sorular sormaya başladılar. Ossokine sürekli Lisa'ya bakarak ve duymasından korkarak, soruları işitmekten çok tahmin edip çok kısa ve isteksiz yanıtlar veriyordu. Küçük kızın yanında bombardımandan söz etmek istemiyordu. Birden, ani bir düşünceyle dondu, kaldı. «Ya beni tanımazsa... ben O'nun için bir yabancıyım. Bana alışabileceği kadar zaman geçmedi; benimle gelmek istemeyecek. Evet, gerçi bana birşey sordu, ama kulaklarım duymuyor ve neden söz ettiğini bile bilmiyorum.» Ossokine, bacaklarının gövdesinin altında büküldüğünü sezdi ve küçük kıza umutsuzca, çekingenlikle yaklaştı. Saçları taranmış ve yıkanıp paklanmış olan Lisa, sedirin üzerinde oturuyordu. Genç kadın, önünde diz çökmüş, becerikli ellerinin çabuk hareketleriyle elbisesinin söküklerini dikiyordu.

Lisa, siyah ve dikkatli gözleriyle Ossokine'e baktı ve birdenbire gülümsedi. Ossokine'in sessiz sorusunu yanıtlar gibi;

— Evet, seni tanıdım, dedi rusça olarak. Ossokine'in, sağırlığına karşın her sözcüğünü anladığı bu tümceyi duymaya öylesine ihtiyacı vardı ki!

— Bir yerin acıyor mu?

— Evet, buram acıyor, dedi ve kolunun üzerindeki büyük çürüğü gösterdi Lisa. Moussia nerede? Annem mi götürdü O'nu?

Ossokine çocuğun neden sözettiğini bir süre anlayamadı. Lisa çok kısık sesle konuşuyormuş ve sözcükler kuştüyü gibi saydam ve hafifçe kayıyormuş gibi geliyordu. Sonunda kızın bebeğinden sözettiğini anladı.

— Evet, elbette, O'nu da yanında götürdü. Biz Oléron'a vardığımızda annen çoktan orada olacak. Bizi bekliyor... Moussia'yla birlikte, diye bir an ses-

sizlikten sonra ekledi.

— Annem hep Moussia ile benim ilgilenmem gerektiğini söyler, oysa beni götüreceğine Moussia'yı alıyor yanına. Ama bu sözleri duyamadı Ossokine.

Bisikletiyle ilgilenmek için genç köylüyle birlikte avluya çıktı. «Her şey yolunda, yalnız şu seleye bakmak gerek...» Kaplamanın derisi hepten sıyrılmış ve kapkara bir kanla lekelenmişti. Ossokine sağlam durumdaki volizini çözdü, yalnız, kapağın üzerinde sanki birisi çok sert bir tırnakla çizmişcesine uzun ve derin bir sıyrık gördü. Renkli bir mendil aldı valizden, selenin çevresine sararken «oldu işte, diye geçirdi, en azından kan lekesine sürünmem. Ama bu belki Eléna'nın kanı değildir.» Genç köylü bombardımanın ayrıntıları üzerine yeniden sorular sormaya başladı. Ossokine isteksizce ve hep aynı sözcüklerle yanıtlıyordu:

— Anımsamıyorum, yalnız bir patlama duydum ve kendimi kaybettim, ve sonra hiçbir şey. Ossokine konuşmaya bir başlarsa bir daha hiç susmayacağını çok iyi anlıyordu. Ayrıca, Eléna'nın ölümünü anımsamaktan korkuyordu. «Artık gitmeli, oldukça geç oldu herhalde.» Mekanik bir hareketle saatine baktı ve saniyeliğin hızlı bir inatla, küçük sıçramalarla dönmeyi sürdürdüğünü gördü. Saat üç olmuştu.

Ossokine köylüden kendisine bir çanta vermesini istedi ve bir iple boynuna asabileceği bir tür sepet yaptı. «Böyle ilerlemek çok güç olacak, ama hiç değilse Lisa'nın bisiklete tutunması gerekmeyecek. Hem iki elim de boşta olur.»

Köylü süt vermeyi önerdi, ama teşekkürle geri çevirdi Ossokine. Yiyeceğin düşüncesine bile dayanamıyordu. Ama çocuğa içirebileceklerini söyledi. «Bu sabahtan beri hiçbir şey yemedi. Bu köylüler O'nunla ne konuşabilirler? Ya onlara daha bu sabah tanıştığımızı söylerse? Kuşkusuz babası olduğumu sanıyorlardır, ya hiç bir şeyi olmadığımı öğrenirlerse?» Ossokine, Lisa'yı O'ndan almalarından kuşkulanıyor ve elini çabuk tutuyordu. Ama yine de yola

çıkmak için her şey ancak saat üçbuçukta hazır oldu ve Ossokine genç kadının eline çabucak yüz frank sıkıştırarak Lisayı sepete oturttu, bir iple bir kez daha bağladı ve sanki gerçekten kovalıyorlarmış gibi neredeyse koşarak yola düzüldü.

Ana yola varıp da bisiklete binmeyi denediğinde, Lisa göğsündeyken ilerlemenin çok güç olacağını anladı. Epey şişmiş olan sağ dizi çok acıyordu. Dişlerini sıkıp acıya dayanarak tatlı eğimli bir yamaca kadar yaya ilerledi ve ancak orada bindi bisiklete. Lisa, sessiz ve gözleri kapalı oturuyor, ama uyumuyordu. Ossokine'in dizi önceleri çevresinde hiç bir şey görememecesine ağrıyordu, ama bir süre sonra zonklama hafifledi ve Etampes'tan çıktığından beri ilk kez ortalığa bakındı: kimi zaman tepelerin yamaçlarını dolana dolana çıkan, kimi zaman düzenli bir biçimde dikilmiş bir dizi kavağın ardından dar bir ırmağın parıldadığı geniş bir vadiye doğru ağır ağır inen, üzerinde eskisine göre daha az kalabalık bulunan, küçük, oldukça dar bir yol. Bazan duvarlarla çevrili çiftlikleri geçiyordu; otomobillerden ve dizelleri kulakları sağır eden ağır traktörlerden sakınmayı gerektiren göçmen gruplarıyla karşılaştığı da oluyordu.

Orléans anayoluna çıkmadan az önce, Artenay yakınlarında on kadar askerden oluşan bir birlikle karşılaştı Ossokine. Tüfeklerini yere uzatmış ve bir çukurun çevresine oturmuşlardı. Dört tanesi, ötekilerden daha açıkta, hem bir şeyler yiyor, hem iskambil oynuyorlardı. Kirli ve traşsızdılar; Ossokine'in de sezdiği gibi, O'nu açıkça nefret dolu bir bakışla izliyorlardı. İnce-siyah bıyıklı, çok genç bir asker, Ossokine'e bağırdı:

— Dikkat et, nişanlını yitirmeyesin!

Ossokine pedallara güçlükle abandı. «Sanki benim yüzümden bozguna uğradılar! Aslında kendileri bozguncu... Her yanda çözülüyorlar, ve amma da çabuk ha!...» Bununla birlikte, Alman baskısına kimlerin dayanması ve direnmesi gerektiğini saptaya-

cak durumda da değildi. Bir rus göçmeninin, kendisinin, eğer askere çağrılsaydı ne için dövüşeceğini, bir türlü çözümleyemeden şaşkınlıkla düşündü.

Ossokine Artenay'de Orléans'a giden yola çıkamadı. Kavşakta dolaşan bir polis, göçmen yığınını hiç acımadan Patay ve Meung yöresine yöneltiyordu. İçinde askeri kişilerin, özellikle karıları ve çocuklarıyla birlikte subayların bulunduğu arabalardan başkasını ana yola bırakmıyordu polis. Ossokine iğrentiyle «Ama bunlar bozguncu yahu! diye düşündü. Üstelik bozguncunun da subayı! Ve polis onlara yol açıyor...»

Ossokine yer yer asfaltı henüz dökülmemiş ve buğday tarlaları arasından göz alabildiğine uzanan küçük bir yola varmıştı. Öğle güneşi gözlerini kamaştırıyordu. Olağanüstü sıcaktı hava. Lisa, sepetinde uyukluyordu. Küçük kızın beyaz alnını, çözülmüş örgülerini, şakaklarına doğru uzanan kirpiklerini ve sağ yanağındaki sıyrığın koyu renkli kabuğunu hemen gözünün önünde, neredeyse dudaklarının ucunda gördü.

«Daha çok küçük. Anlamıyor. Anladığı zaman ise, artık ağlamak için çok geç olacak. Neredeyim acaba? Burası Beauce olmalı. Fransa'nın tahıl ambarı. Şu Charles Péguy'in sözünü ettiği Beauce. Charles Péguy! Şu sıralarda neler olup bittiğini kuşkusuz O da anlayamadı.»

«Heureux ceux qui sont morts pour la terre charnelle.»(*)

«Kutlu toprak mı?... Az sonra Patay'e varacağım. Burası bana bir şeyler anımsatıyor, ama ne? Kuşkusuz bir savaş, ama kimin zamanında? Yedinci Charles mı, yoksa onbirinci Louis mi?... Sonra Meung-sur-Loire'a geliyoruz. Bu kentin adını nerede okudum acaba? Ortaçağla ilgili olmalı. Hayır, başka bir şey daha var, ama ne? Meung-sur Loire..»

(*) «Bu kutlu topraklar uğruna ölenlere ne mutlu.» -Rusça metinde fransızca- Ç.N.

Birden gözünün önünde çok belirgin bir görüntü canlandı. Tuhaf renkli atıyla, babasının enli kılıcıyla, sipsivri sakalıyla ve üzerinde bir devekuşu tüyü bulunan gülünç, eski şapkasıyla Meung-sur-Loire kentine giren 18 yaşındaki D'Artagnan... «Meung, evet, D'Artagnan'ın Milady ve Rochefort ile ilk kez karşılaştığı kent bu! Bana öyle geliyor ki burası... Ah! Boynum amma da ağrıyor ha. Bu bombardımandan değil, Lisa boyunda taşınmak için hayli ağır. Sanki boynumda bir taş var.»

Ossokine böyle bir şey düşündüğü için birdenbire dayanılmaz bir utanç duydu. Gözlerinin hemen yanında çocuğun alnının tertemiz çizgisini ve yanağını çizen yarayı gördü yeniden; kendisini gıdıklayan küçük kâkülü çenesiyle itti ve birden dudaklarında bir an için, karmakarışık saçların tatlı dokunuşunu sezerek ve Ona çavdar ekmeği kokusunu anımsatan o kendine özgü kokuyu içine çekerek küçük kızın başına bir öpücük kondurdu. «Ah, nasıl da kokuyor! Artık bu kokuyu unutamam.» Küçük kız başını yana çekti ve O'na gülümsedi.

— Annemin Moussia'yı götürmesi ne kötü, dedi ve yüzü asıldı.

— Sana başka bir bebek alacağım.

— Nasıl bir bebek? Ben arap bebek isterim.

— Nasıl istersen. Hele bir Meung'e varalım da hemen alırım.

Patay'de Ossokine'in talihi iyi gitti. İçindeki mallar göçmenler tarafından henüz tamtakır edilmemiş bir bakkal dükkanı gördü ve son sardalya kutularıyla içinde ne olduğu belirsiz başka konserveler alarak erzak yedeğini tamamlayabildi. «Acaba beş yaşında bir çocuğa konserve verilebilir mi?» Uzun uzadıya aradıktan sonra ekmek ve üç paket de sigara buldu.

Ossokine Meung'e giden yola çıktığında sıcak kırılmıştı ve yorgunluğuna karşın olağanüstü bir özgürlük ve dinginlik duygusuna kapıldı. Kulakları artık uğuldamıyor, hatta neredeyse düzgünce işitebiliyorlardı.

Göçmen gruplarının yanından geçiyorlardı. Yer yer, üzerlerine artık bir tek şey bile konulamayacak kadar yüklü, Nuh'un gemisine benzeyen çok büyük arabalar görülüyordu. Eşi-benzeri bulunmaz tepeleme yükler, sallanan dağlar gibi biribirleri üzerine yığılmıştı. Aralarında bazan tavuk ve tavşan kafesleri bile görülebiliyordu. Zaman zaman otuz-kırk evlik köylerden geçiyorlar, bir gübre ve taze süt kokusu Ossokine'e kadar ulaşıyordu. Güneş iyice alçalmış, yoğun gök kızarmıştı; kırlangıçlar konmuştu parıldayan telgraf tellerine.

«Amma tuhaf, ha, bacağım artık ağrımıyor, ama korkunç yorgunum. Bari hiç değilse dün şu kütüğü sökmeseydim... Gerçekten dün müydü yahu? Eğer Arpajon'da durmasaydım şimdi çoktan Loire'ın öte yakasına geçmiş olurdum.» Ossokine o gün hâlâ, Loire'ı geçtiği anda Almanlarla arasında aşılmaz bir uçurumun açılacağını sanıyordu. «Eğer Arpajon'da durmasaydım, Eléna ile karşılaşmayacaktım.»

Ossokine olanca gücüyle düşünmemeye ve Etampes'ta olup bitenleri anımsamamaya çalışmasına karşın, o yarısı kopmuş kadın kafası ve kanla yapış yapış olmuş saçlar yine gözünün önünde canlandı. Bir göz attı Lisa'ya. Küçük kız, O'nun için yaptığı homakta kıvrılıp yatmıştı. Gökte, Ossokine'in yüzünün hemen yanında bir noktaya dikilmiş olan iri iri açılmış gözlerindeki bakışlar derin ve hüzünlüydü.

«Lisa ne düşünüyor acaba? Çocuklarla nasıl konuşulduğunu bilmiyorum. Onların hep büyüklerden çok daha zeki oldukları ve üstelik bizim unutabildiğimiz şeyleri anımsayabildikleri kanısı vardır bende. Acaba ölüm hakkında ne düşünür? Annesiyle Oléronda buluşacağımızı söylediğimde bana inandı mı? Babası nerede? Kimbilir?»

— Söyle bakayım Lisa, senin soyadın ne?

Benim ismim Lisa Oussov'dur. Lisa, soyadını fransızlar gibi Oussoff diye söylüyordu.

'Baban savaşta mı? İzine çıkmayalı çok oldu mu?

— Çok, çok uzun zaman oldu. Ben daha küçücüktüm, bu kadarcıktım, ve Lisa elleriyle o zaman ne kadar olduğunu gösterdi: on santim. Babam eve gelmeyeli on yıl oldu, dedi.

— Nasıl on yıl olabilir? Sen daha ancak beş yaşındasın!

— Ne olmuş yani?

— E, savaş başlayalı daha bir yıl bile olmadı.

— Babam gitti... Lisa sustu, Ossokine'e dikkatle baktı, sonra içini çekerek sürdürdü: Babam çok zaman önce gitti, on yıl oldu, belki de yirmi yıl. Bana postayla Moussia'yı yolladı. Çok iyidir O.

Güneş iyice alçalmıştı. Altın renkli çemberi uzaktaki bir koruluğun ağaçlarını yandan yalıyordu. Büsbütün yoğunlaşmıştı hava; yolun tozları erguvan rengine bürünüyorlardı. Üzerinde «Meung-sur-Loire: 6 km.» yazılı bir yol göstergesinin yanından geçtiler. Ossokine kurşun gibi ağırlaşmış bacaklarını güçlükle kımıldatabiliyordu. Boynu acıyor, başı korkunç biçimde ağrıyordu.

Karnı acıkmıştı; saatin bir hayli ileri olmasına karşın yine de bir mola vermeyi kararlaştırdı. Bir sardalya kutusu açtı ve umutsuzca sundu Lisa'ya.

— Karnım acıkmadı, ama sardalyayı çok severim. Sardalya ve peyniri. Peynirin yok mu?

İyi ki Arpajon'dan aldığı yiyeceklerin arasında bir kutu gravyer peyniri vardı. Ossokine konserveleri açarken, dizlerinin üstünde bir peçete bulunan, her ufacık ekmek parçasıyla kocaman bir peynir yiyen Lisa'yı hoşnutlukla gözlüyordu.

Ossokine bayır aşağı inen yola yeniden koyulduğunda pedallara basmadan ilerleyebildi. Loire'a yaklaştıkça tarlaların yerini meşe ve kayın ormanları alıyordu. Sonunda yol Meung'ün kilometrelerce uzayan girişine ulaştı. Yörekentin ağaçların yeşilliklerine gömülmüş villaları göründü ve parkların taş duvarları akşamın kesif karanlığında yerlerini bahçe parmaklıklarına bıraktılar.

Elbette ki Ossokine bir tek boş oda bile bulamadı.

Meung'de oteller, evler, hatta samanlıklar bile göçmenlerle doluydu. Menekşe rengi bir sis Loire'ın üzerine yayılıyor; kum yığınları ırmağı geniş ve kapkara su şeritleriyle kesiyorlardı. Ossokine bir köprüyü geçtikten sonra dikenli tellerle çevrili ve karanlıkta saman yığınlarının çok büyük karınca yuvalarına benzedikleri geniş bir tarla gördü. Uzun uzadıya arayıp çitte bir gedik buldu ve geceyi geçirmek için bir yer arayarak bir saman yığınından öbürüne koşturup durdu. Burada bile her yan göçmenlerle doluydu. Sonunda, tarlanın uzak ucunda, otların henüz biçilmediği bir kesimin hemen yanında boş bir yığın buldu. Lisa'nın uyuduğunu düşünerek acıyan boynuna asılı hamağı özenle çıkardı ve çocuğu yere koydu. Samanları oyarak kenarları yüksek bir tür yuva yaptı. İkiye katladığı bir battaniyeyi yere yayarak küçük kızı üzerine yerleştirdi. Sonunda da bisikletini ayağına bağladı —«Böylesi daha güvenli»—, eski yağmurluğuna ve öbür battaniyeye sarınarak Lisa'nın yanına uzandı. Tam o an, küçük kızın uyumadığını ve ardına kadar açık kara gözlerinde yıldızların yansıdığını gördü.

— Uyu Lisotchka, geç oldu artık. Yarın yola çıkmadan önce bir bebek alacağız sana. Uyu. Ossokine, farkına varmaksızın «biz» demişti.

Lisa söz dinledi ve gözlerini yumdu. Küçük kızı kollarıyla saran Ossokine, O'nun çabuk, ama düzenli atışlarla çarpan yüreğini avucunun içinde hissetti. Ve tüm varlığıyla, bu hafif, ılık ve belirsiz çarpıntıyla kaynaşmayı arzuladı.

Karanlık ağır ağır açılıyordu. Ağaçların ardından yükselerek belirdi ay. Yıldızlar göğün derinliklerinde gerileyerek büsbütün soluklaştılar. Avazları çıktığı kadar ötüyordu cırcır böcekleri. Havada yeni biçilmiş ot ve çiyle nemlenmiş toprak kokusu vardı. Uzakta, mavi gözlerini bir an onlara çevirerek, yoldan gürültüyle bir kamyon geçti. Ossokine'in dizi ağrıyor, ama Lisa'yı uyandırmaktan korktuğu için hiç kımıldamıyordu. Hiçbir şey düşünmüyordu, tüm

düşüncelerini elinin altındaki bu küçük kaibin atışları dolduruyordu. Sonunda cırcır böceklerinin sesleri hafifledi, yıldızlı gökyüzü büsbütün uzaklaştı. Ossokine hafif bir ağlama duyduğunda neredeyse dalmıştı uykuya. Önce bir şey anlamadı. Bu ses, yarı uykululuğunu derinleştirerek düşlere karışıyordu. Ama, sesin Lisa'dan geldiğini anladığı an öylesine birdenbire uyandı ki başına sancı saplandı.

Lisa, iri iri açılmış gözleri yıldızlı göğe dikili, küçük hıçkırıklarla ağlıyordu. Kocaman, gümüş rengi bir gözyaşı damlası yanağının üzerinde durakla-mıştı.

— Neyin var Lisa? Ağlamamak gerek, ağlamamalısın...

Ossokine belirsiz ve anlamsız sözler mırıldanarak küçük kızın yüzüne doğru eğildi; kendisini çok çaresiz ve umutsuz hissediyordu.

— Ağlamamalısın. Her şey geçecek. Pek yakında anneni bulacağız. Sana pembe elbiseli kocaman bir bebek alacağım. Onu da Oléron'a götüreceğiz. Onunla birlikte denize gireceksin. Ağlamamak gerek...

Küçük kız hiç bir şey söylemiyordu. Ossokine O'nun yanakları üzerinden birbiri ardından kayarken ışıldayan gözyaşlarını ve nemli, parlak gözlerini görüyordu.

— Ağlamamak gerek, hiç değmez buna. Sana bir şarkı söylememi ister misin? Dinle:

Küçük bir at yolda gidiyordu,
Bu atı sevmek gerekiyordu.
Ona ayakkabı giydirilse,
ki olmasın hiç nezle.
Bu at bir pipo içer,
ve çok sıcak çay sever...

«Tanrım, ne saçmalıklar anlatıyorum! Nereden de çıkardım bunları? Bu atı da nereden uydurdum!»

Ona bir eteklik alacağız,
Ahırda onu ısıtacağız.

Gerisini anımsayamadı, uydurmak zorunda kaldı.

Ona yem vereceğiz, samanıyla
ve yulaf yedireceğiz özenerek
At hemen kişneyecek,
Göklere kadar şahlanacak...

Kafasındaki uyumlu sözcükler tükenmişti. Kulak kabartarak sustu, artık ağlamıyordu Lisa. Yalnız, cırcır böceklerinin biteviye ötüşleriyle yırtılan sessizlik geri gelmişti.

— Atın şarkısını daha söylesene.

Ossokine bazı aptalca kıtaları yineledi.

Küçük bir at yolda gidiyordu,
Toynakları yeri dövüyordu.

Yeni yeni beyitler uyduruyordu. Bazan şaşırıp ses uyumunu sağlayamıyor, o zaman ya belli belirsiz bir şeyler mırıldanıyor, veya sözleri «dıgı dık, dıgı dık, dıgı dık» larla geçiştiriyordu. Sonra yine şarkıyı sürdürüyor ve yine bu «dıgı dık, dıgı dık, dıgı dık» ları yinelemesi gerekiyordu.

Lisa ağır ağır yatıştı, solukları düzene girdi, bir kaç kez daha hıçkırdıktan sonra uyudu. Son bir gözyaşı damlası yanağının üzerinde parıldıyordu. Ossokine o damlayı dudaklarıyla emdi, gözyaşının tuzlu tadı O'nun çocuğun ağlamasından daha fazla duygulandırdı.

Ay yükselmiş, göğün ta tepesine çıkmıştı. Hilâlinin ucu bir buluta takılmış, kalmıştı. Köprünün yanında gecelemek üzere konaklayan askerlerin kesik sesleri geliyordu uzaktan. Ossokine'in bacağı sürekli acıyordu; bir kaç karınca dolaşıyordu avucunun içinde. Ama yatışını değiştirmiyor; küçük kıza, kalbinin düzenli atışını dinleyerek sarılmış, yatıyordu. Birdenbire tarlanın kavak ağaçlarının yükseldiği ucundan kurbağalar cırcır böceklerinin ötüşlerini bile bastıran cırlak bir sesle vıraklamaya koyuldular. Ama az sonra tüm sesler kesildi.

«Yaşam bitti mi? Yoksa her şey yeni mi başlıyor?

Hiç bilmiyorum. Belki gerçek diye bir şey yok, belki tüm gördüklerim, tüm sezdiklerim: ay, gece, yıldızlar, kuru ot kokusu, cırcır böceklerinin sesleri, Lisa'nın omuzumdaki başı; yoksa bunların hepsi yalnızca bir düş mü? Yoksa çalar saatim uykumu bir bıçak gibi bölmek için çalacak ve fabrikaya geç kalmaktan korkarak sıçrayıp aceleyle giyinecek miyim?»

Bilincinin en derin noktasından, sanki bir kuyunun dibinden belirir gibi, yönetmenin zürafa görüntüsü, uzun boynunun üzerindeki küçücük kafasıyla canlandı, güçlükle seçilebilen sesini duydu: «Atelyeyi ikiye bölmeye ve masaları fırınların yanına itmeye karar verdim. Böylesi daha elverişli olacak...» Sonra her şey uykunun, derin ve düşsüz bir uykunun içinde kayardı.

6

Ossokine tam tanyerinin ağarmaya başladığı an uyandı. Ay, hafif, kuştüyü gibi bulutların ardında yitmişti. Tertemiz ve serindi hava. Sessizlik olağanüstüydü: ne bir ses, ne bir hışırtı; cırcır böceklerinin sesleri bile bu kadife gibi yumuşak sessizlikte silinmişti. Lisa, bacakları altına kıvrılmış, başı Ossokine'in omzunun üstünde, derin derin uyuyordu. Küçücük avuçları, düşünde gördüğü şeyi yitirmekten korkar gibi sıkılıydı. Ossokine kızın boynunun üzerinde, sarı ve örümcek ağı gibi saydam saçlarının kıvır kıvır kıvrıldığı yerde gri bir çamur parçası, Etampes'ın çamurunu gördü. Battaniyeyi katlayıp yana kaymış olan yağmurluğu düzeltirken uzakta, sanki sessizliğin yüzeyinde kayıyormuş gibi zayıf bir uçak homurtusu işitti. Kulak kabarttı. Uğultu, tekdüze ve çelik bir levha gibi direnerek gitgide artıyordu. Az sonra kıyıya doğru uzanan kavakların üstünden, çok alçaktan, yüz-yüzelli metre yükseklikten uçan büyük bir uçağın kocaman gövdesi göründü. Kırmızı, yeşil, beyaz; tüm ışıkları yanıyordu. Olağan bir yolcu uçuşu denebilecek kadar sakin ve acelesiz ilerliyordu. «İyi, bu bizden, bir fransız. Ne zamandır gördüğüm ilk uçağımız. Ama, tüm ışıklarının yanması çok tuhaf, sanki savaş bitmiş gibi.» Uçak, Ossokine'in bulunduğu düzlüğün üzerinden yavaşça geçti, sonra sol kanadının üzerinde döndü.

Ossokine yeniden uzandı. Birdenbire yer kulakları sağır edercesine titredi, patlamalar, uzaklık yüzünden zayıflayan gümbürtülerle birbirini izledi. Loire köprüsünün yanında, kumla karışık su fıski-

yeleri mantar gibi yükseldiler. Uzaktan, ırmağın karşı kıyısından, ardından umutsuz havlamaların duyulduğu bir patlama daha işitildi. Uçak, son kertede düzgün bir yarım dönüş yaptıktan sonra, hiç acelesiz, aynı sakin uçuşuyla yükselmeye başladı ve kanat ışıklarını kırpıştırarak Orléans yönünde uzaklaştı. Gidişi yönünde bir kaç el ateş edildiğinde menzil dışına çıkmıştı bile. Mermiler, cezasız kalışını simgelemekten başka bir şey yapamadılar.

Uykusunda, gözlerini açmadan dönen küçük kızı örterken Ossokine «Artık çok geç», diye düşündü. «Zamanında ateş edilseydi... bu uyuşuk uçuşlu salak bir av tüfeğiyle bile indirilebilirdi...»

Kulak kabarttı Ossokine, uzaktaki çığlıklar ve sesler, duyuldukları gibi birdenbire kesildiler. Yalnız köpekler, umutsuz havlamalarını sürdürüyorlardı. Ossokine köprünün yıkılıp yıkılmadığını görmek için tarlanan ucuna kadar gitmeyi düşündü, ama bir türlü karar veremedi. «Ya ben yokken uyanırsa? Yok, gitmeyeyim, daha iyi. Bu gün Tours'a varabilecek miyiz acaba? Lisa'ya yün bir şeyler ve bebek almalıyım. En önemlisi bebek... Bir de sırt çantası gerek valizimde hiç yer kalmadı. Bu uçak nasıl oldu da belâsını bulmadan bu kadar alçaktan bombalarını atabildi? Kimdi fransızların Loire üzerinde direnmeye karar verdiği palavrasını uyduran? Hiç bir hazırlık yok, ne bir korugan, ne bir askeri birlik, hiçbir şey.»

Artık gün doğuyordu neredeyse. Ossokine yüzünün ve ellerinin neme kestiğini hissetti. Lisa'nın çözülmüş saç örgülerinde bir kaç küçük damla parıldıyordu.

«Nezle olmasa bari.» Bir mendil aldı ve küçük kızın başını örttü. «Amma hıyarım ha, diye düşündü birden korkuyla, Lisa'yı bir doktora baktırmayı bile akıl edemedim. Küçüğün durumundan çok kendi dizimden endişelendim.» Ossokine dikkatle dinledi küçük kızın soluklarını. Hafif ve düzenliydi, dudaklarının üzerinde belli belirsiz bir gülümseme uçuşuyor-

du. «Galiba hiçbir şeyi yok, ama yine de ilk olanakta bir baktırmalıyız. Bari hiç değilse şu meret savaş bitseydi! Ama acaba savaş birden duruverirse gerçekten hoşnut olacak mıyım? Bu, Fransa'nın yenilmesi demektir be...» Bu son düşünce biraz beklenmedik türdendi ama Ossokine onu açığa vurduğu an bir süredir bunu düşündüğünü sezdi. «Alsace ve Lorraine'i alacaklardır, ve üstelik sömürgelerinin bir kısmını da bırakmak zorunda kalacaktır Fransa. Yoksa yenilgi daha mı ağır olacak acaba? Belki de bir toprak kaybından çok daha onur kırıcı olacaktır Bu soruyu yanıtlayamıyordu ve istememesine karşın düşünceleri birbirine karışarak Etampes'ı, gar meydanını ve bombalarla delik-deşik olmuş yolu anımsıyordu yeniden.

Lisa birden uyandığında güneş, uçağın üzerlerinden geldiği kavak ağaçlarının hemen tepelerinde belirmişti. Yola çıkma hazırlıkları Ossokine'in ummadığı kadar uzun zaman aldı. Lisa'nın saçlarını örmek, ayakkabılarının bağcıklarını bağlamak, hemen yakınlarında bulunan küçük bir derede çocuğun yüzünü yıkamak, «anne için» bir demet menekşe ve gelincik toplamak gibi, hiç alışık olmadığı bir takım işleri yapması gerekti.

Ossokine köprüyü geçerken bir kum yığınının üzerinde iki patlamanın izini; bulanık yeşilimsi bir suyla dolmuş yusyuvarlak bomba çukurlarını gördü. Sonradan öğrendiğine göre öbür iki bomba suya düşmüştü. Beşinci ise belediye bahçesine düşerek bir kukla tiyatrosunu hepten yerle bir etmişti. Neyse ki kentin tüm dükkanları açıktı, ama bombardımandan ödleri patlamış olan kentliler alış-verişten çok durumu tartışmak için dolanıyorlardı çarşıda.

Ossokine fazla zorlanmadan bir doktor buldu. Köprüden geçince ilk sokakta, üzerinde altın harflerle «Doktor I. Martin» yazılı olan küçük, siyah bir tabela gördü. Oya gibi işlenmiş, büyük demir bir kapının ardında küçük bir ev dikiliyordu. Giriş, parmaklıklara tırmanmış bir cezayir menekşesi, çit sar-

maşığı ve frenk teresi çağlayanının altında neredeyse yitmişti. Hastaların sıkılmadan sıralarını bekleyebilmeleri için binbir türlü derginin yayılmış olduğu oturma salonunda kimsecikler yoktu. Doktor hiç bekletmeden aldı içeri onları. Ossokine Lisa'nın kısa bir süre daha bekleme odasında kalmasından yararlanarak açıkladı:

— Dün, Etampes bombardımanında... annesi öldü. Kızın bir şeyi yok sanıyorum, ama yine de bir bakılsa iyi olur.

Doktor Lisa'yı dizlerine oturttu. Ossokine çocuğun fransızca konuşmasını ilk kez duydu; hayli rahat, hemen hiç düşünmeden, gereken sözcükleri çabucak bularak konuşuyordu. Doktorun, tepesi traş edilmiş papazlar gibi saçsız başı Lisa'ya eğiliyor; adam dinleme aygıtını küçük kızın kimi zaman sırtına, kimi zaman göğsüne bastırıyordu. Doktor daha sonra cebinden küçük bir lâstik hava sıkmacı çıkardı ve Lisa'nın kulaklarına yaklaştırıp uzaklaştırarak yokladı. İşini bitirince Ossokin'e;

— Her şey yolunda, dedi. Hiçbir şeyi yok. Belki biraz sinirleri... Olağan bir yaşama olabildiğince tez dönmesi gerek...

Ama doktor küçük kızın annesinin bir gün önce öldüğünü anımsayarak durdu, dudaklarında yapay ve suçlu bir gülümseme belirdi.

— Tıpkı Dostoyevski'de olduğu gibi... İlyuşa'yı Siraküza'ya göndermek isteyen doktor...

İlyutça diye söylemişti doktor, Ossokine adamın ne demek istediğini hemen anlayamadı.

— Küçüğün fransız olmadığını anladınız mı? Ama o Fransa'da doğdu.

— O evet, ama siz hayır. Fransızcayı çok güzel konuşmanıza karşın, yine de basbayağı kendinize özgü bir deyişiniz var.

Ossokine hemen o an belgelerinin eksik olduklarını anımsadı ve olabildiğince tez gitmek için sabırsızlandı, ama doktordan o denli tez ayrılmak hiç de kolay değildi. Bir dizi öğüt dinlemek zorunda kaldı.

Küçük kızı nasıl beslemeli, nasıl yıkamalı, hatta hangi okula göndermeli...

— Biliyorsunuz, bu iş taşrada pek o kadar kolay değil.

Ossokine tam kapıdan çıkarken ekledi doktor:

— Evet, bu «savaş kepazeliği» süresince hiç kurban verilmediği sanılır, ama benim de oğlum öldürüldü. Noelde. Şimdi her şey bitti. Hani, nasıl denir, battı balık yan gider. Belki oğlum geri döner bir gün...

Doktor «en queue de poisson»(*) demişti. Ossokine çiçekler içinde boğulmuş bahçeden çıkarken «Bu 'queue de poisson'u nasıl çevirmeli?» diye düşünüyordu. Çıkmaz sokak desek, yok canım, bir anlamsızlık mı desek? Her şey ringa balığının kuyruğunda bitiyor mu?(**) Yok, yok, değil... Ama, vay anasını, doktor konuşmamdan kökenimi hemencecik anladı. Bundan böyle daha dikkatli olmalı ve daha az konuşmalıyım.»

Ossokine Lisa için her istediğini satın alabildi. Ama elbette ki bu arada bir sürü gereksiz şey almak üzere kandırılıp -örneğin, üzerlerine hayvan resimleri işlenmiş olduğu için Lisa'nın çok hoşuna giden iki düzine mendil- asıl önemli olanları, yani diş fırçası ve çorapları unuttu. Gerçekten çok pahalı bir de sırt çantası aldı. İkiyüzelli frank verdi ama, bu çok iyi bir tirol sırt çantasıydı. Alınan en değerli şey ise bisikletinin gidonuna taktığı küçük bir sele oldu. Lisa'yı o hamak bozması sepette taşımayı sürdürmek çok güç olacaktı, boynu dünden beri dayanılmaz biçimde ağrıyordu.

Bebek seçimi çok güç oldu. Lisa önce iri gözlü, mavi elbiseli, gerçek saçlı güzel bir bebek beğendi, sonra çok cici mika bir bebekte karar kıldı -annesine benzediği için-, ve sonunda kulaklarında iri

---

(*) Ana metinde Fransızca

(**) En quene de poisson balığın kuyruğu anlamında (Ç.N.)

bakır halkalar sallanan gümüş kolyeli küçük bir zenciye döndü. Uzun bir kararsızlıktan sonra mika bebeği seçti -bebeğiyle birlikte denize girebilme olanağına kanmıştı- ama dükkandan çıkıp bisiklete yerleştikten sonra iyice hüzünlendi. Ossokine küçük kızın pembe yanağına doğru eğilerek:

— Yoksa bebeğini sevmedin mi, ha? diye sordu. Küçük kızın oyuncağını alır almaz neşeleneceğini sanmıştı.

— Hayır, tam tersine, sevdim onu, ama küçük zenci için üzülüyorum, dedi Lisa titreyen bir sesle.

— Nesine üzülüyorsun onun?

— Dükkanda yalnız başına kaldı, onunla oynayacak başka zenciler yok.

— O da öbür bebeklerle oynar canım.

Lisa sustu, ama on dakika sonra dün gecekinden çok daha kuvvetle, hıçkırarak ve burnunu çeke çeke hüngür hüngür ağlamaya başladı.

— Ama neyin var senin?

— Ona kötülük yapacaklar. Onlar çok kötü, oysa o daha çok küçük.

Ossokine küçük araba kötülük yapmayacaklarını söyleyerek küçük kızı yatıştırmaya çalıştı, ama o ne kadar konuştuysa çocuk o kadar çok ağlıyordu. Gözyaşları yanaklarından süzülerek bebeğin elbisesine akıyorlardı.

Yapacak başka şey kalmadı: geri döndü Ossokine. Dinamit yerleştiren istihkamcıların arasından köprüyü bir daha geçti, sonra arap bebeği aldı ve Loire'ı köprü üzerindeki ulaşımın durdurulmasından bir kaç dakika önce dördüncü bir kez daha geçti. Ossokine, «Daha bu sabah almanlar uğraştılar köprüyü atmaya, şimdiyse bu işi fransızlar yapıyor, diye düşündü. Sabahtan beri köprüden bir tek askeri birlik bile geçmedi, ama elbette ki yanlarında hanımları olan subaylarla dolu otomobillerin dışında... Ne kadar budalaca işler bunlar! Ve bu savaş başka savaşlara ne kadar az benziyor!»

Parlak güneşe karşın hava sıcak değildi. Yarı saydam, sınırları belirsiz uzun bulutlar gökte kayıyor ve yayılıyorlardı. Bazan biri güneşi okşuyor ve her yan gümüş rengi bir griliğe bürünüyor; o zaman yol kenarında biten kırmızı gelincikler koyu kan lekelerine benziyorlardı. Rütbeleri sarı yaldızlı ve şapkaları yepyeni subaylarla dolu citroen ve renaultlar yanından geçiyorlardı Ossokine'in. Subaylar hep aileleriyle birlikteydiler ve Ossokine subayın şapkasının üzerinde ne kadar çok yıldız varsa arabaların içinde de o kadar çok kadın bulunduğunu gördü. Bazan tek, bazan gruplar halinde, bisikletle giden askerlerle karşılaştığı da oluyordu. Tüfeği yanında olanların namlularını kır çiçeklerinden yapılmış bir demet süslüyordu. Hiç bir yerde savaş hazırlıklarından eser yoktu.

Lisa, Ossokine'in dizlerinin arasında, bir eliyle gidona tutunmuş, öbür eliyle küçük arabını göğsünde sıkarak, yeni selesinde oturuyordu. Ossokine'in büyük bebeği sırt çantasına koymasına izin vermişti. Küçük kız çok hoşnut görünüyor, Ossokine O'nun mısraları hep aynı biçimde biten saf ve tuhaf bir şarkıcık mırıldandığını duyuyordu.

Güneş parlayacak, evet, evet, evet.
Yağmur yağmayacak, hayır, hayır, hayır.

Loire'ın kıyısını izliyordu yol. Solda ağaçlarla kaplı tepeler yükseliyor, bahçelerin taş duvarları neredeyse kesintisiz biçimde uzanıyorlardı. Büyük bronz kapıların ardından, bahçelerin sonunda, kartpostallardaki gibi görkemli villalar görünüyordu. Yolun öbür yanında çok geniş, kum yığınlarının sayısız oklarıyla kesilen Loire akıyordu.

Ossokine yemek için durmaya karar verdiğinde saat öğleyi epey geçmişti. Bir zamanlar park olan, ama şimdi başıboş bırakılmış kayın ve meşe ağaçlarıyla örtülü bir burnu geçmek için yolun nehirden uzaklaştığı bir yeri seçti, suya doğru inen yeşil bir patikayı aştı. Dört yanı akçakavaklarla çevrili küçük

bir kumsalda ateş yakmayı denedi.

Ossokine'in okuduğu kitaplarda bu iş hep aynı basit biçimde yapılırdı. Kışın bile karın altından kuru yongalar çıkar ve ilk kibritte -bu gibi durumlarda kahramanımızın hep tek kibriti kalmış olur ya!- yongalar hemen alev alır, bir kaç saniye sonra büyük, sarı bir ateş neşeyle çıtırdardı. Ama burada, ırmağın kıyısında her şey nemliydi: ıslak ve kaygan bir zemin, parlak yeşil ve su emmiş yosunlar. Hava bile, yalnız çaprazlamasına yerleştirilmiş çok kalın dalların üzerinde parlayan alevi ezmek ister gibiydi. Odun alevi ısıdan çok duman çıkarıyordu ama, Lisa bu işe bayılmıştı. Ateşin üzerinden atlıyor, hiç aralıksız, neredeyse ateşi söndürecek kadar çok sayıda yeni dallar atıyor ve Ossokine kor parçalarına başı dönene kadar üflemek için diz çökmek zorunda kalıyordu.

Yemek bu kez de sardalye ve peynirden oluşuyordu. Yolda, Beaugency yakınlarından alınan bir kilo çilek, Lisa tarafından göz açıp kapayana kadar yenilip yutuldu. Loire kıyısındaki bu yemek, zavallı, yorgun ve Fransa'nın yollarında yitmiş iki göçmenin yemeğinden çok, bir pikniğe benziyordu. Ossokine Lisa'nın annesini hemen hiç anmamasına çok şaşıyordu. Kendi açısından da küçük kıza Etampes bombardımanıyla ilgili anılarını unutturmak için elinden geleni yapıyordu. Bazan O'na sanki Lisa attığı çığlığı, düşen bisikleti, sağır etmeden önce kavuran sıcak hava dalgasını hepten unutmuş gibi geliyordu; küçük kızın anıları sanki anayola çıkmak için ormandan ayrıldıkları andan tezi yok, durmuş gibiydi.

Yemekten sonra Ossokine, uyumak için dayanılmaz bir arzu duydu. Lisa, hemen yakınında, kumda, büyüklerin hiç bir zaman anlayamadıkları, tüm çevrenin tılsım ve görkem dolu bir dünyaya dönüştüğü oyunlardan birini oynuyordu. Budaklı bir ağaç kütüğü kötü bir büyücü oluyor, bir kum yığını büyülü bir şato yerine geçiyordu. Ağaçların gölgelerinde

yoğun sinek bulutları uçuşuyor, sivri kanatlı kırlangıçlar ok gibi geçiyor, kuşların cıvıltısı çoksesli, tatlı ve tannan bir mırıltı gibi yankılanıyordu.

Ossokine uyandığında ne kadar zaman geçtiğini bilemedi. Her şey aynıydı işte: Loire, kumsal, ağaç kütükleri, tırmanan sarmaşık; yalnız akçakavağın gölgesi biraz uzaklaşmıştı.

«Lisa nerede acaba?» Hemen sıçrayıp kalktı ve çevresine bakındı. Elbisesi buruşuk ve lekeli mika bebek, kumda yatıyordu. Duvarların ve küçük hendeğin üzerinde Lisa'nın parmak izleri kalmıştı, ama kumlar kurumaya yüz tutmuş, izler silikleşmişlerdi.

«Nerede olabilir? Tanrım!» Ossokine ırmağın dümdüz, bir tek kırışık bile olmayan, sanki cilalanmış yüzeyine bakındı, yıkılır gibi oldu.

«Hayır, olanaksız. Hayır, bu olamaz.» Siyah bebeği aldı ve bir küpesinin olmadığını gördü. «Peki, Lisa nerede?» Yeniden ırmağın yüzeyine bakındı; zayıf, heyecandan kısılmış bir sesle küçük kızı çağırdı, sonra daha kuvvetli bağırdı ve sonunda neredeyse kükredi:

— Lisa! Lisa, neredesin? Li-sa!

Bir kez daha çevresine bakındı, bisikletin ve valizinin bulunduğu yere yaklaştı. Eşyalar kumun üzerine, sağa-sola saçılmışlardı; az ötede bir domates konservesi kutusu kırmızı bir leke gibi duruyordu.

— Lisa, Lisa! Küçük zencin seni arıyor, Lisa!

Kulak kabarttı, ama kuşların dayanılmaz cıvıltısından başka bir ses duymadı. Uzunca bir dal seçerek kıyıya yaklaştı ve hemen yakınında bir kum seti bulunmasına karşın hızla derinleşen dibi yoklamaya başladı.

«Hayır, olamaz, yoksa çok geç mi oldu?» Sarsak hareketlerle gömleğinin düğmelerini çözdü, sonra ayakkabılarını çıkardı. Pantalonunu sıyırıp çabucak ırmağa daldı. Yemyeşil suda hiçbir şey görünmüyordu. Gün ışığı pek az sızabiliyordu derinlere. Elleri balçıklı dipte kayıyor, parmakları yosunlarla kaplanmış, yılan balıklarına benzeyen dalları heyecanla

kavrıyorlardı. Suyun yüzüne çıktı, derin bir soluk alıp yeniden daldı ve kan kulaklarına basınç yapmaya başlayana dek dört bir yana yüzdü. Nefesinin kesildiğini sezdiğinde balçık dipte kayarak yamaca kırmandı. Kulakları uğulduyor, soluk alamıyordu.

«Yoksa parka mı gitti?» Heyecanla pantalonunu giydi ve duvardaki bir gediğe doğru koştu. Neredeyse elleri kanayarak üstü yosunlarla kaplı sivri bir taş yığınına tırmandı. Park nemli ve yeşilimsi bir ışık içersindeydi. Güçlükle görülebilen bir patika, duvar boyunca uzanıyordu. Ossokine yarı yıkılmış küçük bir köprüye kadar yolu izledikten sonra parka daldı, orada yeniden bağırmaya başladı.

— Lisa, neredesin? Annen seni arıyor, Lisa!

Dereciğin öbür yanında büyük bir beyaz yabangülü çalılığı gördü ve oraya seğirtti. «Yoksa çiçek toplamaya mı gitti?» Uzun, kurtyeniği bir kalas ağırlığına dayanamayarak kırıldı, neredeyse bacağını da kırarak. Acısını farketmeden, yalınayak olmasına bile aldırmadan yabangülü çalısının çevresini dolandı ve dikenli dalları araladı. Ama, birbirine geçmiş kütüklerden başka bir şey göremedi. Bir an durakladıktan sonra ağaçların yeşilliğinde koyu bir leke gibi duran, yüksek, demir bir kapıya doğru atıldı. Kir-pas içinde, yarı çıplak, göğsü dikenlerle yırtılmış olarak yüzünü demir parmaklıklara dayadı. Yoldan at arabaları ve bir kaç yaya geçiyordu.

Lisa'yı hiç bir yerde göremedi.

«Tanrım! Demek ORADA! Ve ben uyuyakaldım! Bir alçak gibi uyuyakaldım!» Seslenmek istedi, ama bisikletle geçen genç bir kadın geri döndü, bir çığlık attı ve pedallara olanca gücüyle abanarak, çok daha büyük bir hızla kaçmaya koyuldu.

«Belki ben O'nu ararken bisikletin yanına dönmüştür. Eğer orada değilse, ırmağın dibinde...»

Geldiği yönde koşarak geri döndü. Onu tek katlı, duvarları kabuk kabuk kabarmış gri bir evin yanına getiren bilmediği bir yolun sonuna vardı. Az sonra kendini parkın içindeki bir açmada buldu ve uzaktaki yabangülü çalılığını seçebildi. Küçük köp-

rüyü aştı, dereceğin üzerinden atladı, düştü, yeniden kalktı, duvardaki gediğe kadar topallayarak koştu, taş yığınının üzerinden geçti, kaydı, omuzunu duvara çarptı, dengesini yitirdi ve bisikletin bulunduğu yere kadar yuvarlandı.

Kıyıda hâlâ kimsecikler yoktu; su, güçlükle seçilebilen bir akışla ağır ağır sürüklenmesini sürdürüyordu.

«Oh, Tanrım...» ve, Lisa'yı gördü. Ossokine'in elli altmış adım ötesinde, eğik bir ağaç kütüğünün üzerinde oturuyordu. Bir adam boyu yükseklikteydi ve O'na el sallıyordu. Koşarak yaklaşan Ossokine küçük kızın;

— Pavel amca, burdayım, zürafanın üstündeyim. İnmeme yardım et, dediğini duydu.

Ossokine ağaca doğru koştu. Soluk soluğa ve mutluluktan kekeleyerek;

— Lisa, neden bana daha önce seslenmedin? diye sormayı başarabildi.

— Galiba biraz uyuyakalmışım Pavel amca. Uyandığımda yıkanıyordun. Sonra koşmaya başladın... Neden gittin ormana? Bu ağacın... bu zürafanın üstünde oturmaktan bıktım. Gel, bak! Lisa O'na ağacın kabuğunun bacağında bıraktığı derin izleri gösterdi. Kendi kendime inemedim. Hem dizlerim acıyor.

Ossokine hiçbir şey, tek sözcük bile söyleyemiyordu. Elleri titreyerek küçük kızın bacağını okşadı, parmaklarının ucuyla saçlarına dokundu ve hüngür hüngür ağlamak üzere olduğunu sezerek arkasını döndü. Lisa:

— Oh, küçük arabıma ne yaptın? diye öfkeyle bağırdı.

Ossokine ırmaktan çıktığında aldığı bebeğin hâlâ elinde olduğunu ancak o zaman görebildi. Küçük zenci çamur içindeydi. Ossokine, «köprü çöktüğünde küçük derede O da bir banyo yaptı herhalde» diye düşündü. Şu anda O'na her şey olağanüstü geliyordu; küçük bebek sanki dünyanın en güzel eşyasıydı.

— Boş ver Lisa, şimdi yıkarız onu. Yok, yok, sen ırmağa yaklaşma, ben yıkarım...

Tek söz söylemediği o kısa sessizlik yerini uzun bir gevezeliğe bıraktı. Ossokine hiç durmadan, neler söylediğini kendi bile bilmeden konuşuyordu. Lisa'nın yanında olmasından çok büyük mutluluk duyuyor, O'na her an, her olanakta dokunuyordu. Bu arada küçük kızın saç örgülerinden birini bozdu ve sertçe azarlandı:

— Saç örmesini bilmiyorsun, bari hiç dokunma onlara.

Sınırsız bir mutluluk duyuyordu. Lisa'yı ağaca tırmandığı için azarlamak aklının köşesinden bile geçmiyordu.

Yeniden yola koyulduklarında iyice geç olmuş ve gökyüzü bulutlarla kaplanmıştı. Ossokine uzun süre uğraşmıştı bisikletiyle. Arka tekerlek iki kez patlayıp yamandı. Blois yakınlarında, yol boyunca yayılan göçmen seli büsbütün kesifleşti. Irmağın sağ kıyısından eski bir taş köprüden, kesintisiz bir at arabası, otomobil, bisiklet ve yaya seli ilerliyordu. İnce bir yağmur çiselemeye başladı ve çok sert bir rüzgâr çıktı. Ossokine göçmenlerle dolu küçük bir aşevine girerken «Tanrım, yoksa bu kepazelik hiç bitmeyck mi?» diye düşünüyordu. Lisa'ya sıcak bir kahve içirdi. Bu tüketici kalabalığından ve uykusuz geçen üç gecenin sonunda yorgunluktan bitip tükenmiş olan aşevi sahibi az sonra tüm müşterilerini sepetledi. Ossokine geceyi aşevinde geçirmelerine izin vermesi için üçyüz frank önerdi, ama adam hiçbir şey duymak istemiyordu artık. Neyse ki yağmur dinmişti, alçaktan bazı küçük bulutların daha geçmesine karşın hava biraz olsun ısınmıştı.

Ossokine Blois'den çıkarken yeni yapılan bir yapı gördü. Daha ne kapıları, ne de pencereleri takılmamıştı. Trabzansız bir merdivenden birinci kata çıktı. Bisikletini ardından sürükledi, yere bir battaniye yaydı, ama az sonra geceyi orada geçirmelerinin çok güç olacağını anladı. Rüzgâr tüm açık-

lıklardan sızıyor, döşemenin üzerindeki tozları çevrintilerle sürüklüyordu. Yapı iskelesinin iyice çivilenmemiş kalasları birbirine çarpıyor ve Lisa bu evin hoşuna gitmediğini, yine samanda uyumak istediğini söylüyordu.

— Burası kötü kokuyor, hem sonra cadı var.

— Ne cadısı?

— Biliyorsun ya! Yemyeşil, koskocaman gözleri ve ağzından bir çatal gibi fırlayan dört tane dişi var. Uzun saçları ve kıvrık bir burnu bile var. Hani o şişeleri açan şey gibi...

Tirbuşon mu?

— Evet, o dediğin işte, tirbuşon. Hem sivri! Bakarsın batırıverir.

Lisa cadıdan sözettikçe büsbütün korktu ve tir-tir titreyerek Ossokine'e sarıldı.

Yapılacak bir şey yoktu. Karanlığın bastırmasına ve göğün alçak, gri bulutlarla kaplanmasına karşın -her an yağmur bile yağabilirdi- yeniden eşyaları toparlamak, karanlıkta valizi hazırlamak, yol çantasını kapatmak ve yeni bir konak yeri bulabilmek için tüm bunları binbir güçlükle yapmak gerekti.

Ossokine ile Lisa anayoldan ayrıldılar ve çayırda beşyüz metre kadar ilerlediler, sonra dolma bir toprak setiyle sona eren bir tarlayı geçtiler. «Acaba demiryolu mu var? Eğer bir bombardıman olursa bu komşuluk hiç de hoş olmayacak!» Ossokine kuşkusuz bir gün önce yağmur yağarken alelacele yapıldıkları hemen farkedilen saman yığınlarını farketti. Bir samanlığın duvarları hemen yakında, koyu bir leke gibi dikiliyordu ve havada hafif bir duman kokusu vardı.

«Yapacak bir şey yok. Önemli olan bu gece yağmur yağmaması.» Ossokine öbürlerinden biraz açıktaki bir yığına bir önceki gecekinden daha yumuşak bir yuva yaptı; artık yeterince deneyimliydi bu işte. Kendisine sokulan Lisa'yı kollarıyla sarmaladı. Küçük kız öylesine çabuk uyudu ki, Ossokine çok hoşlandığı üzere yattığı yerde son sigarasını içmeye

bile zaman bulamadı ve yeniden elinin ayasında bu küçük çocuk kalbinin kesin yaşama hakkını belirleyen düzenli ve dingin atışlarını duyarak olağanüstü bir mutluluğa daldı.

7

Ossokine ertesi gün uyandığında geceyi demiryolunun yanında geçirdiklerini gördü. Gece karanlığında dolma toprak yığını boşu boşuna endişe verici görünmemişti demek! Oralardan olabildiğince tez ayrılmaya daha dünden karar vermişti.

Ossokine de diğer bir çok fransız gibi, göçün ilk günlerinde alman genelkurmayının ne taktiğini, ne de stratejisini anlayamadı. Alman hava kuvvetlerinin özellikle demiryollarıyla, fabrikalar ve askeri konvoylarla ilgilendiğini sanıyordu; oysa, aslında çoğu zaman yol kavşaklarındaki göçmen yığınlarına saldırıyorlardı. Savaşın başında, daha doğrusu «savaş kepazeliği» döneminde, ihanetlerin açıkça belli olduğu sıralarda, 10 mayıs 1940'tan tezi yok, düşman hava gücü askeri hedeflere saldırmayı amaçlamıyordu. Almanlar Paris'i nasıl alacaklarından çok, kentte olduklarında neler olup biteceğiyle ilgileniyorlardı. Zaten çok kolay oldu iş: Fransa'nın başkentini savunmak için bir tek el bile ateş edilmedi. O zaman alman hava kuvvetleri, sonradan yönetmek kolay olsun diye halkı yürütmeyi amaçladı. Luftwaffe, fransızların ödlerini patlatmak için elinden geleni ardına komadı. Halka yönelen uçak saldırıları şaşırtıcı bir düzenlilikle yineleniyorlardı. Bazan pilotlar tek başına kalmış insanları, tarlalarında çalışan köylüleri, balıkçıları kovalayarak eğleniyorlardı. Direnişle karşılaştıkları ülkelerde almanların yıldırıcı davranışları her geçen gün biraz daha geniş boyutlara ulaşıyordu. Fransa, ta başından tezi yok hükümeti eliyle satılmış ve neredeyse hiç savunulmamıştı. O zaman almanlar başka bir yöntem

benimsediler: sonradan sevmek için önceden dövmek. Göç günleri, halkın kötek yediği günler oldu. Okşamalar ise iğrenç iki sözcükle birlikte belirdiler: «gezinti» ve «kuralına uygun»; ama bunlar daha sonraları ortaya çıkacaklardı. Ossokine henüz bunları anlamıyor ve geceyi demiryolunun yanında geçirmek çok düşüncesizce bir davranışmış gibisine geliyordu.

Bu kez epey yüksekten uçan bombardıman uçaklarını gördüğünde yol hazırlıklarını bitirmek üzereydi. Dünkü gibi bunların yine fransız uçakları olduğunu sanıyordu. Uçaklar, Toursa'dan doğru, gayet dingin ve tantanalı biçimde geliyorlardı. Genişçe açılmış kanatları gümüş gibi parlıyorlardı. Ossokine; «En sonunda! Bunlar bizimkiler, diye düşünüyordu. Neredeyse Fransa'da bir tek uçak bile kalmadığına inanacaktım.» Ama yine de bir çukurun içinde bebeğini yıkayan Lisa'yı çağırdı.

Birdenbire, sol kıyıda, yanıboyu çınar ağaçları dizelenen bir yol boyunca bir çok yerlerden toprak havalandı. Bir toprak fıskiyesi, orada tek başına dikilen bir taşra kilisesinin çan kulesini kaployacak kadar yüksekiere fışkırdı.

— Bu ne?

Lisa Ossokine'in ellerini yakalamış, gözleri aynı Etampes'daki gibi iri iri, faltaşıymışcasına açılmış, birbiri ardından fışkıran kahverengi demetlere bakıyordu. Kısa bir süre sonra fışkırtılar yaklaşırken Loire'in sağ kıyısında, sanki tek bir gümbürtüymüş gibi birbirini izleyen güçlü patlamalar duydular.

Ossokine birden «Sanki sinemadayız, ha!», diye geçirdi içinden. Lisa'ya bir göz attı, küçük kız arap bebeğini göğsünde sıkarak sürekli önüne bakıyordu. Ossokine çocuğun elinin çevrelerindeki bomba patlamalarıyla sarsılan toprak gibi ürpermeye başladığını avucunun içinde sezdi. Lisa'yı yatıştırmak, dikkatini başka şeylere çekmek istiyor, ama ne yapacağını bilemiyordu.

Birdenbire, geniş ayaklar üzerinde yapılmış eski

bir köprünün yanından, giderek artan umutsuz bir uğultu işitildi. Sağ kıyıda, Blois'da, sivri çatısı bodur evlerin üzerinden görünen şatonun yanında patlamaların çabuk parıltıları ışıldıyordu.

— Korkma Lisa, diye yineliyordu Ossokine.

Ama sözlerini bitiremedi, patlamaların gümbürtüsü havayı sarstı yeniden. Bu, çok yakındaki bir gök gürültüsüne şaşılası benzeyen, tok ve düzenli bir uğultuydu. Toprak, sanki birileri silkeliyormuş gibi gitgide daha hızlı sallanmaya başladı.

Sonunda uçaklar önce Blois'nın, sonra Loire'ın üzerinden, hep aynı düzenlilikle, dizilerini hiç bozmadan, bulutların üstünden eşit iki üçgen dizisinde geçtiler. Ossokine şaşkınlıktan kurtulunca bisikletine doğru atılmak istedi, ama kendini tuttu; Lisa ile sanki hiçbir şey olmamışcasına dingin bir sesle konuştu:

Bak, bebeğini giydirmeyi unutmuşsun. Haydi ver onu bana, artık gitme zamanı geldi.

Hâlâ titriyordu Lisa. Sıkılı avucunu açacak gücü kalmamıştı sanki.

— Korkma, bak, çoktan gittiler.

Ossokine'in güvenli tavrı küçük kızı da ağır ağır etkiledi. Sıkılı, bembeyaz olmuş dudaklarını araladı ve soluksuz kalmışcasına aceleci bir sesle sordu:

— Bir daha gelmeyecekler mi?

— Elbette hayır. Gittiklerini gördün işte, görünmüyorlar bile.

— Niçin bu kadar kötü onlar?

Savaşta herkes kötüdür. Böyledir bu iş.

— Ben hem iyiler, hem de kötüler vardır sanıyordum.

— Eğer iyiler hep iyi kalsalar, kendilerini kötülere karşı hiç koruyamazlardı.

Ossokine yanıtının belki biraz fazla karmaşık olduğunu düşündü ve kızın dikkatini çelmek için başka şeylerden sözetmeye koyuldu.

Bu kez yol hazırlıkları uzun sürmedi. Ossokine ve Lisa bir kaç dakika sonra önceki akşam için-

de gecelemeyi düşündükleri yarım kalmış yapının bulunduğu kavşağa çıktılar. Yapıdan geriye pek fazla bir şey kalmamıştı. İki duvar hepten yıkılmış, delik deşik çatının bir kısmı patlamayla uçmuştu. Öbür kısmın, ayakta kalan duvarların derin çatlaklarla yarılmasına karşın nasıl olup da çökmediği anlaşılır gibi değildi.

— Cadı bizi kurtardı, dedi Ossokine. Ama evi tanımayan Lisa, O'nun neden sözettiğini anlayamadı.

Yolun bir dönemecinde, tarla boyunca koşan bir grup yarı çıplak kadın ve çocuk belirdi. Kadınlardan şişko, siyah saçları çözülmüş, sırtında kirli bir gecelik olan birisi, kollarında küçük bir çocuk taşıyordu. Bebeği sarmalayan kundak bozulmuş, yerlerde sürünüyor ve bunun farkında olmayan kadını tökezletiyordu. Bazan dizleri üzerine kapaklanıyor, doğruluyor ve anlaşılmaz sesler haykırarak sonsuz koşusunu sürdürüyordu.

«Blois'nin çevresinden dolanmamız gerekiyor. Haritam olmaması çok kötü. Ama, artık bunun pek önemi yok zaten. Eğer geri dönersem Lisa büsbütün korkacak.»

Ossokine hızlandı, Loire boyunca uzanan anayoldan çıktı, şosenin asfaltını oymuş olan bir kaç bomba çukurunun arasından dolandı, bir evin yıkıntılarını geçti ve bir dönemeçte devrilip ateş almış bir arabayı söndürmeye çalışan bir grupla çarpışmasına ramak kaldı. Kentten kaçan oralıları geride bırakarak Amboise'a yöneldi. Lisa ve Ossokine Blois'nın hemen iki kilometre kadar uzağında, bir patlamayla yaralanmış bir adamın yanından geçtiler. Suratı kirece belenmiş, elbiseleri yırtılmış, beyaz gömleğinin üzerinde kan lekeleri kurumuş ve gömleğinin sol kolu kopmuştu. Hemen yanından genç, çok güzel ve çok boyalı bir kadın koşturuyordu. Ayakkabılarından birinin topuğu kırılmış olan kadın topallıyordu.

— Dur, bu kadar hızlı yürüme, nereye gidiyorsun? Dur, bu kadar hızlı yürüme...

Genç kadın aynı sözleri adamın duyacağını um-

madan ve ne dediğini bile bilmeden, kısılmış bir sesle yineleyip duruyordu.

Blois'den bir kaç kilometre uzaklaştıktan sonra ve yolda yaya ilerleyen bombardımanın son tanıklarını geçince ortalık yeniden yatıştı ve alışılagelmiş düzenine büründü: koyu gri asfalt, at arabaları, otomobiller, yorgun ve artık hepten kayıtsız suratlı göçmenler, kuşların cıvıltısı, geçen bulutların gölgeleri.

Uzun bir sessizlikten sonra, artık yatışan Lisa Ossokine'e sordu:

— Söylesene, sen kötü müsün?

— Kötüye benziyor muyum?

— Nazik olduğunu biliyorum, ama kötü olabilir misin?

Ossokine Lisa'nın sözü nereye getirmek istediğini anlayamadı ve küçük kızın sorusuna üzülerek, hatırlattı O'na:

— Sana arap bebeği aldım ya!

— Peki, ya cadı beni kaçırırsa? Öfkelenir misin? Annem çok naziktir, ama bazan öfkelenir ve o zaman hiç de hoş olmaz. İnsanların kötü olabilmeleri ne tuhaf!...

Çocuklarla konuşma alışkanlığı olmayan herkes gibi Ossokine de en basit sorularla şaşırıyor ve sorularının yanıtsız kalmasını sevmeyen Lisa ile söyleşiyi sürdürmekte güçlük çekiyordu. Çok geçmeden Lisa için her şeyin iyi ve kötü olmak üzere ikiye ayrıldığını anladı. Bu iki kavram ne zaman birbirine karışırsa küçük kız şaşkına dönüyordu.

Ossokine Amboise'da bir ara sokakta küçük bir aşevi buldu ve Paris'ten ayrıldığından beri ilk kez gerçek bir öğle yemeği yiyebildiler. Lisa sofra kurallarına çok iyi uyuyor, küçük zencisiyle oynamıyor, kendisine çok büyük gelen çatalını ustalıkla kullanabiliyordu. Ossokine, küçük kızı sanki kendi yetiştirmişcesine kıvanıyor ve kendini de O'nun gibi göstermeye çalışıyordu. Ama yapayalnız bir yaşantıya öylesine alışmıştı ki, bu her davranışından belli oluyordu. Ya sofra örtüsüne şarap döküyor,

ya tuzu parmaklarıyla alıyor, ya da bacak bacak üstüne atıyordu. Peçetesine bir parça et düştüğünde kendisini beğenmeyerek; «amma ayıyım ha, diye düşündü, çocuk bile benden daha iyi yemek yiyor.»

Ossokine yemek yerken beyaz ceketli garson bazı sorular sordu. Garson Amboise yöresini çok iyi biliyordu (ama elbette Léonardo da Vinci'nin bu kentte öldüğünü ve burada gömüldüğünü bilmiyordu). Ossokine'e Poitiers'ye Tours'un yanından dolaşmaktansa Loches'dan geçerek gitmenin çok daha kolay olacağını anlattı. Böylesi daha kısaydı ve kuşkusuz yol daha az kalabalık olacaktı. Poitiers'den Oléron'a kadar yol çok uzun sayılmazdı: Yüz elli kilometre kadar bir şeydi. Ossokine «Oraya en çok bir iki günde varırım, diye düşündü. Ama Oléron'da ne yapacağım? Elbette ki üzerimdeki parayla taşrada bir yıl kadar yaşanabilir. Ama ondan sonra? Hem ya askere alınırsam? O zaman Lisa'yı yabancılara bırakmak zorunda kalacağım.» İlk kez olarak askere alınması O'na çok üzücü bir durummuş gibi göründü. Başka şeyler düşünmeye çalıştı, ama başaramadı. «Lisa'dan ayrılmak zorunda mı kalacağım? Eğer askere alınırsam yapacak bir şey yok. Yoksa savaş o zamana kadar biter mi?»

Loches'a giden yolu bulmak o kadar kolay olmadı. Amboise'ın dar sokaklarında yolunu yitiren Ossokine, dik bir bayırı tırmanan asfaltı bulana dek hemen hemen yarım saat kadar dolanmak zorunda kaldı. Hemen yanı başında yürüyordu Lisa; yol, bisikletle tırmanmak için fazla dikti.

Yolun iki yanında taş duvarlar yükseliyordu. Kayalara oyulmuş mahzenlerin meşe ağacından büyük kapılarının ardında şarap fıçıları vardı kuşkusuz, hafif bir mantar ve saman kokusu duyuluyordu havada. Kayaların çıkıntıları üzerinde büyüyen ağaçlar göğün sonsuz maviliğini ve kuştüyü bulutların hafifliğini simgeliyorlardı. Bu boğazdan çıkışta Ossokine Lisa'yı bisiklete yerleştirdi ve sık bitki sürgünlerinin ağaç gövdelerinin aralarında yeşerdikle-

ri bir ormanı geçen dümdüz yolu izledi. Bu yolda da göçmen gruplarıyla, bisikletlilerle ve aşırı yüklenmiş arabalarla karşılaştıkları oluyordu. Ossokine çapraz bir yolda tel örgülü bir kapı ve kışlaya benzeyen bir binanın ön yüzünü gördü.

Az sonra arka seleye bağlı olan valizin yana kaydığını sezdi ve bisikletten inmek zorunda kaldı. Lisa'yı da yere indirip bağcıkları sıkılamaya koyuldu. Bu sırada uzaktan bir motor gürültüsü ve yeni bir patlamanın seslerini duydu: Almanlar, Loire üzerindeki, Amboise'ın hemen yakınındaki geçidi bombalıyorlardı.

Az sonra patlamalar daha da netleşip belirginleştiler, yer titremeye başladı. Birdenbire bir uçak motorunun büyüyen gürültüsü ağaçların ardından duyuluverdi. «Bu da neyin nesi? Sanki dikine kalkan bir uçak...» Ossokine tam bu düşüncesini biçimlendirdiğinde, motorun uğultusunun içinden inanılmaz bir hızla yaklaşan bir makineli tüfek takırtısı duydu. Tam ağaçların üzerinde, yolun üstünden uçan bir uçak gördü, Lisa'yı yakaladı, hendeğe fırlattı ve vücuduyla küçük kızı örterek kendini O'nun üstüne attı. Aynı anda mermiler ıslık çalmaya koyuldular; uçak, genişlemesine açılmış kanatları ağaçların tepelerine değercesine başlarının üstünden gürüldeyerek geçti, gitti.

Ossokine bir kaç dakika hiç kıpırdamadan kaldı. Motor uğultusu, başladığı hızla kayboldu. Derin bir sessizlik oldu o zaman, kuşlar susmuş, ağaç dalları bile hışırtılarını kesmişlerdi sanki. Kafasını kaldırdı Ossokine, mermilerin parçaladığı yapraklar hâlâ havada döne döne düşüyorlardı. Kimsecikler yoktu yolda; yalnız uzakta bir at arabası terkedilmiş gibi duruyordu. Ama az sonra üzerinde çıplak ve saçsız başı güneşte parıldayan bir köylü belirdi. Arabanın altında iki büklüm olmuş başka gövdeler görünüyordu.

Ossokine ayağa kalkıp Lisa'ya yardım ederken, «Neyse ki atlar vurulmamış», diye düşünüyordu. Her

şey öylesine çabuk olup bitmişti ki, küçük kız bir şey anlayacak kadar zaman bulamamış, olaylardan çok Ossokine'in korkusundan ürkmüştü. Issız yola bakıyordu, ve sonunda sordu:

— Herkes nereye gitti?

— Şimdi gelecekler, göreceksin.

Nitekim, yolun iki yanındaki dimdik kafalar görünen hendeklerden insanlar çıkıyordu. Önce bir kaç bisikletli, onların ardından da sonunda sanki ne bombardıman, ne de avcı uçaklarının erişemeyecekleri bir yere varacaklarını umar gibi olanca güçleriyle koşuşan yayalar yanlarından geçip gittiler. Ne ölü, ne de yaralı gördü Ossokine, bu kez her şey yolundaydı.

Issız gibi görünen yol bir kaç dakika içinde yeniden insanlarla, herşeyin birbirine karıştığı kaynaşan bir kalabalıkla doldu. Bu yığının içinden yükselen tannan gürültü, zaman zaman kadınların isterik çığlıkları veya erkeklerin küfürleriyle bölünüyordu.

Ossokine valizi tutan kayışları iyice sıktı. Fransız havacılarının mavi üniformasını giymiş bir adam çalıların ardında belirdiğinde bisikletine binmeye hazırlanıyordu. Adam Ossokine'in yanına geldiğinde birdenbire döndü ve sordu:

— Nereye gidiyorsunuz?

— Poitiers'ye.

— Nereden geliyorsunuz?

— Paris'ten.

— Kâğıtlarınızı gösterin.

Ossokine cüzdanını çıkarırken adamın gri gözlerindeki yabanıl bakışı, altın sırmalı mavi şapkasını ve tabancasının kılıfıyla oynayan ince, uzun parmaklı bembeyaz ellerini gördü. «Lisa ile rusça konuştuğumu duymuş olmalı, diye düşündü. Bu bir havacı, biz rusların seyahat etmek için özel bir izin belgesi almamız gerektiğini nereden bilecek...»

Havacı kimlik kartını Ossokin'e geri verirken:

— Yabancı mısınız? diye sordu.

— Evet, rusum.

— Poitiers'ye neden gidiyorsunuz?

— Herkes gibi ben de Paris'ten ayrıldım.

Havacı birdenbire yüzünü Ossokine'inkine yaklaştırdı ve gözleri çılgınca bir ışıkla parıldayarak mırıldandı:

— Sen bir alman paraşütçüsüsün.

— Haydi canım, siz de! Yani sizce beni bisiklet ve küçük kızla birlikte, paraşütle mi attılar?

— Bu bir şeyi açıklamaz. Beni izleyin.

— Nereye?

— Beni izleyin. Sizi nöbetçi subayına götüreceğim. Orada görürüz. Küçük kız hiç bir şeyi açıklamaz.

Ossokine Lisa'yı bisiklete yerleştirmek istedi, ama havacı O'nu değişik, neredeyse okşayıcı bir sesle durdurdu.

— Küçük kızı burada bırakın, uzak değil.

— Nasıl? Yalnız mı kalacak?

— Önemi yok, önemi yok, hemen geri döneceksiniz.

Ossokine bisikletini bir telgraf direğine dayadı ve Lisa'ya fransızca olarak:

— Burada kal, endişelenme. Sakın bir yere gitme, anladın mı? dedi.

— Hemen dönecek misin?

— Hemen. Sakın bir yere gitme ve endişelenme. Sonra kısık bir sesle, rusça olarak ekledi: Dikkat et, sakın bir yere gitme, bu çok önemli.

Havacı Ossokine'i önüne geçirdi ve ormana dalan dar bir keçiyolu boyunca ardından yürüdü. Keçiyolu, Ossokine'in bir kaç dakika önce gördüğü, kışlaya benzeyen büyük yapıya doğru gidiyordu. Otuz adım kadar ilerledikten sonra başını hafifçe geriye çevirdi ve havacının uzun, beyaz parmaklarının tabancanın kılıfı üzerinde olduklarını gördü.

«Delirmiş, mutlaka delirmiş» diye düşündü Ossokine ve tüm kasları gerilmiş, havacının ne yapabileceğini tahmin etmeye çalışarak bir kaç adım da-

ha attı. «Kuşkusuz tabancasını çıkardı bile.» Daha fazla beklemesi olanaksızdı, kaslarının gerilimi en yüksek noktaya varmıştı. Alnını soğuk bir ter kapladı ve saçları şakaklarına yapıştı. «Bari gücüm yetse», diye geçirdi içinden.

Yana doğru sıçradı, sonra döndü ve olanca gücüyle havacının karnına kemerinin altına vurdu. Tabancayı düşüren beriki elleriyle karnını tutarak iki büklüm oldu. Ossokine sol yumruğuyla adamın suratına O'nu havalandıran bir darbe vurdu, sonra parmaklarını eklemlerini çatırdatacak kadar sıkarak çenesine bir sağ çıkardı. Klâsik nakavt pozunda kapaklandı havacı. Ossokine tabancayı aldı, rastgele iki tane daha vurdu, havacıyı baygın bıraktı ve Lisa'dan ayrıldığı yere doğru aceleyle koştu. Tabancayı çalılıklara fırlattı, küçük kızı oturttu, seleye sıçradı, pedallara zinciri neredeyse dişliden çıkaracak kadar kuvvetle abanarak yolun oldukça dik bir biçimde tırmanmasına karşın on dakika içinde altı kilometre kadar yol aldı.

Düşünceler kafasından pedallara bastığınca büyük bir hızla geçiyorlardı: «O'nu öldürmedim. Bir insanı öldürmek o kadar kolay değil... Deliydi be! Deliler dayanıklı olurlar. Tam zamanında arkama döndüm!» Ve tabancayı kılıfından çıkaran beyaz, uzun parmaklar yeniden gözünün önüne geldi. «Şimdi ayılmış olmalı. Eğer yalan söylemediyse, karakol hemen yakındaysa, az sonra beni izlemek için bir otomobil çıkarırlar.» Arkasına döndü: yol, gerisinde at arabalarıyla doluydu. «Çok iyi. Bu bana bir kaç dakika daha kazandıracak. Nasılsa artık benim bir paraşütçü olduğumdan kuşkuları kalmamıştır. Yan bir yola sapmalıyım.»

Az sonra bir kavşak gördü Ossokine. Dikkati çekmemek için hızını düşürdü, sonra, henüz olgunlaşmamış buğday başaklarının ve mısır fidelerinin dalgalandığı tarlaların arasında kıvrıla kıvrıla giden bir yan yola saptı.

«Bir haritam olmaması gerçekten çok kötü. Az

sonra kararlamasına ilerlemek zorunda kalacağım. Önemli olan Poitiers'nin dışından dolanmak ve köprülerden geçerken dikkatli olmak. Oralarda nöbetçi karakolu bulunması olasılığı var.»

Ossokine bir kez daha ardına baktı. Uzakta, bir tepenin üzerinde, yolun kıyısındaki ağaçlar bir leke gibi duruyorlardı. Aralarındaki bazı at arabalarının görüntüleri parlak mavi göğün üzerinde biçimleniyordu.

«Onları çok iyi görüyorum. Demek onlar da beni görebiliyorlar», diye düşündü. Tam o sırada ardında, kimi zaman dönemeçlerde kaybolan, kimi zaman yeniden görünen ve hızla yaklaşan bir motosiklet gördü. Motorun gürültüsü gitgide güçleniyordu.

«Beni arıyor. Tabancayı neden attım?»

Bisikletten indi, Lisa'yı kucağına aldı ve tam tarla boyunca koşmaya hazırlanırken motosiklet O'nu görmeden geçti ve buğday başaklarının arasından kâh belirip kâh kaybolarak uzakta, tatlı bir eğimle inen, kuzey rüzgarının hafif hafif dalgalandırdığı tarlaların arasında olanca hızıyla uzaklaştı.

8

Ossokine, dört gün boyunca Vienne ve Charente - Maritime illerinin keçi yollarında, rastlantılardan kaçınarak, köyleri çevrelerinden dolanarak, Oléron adasına yolcu vapurlarının kalktığı küçük Chapus kentine varmak için dolandı, durdu. Ossokine ve Lisa iki serseri gibiydiler, ama bu kimseyi şaşırtmıyordu. Göçmenlerin giydikleri yabanlık elbiseler bir haftalık bir kaçıştan sonra buruşmuş ve yeniliklerini yitirmişlerdi. İnsanlar hâlâ göçüyorlardı, ama artık hızları azalmıştı. Savaş yitirilmişti ve herkes, elbette ki tam emin olmamakla birlikte, ateşkesin imzalandığını düşünüyordu. Ortalıkta dolaşan söylentiler her an değişiyorlardı. Evlere dönme zamanı gelmişti artık. Savaş, kaçış, hepsi, hepsi bir çıkmazda bitmişti. Bu dört gün ve dört gece, haziranın onaltısından yirmisine kadar geçen süre, Ossokine'in bilincinde birbirine karışıyordu. Ambarları, saman yığınlarını, hızla akan derin bir ırmağın yanındaki yarı yıkılmış bir evi, uzun haziran şafaklarını ve yine ağır ağır ilerleyen grupları, yeni biçilmiş otların kekremsi kokularını, tarlalardan kestirme geçtiği yolları, patikalarda uzun uzadıya dolanıp yine aynı yere çıkışları, hiç bir yere varmayan sapa geçitleri, baldırlara dek suya batılan derin çukurları, içlerindeki kuşların cıvıltılarının adamı sersem ettiği çalılıkları, güneş ışınlarının parıldayan yapraklar arasından sızarak aydınlattığı küçük açmaları, geceleri ısrarlı ve boğucu, öğle sıcaklıklarında tekdüzeleşen neşeli ağustos böceği şarkılarını, sahiplerinin göçmenleri bol bol doyurduğu tek-tük çiftlik evlerini... hiç dur-

madan anımsıyordu. Bu dört gün boyunca yalnız bir kez, Aulnay'da jandarmalarla işi olmuştu. Çünkü 19 haziranda Charente-Maritime ilinde göçmenlerin ilerlemeleri yasaklanmıştı. Ama Ossokine bu güçlükten kolaylıkla sıyrıldı: bisikletten indi ve kentin içinden geçmeyi denediği için kendi kendine söverek yan yollardan dolandı, sonra ilerlemeyi sürdürdü. Yirmi haziranda, öğleden sonra saat üçte, Lisa ile birlikte, rıhtımdaki bir kahvenin bahçesine yerleştikleri Chapus'e vardı.

Ossokine Atlantik okyanusuna yaklaştığını, suları görmesinden bir kaç saat önce sezmişti; bitkiler değişmişlerdi öncelikle: yol kıyısındaki ağaçlar daha basık ve rüzgar tarafından eğilmiş bir biçim almışlardı. Yabanıl otların sapları daha kuruydu, bağlar yerlerini ekilmemiş, geniş tarlalara bırakmışlardı. Ama özellikle hava değişmişti: bir tuz, iyod, deniz çiçeği, ılgın ağacı kokusu vardı ve rüzgâr sanki çok geniş ve tatlı bir el göğsünüze vurup tüm devinimleri güçleştiriyormuşcasına, çok değişik bir esneklikte esiyordu.

Okyanus, kahvenin bahçesinin iki adım ötesinden başlıyordu, ama sonsuzluğu görünmüyordu henüz. Rıhtımın yuvarlak uçlarının arasında, denizin bir dalgakıranla kapanmış kesiminin titreşen yüzeyinde dalgalar bazı balıkçı teknelerini beşik gibi sallıyorlardı. Uzakta, dalgakıranın ötesinde, sekizgen bir kule ve çok zamandır terkedilmiş bir kalenin dörtgen duvarları görünüyordu. Daha da uzakta, Pertuis de Maumusson'un ötesinde, şöyle böyle dört kilometre ileride, Oléron adasının dar şeridi biçimleniyordu. Masmavi bir orman ve eski bir hisarın parlak lekesi.

Ossokine Lisa'ya bir göz attı. Çocuk son günlerde çok yanmıştı, kaküllleri beyazlaşmıştı neredeyse. Hasır bir iskemlede küçücük, narin, oturuyor ve arap bebeğini kollarında sıkıyordu. Bebeğin öteki küpesi de çoktan yokolmuş, yeşil donu bir kurdeleyle bağlanmış ve kafası girintili-çıkıntılı bir bi-

çimsizliğe bürünmüştü.

Ossokine, «Belki ben de havacının kafasını ezdim, diye düşündü. Neyse ki kimlik kartımı geri vermişti: Ardımda hiçbir şey bırakmadım. İsmimi anımsayamaz, fransızlar rusça isimleri hiç anımsayamazlar. Kuşkusuz delinin biriydi.»

Lisa, iri ve dikkatli gözlerini Ossokine'e dikerek birdenbire sordu:

— Annem nerede şimdi?

— Sanırım Oléron'dadır. Aramamız gerekecek. Bugün geleceğimizi bilmiyor. -Ve bir an sessizlikten sonra ekledi. Belki de Oléron'a henüz varamamıştır. Biliyorsun, artık hiç tren yok.

Lisa sustu. Ossokine çocuğun neler düşündüğünü tahmin edemiyordu.

— Söyle bakayım Lisa, Macha teyzen nerede oturuyor?

— Paris'te.

— Hangi sokakta?

— Penceresinden Elfes kulesi görünür.

Eyfel kulesini böyle söylüyordu Lisa.

— O sokağın adı ne?

— Unuttum. Tam metronun yanındadır.

— Hangi metro?

— Gerçek metro. Yerin altındaki.

— Macha teyzeni sever misin?

— Evet, evet. - Lisa'nın sesi pek kendinden emin değildi. Ekledi: Kolia'yı çok severim.

— Kolia kim?

— Kardeşim.

— Bir kardeşin mi var? Neden hiç söylemedin?

— Sormadın kl. Kolia, Macha teyzemin oğludur. Kardeşim O benim, anladın mı?

— O'nunla sık sık oynar mıydın? Biraz hoşnutsuzca soruyordu Ossokine, Lisa'nın bir kuzeni olması ve O'nu sevmesi canını sıkmıştı birden.

— Pek ender. Kolia körler okuluna gider.

— Nasıl? Kör mü?

— Evet, elbette. Kördür. Hiçbir şey görmez. Ne

çiçekleri, ne de kuşları. Beni bile. Bir yere giderken elinden tutarlar, yoksa çarpar. Macha teyze kör çocuklara bakmasını bilmez. Kolia okulda çok uslu durduğunu söylüyor. Bir kez öyle hızlı çarpmış ki hep burnu kanamış. Hiç ağlamaz. Kör çocuklar hiç ağlayamazlarmış. Söylesene Pavel amca, körlerin ağlayamadıkları doğru mu?

Motorlu, büyük bir tekne dalgakırana yanaştı. Boş sepetlerle doluydu. İç lâstik parçalarıyla yamanmış kocaman çizmeli ve yamalı pantalonlu bir afacan rıhtıma sıçradı sonra eğilerek kayığı kıyıya yanaştırdı.

Kahvehanenin sahibesi Ossekine'e;

— Dilerseniz adaya gitmek için bu sandalla binebilirsiniz, dedi. Vapur ancak iki saatte gelir, belki de suların çekilmesi yüzünden hiç gelmez. Küçük kız çok yorguna benziyor, hem çok da zayıf. Kızınız mı?

— Yeğenim, dedi Ossokine hüzünlü bir sesle.

Lisa'yı kızıymış gibi göstermeyi çok istiyor, ama bunu çocuğun yanında söylemeyi göze alamıyordu.

Ossokine, Oléron adası artık bu denli yakınken, dar körfezin hemen ötesindeyken, bu yolculuğun sonundan çok endişelendiğini seziyordu. O ana dek içinde bulunduğu dakikadan başka bir şey düşünmüyordu, geriye kalan her şey pek belirsiz bir uzaklıktaydı. «Oléron'a vardığım zaman...» Artık yalnız bir tek gece kalmak yerine yaşantısını düzenlemek, bir karar almak, ve en kötüsü Lisa'nın akrabalarını aramak zorundaydı. «O'nu hiç kimseye, dünyada vermem, vermeyeceğim» diye mırıldanıyordu kendi kendine. «Geceyi Chapuz'de mi geçirseydim?...» Yolculuğun sonunu biraz geciktirmeyi çok istiyordu. Ama Lisa'ya bir göz attı ve zayıflamış, yorgun yüzünü gördü. -Bu haliyle küçük bir tatara çok daha fazla benziyordu.- O zaman masadan kalktı ve motorlu teknenin sahibiyle pazarlık etmeye gitti.

Yarım saat sonra kayık dalgakıranı geçerek açık denize yollandı. Deniz çekildiğinde açığa çıkan isti-

ridye tarlaları sığ kıyılarda yer yer parlıyor, uzun bir iskelenin kazıkları koyu bir leke gibi duruyor, ve bir kalenin gri duvarları görünüyordu. Durgundu deniz, yansıyan güneş ışınları taş duvarların üzerinde oynaşıyorlardı. Eskisinden daha serin ve saydam olan havada kesif bir yosun kokusu vardı. Ufukta kırmızı ve beyaz iki yelkenli karşılaştılar, bir kaç saniye için kaynaşıp ayrıldılar ve sessiz gezintilerini sürdürdüler.

Ossokine'in ne Atlantik Okyanusu, ne de Pertuis de Maumusson dendiğinde içinde uyanan gizemli duyguyu pekiştiren hiçbir şey yoktu. Yosunla kaplı dibe kakılmış basit bir karaağaç dalı olan sığlık şamandırası bütünüyle anlamsız, hatta hüzünlüydü. Atlantik okyanusunun ıssız suları, yalnız uzakta, güney-batıda, Oléron üzerindeki Saint-Trojan ile kıta üzerindeki Coubre'un mavi orman şeritlerinin arasından görünüyordu.

— Lisa, denizi sever misin?

— Deniz iyi mi, kötü mü?

— Görüyorsun ya, bugün çok nazik.

Yanlarından, güneşte parlayan yuvarlak sırtlarından sular fışkırtarak yunus balıkları geçti. Kimi zaman denizin koyu mavi yüzeyine yaklaşıyor, kimi zaman derinliklerde kayboluyorlardı. Kayığa iyice yaklaştıktan sonra geri döndüler ve bir daha da görünmediler.

Oléron ağır ağır yaklaşıyordu. Önce gizemli bir kara parçası göründü, sonra plajların yöresi, küçük kutulara benzeyen evler, miniminnacık sandallar, bir hisarın dik ve parlak gri duvarları ve limanın girişine birbiri üzerine bağlanmış bir yığın balıkçı kayığı belirdi.

Ossokine Château d'Oléron rıhtımına çıktığında balıkçıların yamalı mintanları ve köylülerin buruşuk ceketleri arasında iki jandarmanın üniformalarını gördü. Jandarmaların yalnızca orada bulunanların belgelerini denetlemelerine karşın, onları görmek bile Ossokine'in canını sıktı. Daha önceleri de kolluk

görevlilerini şu veya bu nedenle gördüğünde belli - belirsiz bir suçluluk duygusuna kapılırdı. Şimdiyse, havacıyla arasında geçen olaydan beri dünyadaki tüm jandarmalar O'nu, Ossokine'i, Amboise yöresine bir bisiklet ve beş yaşında küçük bir kız ile birlikte indirilen alman paraşütçüsünü arıyorlarmış, bu olaydan başka hiçbir şeyle uğraşmıyorlarmış gibi geliyordu. Bisikletine alelacele bindi Ossokine, Château d'Oléron'un sokaklarından geçti, kentin eski kapısını, daha doğrusu -eski kapıdan geriye kalan- iki nöbetçi kulübesini aştı, sonra iç kale gibi (şimdi kumlar altında kalmış, Oléron'un Rochefort limanının ileri karakolu olduğu dönemde), Vauban tarafından yaptırılmış olan surlar boyunca ilerledi, sonunda anayola çıktı ve güneyden kuzeye tüm adayı geçti.

Pek sıcak olmayan ikindi güneşi, asırlık karaağaçların gölgelerinin biçimlendiği yolu aydınlatıyordu. Sonra mısır, patates, buğday tarlaları ve daracık, kıvırcık asma bağları belirdi. Orman uzakta, okyanus boyunca uzanan dar bir şerit, mavi bir gölge gibiydi. Buraya özgü bir şeyler vardı havada. Yoldan görünmemesine karşın varlığını kuvvetle hissettiriyordu deniz: okyanus rüzgârının kuzey-batıdan güney-doğuya doğru eğdiği ağaçlar görünüyor. Oléron'lu köylülerin tarlalarına gübre diye attıkları çürüyen yosunların kokuları duyuluyor, bu tarlalar üzerinde yağlı kargalar yerine zarif martılar dönüyordu. Çatlayan dalgaların oralara güçlükle ulaşan gürültüleri duyuluyor; kimi zaman farkedilmeyen bu uğultu sanki bir kalbin atışları gibi, okyanusun biteviye yaşamının yankılanmasıymışcasına insanı her yerde izliyordu.

Kilometreler birbirini izliyor, köyler yerlerini başka köylere bırakarak gözden kayboluyorlardı. Ufka yaklaşan güneş, ağaçların hafif mavimsi saydam gölgelerini tarlaların yeşil zemini üzerine seriyordu. Bir türlü duramıyordu Ossokine. Bomboştu yol; ne göçmenler ne otomobiller vardı. Yalnız ara-sıra

ağzına kadar saman ve dal parçaları veya kokularını çok uzaklara kadar yayan kocaman fıçılarla dolu köylü arabaları görünüyordu.

Ossokine adayı güneyden kuzeye geçip yüksek ve dik bir kayanın üzerinde parlayan yivli Chassiron fenerine vardığında akşam oluyordu. Daha ileri yol yoktu; dar burun üç yanından okyanusla çevriliydi. Burada bitiyordu yol, burası dünyanın ucu, yolculuğun sonuydu.

Kayalığın eteğinde, çekilen denizin ardında bıraktığı düz taşların arasında, kırılmış dev bir aynanın kalıntılarına benzeyen su birikintileri vardı. Sular ağır ağır yükselmeye başlıyor ve okyanus, kıyının yayvan kayaları üzerine yapılmış taştan su bendinin üzerinden büyük, geniş ve tembel dalgalar yolluyordu. Deniz durgunlaşıp sırtlarındaki beyaz köpükler görünmez oldukça dalgalar sahilde kırılıyorlar; bu kırılmanın gürlemesi, yenilmez gücünden emin, debdebeli, gururlu, diğer tüm gürültüleri sindiriyordu.

Kızıl güneş, koyu göğün ağırlığı altında ezilmiş gibi ufuk çizgisini alev alev tutuşturuyor, leylâk rengi ve bronz suların üzerine yarı sönmüş bir lâv diline benzeyen geniş, kızıl bir şal seriyordu. Kuzeyde bir toprak şeridi; Ré adası, sarı bir leke gibi duruyordu. Adanın hemen yakınında ince ve gri bir başka fener dikiliyordu. Adacık, kırılan dalgaların bıraktığı bir köpük saçağıyla çevriliydi. Arkasında kıtanın mavi şeridinin bulunduğu fenerin ardında; sudan çıkmışa benzeyen turnaların göründüğü —Pallice limanının bulunduğu— yerde, göğün griliğinde kaybolan kara bir duman yükseliyordu. Duman sütununun dibinde, sönen bir yangının güçlükle görülebilen sarı gözü, zaman zaman ışıldıyordu.

Ve gök, ve uzaktaki kara, ve Chassiron fenerini çevreleyen kapkara ılgın ağacı korusu, ve bakır sarısı bir renge bürünen kıvır kıvır asma bağları, ve hatta denizin bronz fonunda son kertede belirgin olarak biçimlenen mısır koçanları, herşey bir düşe

benzeyen yabanıl ve koyu bir ışıltıyla çevrelenmişti.

— Pavel amca, nerede yatacağız? diye sordu Lisa. İnce sesi dalgaların tembel gürüldemesinde boğulunca sorusunu yinelemek zorunda kaldı.

— O az önce geçtiğimiz kente geri döneceğiz. Çok yakın. Oranın adı Saint-Denis'dir. Bu gece orada kalabiliriz sanıyorum.

Ossokine bir an Lisa'nın «Annem nerede?» diye soracağını umdu, ama küçük kız kuşkusuz önceden sezerek ve korktuğu yanıtı almaktan çekinerek sustu.

Ossokine döndü ve geldikleri yoldan geri geldiler. Yeniden asma bağları, rüzgârın karmakarışık ettiği çalılıklar, yol kenarında endişeli bir sesle mırıldanan buğday ve yulaf tarlaları arasından geçtiler. Küçücük tarlalar, ancak gri saban izleriyle güçlükle ayırdedilebilecek kadar biribirlerine geçmişlerdi. Yolun solunda, kuzey-doğuda, bir yangının ince bir tabakanın altında ölü bir ateş bırakarak küle dönüşen korları gibi, her an bronz rengini biraz daha yitiren deniz görünüyordu. Siyah dumanın kolları gri ve yeşil gökte büsbütün genişliyor, büsbütün endişe verici bir biçim alıyordu. Uzun ve korkunç bir gölge. Ossokine'i izleyerek yol boyunca koşuyordu iki dev tekerlek, ve daha ötede tarlanın öbür ucuna varan, belirsiz bir aylayla çevrili, kaynaşmış iki gövdenin hafif ve saydam bir leke gibi kayan görüntüsü.

«Niçin bu kadar üzgünüm? Lisa annesini bir daha göremeyeceğini anladı diye mi? Gerçekten anladı mı acaba? Hiçbir şey söylemedi. 'Hiçbir zaman' sözünün anlamını iyi biliyor mu? Bunu açıklamalı mıyım O'na? Yoksa savaş yenilgiyle bitti diye mi? Ama bu benim için farketmemeli. Ben fransız değilim. Rusum ben. Hem artık askere de almayacaklar. Lisa'dan ayrılmayacağım. Hiç kimseye bırakmak zorunda kalmayacağım O'nu, hoşnut olmalıyım. Dinle oğlum Pavel, son kertede hoşnut olman gerekiyor.» Ama, en ufak bir neşe bile duymuyordu.

Karanlık birdenbire, hatta şiddetle bastırdı. Arkalarındaki fener birden yanıverdi. Yaygın ışınları tarlaları, arazinin tüm engebelerini silerek hızla geçiyordu. Bu hafif ve sürekli devinim ürküntü veriyordu biraz. Güneşin ufka indiği andan tezi yok, herşey giderek yoğunlaşan boz, tekdüze bir renge bürünmüştü. Fenerin ışık hüzmesi, önlerindeki bir kavşaktaki ölü kollarını alabildiğine yanlara açmış bronz bir haçı aydınlatıyor, sonra hemen yinelemek üzere karartıyordu. Işık hüzmesi uzaklaştığında göğün henüz sönmemiş olan sarı fonundan belirgin biçimde ayrılıyordu haç. Yukarıda, haçın üzerinde, ilk yıldızlar parıldamaya başlamışlardı. Az sonra Ossokine hemen yakınlarındaki bir köyün evlerini gördü. Yeniden yaşama girmenin bilincine varırken içinde on yıl önce Paris'te yaptığı gibi kolaylıkla 'yokoluşa kaçmak' olanağını sonsuza dek yitirmek için kapsamlı ve uçsuz bucaksız bir inat duygusunun büyüdüğünü sezdi.

«Eğer fransız ordusunda askerlik yapmaya çağrılmadımsa, bu benim hatam değil. Oléron'a gelişim benim hatam değil. Ya Lisa? O'nu kendi özbilincimle kurtarmadım; aslında her şey raslantıyla oldu. Ama şimdi yaşıyorum ve yaşamayı sürdürmeliyim. Giden hiç bir zaman geri gelmeyecek, ama buna karşın yaşamayı sürdürmeliyim.»

9

Ossokine'in varışından bir kaç gün sonra Oléron, Almanlar tarafından işgal edildi.

Hava kapalıydı. Yağmur bir an duruyor ve hemen yine dekdüze ve ince ince yağmaya başlıyordu. Sabahtan tezi yok, sokaklardaki su birikintileri kuruyamamışlar ve alçak bulutlar göğe tırmanmaya koyulmuşlardı. Gölcüklerde evlerin simsiyah duvarları ve ağaçların karanlık görüntülü dalları yansıyordu. Güneyden esiyordu rüzgâr, yağmura karşın boğucu bir sıcak vardı. Küçük kentin boş sokaklarından önce motorlarının homurtusu ve gürüldemesinin eşliğinde motosikletliler geçti; sonra ezilmiş tırtılları anımsatan yeşil lekeli yağmurluklarıyla bisikletliler, ve onları da dört tane 75'lik toptan oluşan bir batarya izledi. Topları, yavaş, dingin ve duygusuzca ilerleyen atlar çekiyorlardı. Bataryanın ardından bir piyade birliği uygun adımlarla ilerledi. Üzerlerinde aynı yeşil lekeli yağmurluklar vardı ve çelik miğferlerinin altındaki suratları taş gibi soğuktu. Bu birliği, yanında iki teğmen ve bir kaç feldwebel bulunan bir binbaşı yönetiyordu. Bu, sinema oyuncularına benzeyen, kısa boylu, orta yaşlı bir almandı. Kentin alınışı töreni önceden hazırlanmıştı kuşkusuz. Saint-Denis halkı 800 kişiydi, ama ne de olsa bir düşman kentiydi burası, dolayısıyla teslimi radyodan duyurulabilirdi. Her şey çok iyi, olaysız geçti; Saint-Denis'lilerde saygı ve kaygı yaratmak için ne mümkünse yapıldı.

Sokaklar bomboştu, ama her kapıda, her pencere kepenginin ardında, saklanmış yerliler almanların gelişini izliyorlardı. Bazı kadınlar ağlıyorlardı, ama

gözyaşlarını hiç kimseye göstermeden... Direnmek için çok geç olduğu ortada gibiydi ve tüm bunlar kötü bir düşe benzemesine karşın artık hiç kimse bu olguya bir çözüm yolu bulamazdı.

Almanlar toplarını bir çam ormanına bıraktılar, birlik plajın yanındaki büyük otel binasına yerleşti. Kumandan da kentin tam göbeğindeki, Saint-Denis meydanındaki sivri çatılı, pencereleri gotik biçimde yapılmış, asırlık ağaçlarla çevrili bir evi işgal etti. Karaağaçların dorukları, kiremitli çatının üzerine kadar çıkıyordu.

Almanların gelişinden iki saat sonra korucu, her tarafı ayrı oynayan bisikletinin üzerinde kentin sokaklarını arşınlamaya koyuldu. Barış zamanında belediye kararlarını duyuran ve kente dinlenmeye gelenlerin yitirdikleri eşyaların listesini okuyan da O'ydu. Her kavşakta duruyor, bisikletten iniyor ve trampetlerin birbirini tutmayan tımbırtısından sonra, sanki dişleri yokmuş gibi kekeleyen bir sesle belediye başkanının yeni kararını kamuya duyuruyordu. İşgal kuvvetleri sokağa çıkma yasağı uygulamaya karar vermişlerdi: kentliler akşam saat sekizden sabahın altısına kadar evlerinden çıkmayacaklardı. Ayrıca, bundan böyle yeni bir saat uygulamasına başlanacağı, saatlerin iki saat ileri alınması gerektiği duyuruluyordu. Bütün bunlar bir sessizlik çağrısıyla, Alman kumandanın almanların birer istilacı gibi değil, Fransızlara ülkenin iç yaşantısını düzenlemelerinde yardıma hazır birer dost gibi davranmak eğiliminde olduklarını açıklayan bildirisiyle sona eriyordu. Bir alman askeri kilisenin çan kulesine tırmanıp büyük saatin akrebini iki saat ileri aldığında trampetler gezintilerini henüz bitirmemişlerdi. Olay sanılabileceği kadar anlamsız değildi: bundan böyle kentte tam üç değişik saat uygulaması işleyecekti; güneş saati, Pétain saati ve almanların saati. Köylüler her zamanki gibi güneş saatine, esnaf, okul ve belediye Vichy'deki Pétain hükümetinin güneş saatine kıyasla bir saat ileri olan

ortalama saatine ve en sonunda işgal kuvvetleriyle doğrudan ilişkide olan hèrkes, garnizonun mutfağında çalışan kadınlar, Todt işletmesinin işçileri, işgalcilerle alış-veriş yapan tüccarlar ve galiplerin cakasına dayanamayan kızlar, bütün bunlar da artık çan kulesindeki saatin gösterdiği alman saatine göre yaşayacaklardı. Saat, bazan «Saat kaç?» sorusuna alacağınız yanıttan konuştuğunuz kişinin siyasal eğilimini anlayabileceğiniz bir anahtar haline gelmişti.

Küçük kent bir kaç gün içinde iyice yatıştı, ama yerlilerin dikkatli gözleri kepenklerin ardından askerlerin gidip gelmelerini izliyordu. Almanlar terbiyeli davranıyorlar, Saint-Denis'nin bir kaç sokağında gruplar halinde geziniyorlardı. Sürekli silahlıydılar. Geçit törenleri düzenliyor, savaş ateşiyle dolu heili-heilo şarkılarını söylüyor ve öğleden sonra saat üçte denize girmek için plaja gidiyorlardı. Otelin girişindeki nöbetçiler her iki saatte bir değişiyorlardı. Çelik miğferli, korkunç haziran sıcağına karşın kaput giyinmiş, yanlarında gaz maskeleri sallanan askerler silahlarını takıp çıkarıyor, ayaklarını sürüklüyor, topuk vuruyor, anlaşılmaz sözcük kırıntıları uluyarak insanoğluna benzerlikten temelli uzaklaşıyorlardı.

Almanlar adayı işgal ettikten sonra dazlak kafalı kumandan -belki yerlileri ürkütmek, belki de bir takım suçlardan sorumlu bazı askerleri cezalandırmak için-, askerlerin kendi komutası altında tuhaf hareketler yaptıkları, eğer denilebilirse 'eğitim saatleri' düzenledi.

Meydanda, karaağaçların gövdelerinin arasına, birbirinden ayrı iki saf halinde diziliyorlardı. Bir emir duyuluyor, askerler birbirlerinin karşısında sıraya giriyor ve kaz adımlarıyla ilerliyorlardı. Birbirlerine dokunmak üzere oldukları anda duruyor, yeniden ayrılıyorlardı. Yıldırım çarpmış gibi yere düşüyor, sıçrayarak kalkıyorlardı. Dörder kişilik sıralara giriyorlar, bu kez de kaz adımlarıyla, çizmelerinin kö-

selelerinin aşınmasından korkmadan tüm alanı dolanıyorlardı. Sonra, kumandanın bir emri üzerine özenle süslenmiş gaz maskelerini takıyorlar, başladıktan hemen sonra vahşi bir hayvan ulumasına dönüşen heili-heilolarını söyleyerek yürümeyi sürdürüyorlardı. Önlerine diklemesine uzun soluk boruları takılmış, yuvarlak gözlü bu sivri domuz burunlarından boğuk sesler yayılıyor; askerlerin vahşi şarkıları çakılların üzerinden akan bir nehir gibi gıcırdıyordu. Kendisi de aynı derecede özenle süslenmiş borulu bir maske takan kumandan bu düzensiz koroyu yönetmeye çalışıyor, ama şarkının son dizeleri yavaş yavaş gerçek bir kulakları tırmalayan ses curcunasına dönüşüyordu. Askerlere böylelikle işkence yapan kumandan onları dinlenmeye bırakıyor, ama maskeleri çıkarmalarına izin vermiyordu. Adamlar yorgunluktan sendeliyorlar, kısa bir aradan sonra yeniden şarkı söylemeye başlıyorlardı. Eğitim saatlerini seyreden Oléron'lu yerlilerin maskeler çıktığında gördükleri suratlar, onları gerçekten ürküntüyle sarsar gibiydi: sanki her iki saftaki askerlere de inme inmişti ve bu kez emredilmesine gerek kalmadan, gerçekten ölmek üzere yere düşer gibiydiler.

Günler geçti, gitti. Almanlar efendice davranmaya, hoş görünmeye çalışıyorlardı. İlk pazar günü, ayinde beş alman askeri kiliseye geldiler, ikişer parmaklarını kutsanmış su kabına daldırıp diz çökerek haç çıkardılar, ağırbaşlılık ve alçakgönüllülükle dikildiler. Askerler ayinden sonra siyah takkeli kadınlara ve yabanlık elbiselerinin içinde rahatsız, yeni traş olmuş erkeklere karışarak kiliseden ayrıldılar. Pembe ve kaygan enseleriyle gri-siyah üniformaları, yeşil bir kumaşın üzerine damlayan asitin yaptığı lekelere benziyorlardı.

Aynı günün akşamı halkın almanlarla işbirliğinin ilk örneğini matmazel Maillard verdi: su bendine giden yolu, pesbembe, uzun boylu bir feldwebel ile kolkola geçti. Matmazel Maillard cilve yapıyor, ka-

ra kalemle boyanmış göz kapaklarını kırpıştırıyor, sanki gıdıklanıyormuş gibi tüm vücuduyla seke seke, bir süre sonra halk arasında «yatay işbirliği» diye adlandırılacak olan «gezinti» sözcüğünü sık sık yineleyerek cıvıldıyordu. Uzun boylu biçimsiz herif, dudaklarına iliştirilmiş bir gülümsemeyle susuyor, altına demir çakılı çizmeleriyle kıvılcımlar çıkarıyordu. Matmazel Maillard tarafından başlatılan işbirliği hızla gelişti ve akşamları su bendine alman askerleriyle gidip güneşin batışını seyreden, sonra da deniz kıyısında biten ılgın çalılarında gizlenen yeni yeni «işbirlikçiler» türedi. Bu genç kızlar için sokağa çıkma yasağı diye bir şey sözkonusu değildi. Zaten az sonra yerlilerin evlerine kapanma zamanı ileri atıldı, gecenin saat onbirine kadar sokağa çıkılmasına izin verildiği duyuruldu.

Kentin eczacısı bay Frossard'ın başından geçen bir olayı anlattılar Ossokine'e. Bir gece, askerler kiraz toplamak için bahçesine giriyorlar ve Frossard dert yanmak için kumandana gidiyor. Kumandan Frossard'ı o derin nezaketiyle ağırlıyor.

— İnanın, dedi sonradan eczacı, kumandan çok ince bir adam, çok, çok ince! Bana bu tür işlerin bir daha olmayacağını söyledi. Çok güzel fransızca konuşuyor, yalnız aksan...

Doktor Massé de Alman askerlerinin tutumuna olan hayranlığını daha fazla gizleyemedi.

— Böyle bir ordu yok edilebilir mi? Yenilmez bir ordu!

Yıllardan beri Fransa'da yaşayan Ossokine de Rus göçmenlerinin çoğunluğu gibi sürekli bir yabancılık duyuyordu. Bazan yabancı olmasının, Fransızların bizzat yapamadıkları Fransa'yı daha iyi tanımak, anlamak olanağını verdiğini sanıyordu. Bir süre önce Fransa'da yaşayan yabancılar hakkında bir dizi gerici-şöven kararlar alan Laval, O'nun için bir düşmandı. Ossokine'e mareşal Pétain'in faşist çevresi benimsenemez gibi geliyordu. Olabildiği kadarıyla, o eski aydınlar sınıfının tüm geleneklerini ve

tüm biçimleriyle ırkçılığa karşı olan iğrentisini farkında olmaksızın koruyordu; ve en sonunda, fransız burjuvazisinin tersine, komünistlerden korkuyordu. Fabrikada sık sık fransız komünistleriyle karşılaştığı olmuştu. Bunlar çok iyi iş arkadaşıydılar ve işçilerin çıkarlarını sendikada sosyalistlerden çok daha iyi ve çok daha cesaretle savunuyorlardı.

Ossokine'i fransız yaşantısına girmekten, gerçekten karışmaktan alakoyan yalnızca rus olduğu duygusu değil, (işin bu yönünü çok daha sonraları buldu) daha çok, O'na «bu beni ilgilendirmez» dedirten kavrayış biçimiydi. Üstelik, iç savaştan hemen sonra kapıldığı ve bir daha da kurtulamadığı içindeki boşluk duygusuyla, kendisini fabrika yaşamıyla sınırlamaya zorunlu kılan yalnızlık tutkusuyla da engellenmişti. 11 haziran 1940'ta, o inanılmaz «FABRİKA KAPALIDIR» yazılı tabelayı gördüğü ana dek, gelişen olaylara hiç aklı ermiyor gibiydi. Hiç bir şeyle ilgilenmemeyi sürdürebileceğini bir süre daha umdu, ama Etampes bombardımanı, içinde saklandığı kabuğu kırdı. O anda, artık yalnız O'nun için iğrençleşen kendi yaşantısından değil, ama aynı zamanda Lisa'nın yaşantısından da sorumlu olduğunu sezdiğinde, her şey değişti. Artık akıp giden yaşama çekimser değil, yapıcı olarak katılmak zorundaydı. O zaman birdenbire bir çok şeyin kendisi için hâlâ anlaşılmaz olduğunun bilincine vardı. Ama buna karşın, Verdun kahramanını, Pétain'i yasal hükümetin başı olarak tanıyamaz ve Mareşal'ın çağrısına uyarak Almanlar için çalışamazdı.

Ağustos ayının sonunda Ossokine Paris'e, fabrikasına bir mektup yazdı ve iki nedenle Paris'e geri dönmek istemediğini bildirdi. Birincisi Lisa'nın akrabalarını Paris'te arayamayacaktı, ikinci olarak ise kendisine göre, artık o kentteki tüm çalışma bundan böyle Almanların yararına bir çalışma olacaktı. Fabrikadan, işletmenin bazı işçileri serbest bırakmak zorunda olduğu ve böylelikle kendisine olan 835 frank borçlarının gönderildiğini bildiren ve O'nu çok

sevindiren bir yanıt aldı.

Oléron'a vardıktan ve yolculuğun gerilimi durulduktan sonra Lisa ile Ossokine arasındaki ilişkiler uzun süre hayli güçlükle sürdü, gitti. Küçük kız kolaylıkla hiçbir şeyi beğenmiyordu; kaprisli, genellikle hüzünlü, kaygılı ve sessizdi. Ossokine O'nu bir türlü neşelendiremiyordu. Lisa'yı eylülde rahibelerce yönetilen bir çocuk yuvasına verdi. Küçük kız eve ancak akşamüstü beş sularında dönebiliyordu.

Bu bomboş günler bir türlü geçmek bilmiyorlardı. Ossokine, O'nu yazlığa gelmiş biri gibi değerlendiren, azık alırken kazık atan ve siyasadan isteksizce sözeden köylülere yaklaşamamıştı. Tüm söyleşiler esirlerin dönüşü üzerineydi. Avrupa tarihinde eşsiz bir olay olarak hemen tüm Fransız ordusu Almanlara teslim olmuştu. Ossokine'in özgür olması, kuşkusuz kendi durumlarının bilincinde olmayan köylüleri sinirlendiriyordu.

Paris'e dönmeyebileceğini (Ossokine, yanıtı alana dek eğer çağırırlarsa fabrikaya dönmek zorunda kalacağını sanıyordu) öğrendiği andan tezi yok, Saint-Denis'e iyice yerleşti. O zamana dek Lisa'yla birlikte, bir hangarın içine yapılmış, mutfağı bile olmayan bir yerde kalıyorlardı. Ama az sonra, pencereleri Saint-Denis'in anayoluna, Liman caddesine bakan tek katlı, büyük bir eve taşındılar. Ev sahibesi matmazel Angèle Delorme Almanların el koymalarından korktuğu için evi Ossokine'e hemen ve hiç pahasına, ayda yüz franga kiraladı. O dönemde almanlar yalnız boş evlere el koyuyor, diğerlerine hiç dokunmuyorlardı.

Matmazel Angèle, yüzyıl önce adanın hemen tüm kuzey kesiminin sahibi olan eski bir Oléron'lu ailenin kızıydı. Köylüler efendileri için çalışır ve hemen hiç bir ücret almazlardı. Geçen yüzyılın seksenli yıllarında hemen tüm asma çubuklarını filoksera yokettikten sonra Saint-Denis'deki Delorme'lar, aynı Saint-Pierre'deki Viaux'lar ve Saint-Trojan'daki Lotto'lar gibi ağır ağır yıkılmaya mahkum oldular.

Çözülme yavaş, ama amansız oldu. Savaşın başında Matmazel Angèle'in elinde ailesinin eski varlığından hemen hiçbir şey kalmamıştı. Çok sofu olduğundan gençliğinde kiliseye hatırı sayılır bağışlarda bulunmuştu. İnanılmaz ölçüde düşüncesiz kişiliği, mirastan kalanları yitirmesine yol açmıştı.

Her türlü uzlaştırmayı ve iş kotarmayı çok seviyordu. Böylelikle, eğer köylü her pazar ayine gidiyorsa toprağını yarı ücrete kiralıyor, evini boyadığı için badanacının küçük bir dişbudak korusunu kesmesine izin veriyordu. Chassiron fenerinin hemen yanındaki küçük bir göletteki av hissesinden balıkçının kızkardeşi çamaşıra geldiği için vazgeçmiş, duvarcıya ücretini bahçedeki meyveleri toplamasına izin vererek ödemiş, koltuklarını onaran doğramacı ise daha önceden çatısını onaran ve kiremit döşeyen ustalara teşekkür olarak verdiği tuzlada özgürce avlanma iznini almıştı. Toprağını kiraladığı köylünün uzun süredir pazar ayinlerine gitmemesine, balıkçının kızkardeşinin Paris'e yerleşmesine, doğramacının kör olmasına, kiremitlerini döşeyen ustanın hapse atılmasına ve badanacının evin yarısını bile on yıldır boyayamadan haftanın yedi günü sarhoş gezmesine karşın, geçmişteki koşullar hep aynı biçimde yürürlükte kalmıştı.

Bu arada matmazel Angèle, tuhaf bir insan olmasına karşın herkesçe sayılıyordu. Kızının kötü saydığı bir evlilik yapmasına inatçı bir köylüyü ancak o kandırabiliyordu. Her an kavgaya dönüşmeye hazır bir kaç anlaşmazlığı çözümlemeyi başarmıştı. Herşeyi karıştırıp en önemsiz işlerle bile uğraşırken bir yandan da en önemli şey saydığı doğru yolunda, kilise işleriyle ilgilenmeyi sürdürüyordu. Artık yoksul olmasına karşın Matmazel Angèle'in yörenin yönetimindeki etkinliği azalmamıştı, o katılmazsa bir tek bağış kampanyası bile açılamıyordu. Seksen yaşındaki yaşlı papazı avucunun içine öylesine almıştı ki, pazar vaazlarının hazırlanmasına yardım ettiği söylentisi bile dolaşıyordu. Dinsel törenlerdeki tüm

latince duaları ezbere biliyordu, ama fransızca dilbilgisi kurallarını sanki hiç öğrenmemişcesine unutmuştu. Bazan okunması güçleşecek denli hatalarla doluydu mektupları. Matmazel Angèle sürekli siyah, sıkı bir elbise giyer, gözlerine inen siyah bir şapka takar ve yazın bile omuzlarına siyah, yün bir şal alırdı. İleri yaşına karşın hâlâ bir erkekle konuşurken, konuştuğu adam suya son kez vaftiz edildiğinde dokunan keçi çobanı Grobet bile olsa, kıpkırmızı kesilirdi. Almanlara kini sonsuzdu, çünkü kaldıkları otelden iki adım ötedeki plaja, kentin göbeğinde olmalarına karşın mayoyla gidiyorlardı!

Ossokine'in yerleştiği evde (Matmazel Angèle biraz daha küçük, ama kiliseye yakın olması açısından daha elverişli olan başka bir evde oturuyordu) bir sürü oda, köşe, bucak, merdivenler, gömme dolaplar, yığınla toz, kitaplar, eski dergiler, eski kabartma resimler, azizleri resmeden her türlü dinsel biblolar, küçük alçı heykeller, tüm duvarlara asılı çarmıh ve haçlar, gizemli anı armağanlar, sedef tutamaklı kırık yelpazeler, Délorme ailesinin üyelerinin, Maupassantvarî bıyıklı adamların ve üzerlerinde eteklerini kabarık tutan o korseler varken nasıl oturabildikleri anlaşılamayan kadınların bulunduğu sararmış fotoğraflar vardı. Bunlardan başka raflarda ve gömme dolaplarda ne işe yaradıkları belirsiz, Ossokine'in gizemlerine bir türlü eremediği bir sürü eski püskü dinsel eşya bulunuyordu. Şöminelerin ve eğri bacaklı konsolların —kör marangoz uzun süreden beri hiçbir şeyi onaramamıştı— üzerinde saatler bulunuyordu. Kimileri dört atlı roma savaş arabaları, kimileri uzun saçları ve etekleri saatin göstergesini çevreleyen genç ve güzel kızlar, kimi diğerleri ise ya çobanların, ya da atlıların göründüğü şatolar biçimindeydiler. Ama tümü da geçen yüzyıldan bu yana durmuşlardı ve her ne kadar onarıcı (lâkabı, kısa boyu ve büyüklük taslamasından ötürü Jules César'dı) tümünü de sürekli olarak onarıyorsa da, çalışmayı inatla reddediyorlardı. Ama ba-

zan, nedendir bilinmez, nemli havayı titreten ince ve keskin sesleriyle çalmaya koyuluyorlardı. Bu evin havası 19. yüzyıl havasıydı; tozlu, yoğun ve keskindi. Bazan Ossokine'e kendisi de dar ve yüksek pencereleri dosdoğru küçük bir bahçeye bakan kapıları camlı bu odada, bu içinde bir mavnaya benzeyen koskocaman iki kişilik bir yatak bulunan odada doğmuş gibi geliyordu. Aynı biçimde, sanki çocukluğu da, plajın yayvan taşlarından yapılmış bu duvarların rusça öğretmeni olduğu Riazan lisesinde değil de, La Rochelle'deki cizvit lisesinde yapmış gibi bir duygu vardı.

Bazan bu evde Ossokine'in her yanını saran katolik eserlerine karşın, kâh uykusuzluk anlarında çocukluğuna ve daha ender olarak iç savaşa ilişkin dağınık anıların geniş kalıntılarına, kâh uykusunda, gözlerini açtığı anda unuttuğu düşlerde, geçmiş gözünün önünde canlanıveriyordu. Ama ne anılarının, ne de düşlerinin altında, eskiden kendini yalnızlığa gömerek yaşadığı Paris'teki gibi ezilmiyordu. Lisa'nın varlığı, eskiden hiç azalmayan bunalım nöbetlerinden koruyordu O'nu. Kulak kabartıp küçük yataktan kendisine kadar gelen Lisa'nın hafif soluğunu duyması, uykulu bir esneme veya eski bir yatak yayı gıcırtısı işitmesi, küçük enseyi ve sarı kâkülleri görmesi, kıza ilişkin güncel ve belirli kaygıların gelip gecelerin karanlık bunalımlarını kovalamasına yetiyordu.

Lisa'nın yaşamı gözlerinin önünde sürüp giderken Ossokine ister istemez kendi çocukluğunu anımsıyordu. Çocukluk anıları, onları izleyen yılların işkenceli görüntülerini güçlü ve kararlı bir biçimde geri itiyorlardı. Bazan yeniden doğmuş gibi bir duyguya kapılıyor ve çevresindeki dünyayı, çok uzun zamandır bakmadığı gibi görmeye başlıyordu. Ama tüm bunlar tam belirgin değillerdi henüz. Yaban ellerde yaşadığı uzun yıllardan beri üzerinde etkiyen içine kapanık yaşama duygusu, bir kaç gün değil, bir kaç ay içinde bile tam olarak yokolacak denli güçsüz ve zayıf değildi.

10

Ossokine çalışmadan duramıyor, düşüncelerini ve işe alışkın ellerini ne yapacağını zamanını nasıl geçireceğini bilemiyordu. Olanakları bir yaz tatili yaşantısı geçirmesine elvermiyor, aslında bu tür bir yaşantıyı da sevmiyordu. Ağustosun ortalarına kadar süregiden yaz yağmurları onu canından bezdirdi. Köylülerin neden sevindiklerini anlayamıyordu bir türlü. Sonunda, ekim ayında iş buldu.

Savaştan önce Manuel adında bir portekizli -kısa boylu, güçlü kuvvetli, siyah saçlı siyah gözlü, yağlı yüz derisi parlayan bir adam- köprü ve yol yapanlara satmak üzere suların alçaldığı sıralarda okyanustan çakıllı kum çekiyordu. Ossokine köprülerin ve yolların onarılmadığı bir dönemde Manuel'in eski işine neden yeniden başladığını bilmiyordu; portekizlinin kafasında gizli bir düşünce olmalıydı. Anasının gözü, hin oğlu hin, girişken bir adamdı. Okuma yazma bilmemesine karşın adada bulunduğu altı yıl içinde önemlice bir anamal yapmış ve bir otelin tek mirascısı olan sevimsiz suratlı, yaşlı bir kızla evlenmişti.

Bu yörede pek fazla çakıllı kum yoktu. Ama savaştan önce Manuel düşlediği yeri bulmuştu. Saint-Denis'in az ötesinde, üzerinde Antioche feneri bulunan, okyanusa doğru çıkmış bir kara şeridi, deniz yükselirken ve alçalırken akıntılar ve anaforlar oluşmasına yol açıyor, sonuç olarak ince kum liman tarafına yığılırken çakıllı kum, yarım metre derinliğindeki suyun altında kalan kıyının düz kayalarının yanında dibe çökeliyordu.

Çakıllı kum bulunan en yakın yer Gironde'daydı

ve Manuel barış zamanında yalnız adada değil, tüm La Rochelle yöresinde bu ticaretin tekelini elinde tutuyordu.

Ossokine'in yaşantısı, Manuel'in yanında çalışmaya gittiği andan tezi yok, kökünden değişti. Denizin durumuna göre rastgele saatlerde çalışmaya gitmesi gerekiyordu. Bazan şafak sökmeden kalkıp zifiri karanlıkta bisikleti ile deniz kıyısına iniyor, orada, ahşap bir baraka yıkıntısında rüzgârdan korunmaya çalışarak taşınabilir rayları kıyıya yerleştirmek için ortalığın biraz aydınlanmasını bekliyordu. Sonra suya girip, dantel yelpazelerini alabildiğine yayarak sahilde çatlayan soluganların arasında, dalgaların dövdüğü kaygan zemine küreğini güçlükle saplıyor, iri taşları atıp çakıllı kumu kazmaya başlıyordu. Bazen ise aksine, iş, Okyanusun Ossokine'i ardında küçük bir çam ormanının siyah dalları yükselen yeşil otlarla kaplı bir kum tepesine doğru yaklaşmaya zorlayarak hızla yükseldiği akşam saatlerinde bitmek üzere, ancak öğleyin başlayabiliyordu.

Peki iyi gitmiyordu işler başlangıçta. Ossokine ellerinin arasından kayan küreği tutmasını bilmiyordu, beceriksizdi ve güçlükle topladığı çakıllı kumu yanlışlıkla yeniden çukura döküyordu. Ama yavaş yavaş alıştı ve Fred adında başka bir işçi ile birlikte doldurduğu küçük vagon savaş öncesinden beri Manuel'in yanında çalışan ustalaşmış iki kazım işçisinin, Fernand ve Jules ayyaşlarının küçük vagonlarıyla aynı zamanda dolmaya başladı. Ossokine bir süre sonra yalnız kol kaslarının değil, tüm gövdesinin yapmak zorunda olduğu kesin ve düzenli devinimlerden hoşlanmağa başladığını sezdi. Denizin cilaladığı, güneşte parıldayan kürekler dolusu çakıllı kumu toplarken devirmemeğe ve sızan suyu Fred'in üzerine sıçratmamaya özenerek, küreğini küçük vagonun demir kıyısına vurarak boşaltıyordu. On dakikalık kesintisiz bir çalışmadan sonra ağzına kadar dolan küçük vagon, sallanan destekler üzerinde uzanan, ufak bir otomobil motoruna

bağlanmış çelik bir tel boyunca ağırlığı altında esneyen dar rayların üzerinden kum tepesine doğru yavaş yavaş tırmanırken bir kaç saniye dinlenebiliyordu. Bu kısa molalar süresince, küçük vagon boşalıp gelmeden önce Ossokine belini doğrultuyor, küreğini kuma saplayarak üç kilometre uzakta, uzun ve dar kara parçasının ötesinde kaybolan denize bakıyor; bomboş büyük plajı ve limanı koruyan, çoktan beri terk edilmiş dalgakıranı inceliyerek kum tepesinin ardında dikilen çamların sivri uçlarına ve çok uzaktaki Antioche fenerinin temelindeki kayalara dikkatle bakıyordu.

Savaş, bombalar ve yıkıntı halindeki kentler, bu görkemli görüntüyle kıyaslandığında O'na, evlerin duvarlarıyla aynı zamanda çöken bir çağın olanca gürültüsü gibi akıl almaz ve inanılmaz geliyordu.

Ossokine ve Fred arasında gerçekten olağanüstü bir şey olarak, başlangıçtan tezi yok dostça ilişkiler oluştu. Ossokine'in işe başlamasından iki hafta sonra, Fred Manuel'e yardıma gittiğinde, öbür işçiler O'nu pek sevmediklerini açık ettiler; Oléron'lu değildi, «yabancı»nın biriydi, ters kişiliği ve eşsiz çirkinliği ile göze batıyordu. Yana eğik bir burnu ve dimdik kirpiklerin ardında hepten kaybolan ufacık gözleri vardı. Güldüğünde, daha doğrusu suratını gülümser gibi ekşittiğinde dudakları, onu biraz Fernandel'e benzeterek, iri ve sarı dişlerinin üzerinde kasılıyorlardı. Ağzını boydan boya kesen bir geniş yara izi yüzünü ikiye ayırıyordu. Bu iz Fred kaygılandığında bembeyaz oluyor, bir çaba harcadığında kıpkırmızı kesiliyordu. Fred'in yüzünde doğal ve sonradan edinilmiş olmak üzere o kadar çok çirkinlik vardı ki, kim olursa olsun, hiç kimse onu canayakın bulamazmış gibi geliyordu. Ama yanlıştı bu yargı. Kısa bir süre sonra Fred'in onları kendisine neyin bağladığı bilinmeyen pek çok dostu olduğu görüldü. Başlangıçta her iyi fransızın bir yabancıya yaptığı gibi, Fred Ossokine'e pek güvenmiyordu. Sonra kendini sakınarak ve sanki bir bağışta bu-

lunur gibi bir tavır takındı, sonunda O'na içtenlikle bağlandı ve az sonra da aralarında söze gerek bırakmayan derin bir dostluk doğdu.

Bazan, mesleklerinde deneyimleri olmasından derin bir gurur duyan öbür işçiler, Fernand ve Jules, Ossokine'le Fred'i kendileriyle yarışmaya çağırıyorlardı. Bu Oléron'un yerlilerine «Paris'liler» (Bu sözcüğü horlayarak kullanıyorlardı) kendileriyle beceri konusunda hiç bir zaman yarışamazlarmış gibi geliyordu. Yarışmayı Jules, o her an patlamaya hazır tatlı (!) Jules başlattı. Ağzından rastlantıymış gibi çıkan bir sözcükle kapışma patlak verdi: şakalaşmalar kesildi, çakıllı kum küreklerden küçük vagonlara kesintisiz bir sel gibi uçuyor, suratlar kızarıyor, kısılmış gözler çılgınca parıltılar saçıyordu. Kendilerini çalışmaya kaptırmış işçilerde duracak güç kalmamıştı. Motorun başındaki Manuel ellerini oğuşturuyordu: Fazladan bir sürü frank daha kazandırıyordu bu yarışma ona. Fred ve Ossokine başlangıçta tempoyu izleyemeyerek üçüncü veya dördüncü vagonda biraz geri kaldılar. Ama bu başarısızlıktan sonra kasları iyice ısındı ve zaferi kazandılar: «Paris'liler» sekizinci vagonda ileri geçtiler, dokuzuncu vagonda ise Oléron'lu yerlilere fark attılar. O akşam Ossokine ile Fred öylesine yorgundular ki evlerine dönmekte basbayağı güçlük çektiler ve Fred geceyi ilk kez Ossokine ile birlikte geçirdi.

Evi temizlemek ve Lisa'ya göz-kulak olmak için Ossokine'in çok şişman ve bacakları varisli komşusu madam Duour akşamları onlara geliyordu. Küçük kızı Ossokine yatırırdı hep. Çocuğun, gözleri ardına kadar açılmış, sanki fırçayla yapılmışsa benzeyen, şakaklarına doğru uzayan kirpiklerini kırpıştırarak o gün çocuk yuvasında neler gördüğünü, bebeğinin nasıl çorba içmemek istediğini, küçük Marce'nin mürekkeple lekelediği yeni kurdelesini kâh karıştırarak kâh şaşırarak anlattığı o anları seviyordu Ossokine. Akşam yemekten sonra geç saatte madam Dufour evine döndüğünde (iki adım ötede,

Liman Caddesinin karşı tarafında oturuyordu) Fred Ossokine'e geliyor, oturuyor ve çoğu zaman suskunluğunu koruyordu.

Dev örümceklere benzeyen asma kütüklerinin yandığı şöminenin karşısına oturuyor ve saatler boyunca bir kaç sözcükten oluşan bir söyleşiyi sürdürüyorlardı. Fred, Billancourt'da doğmuştu, komünistti ve İssy-les-Moulineaux'da bir fabrikada çalışmıştı. Devrimci düşünceyi Paris'in kenar mahallelelerinde öğrenmiş, bir polisi öldürmekle suçlanarak hapse atılmış ama delil yetersizliği nedeniyle aklanmıştı. Paris'ten ayrılmış, güneye inmiş Marsilya doklarında hammallık yapmıştı. Savaş başladığında askere alınmış ve 1939 eylülünde hemen cepheye gönderilmişti. Bozgun sırasında esir olmuş, ama ikinci haftanın sonunda kaçmayı başarmıştı. Önceleri Fred'in kaçısı hakkında pek ayrıntılı bilgi vermemesinden ötürü Ossokine O'nun bir nöbetçiyi öldürdüğünü, bacağından yaralanarak tüm bir gece boyunca bir çukurda yattığını sonradan öğrenmişti. Oradan geçeen bir köylü tarafından kurtarılan Fred uzun süre bir samanlıkta kapalı kalmış ve güz gelince Oléron'a dönmüştü. Fred adaya yeniden nasıl ve neden geldiğini anlatmak istemiyor, Ossokine de fazla soru sormuyordu.

Çalışma kış boyunca sık sık kesildiği için fazla bir iş olmadı. Nisan ayına doğru Manuel ve işçileri gerçek bir çakıllı kum dağı —bin metre küpten fazla— yığmışlardı. Sonra Manuel bunları La Rochelle'de beton koruganlar yapmaya başlayan almanlara sattı. Ama bu hiç de iyi bir iş olmadı. Alman'lar bu çakıllı kumla öylesine ilgilendiler ki ocağın «eski» sahibi Manuel'i küçük vagonları çeken motorun başına oturtarak bu işi kendileri üstlenmeye karar verdiler.

Almanlar adada büyük bir rahatsızlık duyuyorlardı. Fransız'ların onlara karşı takındıkları ilgisiz tutuma inanmıyorlar, kendileriyle iş birliği yapanlara ise hiç güvenmiyorlardı. Oynak, güçlü okyanus si-

nirlendiriyordu onları. Gel-gide bağlı olmayı, denizin yükselme ve alçalma saatlerinin düzenli olarak değişmesi yüzünden çekilen suların dibe yığdığı çakıllı kumu çekmek için belli iş saatleri saptayamamayı bir türlü sindiremiyorlardı. Denizin bir senelik alçalma ve yükselme çizelgesi kendilerine gönderildiğinde bunun fransızlar tarafından sırf onlarla alay etmek için yapılmış bir belge olduğunu düşünüyorlardı. Denizin tüm yükselişlerinin hep iyi çakıllı kum getirmemesini ve bunun hep aynı yerde bulunmamasını da aynı biçimde bir türlü anlayamıyorlardı. Çakıllı kumun durumu yükselen denizin sığasına, rüzgârların yönüne göre değişiyor ve bazan tüm plajın incecik bir kumla kaplandığı da oluyordu.

Alman'lar saat ücretlerini beş franktan yedibuçuğa çıkardılar ve işçileri denizin yüksek veya alçak olduğu zamanlara hiç bakmadan sabahın yedisinden akşamın altısına değin iş başında bulunmaya zorunlu kıldılar. Böylelikle kamyonlar, sanki ince kum ve taş La Rochelle'de yokmuş gibi, ince kum ve çakıllı kum karışımıyla dolmaya başladılar. Hitlerciler kendini beğenmiş, gürültücü ve öfkeliydiler; hiç bir eleştiri, hatta kendilerine bütünüyle bağlı kimselerden gelenler bile onlar üzerinde etkili olmuyordu. Gürültü, patırtı ve bağırmalar hiç bir işe yaramadı, alman şöförlerin kullandığı kamyonlar ve Royardvile ile La Rochelle arasında mekik dokuyan tekneler tam saatinde kalkıyorlardı. Ama kullanılacağı yere o kadar az çakıllı kum gidiyordu ki, her hafta yüksek rütbeli, üniformalı memurlar gelip küfürü basıyorlar ve işletme şefleri birbiri ardından değişiyorlardı.

*

Manuel'in küçük vagonları kum tepesinin üzerine çeken motoru, gücünün üzerinde çalıştırıldığından ötürü kısa bir süre sonra bozuldu. Gelişinden bir kaç gün sonra bozulacak olan yeni bir motor ge-

tirdiler. Sonra aynı şekilde, çok çalışması kısmet olmayan olan bir üçüncünün gelmesi emredildi. Raylar her gün kayboluyorlardı. İş bitince onları kaldırmamayı kararlaştırmıştı almanlar. Deniz de, her gece üstlerini bir metre kumla örtüyordu. Askerlere kendilerine karşı dürüst davranmalarını emredildiğini bilen işçiler küçük vagonları on değil yirmi dakikada dolduruyor, ikişer ikişer değil, dörderlik kümeler olarak çalışıyorlardı.

Ossokine almanların mıcırlığa el koymaları üzerine, Fernand ve Jules'ü çok şaşırtan bir davranışla hemen çalışmayı kesti. O dönemde çalışmak istemeyenlere karşı hiç bir baskı yapılmıyor ve engel olunmuyordu. İşgalci yumruğunu Fransa'ya bastırıyor, ama bunu «dürüstçe» yapıyordu. Eski iç lâstiklerden perde dantellerine varıncaya kadar ne var, ne yoksa götürülüyordu. Tüm bunların bedeli, kimin ve ne kadar bastığı bilinmeyen yepyeni franklarla ödeniyordu. Her gün biraz daha pahalılanıyordu yaşam. Yapılı mallar, madeni eşyalar, gıda ürünleri, yani dağıtımı karneye bağlananların dışında her şey piyasadan kalkmış gibiydi. Saint-Denis'ten otuzbeş kişi, yani askere alınmayan üç-beş kişinin dışında kalan tüm gençler esirdi. Bu nedenle Ossokine yaşlıların kendi başlarına sürekli özen isteyen bağların gerekli bakımını yapmakla başa çıkamayacaklarını varsayıyordu. Ama iş araması boşuna oldu. Ne bir metre yetmişsekiz santimlik boyu, ne de çakıllı kum işinde çalışırken gelişen kasları, adamlar üzerinde en küçük bir etki bile yapmıyordu. Köylüler iç çekiyorlar, o tüm dünya köylülerinin yaptıkları eski ve ortak bir biçimde kulaklarını kaşıyorlar ve belirsizce; «Evet, belki güz mevsiminde, bağ bozumu başladığında, ama şimdi... Yok, şimdilik altından kalkabiliriz. Hem geçen sene çok kötü bir ürün oldu, iki yakamız bir araya gelmedi.» diyorlardı. Aslında ürün Oléron'un tarihindeki en iyi ürünlerden biriydi ama elbette ki bunu kanıtlamaya çalışmak boşuna oluyordu.

Ossokine sonuçsuz bir biçimde iş aradıkça Fred gülmekten kırılıyordu;

— Köylülerimiz hep esirlerin kısa zamanda döneceklerini umuyorlar. Almanlar burada belki on sene kalacaklar, uğraşacak kimse olmadığı için üzümler berbat olacak, ama köylüler bir türlü parayla adam tutmaya karar vermeyecekler. Hem cimriliklerinden, hem de yabancılara güvenmediklerinden. Kendilerinin de tarım işçisi olduklarından ve sonradan Oléron'lu burjuvalardan söküp aldıkları küçük toprak parçalarına yüksek kira ödediklerinden bu yana pek fazla bir zaman da geçmedi hani!

O zaman Ossokine kendisine candan ilgi gösteren belediye yazmanı mösyö Collin'le görüşmeye gitti. Collin; «Siz bir Paris'lisiniz, bir aydınsınız, öksüz yeğeninizin yükümlülüğünü üstlendiniz, eh, her fransız aydınının (Collin ortaokul mezunuydu) görevi size yardımcı olmaktır.» dedi ve Ossokine'i Saint-Pierre'deki konyak fabrikasının işletme müdürüne gönderdi. Ama bu girişim de sonuçsuz kaldı.

Ossokine'in yardımına beklenmedik bir biçimde matmazel Angèle yetişti. Bu kararı vermek yaşlı kız için hayli güç olmuştu; Ossokine ortodokstu, pazar ayinlerine gitmiyordu ve bu konuda ona serzenişte bulunulamazdı. Ama yabancı oluşu ve buna karşın almanlar için çalışmayı reddetmesi, yaşlı kıza göre desteklenmesini hakkettiriyordu. Böylelikle Ossokine'e bahçelerinde çalışıp çalışmayacağını sordu.

Çapa ve tırmık omuzunda, bahçeye girilen yosunlu büyük demir kapının bir kanadındaki kapağı ilk kez olarak açtığında Ossokine'e; sanki tüm dünya dışarıda, bahçenin yabanıl otlarla ve budaklı gövdeleri yere doğru eğilmiş yaşlı meyve ağaçlarıyla örtülü ince yollarını çevreleyen üç metre yüksekliğindeki duvarın ötesinde kalmış gibi geldi. Yıkılmış bir hangarın kalıntıları olan büyük bir taş yığını kapının tam yanındaydı. Kuzeyde, otuz metre yüksekliğinde bir karaağaç korusu bahçeyi poyrazdan ko-

ruyordu. Bahçenin ortasında, sık otların altından güçlükle görülen iki patikanın kesiştiği yerde, ağzı taşla örtülü büyük bir kuyu kazılmıştı. Ossokine eğildi ve dipte mavi bir gök parçası, beyaz bir bulut köşesi ve suyun yüzeyinde kafasının biçimlendirdiği bulanık bir leke gördü. Kuyunun içinde, duvarın üzerinde, dört metre yüksekliğinde küçük bir karaağaç fidanı yeşermişti.

Patikada kocaman, beceriksiz bir kurbağa ağır ağır ilerliyordu. Patlak gözlerinin kirli yeşil bakışlarını Ossokine'e dikti. Şaşırtıcı bir sessizlik vardı bahçede. Ossokine, yeni bir dönemin, belki de tüm yaşantısının en önemli döneminin o gün başladığını bilmiyordu. Bu gün, batınlar öncekl dedelerinin çalıştıkları toprağa O'nun geri dönüşüydü.

Fred Ossokine'in beyaz orduda savaştığını hemen öğrenemedi. Ossokine kendini bir beyaz saymıyordu, iç savaştan söz etmektense hiç hoşlanmıyordu. (Anımsamak bile yetiyordu ona.) Fred bunu öğrendiğinde çok üzüldü ve tam bir hafta boyunca Ossokin'e hiç uğramadı. Sonra dayanamadı, bir gece, çok geç saatte, alman devriyelerinin çizmelerinin sokak kaldırımlarındaki çınlaması bittikten sonra gitti. Ossokine, kapı daha önceden sözleştikleri gibi iki çabuk, kısa bir aradan sonra üçüncü bir vuruşla çalındığında yatmıştı. Hemen fırlayıp açtı. Fred, geniş omuzlarıyla becerisizce, sanki sonsuz bedensel gücünden utanır gibi yan yan yürüyerek girdi içeri. Siyah, yırtık-pırtık ve sırılsıklam olmuş bir palto vardı üzerinde. Şöminenin yanında durdu, ayakkabılarının çevresinde hemen siyah su birikintileri biçimlendi. Delici gözlerinin bakışlarını kaçırarak sordu:

— Neden beyaz ordudaydın?

Ossokine, diğer fransızlara da anlattığı ve bir dönemde oldukça inandırıcı bulduğu, jirondenlerden bile sözettiği uzun, ama aslında hiçbir şeyi iyi açıklamayan bir öyküyü yineleyecekti ki, burada yeri olmadığını anlayarak ve sözcükleri güçlükle seçerek

yanıtladı:

— Onaltı yaşındaydım.

— Peki, şimdi Sovyetler Birliği'ne karşı savaşman gerekse, savaşır mısın?

— Hayır.

— Yani o zaman yanıldığını kabul ediyor musun?

Ossokine ne diyeceğini pek iyi bilemiyordu. Aklına yalnızca alıştığı gibi, pek belirgin olmayan özürler ve sözler geliyordu. Ama aklını başına toparladı ve uzun süreden beri düşündüğü, ancak açıklamaya yüreklenemediği bir şeyi olanca basitliğiyle söyleyiverdi:

— Evet, yanılmışım.

— Peki, şimdi kendinden emin misin?

— Evet, bütünüyle eminim.

Fred ortada ağır ağır dolaştı ve döşemedeki su birikintilerini yaydı. Sonra tüm davranışları gibi utangaç ve doğal olmayan bir biçimde elini uzattı.

— Ne kötü zaman dedi uzun bir sessizlikten sonra.

— Geceyi burada geçirmek zorundasın.

— Yok, önemli değil. Evim pek uzak sayılmaz. Gelecek devriye iki saat sonra. Tüttürecek bir şeyin var mı?

Fred, kısa, kalın ve beceriksiz parmaklarıyla bir sigara sardı, şömineden aldığı bir közü avuçlarında hoplatarak yaktı. Ateşe doğru hasır bir sandalya sürerek geniş kocaman ve kemikli iki elini dizlerine dayayarak oturdu. Kendinden daha iri gölgesi odanın duvarına vurdu.

11

«Güneş ışığının üstüne binilir mi acaba? Eğer ışığı pencerenin kepenklerinin arasına sıkıştırabilirsek kuşkusuz çok sert olur. Neden güneş ışığında bu kadar çok toz var ve ışık olmayınca tozlar neden yok oluveriyorlar acaba?»

Lisa parmaklarını mutfağın taş zeminine düşen ışık hüzmesine uzattı. Işığın ısısını bir an için, sanki sıcak bir hava esintisi geçirmişcesine avucunda duydu. Ayrık parmaklarının gölgeleri biçimlendi yerde.

«Pa amca parmaklarıyla hayvanlar yapmasını biliyor. Gözleri var, boynuzları var. Ağızlarını açıp kapıyorlar. Hatta bazan dilleri bile var.»

Lisa ellerini kenetleyerek parmaklarını oynatmaya başladı, ama bir sonuç alamadı. Garip canavarlar biçimlendi yerde, ama hayvanlar, hayır. Bunlar ne insan, ne de hayvan, sanki bir deftere mürekkep dökülmüş gibi tuhaf lekelerdi.

«Bu gün soeur Anne (Lisa çocuk yuvasını anımsadığında farkına bile varmaksızın fransızca olarak düşünmeye başlıyordu) küçük Marcel'e kızdı. Mürekkep hokkasının içine ekmek kırıntıları atmıştı Marcel.»

Lisa, rahibenin bir martının kanatlarına benzeyen başlığını anımsadı, hep sıkılı duran ince ve gri dudaklar canlandı gözünün önünde.

«Neden soeur Anne'ın sakalları var? Hem komşumuz Godet'ninkiler gibi gri. Yalnız, Codet çok pis, oysa soeur Anne tertemiz. Codet inek kokuyor, soeur Anne kâğıt çiçek gibi kokuyor. Ama, kâğıt çiçeklerin kokusu olur mu acaba?»

Lisa, üzerinde içi gül dolu bir vazonun bulunduğu masaya yaklaştı, kokladı. İşlemeli masa örtüsüne su döküldü, mutfağa koştu, bir bez getirip suyu sildi, ama bezi masanın üzerinde unuttu. Bir kez daha kokladı gülleri. «Gerçek çiçekler gerçekten güzel kokuyorlar.»

«Pa amca birazdan döner. 'Saat dörtte' dedi bana.»

Küçük, mermer bir sehpanın üzerinde bir çalar saat vardı. Lisa saatin kadranını uzun uzun seyretti ve tik-taklarını dikkatle dinledi.

«Tik-tak. Çik-çak. İp yok, tik-tak. Dön-dün, gel - din. Ton-ton, tik-tak. Aldım.» Ama, ya birden saat daha hızlı işlemeye başladı, ya da Lisa daha yavaş konuşakaldı, sonuç olarak az sonra tempoyu yitirdi.

«Saat dört ne zaman acaba? Pavel amca bana büyük gösterge en yukarıdayken öğle olduğunu ve en aşağıya indiğinde de saatin altı olduğunu söylemişti. Ama şimdi yan tarafta bir yerde.»

Lisa içini çekti ve güneş ışığının yanına gitmek üzere çalar saatten uzaklaştı. Minicik sarı tüylerin parladığı bacağını uzattı ışığa.

«Pa amca çok küçük olduğumu söylüyor. Yalnızken ateş yakmamı istemiyor hiç. Kibritleri saklıyor. Pa amca çok iyi, ama kibritleri saklıyor. Annem derdi ki...»

Ama Lisa'nın düşünceleri sanki bir duvara çarpmışcasına birden duruverdiler. Geri döndü, yukarıdaki rafta, ters çevrilmiş bir bardağın altında bir kibrit kutusu gördü. Bir sandalya çekerek kibriti dikkatle aldı, kutuyu elinde evirip çevirdi, sonra yerine koydu. Sandalyeden inip mutfaktan çıktı, ama birdenbire geldiği yoldan hızla geriye döndü. Yeniden sandalyeye çıkıp kibrit kutusunu aldı, içinden büyük bir özenle bir kibrit çöpü çıkardı ve yakmaya çalıştı. Ama ateş almadan kırılıverdi çöp. Bir başkasını aldı ve dilinin ucunu ağzının yanından çıkararak kutuya sürttü çöpü. Sonunda, kibritin ucunda küçük, mavi bir alevcik parladı. Duman Lisa'yı öksürttü, ama

küçük alevin maviden sarıya dönüştüğünü gururla gördü. Kibriti özenle söndürüp ocağın ağzından içeri attı ve kendinden sonsuz hoşnut, sıçraya sıçraya yemek odasına geçti.

Şöminenin üzerindeki saat çalmaya başladı. Bu, beyaz kadranında Pa amcanın 'Ro-men' dediği, çok tuhaf rakamlar yazılı olan bir savaş arabasıydı. Saat, sanki çok önemli ve çok hüzünlü bir şeyi hemencecik anlatmak ister gibi, titreyen sesiyle uzun uzun çaldı. Lisa şömineye yaklaşarak elini saate uzattı ve özenle okşadı:

— Artık ağlamayın lütfen, hiç gereği yok. Size Moussia'yı vermemi ister misiniz?

Ama, tam Moussia'yı aramaya giderken saat sustu.

Lisa, bebeğini pışpışlayarak odada gezinmeye başladı. Güneş ışığının altından her geçişte sıcak soluğu çıplak bacaklarında duyarak duraklıyordu.

Bir köpek yolda ilerliyordu,
Kuşkusuz bir yerlere gidiyordu.
Küçücük burnu buz kesmişti,
Kuyruğu da kökünden kesilmişti.

«Bu Pa amcanın söylediği şarkı. Oysa ben senin için söylüyorum Moussia. Duyuyor musun? Bugün Macha teyzem bile gelecek. O, çok uzun boylu ve çok neşelidir. Annem Macha teyzenin erkekleri burunlarından tutup sürüklediklerini söylerdi.»

Lisa, Macha teyzesini, sokağın ortasında Godet'yi burnundan tutmuş, sürüklerken gözünün önüne getirdi. Godet bir köpek gibi kafasını sallıyor ve kurtulmaya çalışıyordu. Çok neşeli ama gerçekleşmesi olasılığı pek olmayan bir görüntü diye düşündü.

Lisa bebeğini yere bırakıp güneş ışığının üzerinden atlamaya başladı. Önce hiç gerilmeden, sonra odanın köşesinden bacakları birbirine bitişik olarak sıçraya sıçraya gelip atladı.

«İşte, hop. Sonra bir daha. Bir, iki, üç, hop!»

Yoruldu, biteviye tik-taklarını sürdüren çalar saate yaklaştı.

«Uf, uf, uf, uf, sizi hiç sevmiyorum. Pa amca neredeyse gelip sizi cezalandıracak. Neden saatin dört olduğunu haber vermiyorsunuz? Uf, uf, uf! Macha teyzem gelince her şey neşeleniverecek. Belki Kolia'yı da getirir. Kolia'yla saklanbaç oynarız, gözlerini bağlamaya bile gerek yok.»

Caddeden, zangır zangır sallanarak bir kamyon geçti. Lisa pencereye yaklaşıp kepenkleri açtı. Kızgın bir ışık seli doldu odaya. Yol bomboştu. Büyük kestane ağacının yapraklarının arasına, umutsuzca dövüşen ve sanki camlı büfedeki çanak-çömlekleri şangırdatan cıvıltıların ortalığı doldurduğu bir serçe çetesi üşüşmüştü. Yolun öbür ucunda, tek katlı beyaz evlerin ve karaağaçların yeşil tepelerinin arasından, sanki dar bir pencereden görünür gibi, koyu mavi bir deniz kesiti görünüyordu. Bisikletli bir Alman askeri pedallara bıkkınlıkla basarak yaklaştı. Miğferinin altındaki kıpkırmızı ve yorgun suratından ter fışkırıyordu. Tüfeğini sırtına çaprazlamasına asmıştı ve kalçasında bir gaz maskesi sallanıyordu. Geçerken Lisa'dan yana baktı.

Küçük kız ince bir aralık bırakarak pencereyi kapadı. Toz zerreleri hemencecik dönüşmeye koyuldular güneş ışığında. Lisa şömineye yaklaşıp bir iskemleye tırmandı ve eski, lekeli bir aynada kendine baktı. Sonra sırtını görmeye çabaladı, ama hiç de kolay değildi bu. Ensesini bir türlü göremiyordu. Birden sallanıverdi iskemle, düşmesine ramak kaldı.

Müzik sesi geliyordu yandaki evden. Madam Dufour, çamaşıra oturduğunda radyosunu açıyordu. Çalışmasına yardımcı olduğu kanısındaydı bunun. Lisa dinledi. Sesler uzaktan zayıflayarak, hafif, neredeyse saydamlaşarak geliyorlardı.

Etekliğini parmaklarıyla iki yandan tutarak bir kaç adım attı, sonra parmaklarının ucunda yürüdü. Işığın çevresinde dolandı. Tüm vücudunu hafif hafif sallayarak kendi çevresinde bir çok kez döndü, sonra

sıçrayarak, incelikle dansetmeye koyuldu. Bazan bir köşede kayboluyor, sonra güneş ışığının içinde yeniden belirerek yakalanmaz bir gölge gibi kırmızı tuğla döşemenin üzerinde kayıyordu.

Onu kısa bir süredir kapının aralığından seyretmekte olan Ossokine, birden böyle gözetlemenin hoş bir şey olmadığını düşündü. Bahçeye çıktı ve bir kaç dakika sonra neşeli, ancak pek doğal olmayan bir sesle bağırmaya koyuldu:

— Lisa, Lisa, evde misin? Bak, ben geldim.

Ossokine, Maria Serguéevna'nın gelişini bir umutsuzluk ve kaygı ile bekliyordu. Kendisinin ve Lisa'nın yaşantılarının değişmek zorunda kalacağını düşünmek çok tatsızdı ve özellikle küçük kızı yitirmekten korkuyordu; çünkü aslında onun üzerinde hiçbir yetkisi yoktu. Ama gazete duyurularıyla bulmayı başardığı Morio Sérguéevna mektuplarında çocuğu ondan almak konusunda bir düşüncesi olduğundan hiç sözetmemişti. Çocuğun babasıyla ilgili olarak da kuşkusuz artık yaşamadığını belirsizce açıklıyordu. Buno rağmen Ossokine'in içindeki Lisa'yı yitirmek endişesi her geçen gün biraz daha artıyordu. Bu O'nun o ana değin hiç tatmadığı, en berbat ve en acı veren duyguydu. Bozan, eğer Lisa'dan ayrılmak zorunda kalırsa neler olabileceğini düşünerek ve gözünün önünde canlandırarak gecelerce uyuyamıyordu.

Maria Serguéevna'nın ricası üzerine Ossokine belediyeye danışıp Oléron'a çalışmaya gelebilmesi için izin almıştı. Zira bu izin olmaksızın adaya gelebilmesi çok güç, hatta fransız olmaması nedeniyle olanaksızdı. Sağladığı iş çağrısına göre Maria Serguéevna adaya çevirmen olarak geliyordu. Belediyede Ossokine'in de oldukça iyi almanca bildiğini görünce O'na da bir çevirmen kadrosu açmayı önermiş, ama kabul ettirememişlerdi. Maria Serguéevna'nın italyanca bir soyadı sahibi olmak gibi bir şansı vardı. Campa'ydı kocasının soyadı. Ossokine kadının yolladığı belgelerden Boutov doğumlu olduğunu ve öğrenimini 1926'da Zurich lisesinde tamamladığı-

nı öğrendi.

Maria Serguéevna'nın geniş ve eğik bir yazısı vardı. Mektuplarının sayfaları birbirlerini düzensiz olarak izliyor, yazmaya birinci sayfadan başlayıp dördüncü sayfada sürdürüyor, oradan üçüncüye geçip ikincide bitiriyordu. Bir sürü dilbilgisi yanlışı vardı ve her tümcede ya fransızca, ya almanca, bir kaç sözcük kullanıyordu.

Lisa'dan pek az sözediyordu Maria Serguéevna. Kuşkusuz pek ilgili değildi küçük kızla. Tersine, kendisini içeren bir sürü şey yazıyor, Paris'te çok iyi bir geleceği olabileceğini, bir sürü ilişkileri bulunduğunu, çok yüksek alman görevlilerle tanışmalarını ve terkettiği kocasını anlatıyordu. Kolia'dan yalnız bir tek kez sözetmişti.. Ossokine'i çok öfkelendiren tumturaklı bir anlatımla «Zavallı oğlum, diyordu, gün ışığını görmek zevkinden mahrum olan zavallı oğlum, bir prodige (*)dir. Çok büyük bir yazar olacak. Kör çocuklara özgü bir yuvada kalıyor ve, eğer koşullar elverirse onu bir kaç hafta için yanımda Oléron'a getirebileceğim. Çocuğun anne sevgisine sonsuz gereksinmesi var.»

Châetau d'Oleéron otobüsü bir hayli geç geliyordu. Ossokine ve Lisa arabayı beklerken gezinmek için deniz kıyısına gittiler. Çok sıcak bir günün ardından gece bir hayli ılıktı ve ada için çok ender olarak neredeyse hiçbir esinti yoktu. Liman caddesi boyunca dalgakırana doğru ve daha ötede, kilise meydanında, alman askerleri dolaşıyordu. Pırıl pırıl boyalı çizmeleri parlıyor ve sıcağa rağmen boğazlarına kadar ilikli üniformaları geniş omuz yapılarını açığa çıkarıyordu. Bazan yalınayak, giysi olarak yalnızca hâlâ ıslak bir deniz mayosu taşıyan askerlere de rastlanıyordu. Bunlar, çıplak bir gövdeyi tüm günahların kaynağı olarak düşünen ihtiyar kızları ürküntü içer-

(*) prodige: Harika, mucizevî. (Ana metinde fransızca)

sinde bırakıyorlardı. Adaya dinlenmeye seçkin aileler geliyordu ve askerlerin sağlam, gelişmiş, sarışınlarda kızılımsı olan güneş yanığı tenleri vardı. Ossokine ve Lisa, sarmaş-dolaş bir kaç çifte rastladılar. Adaya geleli pek az olan ve almanların mutfağında çalışan bir kadını görünce şaşkınlıktan dona kaldı Ossokine: kadın hiç de genç sayılmazdı, çok boyanmıştı ve kuşkusuz hydropisie hastalığından acı çekiyordu, çünkü hayli iri kıçının biçimini gösteren çok dar etekliğinin altından, iskele babalarına benzeyen iki bacak çıkıyordu. Onu aralarında sıkıştıran iki asker yürüyordu yanında. Askerler kadının yanında çıtı gibi cılız görünüyorlardı. Saint-Denis'te pek az genç kız matmazel Maillard'ın örneğini izlemiş, dolayısıyla askerler de Allah ne verdiyse onunla yetinmek zorunda kalmışlardı.

Pek az kimse vardı deniz kıyısında. Su bendinin yanında yüzenlerin görüntüleri suyun parlak yüzeyinde yansıyordu. Az ötede bir grup asker postacının kızına yüzme öğretiyorlardı. Kızın annesi, dudakları kenetlenmiş, kumda oturuyor ve keskin çığlıklar atan kızına gıpta mı ettiği, yoksa görüntüyü yalnızca sonradan ekmek ve bir kilo şeker elde edebilmek düşüncesiyle mi izlediği hiç belli olmuyordu.

Ossokine ve Lisa daha uzağa, kimseciklerin bulunmadığı bir kuytuluğa gittiler. Dalgalar plâjı dar, kızıl bir kum şeridine çevirerek yüksek kum tepelerinde çatlıyorlardı. Sırtüstü uzanarak gözlerini yumdu Ossokine. Deniz, ancak duyulabilen bir hışırtıyla sallanıyor, kumlar ürperiyor ve uykuları gelmiş gibi iç çekiyorlardı. Kumda oynamaya koyuldu Lisa. Ossokine'i hiç rahatsız etmeden saatlerce oyalanabilirdi. Okyanusun boğduğu bir takım sözcükler mırıldanıyor, o anda uydurduğu küçük şarkıcıklar söylüyordu. Her bakışında, ta uzakta kaybolan bu düz kıyıda Lisa öylesine küçük görünüyordu ki Ossokine ürküntüye kapılıyordu. Ya bir gün bir daha bulunmamacasına birden kayboluverse? Hep onu Loire kıyısında deliresiye aradığı günü anımsıyordu.

«Bir kaç gün sonra Oléron'a geleli bir yıl dolmuş olacak. Yaşantım amma da değişti! - Ossokine Paris'i, fabrikayı, oteldeki küçük odasını anımsıyordu ve bir an Lilyan Gish'in duvarda asılı resmini görür gibi oldu. Bütün bunlar, sanki onları yaşayan Ossokine değil de, hatta ona hiç benzemeyen bir yabancıymış gibi, ne kadar da uzak ve gerçek dışıydılar?! Bugün, Lisa ve ben, son kez olarak yalnızız. Gerçekten son kez mi acaba?»

Birden, yüksek ve soluk renkli gökte yuvarlak ve pembe bir bulut belirdi. O ana değin çok yatışık olan denizin üzerinde, sanki yüzeyinden bir eğe geçirilmiş gibi ürpertiler dolaştı. Dalgaların hafif hışırtısı sertleşti, endişe verici ve ısrarlı bir tekdüzeliğe büründü. Beyaz karınlı kırlangıçlar, kanatlarının ucu suya değercesine alçaktan uçuyorlardı. Büyük bir martı, sonuna değin açılmış geniş konatlarını pek hafifçe kımıldatarak geçti, hava ağırlaşıp serinledi. Doğudan gri bir sis ağır ağır geliyor ve kıtanın uzak kıyıları karanlıkların içinde gizleniyorlardı. Napoléon'un son yolculuğuna çıktığı Aix adası, güçlükle görülebilen ufak bir nokta gibi kalmıştı.

— Haydi gidelim Lisa, otobüs az sonra gelir. Macha teyzeni yeniden göreceğine seviniyor musun? Ossokine bu soruyu ona daha önceden de sorduğunu anımsadı birden.

Ve küçük kız onu yeniden, pek kendinden emin olmayan ve düşünceli bir sesle yanıtladı:

— E, evet, çok seviniyorum.

Otobüs durağı, belediyenin, kommandanturun ve ağırbaşlı kapısı geçen yüzyılda kafalarında silindir şapkalara benzeyen takkeler bulunan taş heykellerle çirkinleştirilmiş, XII. yüzyıldan kalma eski bir kilisenin bulunduğu kilise meydanındaydı. Kısa süre önce meydana Mareşal Pétain'in adı verilmişti. Bu ad değişikliği, kuşkusuz bir takım gösterilerden çekinilerek bir olup bittiye getirilerek gerçekleştirilmiş, eski adın üstü sıvanarak yenisi yazılmıştı. Bir kaç hafta sonra boya kabarmaya başladı ve eski adı

olan Cumhuriyet Meydanı yenisi ile karıştı, böylelikle güldürüsever Oléron'luların çok hoşlarına giden yeni bir biçim aldı: «Halk Mareşalı Meydanı». (*)

Her zamanki gibi gecikmişti otobüs. Vardığında, haziran akşamlarının tüm çevreyi tatlı, gizemli, saydam bir görüntüye büründüren güzel alaca karanlığı kentin üzerine çoktan çökmüştü. Otobüsten en son inenlerden biri olan Maria Serguéevna, parlak düğmeli siyah bir ceket giymiş olan on yaşlarında bir çocuğu elinden tutuyordu. Elena'dan daha ufak - tefek, ama daha güçlü gibi görünüyordu sanki küçük bacakları daha sağlam basıyorlardı yere. Ossokine'e hemen bir sürü fransızca söz söylemeye koyuldu, ama r harflerini yabancılar gibi, pek doğal olmayan bir biçimde söylüyordu.

— İşte geldim adanıza. Aman Allahım, ne kadar da uzakmış! Tam üç kez araç değiştirmek zorunda kaldım. Valizlerimi alınız. Yok, o değil, öbürü, sarı olanı. Yalnız başınıza nasıl taşıyacaksınız?

— Ev pek uzak sayılmaz.

Ossokine rusça yanıtlamıştı, ama Maria Serguéevna gevezeliğini fransızca olarak sürdürdü:

— Üf, üf, amma yoruldum. Lisa, ne kadar da büyümüşsün! Kolia'yı elinden tut. Dikkat et. Sizi tanıdığıma çok sevindim. Lisa ile ilgilenmeniz ne büyük mutluluk. Öksüzdür o, babası... Ne ise, bunları size daha sonra anlatırım. Ne sıcak! Neyse ki otobüste bir alman subayı yerini verdi bana, yoksa dünyada varamazdım. Almanca konuşunca askerler hemencecik çok daha cana yakın oluveriyorlar. Château'da bir alman jandarmaya çevirmen olduğumu söyledim, hemencecik beni Saint-Denis'e askeri bir araçla göndermeyi önerdi. Ama reddettim, biliyorsunuz, bu sıkıcı bir şey. Burada belediyede nasıl yapabiliyorlar, anlayamıyorum...

(*) République: Cumhuriyet. Publique: Halk.

Üç tane neredeyse patlamak üzere olan koskocaman valizi taşıyan Ossokine, «Neyse ki bunu düşünebildi», diye geçirdi içinden.

Karanlıkta Maria Serguéevna'yı pek iyi görememişti. Ama kızkardeşine benziyor gibi geldi. «Ağız, kirpikler aynı. Saçlar aynı sarılıkta. Ama saçı benzemiyor.» Fakat, Elena Serguéevna'nın sesi nasıldı? Anımsayamıyordu Ossokine. Yalnızca başka bir şey, başka bir ses tonu beklemişti, o kadar.

Ossokine sofrada, yemek boyunca, Maria Serguéevna'nın aslında kızkardeşinden çok farklı olduğunu gördü. Yalnız sesi değil yüzü de değişikti. Maria Serguéevna kuşkusuz daha güzeldi, yüz çizgileri daha düzgündü, ama iri mavi gözlerinde bir soğukluk vardı. Aynı soğukluğu alaycı bir biçimde bükülen dudaklarının ucunda ve özellikle tüm yüzüne katı bir anlam veren çenesinde de görmek mümkündü.

«Acaba Lisa'yı benden ayırmasından endişelendiğim için mi hoşlanmadım O'dan? Uyanık olmalıyım. Ama, ne pahasına olursa olsun, Lisa'yı vermeyeceğim O'na.»

— Korkarım burada, adada sıkılacaksınız, dedi yüksek sesle Ossokine. Gerçek bir Parisli için Oléron'daki yaşantı pek neşeli sayılmaz.

— Ne yapalım? Bu sıralarda seçme hakkımız yok. Hem yakında Paris'te kıtlık başlayacak. Şimdi orada da yaşamak kolay değil.

Ossokine, «Ya yüksek seviyedeki ilişkileriniz?» diye soracak oldu, ama kendisini tuttu.

— Bununla birlikte gelecek için başka tasarılarım var, ama bunlardan size daha sonra söz edeceğim... Maria Serguéevna çocuklara doğru çok anlamlı bir bakış fırlattı. Her şeyi en başta anlatmak hayli güç. Ama ben sizi iyi bir akraba gibi değerlendiriyorum, hem sizi o dikkate değer mektuplarınızdan tanıyorum... («Al sana bir yenilik daha, diye düşündü Ossokine. Demek ki dikkate değer mektuplar yazıyormuşum!..») Birden, değişen bir sesle;

— Dikkat et Lisa, dedi Maria Serguéevna, çorbayı döküyorsun. Kolia'ya bak, kör olmasına karşın sofrada senden daha düzenli davranıyor.

— Lisa biraz sinirli, dedi Ossokine. Tam bir haftadır gelişinizi bekliyordu.

— Evet, evet, elbette. Ve Maria Serguéevna'nın sesi yeniden o tatlı tona büründü. Ama ben de yoruldum. Kolia da. Söyler misiniz, Saint-Denis'in belediye başkanı nasıl bir insan?

— Yeni biri. Vali atadı onu. İyi bir adama benziyor. Eski bir gümrük görevlisiymiş.

— Oh, neyse ki köylü değil. Onlarla her şey çok güçtür, ne istedikleri hiçbir zaman bilinmez. Çevirmenlik işinden hoşlanacağına inanıyorum. Ama tüm bunlardan yarın söz edeceğim size, yarın...

12

O gün Ossokine, domatesleri çapalamaya gitmeden önce Fred'in hâlâ çalıştığı çakıllı kum ocağına gitmeye karar verdi. İki gün önce Fred, Ossokine'den matmazel Angèle'i tuzladaki kiralamayı düşündüğü küçük hangarı için görmesini istemişti. Ossokine şaşırmış, ama yine de aracılık yapmıştı. Matmazel Angèle, Fred'in ilk boş zamanında odunlarını kesmeye gelmesi koşuluyla hangarı yaz boyunca kiralamayı kabul etmişti. Ossokine hangarın kocaman anahtarını aldıktan sonra Rahibelerin yönettiği yuvaya giden Lisa'yı öptü, küfrederek lastikleri geceleyin hava kaçırmış olan bisikleti ile ilgilendi ve on dakika ötedeki çakıllı kum ocağına doğru yola koyuldu.

Güneş, günün sıcak ve bulutsuz olacağı izlemini uyandıran sisin ardından yükseliyordu. Geceleyin alçalan denizin uzaklaştırdığı göz kamaştırıcı grilikteki okyanus ağır ağır yaklaşıyordu. Güneşin ince sis perdesini eritir gibi gelen yatay ışınlarının aydınlattığı beyaz Antioche feneri, havada asılıymış izlenimini bırakıyordu.

Ossokine plâja yaklaşırken uzaktan Fred'in küreğini kuma saplayarak koskocaman, yassı bir kayanın ardındaki, yükselen denizin suyla doldurduğu derin bir çukura yöneldiğini gördü. Ossokine yanına geldiğinde Fred çömelmiş, elini suya daldırıyordu.

— Elim kesildi! Bu salaklar vida yerine çivi çakıyorlar. İnsan her an sakatlanmak olasılığıyla karşı-karşıya. Makinistlere bakın hele! Ve Fred, nedendir bilinmez, Roma'daki Papa'nın da adının karıştığı uzun ve sunturlu bir küfür savurdu.

— Sana anahtarı getirdim, dedi Ossokine ve sus-

tu. Büyük kum tepesinden aşağı olanca hızıyla inerek onlara yaklaşan Manuel'i görmüştü. Küçük, semiz, pantalonundan taşan beyaz bir gömlek giymiş, bir şeyler bağırıyordu ama ne dediği anlaşılmıyordu. Yaklaştığında duyabildi Ossokine ancak:

En sonunda! En sonunda! Rusya'yla savaş başladı. Wilhelm diyor ki... -Çalışma şefinden ismiyle sözediyordu-. Ossokine:

Senin Wilhelm dalga geçiyor, dedi. Bu haber ona inanılmaz gibi gelmişti. Çünkü daha önceki akşam Maria Serguéevna ona Saint-Denis komutanıyla olan bir konuşmasından söz etmişti: «Rusya'yla savaşa giremeyiz. Önce İngiltere'yi ezmemiz gerek. Rusya ve Almanya'nın ortak bir düşmanları var: İngiltere.» Maria Serguéevna bundan sonra kumandanı nasıl yanıtladığını ve adamın O'nun Avrupa'daki uluslararası durum hakkındaki bilgilerine nasıl şaşırdığını da anlatmıştı.

Hayır, dalga geçmiyor. - Manuel haberin önemının farkındaydı ve bundan büyük gurur duyuyordu. Çakıllı kum ocağında olayı ilk öğrenen O'ydu!-

— Oraya çık Paul, Wilhelm'le konuşmaya çalış, belki sana bazı ayrıntılar verebilir...

Hep su gölcüğünün yanında çömelik duran Fred, aceleyle doğruldu. Kötü bir sırıtmayla bükülen dudaklarının altından sarı dişleri görülüyordu. Külrengi olmuştu yara izi. Parmağından sızan neredeyse siyah kan, saydam suya yayılıyordu. Ossokine O'na dönerek:

— Sen ne düşünüyorsun? Doğru mu dersin? diye sordu. Ama bacakları ayrık, hiç kımıldamadan duruyordu Fred.

Ossokine yanıtı bekleyemeden, yanında neşe ile olayı yorumlayan Manuel'le birlikte büyük kum tepesine tırmandı.

— Her şey çabucak olacak. Üç haftada Moskova'yı alırlar, diyordu Manuel.

Ossokine Wilhelm'i motorun yanında buldu. Baştan aşağı siyah gres yağına belenmişti ve iyi bir

foldwebelin olması gerektiği gibi barut fıçısıydı: Yine çalışmıyordu motor.

— Sen ne istiyorsun? Evet, ordularımız sınırı geçtiler. Führer bu gün bir söylev verecek. Temmuzda Moskova'yı alacağız. Peki sen, sen burada ne arıyorsun? diye köpürdü Ossokine'e birden. Ne halt yiyorsun burada? Öbürlerini çalışmaktan alıkoymaya mı geldin? Wilhelm'in şaşırtıcı bir durumu vardı; kirli suratı terle kaplıydı, yuvarlak ve siyah gözleri çılgın bir ışıkla parlıyorlardı. Siz fransızlar, siz, tembel heriflersiniz siz. Çalışmasını bilmiyorsunuz, şeytanınızdan bulun!

Etampes'ı, Valois'yı ve Amboise'ı bombalayan uçakların şimdi Rusya'nın kentlerini, köylerini bombaladıkları ve Rusya'nın yollarının üzerinde uçtukları düşüncesi Ossokine'e son kertede korkunç geldi, inanamıyordu. Burada, Oléron'da bunca zamandır dinlenen alman askerleri, şimdi Rus topraklarını çiğniyorlardı. Ve şimdi bu kadar kızgın olan Wilhelm, belki bir hafta sonra Rusya'da olabilirdi... Bu, Ossokine'in anlayamayacağı kabul edemeyeceği kadar korkunç ve anlamsızdı; ama bu arada o da herkes gibi Rusya ve Almanya'nın kapışmalarının önlenemeyeceğini savaştan önceden beri anlamıştı.

Bir türlü inanamıyor ve bu arada tüm gövdesinde çok yoğun bir bedensel acı duyuyordu. Birden gözlerinin önünden kendiliğinden bir kapı açıldı ve Ossokine Oka'nın çayırlarını, güneşin altın, yapay ve iyi rendelenmiş bir tavan gibi sert ışınlarını, biçilmiş tarlalar üzerindeki saman tınazlarının uzun gölgelerini ve tınazların, güneş ışınlarının ve biçilmiş tarlaların ardında ağır ağır kayboldukları sonuna kadar açılmış bir gazeteyi görür gibi oldu. Bu gazetenin üzerinde koskocaman siyah harflerle yazılmış bir başlık okunuyordu: ALMANYA RUSYA'YA SAVAŞ İLAN ETTİ.

Ossokine gün boyunca uyku ile uyanıklık arasında, tuhaf bir iç duyusuyla yaşadı. Plaj, deniz, gökyüzü, tümü; bu haziran gündüzünün parlak yansıması-

nı donuklaştıran boz renkli ve ölü bir dumana boğulmuş gibiydi. Fred'in ağzından bir tek sözcük bile alamadı. Fred iki büklüm olmuş, dalıp gitmiş, hatta düşmanca bir havaya bürünmüştü sanki. «Acaba beni hâlâ bir Beyaz gibi mi değerlendiriyor?» diye düşündü Ossokine, ama bu düşünce de o dumanın içinde, hiçbir iz bırakmadan dağıldı, gitti.

O akşam Ossokine Maria Serguéevna'yla bu konuyu tartıştı. Belediyeden yeni dönmüştü kadın. Çok neşeli ve tahrik olmuş bir hali vardı. Doğrudan doğruya söylememekle birlikte bu savaşın hoşuna gittiği belliydi. Gülümsemesi, söz dokundurmaları, iri gözlerinin ışıltısı; tüm bunlar neşeli bir şaşkınlık gibi yansıyordu. «Acaba ben de bu durumdan yararlanabilir miyim?»

Ossokine odasına çıkmadan önce kadının alışılagelmiş kısır gevezeliğini kesti - o gün hep bu tür tek fikir üzerine uzun nakaratlar yineliyordu kadın - ve durgun bir havayla gözlerini kaldırmadan konuştu:

— Hiç önemi yok! Almanya sonunda her şeye karşın savaşı kazanamayacak. Bunu nasıl anlamıyorsunuz? Kaybetmek zorunda.

Maria Serguéevna Ossokine'in omuzlarına tırnakları boyalı küçük parmaklarının ucuyla dostça vurup gülümseyerek yanıtladı:

— Niçin bu denli kötümsersiniz Pavel? Kim bilir belki kısa bir süre sonra ülkemize dönebiliriz.

Ossokine, oraya alman kasaturalarının yardımıyla dönmektense hiçbir zaman dönememeyi yeğ tutacağını söylemek istedi. Ama bu sözleri çok tumturaklı bularak sessizliğini sürdürdü.

*

Ossokine almanların Sovyetler Birliğine saldırmalarından altı gün sonra tutuklandı.

Akşam oluyordu. Küçük kapı üç kişinin, belediye yazmanı mösyö Collin ve birisi gri-yeşil üniformalı, Ossokine'in anlamını henüz bilmediği bir pazubent ve yakalık taşıyan uzun boylu, yakışıksız iki almanın

önünde açıldığında Ossokine küçük bahçesinde oturuyordu. Yazman göze görünmemeye çalışıyordu. Göbeğini saklıyor, kalın dudaklarını, uzun burnunu kaşıyor, küçücük gözlerini kaçırıyordu. Nitekim birden bire sanki hiç gelmemiş gibi ortadan yokoluverdi.

Almanlar Ossokine'e yaklaştılar ve daha kısa boylu olanı kötü bir fransızca ile hemencecik onları izlemeye hazırlanmasını bildirdi.

Ossokine onu almanca yanıtlamayı düşündü, ama bir an tarttıktan sonra fransızca olarak söylediğini sandığı, oysa iki dili birbirine karıştırdığı anlamsız ve beceriksiz bir tümce söyleyebildi:

— Neden ben kommen mit uns? Neden sizinle geleceğim?

Daha çirkin olan alman, almanca olarak tutuklandığını açıklamaya koyuldu, ama öbürü tuhaf bir biçimde parlayan iri gri gözleri vardı (Ossokine Amboise yakınlarında hakladığı havacının gözlerini anımsadı). arkadaşının sözünü keserek fransızca iki veya üç kesin tümce söyledi:

— Kesin sesinizi. Hazırlanın. Bir battaniye. İkl günlük yiyecek. On beş dakikanız var.

Ossokine kalkarken dizini demir bahçe masasına çarptı, sonra topallamamaya ve canının yandığını göstermemeye çalışarak yemek odasına girdi. Almanlar onu sessizce, ama bir gölge gibi, bir an bile yalnız bırakmamacasına izliyorlardı. Hiç kimse yoktu evde. Lisa, Kolia ve madam Dufour'la birlikte plâja gitmişti, Maria Serguéevna ise dönmemişti henüz. Ossokine dolapta küçük bir parça domuz sucuğu ve bir somun ekmek buldu, başka bir şey yoktu evde. Bir gömme dolaptan Oléron'a gelirken getirdiği valizini aldı. Bir alman bombasından ayrılan bir şarapnelin oyduğu derin yarık hâlâ kapağın üzerinde duruyordu. Yukarı kata çıktı Ossokine, almanlar da onu izlediler. Odasında, yatağının üzerinden battaniyeyi aldı ve valize tıktı. Lisa'nın yatağı kendisininkinin hemen yanındaydı, perdeler sıkı sıkıya kapalıydılar. Artık hepten biçimsizleşmiş, ama

Lisa'nın hâlâ çok sevdiği küçük zenci bebek, yastığın üzerinde oturuyordu. Ossokine sabun, diş fırçası ve bir havlu aldı, kimlik kartını uzun uzadıya aradı, sonra her olasılığa karşı sakladığı bir paket sigarayı aynalı dolabın dibinden çıkardı. Anımsayabildiği her şeyi bulunca, yine almanlarla birlikte bahçeye indi. Üç adam, bir tek sözcük bile konuşmamışlardı daha.

Kuşkusuz mösyö Collin'in uyardığı Maria Serguéevna koşarak geldiğinde artık bahçeden çıkıyordu Ossokine. Kadın haykırmaya başladı, ama neyse ki almanca bağırıyordu ve orada toplanan fransızlar onun tumturaklı tümcelerinden hiçbir şey anlayamadılar. Wehrmacht'ın güvendiği bir askeri memure olduğunu, derhal ada kumandanına şikâyet edeceğini ve kuşkusuz jandarmaların adreste yanıldıklarını söylüyordu. Nihayet, söylev verir gibi bir sesle «Nasıl bir çağda yaşıyoruz!» diye fransızca olarak bağırdı ve komşuları şaşırttı.

Almanlar, «askeri memure»nin çığlıklarına hiç aldırmadan Ossokine'i küçük, kapalı bir arabaya tıktılar. Tutuklunun iki yanına oturdular ve gri-yeşil mermerden oyulmuş bir heykel gibi kafasını bile çevirmeyen şoför motoru çalıştırdı. Otomobil «Halk Mareşalı Meydanı»ndan geçmek üzere Liman Caddesi'ni terketmeden önce Ossokine arkasına döndü ve küçük pencereden, plâj ile ev arasında, yarı yolda Lisa'nın pembe elbiseli görüntüsüyle kör çocuğun siyah ceketini görebilecek kadar zaman bulabildi.

Ossokine önce önünden geçen ağaçları, evleri, tanıdığı köylülerin at arabalarını gördü, sonra fırıncının şaşkın suratını farketti. Ama otomobil karaağaçların arasından çıkıp ta sağda-solda asma bağlarının dörtgenlerinden, buğday tarlalarından ve tuzlaların pembe lekelerinden başka bir şey görünmez olunca Ossokine, bir yıldır sürdürdüğü yaşantıdan koparıldığının bilincine vardı. Bu öylesine acı bir duygu oldu ki birdenbire başı döndü ve midesi bulandı, hatta bir an kusacağını sandı.

Artık yola bakmıyor, aralarında konuşan almanla-

rın neler söylediklerini anlamaya uğraşıyordu. Ama adamların söyledikleri tümcelerin hiçbir özel anlamı yoktu.

Otomobil Château d'Oléron'a yirmi dakikada vardı. Ossokine «Bari otobüs te bu kadar hızlı gitse...» diye geçirdi içinden. İşin gerisi de hızlı bir biçimde sürdü. Verilen emirlere uymak ağırına gidiyordu. Almanlar onu fransız jandarmalara devredip gittiler. Kısa boylu, sakallı-bıyıklı ve III. Napoléon'a şaşılacak kertede benzeyen bir onbaşı alelacele üstünü aradı, kişisel eşyalarını inceledi, sonra küçük, dar, beton bir avluya götürüp sefil bir odanın kapısını açtı. Baştan aşağı paslanmış, eski bir bisikleti çıkarıp Ossokine'i izbeye itti. Kendisini, sahibi tarafından ağıla sokulan bir öküz gibi hissetti Ossokine.

— Ama üzerinde uyunacak bir şey bile yok... demeye çalıştı. Jandarma:

— İstersen seni kendi yatağıma yerleştireyim, ha? diye bağırdı ve kapı, kuru bir çıtırtıyla kapandı.

Sürgü gıcırdadı ve Ossokine kendisini karanlıkların içinde yapayalnız buldu. Gözleri karanlığa alışınca kapının üzerinde, üstünde küçük delikler bulunan demir bir levhanın bulunduğunu gördü. Valizinin üstüne çıkıp bir gözünü deliklerden birine uydurdu, ama kapının öbür tarafında da bir levha bulunduğu için hiçbir şey göremedi. İçinde nükte yapmak için en ufak bir arzu bile bulunmamasına karşın, «Burası bir ağıl bile değil, olsa olsa bir teldolap...» diye geçirdi. El yordamıyla bir sedir, köşeye atılmış bir şilte, berbat kokan tahta bir kova, boş fıçılar ve yine bomboş toprak çömlekler buldu. Oda kuşkusuz pek ender kullanılıyor ve jandarmalara eski-püskü deposu işi görüyordu.

Ossokine kulak kabarttı. Avludan çocuk ve kadın sesleri, bir su tulumbasının gıcırtısı ve çanak-çömlek şangırtıları geliyordu. Ne kadar da basit ve dingindi bu sesler!... Kendisinin, dünyanın geri kalan kısmından demir bir kapı ve kapalı bir sürgü ile ayrılmış olması öylesine anlamsız geldi ki, içinde da-

yanılmaz bir umutsuzluk duygusunun giderek kabardığını sezdi. Tutuklandığından beri henüz bir saat geçmiş, bununla birlikte her şey değişivermişti. Ossokine tutuklanmasının bir rastlantı eseri olduğuna, yarın her şeyin açığa çıkacağına ve özgür bırakılacağına kendisini inandırmaya çalışıyordu, zira hiçbir hata yapmamıştı. Ama, kendisini kandırmak için ne denli uğraşırsa uğraşsın, umutsuzluğu git gide büyümesini sürdürüyordu. Volta atmaya başladı hücrede. Karanlıkta boş fıçılara, köşedeki tahta sedire, kapının demir payandalarına çarpıyor, sendeliyor, ama farkına bile varmıyordu. Yalnız gömleğinin terden sucuk gibi olup gövdesine yapıştığını sezerek kendi kendine söyleniyordu:

— Belki Amboise'daki havacı?.. Canileri her zaman yakalarlar. Her zaman. Aradan on sene geçse bile yakalarlar. Veya, belki de beni bir başkasıyla karıştırdılar! Başka bir Ossokine... Suçlu değilim. Hiçbir şey yapmadım...

Birdenbire, üç gün önce, çakıllı kum taşınmasına ayrılmış üç alman kamyonunun aynı anda bozulduklarını, bu nedenle tüm Saint-Denis'lilerin sonsuz endişelendiklerini anımsayıverdi: birisi şeker atmıştı benzine. O akşam kafayı çekerken ipin ucunu kaçıran Manuel Saint-Denis'in tek kahvesinde kasanın başına çökmüş ve herkese duyurmak ister gibi yüksek sesle bağırmıştı:

— Eğer ben çakıllı kum ocağının sahibi olarak kalsaydım bu tür şeyler olmazdı. Şimdi ise kendi hatalarıdır...

O günden bir önceki akşam Fred, Ossokine'le vedalaşmaya gelmişti. Çakıllı kum ocağındaki işi bırakıp adadan ayrılıyordu. «Tam bir önceki akşam... Belki de o yapmıştır bu işi!...»

Ossokine karanlıkta küçük fıçıya çarptı ve boylu boyunca sedire yuvarlandı. Bir süre kıpırtısız, sancıyan bacağını tekdüze oğuşturarak yatakaldı. «Lisa şimdi nerededir acaba? Doğal olarak Maria Serguéevna onunla ilgilenmek zorunda, ama o kadına

güvenim yok. Kolia'yı bile sevmiyor. O'na gösteriş olsun; yeter! 'Bakın, ben son kertede iyi ve mutsuz bir aile anasıyım!'

Ama düşünceleri hatta Lisa'ya ilişkin olanlar bile son kertede karışıktı. Lisa özgürdü; kendisi ise tutuklanmış, karanlıklara tıkılmış, insan değil eşya gibi bir davranışla karşılaşmıştı, herhangi bir jandarmanın bildiğince kullanabileceği bir eşya gibi... «Jandarmanın fransız veya alman olması hiçbir şeyi değiştirmiyor...» diye düşündü hüzünle.

Hâlâ çocuk çığlıkları geliyordu demir kapının ötesinde. Sonra, bir kadın kısık sesle bağırdı:

— Jean-Claude, eve dön! Jean-Claude, eve dön!

Jean-Claude eve dönmemiş olacak ki, kadın yeniden tekdüze ve kısık sesle bağırtısını yineledi:

— Jean-Claude, kulaklarını çekeceğim!

Birden Ossokine demir sürgülerin gıcırdadığını duydu ve yarı aralanan kapıda oniki yaşlarında bir kız çocuğu gördü. Velet Ossokine'i görünce bir çığlık attı ve elindeki paketi fırlatarak aceleyle kapıyı kapadı. Ossokine kızgın bir tonla bağıran bir erkek sesi duydu:

— Nereye gidiyorsun, ahmak! Sana buranın bir yüklük değil, bir hücre olduğunu kaç kez söyledim!

Küçük kız yanıt olarak bir takım şeyler cıvıldadı ama ne dediğini anlayamadı Ossokine. Kapıya yaklaşıp itmeye çalıştı, ama sürgü yeniden kapatılmıştı. Demir bir levhadan kesilip tavana çakılan yıldızların rengi koyuldu: akşam oluyordu. Avludaki sesler birer birer kesildi, kısık ses Jean-Claude'u çağırmasını bitirdi. Uzaktan çocuk ağlamaları duyuluyordu yalnızca.

«Kulakları çekilmiş olmalı», diye düşündü Ossokine. Bu basit düşünce sıkıntısını biraz olsun dağıttı, kendisinden utandı. Küçük kızın görüntüsünü gözünün önüne getirerek «Neyse ki Lisa görmedi beni», diye geçirdi içinden. Düzeltilmiş küçük yatağı ve yastıkta her zaman Lisa'nın başının bulunduğu yere vurmuş güneş ışığı hüzmesini anımsadı. Küçük kı-

zın uyuyuşunu, madam Dufour'un şişman bacaklarının güçlükle kımıldatarak gacırdayan döşemede gidiş-gelişini ve pencereleri kapayışını gözünde canlandırdı. «Eğer eve çabucak dönemezsem Lisa rusça konuşmasını hiç öğrenemeyecek...»

Ossokine hüzün duydu ve bu duygu kaygısıyla umutsuzluğunu kesinlikle giderdi.

Valizini açtı karanlıkta ekmek alıp bayat bir kabuğu çiğnemeye koyuldu. Çok susamıştı. Ama su yoktu hücrede. Bir türlü yutamadığı yavan ekmeği çiğnemeyi sürdürerek sedire uzandı. Boğucu bir ısı vardı hücrede, küçük fıçıdan yükselen koku ise iğrençti.

Ossokine başından çocukluğunda geçen, bununla birlikte çok iyi anımsadığı bir anısını aklından geçirdi. Kendisini yaptığı bir yaramazlığın cezası olarak kapatıldığı bir odanın penceresinden çıkarken gördü ve önünden bir yandan bitip tükenmez gri bir çit, öbür yandan kıpkırmızı çiçek açmış bir kara buğday tarlası ile çevrili yolun dar şeridini anımsadı. Sımsıcak bir esinti geçen bir arabanın ardından kızıl bir toz bulutu havalandırıyordu. Araba, tekerleklerinin çizdiği biribirine koşut izlerin kesiştiği noktada yok oldu ve kızgın havada yalnızca ağır ağır eriyerek tarlaların üzerinden yavaşça kayıp giden toz bulutu kaldı. Ossokine pencereden nasıl geçtiğini, kepenge takılıp kopan düğmeyi, yüzünü okşayan kızgın esintiyi, şaşılacak kertede büyük bir belirginlikle anımsıyordu.

Ertesi sabah hücreden çıktı, akşam gıcırtısını işittiği tulumbanın yanında elini-yüzünü yıkadı, sonra pencereleri Château-d'Oléron'un ana meydanına bakan bir odaya götürüldü. Onu aramaya gelecek olan alman polisleri orada beklemek zorundaydı.

Odada, dün Ossokine'in üstünü arayan küçük fransız onbaşından başka, çok zayıf sarı saçları karmakarışık, genç bir kadın daha vardı. Konuşmalardan onun Saint-Trojan'da öğretmen olduğunu öğrendi Ossokine. Genç kadın çok sinirli, nerede ise is-

terikti. Yeşil gömleği ters iliklenmiş, sökük mantosu tek yanından asılı kalmış, öbür yanı ise tersine dönmüştü. Öğretmen mantosunu düzeltmeye çalışıyor, ama bir türlü beceremiyordu. Ossokine odaya girdiğinde bağırıyordu kadın. Beyaz dudaklarından öylesine yoğun bir söz seli boşanıyordu ki insan nasıl şaşırıp karıştırmadan bunca şeyi bulup söyleyebildiğine şaşıyordu.

— Utanmıyorsunuz, diye bağırıyordu sakallı onbaşıya. Fransız'ları tutuklamaktan ve bu faşist hayvanların emirlerine uymaktan utanmıyorsunuz! Alman'lar Fransa'nın efendisi olalı daha bir yıl bile dolmadı, ama siz şimdiden fransız olduğunuzu unuttunuz!

Onbaşı:

— Mareşal Pétain... diye yanıtlayacak oldu, ama Pétain'in adı öğretmeni büsbütün sinirlendirdi.

— İhtiyar bir çıban o sizin mareşal Pétain'iniz, ihtiyar bir hıyar! Bunu sizde en az benim kadar biliyorsunuz: O bir salaktır! Verdun kahramanıymış?! Benim babam Verdun'da öldürüldü, O bir kahramandı, yoksa o sizin hepten bunamış ahmağınız değil.

Jandarma sıkılıyor, ama genç kadını nasıl durduracağını bilemediğinden kızgınlıkla kaşlarını çatıyordu.

— Komünist olmadığımı çok iyi biliyorsunuz siz. Neden tutuklandım? Kızınıza tam beş yıldır dilbilgisi öğretiyorum ve siz, siz beni tutukluyorsunuz!

Öğretmen bir kez daha mantosunu düzeltmeye çalıştı, ama yine beceremedi, gömleğinin düğmeleri hepten çözüldü ve zayıf kürek kemikleri açığa çıktılar. Onbaşı göz ucu ile çözülen gömleğe bir bakış fırlattı ve sonra hepten uzlaşıcı bir ses tonuyla yanıtladı:

— Ama, sizi tutuklayan ben değilim matmazel Jamain. Biz ancak verilen emirleri yerine getiriyoruz.

— Ne utanmazlık! Size verilen emirleri, ha? Üstlerinize emir verenler almanlar be! Siz, siz fransızsınız. Yani size halka ateş açma emri verseler yerine getirecek misiniz?

Eğer bir önceki akşamki otomobil almanlarla dolu olarak jandarma karakolunun önüne gelmeseydi, bu konuşma nasıl biterdi, pek bilinmez. Ossokine öğretmenin mantosunu giymesine yardım etti. Kız onun varlığının ancak o zaman farkına vardı ve kısık sesle sordu:

— Sizi de mi tutukladılar?

— Evet.

— Kimsiniz? Neden tutukladılar sizi?

— Bilmiyorum. Saint-Denis'te oturuyorum, diye pek ayrıntı vermeden ve kim olduğunu iki sözcükle nasıl anlatacağını bilemeden yanıtladı Ossokine.

Tutukluları odadan çıkarırken onbaşı öğretmene:

— Matmazel Jamain, daha tedbirli olunuz. Bu kadar çok konuşmayınız, yoksa sizi hiç bir zaman bırakmazlar, diyebilecek kadar zaman buldu.

Ossokine ile öğretmeni Royan'a kadar hiç çıkamayacakları bir arabaya yerleştirdiler, onları ana karaya götüren vapura binene kadar da arabada kaldılar. Öğretmen yatışmıştı, tutuklanışının ayrıntılarını anlatmaya koyuldu. Önde oturan alman jandarmalar tutuklularla hiç ilgilenmiyorlardı. Genç kız nasıl kalkmaya zorladıklarını, jandarmanın o giyinirken odadan çıkmayı nasıl reddettiğini, annesinin nasıl... Ama Ossokine dinlemiyordu O'nu. Dünkü kaygıya yeniden kapıldığını seziyordu. Ama gün ışığında o denli ürküntü verici değildi bu kaygı. Başka bir şeyler düşünmeye çalıştı, ama başaramadı. «Sorguya çekilirken ne diyeceğim? Ne soracaklar bana? Hiçbir şey bilmiyorum.»

Havacının çılgın gözlerini bir kez daha anımsadı. «Hayır, olanaksız bu. Ama, evet, Saint-Denis'teki üç kamyon... Almanya'nın ülkesine savaş açtığını duyunca her rusun yapabileceği bir iş. Ama karbüratörlere şekeri ben koymadım ki! Eğer Fred koyduysa işi benim yerime O yaptı demektir. Ve ben, sorumlusu olmadığım bir şeyin hesabını vereceğim. Ne yapabilirim?» Tüm bu düşünce zincirinde, Ossokine'in çürütemediği bir mantıklılık vardı. Ağır ağır sıy-

rıldı kaygısından.

Royan'a tez vardılar. Araç kenti geçti, rıhtım boyunca ilerledi, yan bir yola saptı ve kapalı, büyük bir kapının önünde durdu. Yüksek bir duvarın üzerinde, oluklu saçtan paslanmış bir dam görünüyordu. Kapının hemen yanında bir nöbetçi kulübesi vardı.

Araba avluya girdi ve iki asker hemencecik kapıyı kapadılar. Ossokine ve yol arkadaşını dar bir geçitten geçirdiler. Bir tarafta ahşap barakalar, öbür tarafta ise üstü tel örgülerle kaplı taş bir duvar yükseliyordu. Büyük bir havaalanı görünüyordu avlunun ucunda. Bu ahşap barakalarda alman askerleri kalıyordu. Üçüncü barakanın yanında Ossokine'i bir nöbetçiye devredip öğretmeni daha ötelere götürdüler. Asker tembelce, Ossokine'e sanki bir bağışta bulunuyormuşcasına hiç bakmadan, tahta bir kapakla örtülü camlı bir kapıyı açtı ve başıyla içeriyi gösterdi.

— Girin! dedi almanca, yavaş ve kısık bir sesle.

Ossokine barakanın çok kalabalık olduğunu sandı önce, ama az sonra bu izlenimin üst üste yığılmış üç sıra ranzadan ilerigeldiğini anladı. Bazı tutuklular dar bir masanın çevresine yığılmış, iskambil oynuyor; kimileri tutukluların ilk günden tezi yok alıştıkları o ağır adımlarla volta atıyor; kimi diğerleri ise yataklarına uzanmış, arkadaşlarıyla gevezelik ediyorlardı. Bir kaç günlük sakallı ve karmakarışık saçlı yaşlı bir adam uyuyordu. Gürültüyle horluyordu ve yüzü terle kaplıydı. Hava boğucuydu içeride.

Kimse Ossokine'e dönüp bakmadı bile. Çevresine bakındı ve bir köşede üzerinde ikiye katlanmış kirli bir battaniye bulunan bir yatak gördü. Yaklaştı ve oraya yakın oturan bir fransıza bu boş yerde kalabilip kalamayacağını sordu. Kırmızı yanaklı, basık burunlu fransız O'na doğru döndü ve ilgisiz bir tavırla, tüm ağzını örten kehribar karası bıyıklarını kımıldatarak yanıtladı:

— Evet, elbette. Yalnız, burada hava akımı var.

— Hazırandayız, bu pek önemli değil.

Fransız, uykulu gözleri birden canlanarak sordu:

— Rus musunuz?

— Dilimden mi anladınız?

— Rus bir dostum vardı, aynı sizin gibi konuşurdu. Ne zaman tutuklandınız?

— Dün.

— Dünkü gazetelerde neler okudunuz?

— Almanlar dört günde Rusya içersinde yüz kilometreden fazla ilerlediklerini bildiriyorlar. Binlerce uçak düşürdüklerini öne sürüyorlar. Ama ben gazetelerin verdikleri haberlere pek inanmıyorum.

Ossokine durdu, «Yavaş ol, amma da tedbirsizim ha! Çok fazla konuştum, bu adamın kim olduğunu bir allah bilir» diye geçirdi içinden.

Fransız bıyıklarını okşadı, bir an sessizlikten sonra sordu:

— Neden tutuklandınız?

— Bilmiyorum. Ya siz? Buradakiler?

— Hiçbir şey söylemiyorlar. Üç gündür buradayız, ama daha sorguya bile çekilmedik.

Ossokine fransıza dikkatle baktı. «Tuhaf bir adam bu. Daha hâlâ bana Rusya'da ısının sürekli olarak eksi yirminin altında olup olmadığını sormadı.»

Bir an sessizlikten sonra ekledi fransız:

— Hemen hepimiz Bourcefranc'tan ve Marennes' deniz. Savaştan önce Bourcefranc'da belediye komünistlerin elindeydi, almanlar da tüm oralıların komünist olduklarını sanıyorlar. Ya siz, siz neredensiniz?

— Oléron'un Saint-Denis'indenim.

— Fred'i gördünüz mü orada?

— Evet. İyi tanırım, birlikte çalıştık.

— Tutuklanmadı mı?

— Hayır. Bir kaç gündür ortalıkta yok.

Bıyıklı, uzun boylu ve denizci şapkalı bir adamı kafasıyla çağırdı, sonra Ossokine'i göstererek:

— Dünkü gazeteleri okumuş. Almanlar ilerlediklerini söylüyorlarmış, dedi. Bunu bize ayrıntılı olarak anlatır mısınız lütfen?

13

Ossokine Royan kampında tam beş gün kaldı. O' na çok uzun, çok sıkıcı ve korkunç anlamsız gelen; ama sonradan anımsadığında sanki çok kısa bir an sürmüşe benzeyen ve tüm tutuklularla tanışmaya nasıl zaman bulduğunu (elli kadardılar) bir türlü anlayamadığı, Martin'i, Boukov'u, alman nöbetçileri, uykusuz geçen gecelerin yorgunluğunu ve bilinç altından birdenbire beliriveren diğer ayrıntıları anımsadığı beş gün...

Tutukluların çoğunluğu Bourcefranc'lı, Marennes' li ve Chapus'lü balıkçılardı. On yıl önce midye yetiştirmek için bir tür kooperatif uydurmuşlardı ve 1936' daki belediye seçimlerinde de zaferi komünistler kazanmıştı Bourcefranc'ta. Şimdi ise, 'seçtikleri kuşkulu yönelişin' hesabını vermek zorundaydılar!

Tutuklular arasında Ossokine'den başka, hemen hemen fransızlaşmış olan iki rus daha vardı. Biri, İvan Boukov, bir fransızla evlenmişti. Bu, on beş yıldan beri Marennes'de oturan ve hatırı sayılır bir servet yapmayı başarmış bir Don kazağıydı. Üç midye tarlası, bir çok evi, büyük bir motorlu teknesi vardı. Eli sıkıydı Boukov'un, ara sıra karısını dövüyor ve zenginliği hiç durmadan artıyordu. Boukov rusçayı unutmuş, ama fransızcayı da öğrenememişti. Derdini Charentes lehçesinden alınmış ve Don aksanıyla söylediği, her iki dilden sözcükler, uydurulmuş deyimler ve çok başarılı bir biçimde seslendirdiği belden aşağı sözlerle bezenmiş, anlaşılmaz arapsaçı gibi bir dille anlatıyordu.

Öbür rus tutuklu, Boukov'un gölgesinden başka bir şey değildi. Zengin olamamıştı, fransız bir karı-

sı yoktu ve çok uzun zamandanberi Boukov'un kuluköle gibiydi. O'nun tüm emirlerini yerine getiriyor, her sözcüğünü havada kapıyor ve olanca zamanını bir rus adını fransızlar arasında bu kadar yükseklere çıkarmayı başarmış olan memleketlisi için harcamaya hazır bulunuyordu.

Boukov'a sonsuz özeniyordu fransızlar. Böylesine çalışkan bir adam daha görmediklerini söylüyor ve neden tutuklandığını bir türlü anlayamıyorlardı. Değil komünistlerle, midye tarlaları kooperatifiyle bile hiçbir ilişkisi yoktu. Boukov ise olayları çok dingin ve hiç şaşırmadan değerlendiriyordu. Yalnızca işinin durdurulduğunu görmekten öfkeleniyordu, zira tutuklu geçirdiği her gün, hatırı sayılır bir paranın kazanılamaması anlamına geliyordu O'nun için. Kıpırdanmadan, çalışmadan beklemeye zorlanması kızdırıyordu kuşkusuz O'nu. Boukov için çalışamamak, yememekle eşdeğerdi; için için eriyor ve içinden boyuna almanlara verip veriştiriyordu.

Boukov'un dinginliği Ossokine'i de etkiledi. Bu adamla olan ilişkiler olayların gerçeküstü görüntülerini törpülüyor, yeniden olağan önemlerine döndürüyordu. Bir olasılık olarak önceden düşünülen ölüm bile o trajik yanını yitiriyordu. Kuşkusuz umut kırıcı bir şeydi ölüm, ama çözümü var mıydı? Ossokine'in ürküntüsü bütünüyle yokolmuş, yalnız o ilk ve anımsadıkça utandığı korkusunun anısı kalmıştı.

Tüm tutuklular tutuklanmalarına şaşıyorlardı, ama Ossokine bu şaşkınlıklar arasındaki incecik farklılıkları sezebiliyordu. Herkes suçlu olmadığını dirençle yineliyor, ama sesleri arasında «kim sattı beni, nereden ulaşabildiler bana kadar?» yorumunun rahatça yapılabileceği kararsızlık dereceleri beliriyordu. Ossokine'in arkadaşı Martin ise öyle pek te boşu boşuna tutuklanmışa benzemiyor, ve zaten kendisinden de hiç söz etmiyordu. Fred konusunda da bir daha hiçbir şey söylemedi.

Dikenli tellerle kapatılmış pencerelerin (daha demir çubuklar yerleştirecek kadar zaman bulamamış-

lardı) ötesinde bulutlar geziniyor ve kavak yaprakları kızgın havaya karşın titreşiyorlardı. Hareketsizlikten ve ne olacağını bilememekten ağır ağır eriyordu tutuklular. Hiç kimse sorguya çekilmemişti henüz. İskambil oynuyor, anlamsız konuşmalar yapıyor, kampa kadar nasıl geldiği pek bilinmeyen rus cephesi haberlerini kısık sesle yorumluyor ve barakada bulunan tek kitap olan Zola'nın GERMİNAL'ini sırayla okuyorlardı. Akşamları Ossokine'e av öykülerini anımsatan balıkçılık anıları anlatılıyordu; kaçan balıklar öylesine büyüktüler ki!.. Tutuklular öğle ve akşam yemeklerinde yandaki bir barakada bulunan almanların kantinine götürülüyorlardı.

Bir gün Ossokine ve Martin kantinin kapısının önündeki tulumbanın yanında kirli havlularını yıkarlarken Martin bir baş işaretiyle duvarın yanındaki bir direği gösterdi ve dişlerinin arasından mırıldandı:

— Dama tırmanmak pek güç sayılmaz.

Sonra Ossokine'e sanki bu tümceyi yüksek sesle söylediğine hayıflanırmışcasına çabuk bir bakış fırlattı göz ucuyla. Ossokine hiçbir şey duymamış gibi davrandı ama o andan tezi yok, eğer kaçmayı başarırsa Lisa'yı artık bütünüyle yitireceğini de gözönünde bulundurarak, sürekli kaçmayı düşünmeye başladı.

Tutukluları geceleri onarlık, onbeşerlik kümeler olarak helalara götürüyorlardı. Avlunun öbür ucunda, kantinin hemen ötesindeydi helalar. Nöbetçiler tutukluları giderken ve dönerken sayıyor, ama bu işi pek önemsemeden yapıyorlardı. Eğer bir tutuklu eksik çıksa kuşkusuz nöbetçi yalnızca yanlış saydığını düşünerek üzerinde pek fazla durmayacaktı. Yoklama pek sık yapılmıyor, yapıldığında da pek özen gösterilmiyordu. Biraz yüreklilik ve biraz da iyi talih ile herhangi bir tutuklu, bulunmayanın yerine de ses verebilirdi. Nöbetçilerin tutuklularla birlikte barakaya dönmelerini helaların yanında bekledikten sonra karanlıktan yararlanarak avluyu geçmek ve direğe tırmanıp kantinin damına çıkmak pek o kadar güç

olmasa gerekti. Ama asıl engeller ondan sonra başlıyordu; kantinle kapı arasında beş baraka daha vardı ve avlu duvarının yanındaki son barakaya varmak için damlarda yürümek gerekiyordu. Gerçi barakalar biribirlerine değiyorlardı ama damları büyük bir olasılıkla çok ses yapan oluklu saçla kaplıydı. Sokakta, tam son barakanın duvara değdiği yerin öbür tarafında, bir nöbetçi kulübesi bulunuyordu. Oraya kadar varılabilse ve nöbetçi kulübesinin damına geçilebilse bile, oradan nöbetçiyi uyarmadan yere inmek olanaksız gibiydi.

Dört gün sonra bir cumartesi, Ossokine kantin duvarına, Hitler'in ve Goering'in resimlerinin arasına (Hitler'in resmi daha büyük ve daha yüksekteydi) asılmış bir karatahta gördü. Üzerlerine günün yemeklerinin yazılmaya yaradığı aynı tür karatahtalara küçük ve ucuz aşevlerinde de rastlanılabilirdi. Ossokine daha dikkatle bakınca orada günün yemeklerinin değil, askerlerin saat çizelgesinin yazılı olduğunu gördü. Almanlara farkettirmeden gözucuyla gotik harfleri çözümlemeye çalıştı. Özellikle ikl satır O'nu çok şaşırttı: perşembe ve pazar akşamları, saat dokuzdan onbire kadar askerler bir 'Bordelbesuch' yapabiliyorlardı (geneleve gidiş). Bu her şeyi önceden ve ayrıntılarıyla tasarlıyan çizelge Ossokine'e öylesine eğlenceli geldi ki neredeyse kahkahayı patlatacaktı ve ilk olanakta Martin'e bundan sözetti. Martin bir süre bununla ilgili olarak belden aşağı şakalaştıktan sonra yeniden ciddileşti ve belirtti

— Pazar ve perşembe en uygun günler. Kışlanın yarısı bilmemnesinin keyfinde olacak.

Ama bu kez de sanki konuşmayı Ossoklne'in sürdürmesini ister gibi sustu birdenbire.

— Kaçma işi başarılabilir, dedi Ossokine. Ama bu benim için iyi bir çözüm değil, çünkü o zaman evlat edindiğim kızımı yitiririm.

Martin hiçbir şey söylemeden başını eğdi, sonra konuyu değiştirdi.

Beşinci gün Boukov'u, Ossokine'i ve daha bir kaç kişiyi öğle yemeğinden sonra yazmanlığa çağırdılar. İlk sorguya çekilen Boukov oldu ve az sonra ışıl ışıl bir suratla döndü: salıverilmişti. Kısa sürüyordu sorgular, az sonra sıra Ossokine'e geldi.

Masanın ardında bir alman, sakin ve ilgisiz bir tavırla oturuyordu. Altın çerçeveli iri gözlükleri vardı. Pek yakışmamıştı üniforması, henüz alışmadığı açıkça görülebiliyordu. Hemen yanında çok uzun boylu, çok zayıf, soluk ve sivilceli suratlı, çok iri elleri olduğu yerde bir an bile kıpırtısız duramayan bir yazman kımıldanıp duruyordu. Yazman boyuna dosyaları açıp kapıyor, sanki bir şey yazmak istermişcesine dolmakalemine sarılıyor, ama hemen yeniden dosyaların arasında bir şeyler araştırmak üzere onu kapatıyordu. Sorgu süresince bir tek söz bile etmedi, ama şefinin her uyarısını, sanki burnu akıyormuş ve mendili yokmuş gibi bir ses çıkararak yazdı.

Sorgu son kertede basit oldu; almanı hiç ilgilendirmiyordu Ossokine. Yalnız, neden bir göçmen birliğine katılmadığını sordu. Ossokine adama gerçek bir fransız haline geldiğini anlatabilmek için açıkseçik anlatmaya çalıştı:

— Rusya'yı terkettiğimde onyedi yaşındaydım.

— Bizim askerlerimiz onyedi yaşındayken demir haç nişanları topluyor, diye mırıldandı alman. Bu sözlere hayran kalan yazman ardı ardına üç kez burnunu çekti ve bir dosyayı Ossokine'i bir tabanca sesiymişcesine hoplatan kuru bir çatırtıyla kapattı.

Alman, iki veya üç başka ve ilgisiz soru sorduktan sonra kayıtsız bir sesle:

— Saint-Denis'e dönebilirsiniz, dedi. Haftada bir kez kommandantura imzaya gideceksiniz.

Ossokine barakaya döndüğünde Boukov çoktan gitmişti. Eşyalarını aceleyle topladı. Alışkanlığı üzere yatağına uzanmış olan Martin hafifçe başını çevirdi ve kısık sesle mırıldandı:

— Bana bir yardımda bulunabilir misiniz?

— Evet.

— Bana doğru dönmeyin. Dikkatle dinleyin beni. Kaçmalıyım. Sorguya çekilmeden kaçmam gerekiyor. Bana yardım edecek misiniz?

— Evet, dedi Ossokine, bir an için bu tür işlere hiç karışmamasının daha doğru olacağını düşünmekle birlikte.

— Salıverildiğinizde, hemen değil, ama bir kaç saat sonra. Digue sokağına gidin. Hemen bu gün. Orada küçük bir bisiklet onarımevi göreceksiniz. Justinien'i sorun, sizi Hippolyte'in yolladığını söyleyin O'na. Bu gece ikibuçukta kapının yanında beklesinler. Kesin olarak ikibuçukta. Buradan çıkışta, sol tarafta. Kapının öbür tarafında, sağda, nöbetçinin dikkatini çekmek için mutlaka gürültü yapılması gerek. Çok kesin olarak saat tam ikibuçukta. Saat ikide nöbetçi değişiyor. Anımsayabilecek misiniz?

Ossokine Martin'e dönmeden mırıldandı:

— Digue sokağı. Justinien. Hippolyte'ten. Tam ikibuçukta. Unutmayacağım.

Valizini kapadı, döndü, Martin'le vedalaştı, kapının yanında O'nu bekleyen nöbetçiye yaklaştı ve yazmanlıktan aldığı salıverilme belgesini verdi. Nöbetçi, bu kadar uzun sürede hazırlandığı için azarladı Ossokine'i:

— Eğer acele etmezsen burada kalırsın. Fena yemek vermiyoruz, ha?

Kapıyı keyifsizce açtı ve avluda, demir kapının yanında duran başka bir nöbetçiye seslendi:

— Bunu bırakabilirsin, çıksın.

Kapı Ossokine'in ve nöbetçinin ardından kapandı. Büyük demir kapı, belgeleri denetlendikten sonra çıkması için açıldı. Yeni salıverilen her tutuklunun yaptığı gibi ciğer dolusu soludu Ossokine, ama hiç bir mutluluk duymadığını farketti şaşkınlıkla. «Ne oluyorum yahu?! Oysa yarın Lisa'yı görebileceğim. Özgürüm.» Ama, en ufak bir sevinç bile duymuyordu.

Limana doğru inen dar bir sokağı izledi. Sağda, döküm demir bir kapının ardında bir çimenlik ve bir

villanın, üniforma düğmeleri açık, gevşek ve tiyatrovari pozlardaki almanların oturdukları verandasını gördü. Kafası sıfır numara traşlı bir emireri saygıyla eğilmiş; ince, siyah bıyıklı bir subayı dinliyordu.

«Martin'in istediği şeyi yerine getirmekten mi korkuyorum acaba? Hayır, korkmuyorum, ama bu benim için tatsız bir iş. Ama, söz verdim.» Askerlerle karşılaştı. Geçebilmeleri için kenara çekilmesi yeterdi, ama O yolun karşı tarafına geçmeyi yeğledi. «Bu... yeşillerden mümkün olduğu kadar uzak kalmak daha iyi. Fred, almanların Sovyetler Birliği'ne saldırdıklarını duyunca üç kamyonlarını bozdu. Ama, belki de o değildir... Ben ise hiçbir şey yapmadım, soğuk terler döktüm yalnız.» Tutuklandığı gün gösterdiği zayıflıktan ötürü utandı yine Ossokine. «Eğer beni tutuklamasalardı, Martin ile hiçbir zaman tanışamayacaktım. Kendi hataları... Bizi onlar tanıştırdı.» Martin'in sözlerinin üzerinde bıraktığı tatsız duygu ağır ağır kayboluyordu. Yapacağı işte yapılmaya değer bir yan vardı kuşkusuz.

Yol boyunca iniyordu Ossokine. Çok alçalmış olan güneş, yüksek katların pencerelerinin camlarında yansıyarak, evlerin üstlerini aydınlatabiliyordu ancak. Gölgede bile boğucuydu hava, ısınmış duvarlardan kızgın bir soluk yükseliyordu. Kent, turist mevsiminin henüz başlamadığı kaplıca kasabalarında olduğu gibi bomboştu. Ossokine Digue sokağının nerede olduğunu ancak rıhtıma varınca sorabildi. Sokak, Royan'ın öbür ucunda, Ossokine'in ne zengin oteller, ne de bahçe içinde dört başı mamur evler göremediği bir semtteydi. Oraya giderken yolda, küçük bir aşevinde yemek yedi. Günün yemeklerinin yazılı olduğu karatahta O'na eğlenceli bulduğu, askerlerin zaman değerlendirme biçimini anımsattı. Nitekim bu düşünceyle birlikte keyfi de yerine geldi.

Küçük onarımevini bulduğunda neredeyse gece oluyordu. Koyu kırmızı kepenkler kapalıydı ve ev terkedilmişe benziyordu.

Ossokine, «Eğer kimse yoksa Martin'in isteğini ye-

rine getiremeyeceğim» diye düşündü ve bu varsayım O'na umut kırıcı geldi. Önce yavaşça, sonra kuvvetle vurdu kapıya. Kepenkler açılmıyor, sessizlik süregidiyordu. Kimsecikler yoktu sokakta. «İstenileni yapamadığım için kimse kızamaz bana.» Ama, böyle düşünmekle birlikte, daha kuvvetle ve ısrarla vuruyordu. «Saat on oldu, geceyi nerede geçireceğim?» Ossokine ağzını kepenklerin aralarındaki aralığa yaklaştırdı ve içeri seslendi:

— Justinien!

«Ne tuhaf isim» diye geçirdi ve bir daha bağırdı:

— Justinien!

Kapı birdenbire açıldı ve eşiğe takılıp sendeleyerek kendisini kapkaranlık bir odada buldu.

— Ne istiyorsunuz? diye bir soru gelince irkildi.

— Justinien'i arıyorum. O'na söyleyecek bir şeyim var, çok önemli. Hippolyte'ten geliyorum.

Karanlıkta bir kibrit parladı ve hemen söndü.

— Sen misin? Ne arıyorsun burada?

Ses bildik geldi Ossokine'e, ama tanıyamadı. Yeni bir kibrit parladı ve konuştuğu adamı görebilecek kadar zaman bulabildi.

— Fred!

— Justinien'den ne istiyorsun?

— O'na Hippolyte tarafından bir şey söylemeliyim.

— Seni saldılar mı, yoksa kaçtın mı?

— Onsekiz yıldır Fransa'da yaşadığımı öğrenince salıverdiler.

Fred karanlıkta dikkatle ilerleyerek küçük bir kapı açtı.

— Gel, burası daha aydınlık. Justinien evde değil. Bana her şeyi anlatabilirsin.

Avluya bakan odadaki pencereler açıktı. Bir takım eşyalar görünüyordu alacakaranlıkta: bir bisiklet lastiği kutusu, duvara asılı demir çubuklar ve gidonlar, köşeye yerleştirilmiş bir hırdavat yığını, vb...

— Martin bu gece kaçabileceğini düşünüyor... ve Ossokine Martin'in O'na tüm söylediklerini sözcüğü sözcüğüne iletti. Sonra, kendince işin nasıl yapıla-

bileceğini açıkladı; helâların girişini, direği, barakaların damlarını, nöbetçi kulübesini...

— İş burada zorlaşıyor, diye iki kez yineledi kulübeyi Ossokine.

Fred pencereleri büsbütün kapadı ve küçük, mavi bir lamba yaktı. Oda büsbütün karardı sanki.

— Bu gece saat iki buçukta mı? Her şeyi hazırlayacak kadar zamanımız olacak mı, bilmiyorum. Ama ne pahasına olursa olsun, orada olmalıyız.

Ossokine bu 'biz' sözcüğünün kapsamına girdiğini anladı, ama bu şaşırtmadı O'nu. «Kuşkusuz böyle olması gerekir», diye düşündü. Fred, bir an sessizlikten sonra:

— Royan'ı iyi biliyor musun? diye sordu.

— Bir-iki kez geldim, ama gece...

— Kuşkusuz geceleyin hiç bir yeri tanımazsın. İyi, öyleyse sen bisikletlerle bekleyeceksin. Üç tane gerek bize. Justinien sokakta, bayırın altında gürültü yapacak.

— Nerede kaldı ki?

— Şimdi gelir.

— Martin gelince nerede gizleneceğiz?

— Şafaktan önce Marennes'e varmamız gerek. Gün pek erken doğuyor. Sen ilk vapurla Oléron'a gidersin. Valizini burada bırakabilirsin, sonra sana yollanır. Eğer Martin'in kaçtığını yarın sabah anlarlarsa kötü olacak. Yoklama ne zaman yapılıyor?

Ossokine sabah yoklamalarının pek ender yapıldığını ve kaçışı en azından iki-üç gün sonra öğrenebileceklerini söyledi.

— Ama hemen anlayabilirler de, diye mırıldandı Fred. Yapacak bir şey yok! Ne pahasına olursa olsun, kaçması gerek. Eğer sorguda kim olduğunu anlarlarsa işin sonu kötü!..

Ossokine Martin'in aslında kim olduğunu sormak istedi ama cesaret edemedi. Fred'in çirkin yüzü gölgede kalmıştı, yalnız beyaz yara izi açıkça görünüyordu. «Fred aslında sandığım kadar çirkin değil. O'nun nesi hoşuma gidiyor? Hiç korkmaması mı? Bir

işi her zaman bilerek yaptığı kanısını uyandırması mı? Tuhaf, ama bugün ben de hiç korkmuyorum.»

Atelyenin içinde bir kapı gıcırdayarak açıldı ve on üç yaşlarında bir çocuk girdi içeri. Ossokine'i, sanki çok zamandır tanıyormuş gibi selamladı. Ossokine, «Bir dost gibi benimsenmek çok hoş» diye düşündü ve sevgiyle baktı O'na. Fred:

— Justinien bu işte, dedi. Ossokine'in kendisine söylediklerini anlattı çocuğa. Justinien kasketi ensesine itilmiş, kaşları çatık, başı eğik, dikkatle dinliyordu. Tüm davranışlarıyla ergen olduğunu ve en zor görevlerde bile O'na güvenilebileceğini gösteriyordu. Gres yağı lekelerine belenmiş bir işçi ceketi ve O'na çok bol gelen, üzerinden dökülen bir pantalon giymişti. Ceketi öylesine küçüktü ki, kolları neredeyse dirseklerine kadar çıplaktı. Ossokine çocuğun bileğinde bir dövme gördü.

Justinien soludu, yere tükürdü ve ihtiyar bir sarhoşun kısık sesiyle;

— Bu gece çok karanlık olacak. Ölüleri mezarlarından kaldıracak kadar çok gürültü yapacağım orada, dedi.

— Aptallık etme Justinlen. Eğer fazla şamata yaparsan almanların tümü ayaklanır, o zaman çuvallarız. Yalnız nöbetçinin dikkatini çekmek gerek, o kadar. Anlıyor musun? Eğer saati uygun olsaydı bir radyo...

— Pilli, küçük bir pikabım var.

— Bir pikap mı? Çok iyi. Dinle, dedi Fred birden Ossokine'e dönerek, istersen geceyi burada geçirebilirsin. Yarın ilk otobüsle Chapus'ye gidersin.

— Hayır, seninle birlikte gelmek istiyorum. Ve Ossokine birdenbire, kaçışın O olmadan da düzenlenebileceği düşüncesiyle korkuya kapıldı. Fred'in 'biz' dediği andan tezi yok, sanki yemin vermiş gibi onlara sonuna kadar bağlı olacağını hissetmişti.

Fred'le Justinien bisikletlerle uğraşırken Ossokine odanın köşesine, küçük bir taburenin üzerine yerleşti ve uyudu. Kulağı, bir demir testeresinin çalılıklar-

daki bir ağustos böceğinin şakımasını anımsatan gıcırtısını, çok hafif, çok hoş bir 'crık, crık' sesini duyuyordu. Az sonra bir bacağı karıncalandı, ama kımıldamaya gerek görmedi.

Fred uyandırdığında Ossokine bir an nerede olduğunu, O'ndan ne istendiğini anlayamadı.

— Saat iki mi oldu? diye sordu. Canı hâlâ ve öylesine uyumak istiyordu ki!..

— Bir buçuk. Gitme zamanı. Kışlaya kadar gitmek için yan yollardan yararlanmak gerek, tüm kentte alman devriyeleri geziyor. Al, biraz şarap iç, diye yoğun bir sıvıyla dolu bir bardağı uzatarak ekledi Fred.

Üçü birlikte çıktılar. Ossokine iki bisikleti gidonlarından tutmuş, götürüyordu. Pikabı taşıyordu Justinien. Hiç yıldız yoktu, görünmeyen bulutlarla kaplıydı gökyüzü. Batıda, okyanusun üzerinde, zaman zaman şimşekler çakıyordu. Bomboş ve sessizdi yollar, önde yürüyen Justinien güçlükle seçilebiliyordu karanlıkta. Zaman zaman meydanlara ve bulvarlara çıkmaktan kaçınarak yan yollara sapıyordu çocuk. Rıhtımın yakınlarındayken, uzaktan, uyuyan kentte çınlayan alman çizmelerinin gürültüsünü duydular, ama durmaya gerek görmediler. Nitekim devriye başka bir yöne saptı. Ossokine olanca zaman bilincini yitirmişti ve O'na sanki meydanda dönelip hep aynı kavşaklara, aynı evlere varıyorlarmış gibi geliyordu. Birden Justinien'in ortalıktan yokolduğunu ve Fred'in bir duvar boyunca ses çıkarmamaya özenerek ilerlediğini farketti.

Saatinin fosforlu göstergesindeki akrep ve yelkovan, saatin ikiye çeyrek geçtiğini gösteriyorlardı. Bilinmedik bir sokağın köşesinde durdu Fred. Ossokine bisikletleri duvara dayadı ve çevresine bakındı. Yol bayırdı, karanlıkta evlerin beyaz duvarlarını, asfaltın koyu renkli şeridini ve kaldırımların daha açık renkli çizgilerini ayırdedebildi. Az uzakta, otuz adım kadar ötede, koyu bir leke gibi duruyordu nöbetçi kulübesi. Son barakanın çatısı gökte biçimleniyordu. Kulübenin önündeydi nöbetçi, güçlükle seçilebi-

liyordu görüntüsü.

— Bari devriyeler geçmese, diye mırıldandı Ossokine.

— Sesini kes.

Kulak kabarttılar, ama gecenin sessizliği süregidiyordu. Gökte, kavakların tepelerinin üstünde, sessizce şimşekler çakıyordu. «Serçelerin gecesi, diye geçirdi içinden Ossokine. Neden fırtınalı gecelere böyle derler? Serçelerden eser bile yok. Kuşkusuz tarlalarda cırcır böcekleri ötüşüyordur şimdi», ve tam Ossokine'in cırcır böceklerini anımsadığı anda, ancak duyulabilen, Justinien'in atelyesindeki eğenin gıcırtısına benzeyen hafif bir ses işitti. Birdenbire kısık sesle; «Hava alanından geliyor. Bu çok iyi işte!» diye mırıldandı ve dudaklarını ısırdı.

Fred öylesine derin bir iç çekti ki ürküntüyle titredi Ossokine. «Ne düş! Az sonra kendi kalbimin atışlarını duyacağım.» Ossokine birdenbire, hep kesinlikle ses çıkartmamak gerektiği anlarda olduğu gibi, öksürme gereğini duydu. Kendisini tutmaya çalışıp öksürmemeye şartlandırarak salyasını güçlükle yuttu. Nitekim, boğazındaki gıcık biraz olsun, hafifledi.

Bir kez daha sokağın köşesine baktı Ossokine. Nöbetçi görünmüyordu, kulübenin öbür yanına geçmiş olmalıydı. Sanki siyah bir gölge çatıda ilerliyormuş gibi geldi Ossokine'e, ama dikkatle baktığında ne olduğunu tam olarak anlayamadı. Çatının görüntüsü siyah gökle karışıyor ve leke sanki karanlıkta eriyordu. Saatine bir göz attı. «İkiyi yirmibeş geçiyor. Daha beş dakika var. Saat tam olarak iki buçukta, kesinlikle... Ya Martin helalarda saklanmadıysa? Eğer bugün kaçamadıysa yarın da beklemek gerekecek mi acaba? İki saat sonra tanyeri ağarmaya başlayacak. Marennes'e varacak kadar zamanımız olacak mı?» Kulak kabarttı Ossokine, ama Fred'in soluğundan ve uzaktaki cırcır böceği seslerinden başka bir şey duymadı. «Ya Justinien'in pikabı çalışmazsa?» Ossokine'in midesi sancıdı. Kendi açısından

korkmuyor, Martin'in kaçışının başarılı olamamasından endişeleniyordu.

Bir kez daha saatine baktı. Yelkovan altı rakamının üzerine doğru sürünüyordu, ve hatta tam üstündeydi artık.

Aşağıdan, yolun karanlıklara daldığı yerden, önce hafif bir zırıltı, sonra ingilizce bir şarkıyı söylemeye koyulan madeni bir ses duyuldu:

It's a long way to Tipperary...

Ossokine nöbetçinin kulübeden fırlayıp tüfek elde, gürültünün geldiği yönde bir kaç adım attığını gördü. Aynı anda çatının tepesinden bir gölge kaydı, sonra kımıldamadan olduğu yerde durdu.

— Halte! diye bağırdı nöbetçi, korkulu ve tedirgindi sesi.

It's a long way to...

Fonograf hıçkırdı ve durdu, çatıdaki gölge yokoldu. Nöbetçi:

— Halte! Halte! diye bir kaç kez daha bağırdı, sonra almanca, anlaşılmaz bir kaç sözcük mırıldandı.

Ossokine birden Martin'i, yanıbaşında gördü. Kısa, kesik kesik solumasını duyuyordu. Bir bisikleti O'na verdi, yol boyunca sessizce uzaklaştılar. Martin Fred'in arkasından gidiyor, en geriden de Ossokine geliyordu. Yüz adım kadar ilerledikten sonra Martin ve Fred bir dik açıyla dönüp bisikletlerine bindiler ve hemen aynı anda karanlığın içinde yokoldular.

Yol tırmanıyordu. Bisikletine binerken «gecikmemeliyim» diye geçirdi Ossokine, ama pedallara öylesine hızlı bastı ki birdenbire zincir çıktı. Her zaman çok çabuk yapabildiği gibi bu kez de aceleyle yerine takması gerekti. Bir bisikletlinin gölgesinin sokağın sonunda bir dönemeçte yokolduğunu görebildiği son anda varabildi köşeye. Büyük bir bulvarda -yolun yönü gökyüzünden daha koyu renkli ağaçların dizilişinden sezilebiliyordu ancak- Fred ve Martin'e yetişti.

— Neden geciktin?

— Zincir, diye mırıldandı Ossoklne, tıknefes.

— Geceleyin hep böyle olur.

Bir süre sessizce ilerlediler. Bulvarın sonuna varıyorlardı artık. Yol burada daha da genişliyor ve evlerin yerini yer yer demir parmaklıklar ve bahçe duvarları alıyordu Martin;

— Az sonra ana yola varacağız, dedi.

Uzakta, kuşkusuz yolun dönemecinde, bir devriye kolunun ölçülü ve tekdüze ayak seslerini duydular. Üçü de bisikletlerinden inip kulak kabarttılar. Fred:

— Bir-iki, Bir-iki, geceleyin bile uygun adım yürüyorlar, diye mırıldandı.

Demirli çizmelerin gürültüsü gitgide belirginleşiyordu. Seçik ve biteviye, tüm diğer gürültüleri bastırarak gecenin dinginliğini yutuyorlardı. Bir-iki, bir-ki, solunamayacak kadar boğuklaşmıştı hava.

— Buraya, çabuk! Ossokine bu sözleri duymaktan çok sezdi. Döndü ve bir duvara tırmanan Fred'i gördü. Martin çoktan yokolmuştu bile ortalıktan.

— Bisikleti ver!

Ossokine kendini duvarın öte yanında bulduğunda devriye kolunun ayak sesleri, kuşkusuz yakınlaşmış olmalarına karşın, hafifleşti. Çok karanlıktı bahçe, ağaçların alçak dalları göğüs saklıyordu. Hava, yoldakinden daha sıcak, daha ağırdı. Duvarın üstünden yola baktı Ossokine. Bir sarmaşığın yaprakları yüzünü gıdıklıyordu, ama umursamadı bunu.

Yolun ötesinde bir kavşakta, yaklaşan askerlerin koyu gölgelerini sezdi. Beş kişiydiler. En arkadaki sigara içiyor, küllenmiş izmaritin cılız ışığı ancak görülebiliyordu. Ossokine'in o an canı korkunç sigara içmek çekti ve cebindeki pakedi yokladı. «İki tane daha var. Yarın Saint-Denis'te olacağım. Yarın...» Sigara içen askerin biraz geride kaldığını ve kuşkusuz işemek için bahçenin demir parmaklığının yanında durakladığını gördü. Askerin sırtı dönüktü, ama yine de Ossokine kafasını omuzlarının arasına kıstı ve Martin'in yanına çömeldi.

— Gidecekler, diye mırıldandı.

— Otto! diye bağırdı devriye kolunun şefi. Otto!

Hâlâ geridesin! Haydi, biraz elini çabuk tut!

Uzaklaşan ayak seslerine aceleci ve düzensiz bir tane daha eklendi; bu, biraz topallayarak koşan en gerideki askerdi. Uygun adım ilerleyen öbür askerlerin düzenli ayak seslerine karışan bu gürültü ağır ağır azaldı ve karanlıkta yokoldu. Sıcak bir esinti bahçedeki ağaçları kımıldattı ve her sesten hışırdamaya koyuldular.

Royan'dan Marennes'e giden yolun geri kalan şöyle-böyle yirmibeş kilometrelik kısmı, inanılmaz bir hızla aşıldı. Yol bomboştu; ağaçların gölgeleri, seyrek evler, tekdüze kulübelerden kurulu küçük bir köy, tümü de derin bir uykuya dalmışlardı. Bu köyün yanından dolandılar, tarlalardan geçip taş su oluklarından indiler, köpekleri havlatmamaya çalışarak bahçe parmaklıklarının yanındaki gül çalılarının aralarından özenle sıyrıldılar. Bir otomobilin mavi gözleri yolun bir dönemecinde birdenbire parladı ve hızla yaklaştı. Kenardaki, neyse ki oldukça derin olan ve yoldan görünmeyen hendeğe kendilerini atabilecek kadarcık bir zamanı ancak bulabildiler.

Gökyüzü yavaş yavaş ağarıyordu. Seudre ırmağının ağzında uzun ve geniş körfez uzanıyor, suların yüzeyi süt beyazına dönüşüyordu. Oraya sabahın beşine doğru vardılar. Üçünün birlikte kıyısına yerleştikleri kayığın yanındaki denizin şırıltısı, doğan güneşi selâmlayan ve körfezi boydan boya geçen kuşların cıvıltısına karışıyordu. Martin Ossokin'e bıyık altından gülümseyerek sordu :

— Bu kayık kimin, biliyor musun? Memleketlinin, Boukov'un.

Martin O'na 'sen' demişti ve bu O'nun için son derece doğaldı. Ossokine Martin'in, Fred'in ve kendisinin bundan böyle ortak bir amaçları olduğunu seziyordu. «Ortak bir amaç... ve Justinien de... Bir kaç saat önce Justinien'i tanımıyordum bile, ve belki de bir daha O'nu hiç göremeyeceğim. Ama yine de dost olabilmek çok hoş...»

Onlara midye ve şarap sunulan ve insanların öz-

gürce, kimseden bir şey saklamadan konuşabilmelerinden ötürü seslerin tuhaf bir çınlamayla yankılandığı küçük bir balıkçı kulübesine girdiklerinde Marennes kilisesinin büyük çan kulesi göğün koyu camgöbeği renkli yüzeyinde belirgin olarak seçilebiliyordu. Ossokine Martin'in yalınayak olduğunu ve geniş parmaklı ayaklarının baştan aşağı kara gres lekeleriyle bezenmiş olduğunu ilk kez orada gördü.

14

Ossokine Saint-Denis'e döndüğünün ertesi günü, çocuklarla birlikte plaja gitti. Hava hâlâ çok sıcaktı. Saatin henüz erken olmasına karşın gri ve alçak tepelerin ve kumun üzerinde kızgın hava çoktan beri titreşip duruyordu. Her zaman şiddetle ve hızla yükselen deniz bu kez rüzgarın dantelli kırışıklarla bezediği kumları yalayarak ağır ağır ilerliyordu. Az ötedeki tepenin ardında atış eğitiml yapıyordu almanlar. Savaştan önce küçücük akçam tidelerinden dikili olduğu bir tarlaya küçücük evler, okullar ve hatta gotik tarzında bir de kilise yerleştirilmişti. Bunlar uzaktan, bir bombardımanın kurbanı olan bir kente benziyorlardı gerçekten. Silah atışlarının tekdüze ve düşmanca bir gümbürtüsü vardı.

Ossokine kıllı göğsünü güneşe verip kızgın kumlara uzandı. Az ötede oynuyordu çocuklar.

«Yeniden Saint-Denis'deyim, diye geçirdi içinden. İş-güç yok. Gerçi matmazel Angèle'in bahçesinde çalışıyorum, ama bu geçinmeye yetmiyor. Ne yapacağım?» Düşünceleri uyuşmuş ve kararsızdı. «Kolia'nın rusçayı iyi konuşamaması çok kötü. Lisa ve O konuşurlarken sonunda işi hep fransızcaya döküyorlar... Neden körlerin yüzleri böylesine şaşırtıcı oluyor acaba? Yalnız gözleriyle değil, sanki tüm yüzleriyle görmüyorlar... İnsanın yalnız gözleriyle değil, aynı zamanda ağzıyla, burnuyla da baktığı düşünülebilir...»

Ossokine kulak kabarttı. Lisa konuşuyordu:

— Dalgalar kıyıya çarpınca serpintiler göğe doğru fışkırır. Anladın mı?

Kolia, saçları kısacık kesilmiş yuvarlak başını eğdi.

— Hayır, anlamadım.

— Öyleyse kapat gözlerini.

Lisa bir avuç kum aldı ve havaya savurdu.

— Düşen kumları sezebiliyor musun? İşte serpintiler de böyle. Ama çok var, pek çok. Öyle çok var ki böyle gıdıklamıyor.

«Lisa bir dilden ötekine ne kadar da kolay geçiveriyor!.. Benimle konuşurken fransızca aklına bile gelmiyor. İşin kötüsü yalnızım, ana dilini çok çabuk unutacak...»

Tepenin ardından iniltili, keskin bir ıslık çalarak bir mermi geçti.

Bu ne?

Kolia'nın yüzü gergin ve kuşkuluydu.

— Pa amca bunların mermi olduğunu söylüyor. Korkma, almanlar uzakta, başka bir yerde ateş ediyorlar.

— Korkmadım.

— Çoktan beri mi körsün Kolia?

— Çoktan beri. Bazan görebildiğim zamanı unutuyorum.

Kolia; sırtı hafifçe eğik, sivri kürek kemikleri güneşe dönük, yanında Lisa'nın bulunmasına karşın sonsuz yapayalnız, kulak kabartarak oturuyordu.

— Bekle Kolia, sana deniz kabukları getireceğim.

İncecik, güneş yanığı kafasında iki küçücük örgüsü ve tepesinde kırmızı kurdelesiyle ıssız kumsal boyunca koştu. Çıplak dizini kaşıyordu Kolia, sessiz ve düşünceliydi. Ossokine kendisine seslendiğinde dönüp mavi gözleriyle öylesine dikkatli bir bakış baktı ki, kör olduğunu bilmeyen anlamazdı.

— Nasıl, Oléron'da iyi misin? diye sordu Ossokine.

Kolia önce sustu, sonra ergen bir temkinle tane tane yanıtladı:

Hayır. Okyanusun gürültüsü beni rahatsız ediyor. Burada çok gürültü var ve tümü de birbirine ka-

rışıyor. Ben sessizliği severim, bizim yuvada her şey sessizdir.

— Dönmek ister misin?

— Lisa'dan ayrılacağıma üzülürüm. Çok neşeli O. Biz orada neşeli olmayı bilmiyoruz. Ama öğreneceğiz, diye kendinden emin bir sesle yanıtladı. Yüksek buruna varan ve geldiği yoldan geri dönen Lisa'yı gördü Ossokine. Kumsalın kıyısını izliyor ve zaman zaman kuma benzeyen binbir renkte, küçücük deniz kabuklarını toplamak için eğiliyordu. Kolia:

— Bak, Lisa dönüyor, dedi.

— Nereden bildin?

— Görüyorum O'nu. Oluyor bazan, ama çok ender.

— Renkleri de görüyor musun? Anımsıyor musun onları?

— Elbette görüyorum. Masmavi göğü, daha koyu renkteki denizi, yeşil kumları görüyorum.

— Yeşil kum mu?

— Evet. Çimen gibi.

Lisa onlara doğru koşuyordu. Kolia'nın dizlerine bir avuç dolusu deniz kabuğu döktü.

— Her türden var. Bu sarı, bu kırmızı, bu bembeyaz.

— Mavi deniz kabuğu yok mu? diye sordu Kolia.

— Olmadığını sana daha önce de söylemiştim.

— Bununla birlikte ben olduğunu, ama senin bulamadığını sanıyorum.

Uzun parmakları olağanüstü bir özenle ince, sedefli kabukları ayrılmıyordu.

— Bak, bu kırık. Ne kadar da ince! Dur rengini söyleyeceğim sana. Eee, sarı...

— Tamam! Buldun.

— Bulmadım, gördüm, dedi Kolia, çok emin bir sesle.

Silâh sesleri kesilmişti, cırcır böceklerinin ötüşleri ve kuşların cıvıltılarıyla dolu olan hava titreşiyordu. Maria Serguéevna çıplak ayakları ince kumlara gö-

mülèrek su bendinden onlara doğru yaklaşıyordu. Çizgili bir havlu plaj elbisesi vardı elinde. Siyah mayosu O'nu daha ince gösteriyor, böylelikle daha çevik gibi duruyordu. Bir alman subayı atla izliyordu O'nu; dizginleri kasıyor, at boynunu kıvırıp kumları sıçratarak bacaklarını oynatıyordu. Daha da yaklaştıklarında Ossokine subayın traşlı ve güzel yüzünü yakından gördü. Dudaklarında, bir erkeğin hoşuna giden bir kadınla konuşurken takındığı o kendine özgü ve emin gülümseme vardı. Ne Ossokine'e, ne de çocuklara baktı subay, Maria Serguévna'yı selâmladı ve atını mahmuzlayarak dörtnala uzaklaştı. Bakışlarıyla izledi O'nu Maria Serguévna', sonra Ossokine' in yanına oturdu isteksizce. Dudaklarından yavaşça silinen, az önce subaya fırlattığı gülücüğün izleri yüzünde duruyordu hâlâ.

— Kumandan bana alman ordusunun Berezina'yı geçtiğini söyledi. Ne kadar da hızlı ilerliyorlar!

— Ne olursa olsun, Moskova'yı alamayacaklar, diye inatçı bir havayla mırıldandı Ossokine.

Maria Serguèevna'ya baktı. Çıplak, düzgün ve güneş yanığı sırtı bakır rengindeydi. İri bir ben vardı kürek kemiğinin altında. Ellerini kuma sokmuş, tüm vücudunu öne doğru eğiyordu kadın. Ensesinde, saçlarını tutan eşarpın altında, parlak ve kıvırcık bir kaç bukle görünüyordu.

«Saçlarını boyuyor mu, yoksa doğal rengi mi bu? Bayağı güzel bu kaltak.» Ossokine son sözcükleri neredeyse ağzından sesli olarak kaçıracaktı, ama hemen toparlanarak bakışlarını denize çevirdi. «O'na bakmamam gerekiyor,» diye geçirdi içinden ama gözleri yeniden et benine kaydı ve Maria Serguèevna' nın vücudu boyunca inerek çıplak bacaklarına takıldı. Ayakkabıların şekilsizleştirdiğini büyük bir zevkle gördüğü tırnakların canlı kırmızı boyalarına baktı Ossokine. «Çok iğrenç» diye geçirdi, ama bakmaktan da bir türlü kendini alamıyordu. «Neden kendimi O'ndan hoşlanmadığıma inandırmaya çalışıyorum?» Tırnakları boyalı ayaklara yeniden baktı ve biraz değişik bir sesle, neredeyse bağırarak;

— Haydi, yüzelim Maria Serguèevna, dedi. Deniz birazdan çekilecek. Lisa, dikkat et, kıyıya fazla yaklaşma.

Soğuk su Ossokine'e çarpıntı verdi ve kolay kolay da yatışamadı. Fırtınalarla yarı yıkılmış ve kahverengi yosunlarla kaplı dalgakırana doğru uzaklaştı kıyıdan, sonra sırtüstü uzandı suya. «Neden Maria Serguéevna'dan uzak durmaya çalışıyorum? Lisa yüzünden mi? Hayır. Lisa'nın bunda bir etkisi yok sanırım.» Bununla birlikte her ne kadar bu gülünç geliyorsa da Ossokine Maria Serguéevna'yla aslında Lisa yüzünden ilişki kurmak istemediğini pek güzel anlıyordu. Elbette Lisa yüzündendi, ama bir türlü belirleyemediği başka bir neden daha vardı. Döndü ve hemen yakınında yüzen Maria Serguéevna'yı gördü Ossokine. Kolları sudan düzenli aralıklarla çıkıyor ve çok güzel kulaç atıyordu kadın.

— Böylesine iyi yüzmeyi nerede öğrendiniz Maria Serguéevna?

— Cenevre gölünde. Ailemizle birlikte Rusya'dan ayrıldığımızda kızkardeşim ve ben çok küçüktük. İsviçre'de büyüdük. Benden daha iyi yüzerdi Eléna, tüm ödülleri toplardı yarışlarda.

Ossokine Etampes bombardımanını anımsadı ve üşüdü. «Artık birlikte yaşayamayacağımızı bugünden tezi yok, söylemeliyim.» Bu karar, yeniden yatıştırdı O'nu.

— Gökyüzü gözkamaştırıcı, diye bağırdı birden ve kıyıya doğru çabuk çabuk yüzmeye başladı. Lisa'nın denize biraz fazla yaklaştığını görür gibi olmuştu uzaktan.

Ama o akşam Ossokine Maria Serguéevna'ya düşüncesini açıklayacak bir ortam yaratamadı; yemek boyunca çok canayakın davranmıştı kadın. Ossokine'in Lisa'yı ne kadar çok sevdiğini gördüğünü ve bundan sonsuz hoşnut kaldığını söyledi. Ossokine eğer düşündüklerini söyleseydi kadını evden geçerli bir tek neden olmaksızın, tek sözcükle anlaşılmaz ve kaba bir kapris yüzünden kovalıyor duruma dü-

şecekti. O akşam Maria Serguéevna'nın O'nun gelecek konusundaki düşünceleriyle sıcakça ilgilendiğini görerek çok şaşırdı. Kadın Ossokine'i kandırmaya çalışarak;

— Çakıllı kum ocağına dönünüz, diyordu. Veya eğer isterseniz sizi Todt işletmesine çevirmen olarak aldırabilirim. Yakında adada bir girişime başlayacaklar. Size, aramızda kalması koşuluyla aylar, hatta belki de yıllar boyunca iş olacağını söyleyebilirim. Göreceksiniz, Oléron gerçek bir kale olacak. Pek güç olmayacak yükselmeniz, yalnızca bir veya iki yıl içersinde hatırı sayılır bir para biriktirebilirsiniz. Tüm satıcılardan belli bir komisyon alabilirsiniz ve üstelik almanlar da size büyük ücret öderler.

— Fakat almanlar için çalışmak istemiyorum, diye bağırdı Ossokine. Nasıl anlamıyorsunuz bunu?

— Hayır, anlamıyorum. İşgal altındaki bir ülkede işgalciler için çalışmadan nasıl yapılabilir, anlamıyorum. Ne yaparsanız yapın, bu hep almanların yararına olacak. Çakıllı kumu Manuel için kürüyordunuz, ama kim yararlanıyordu? Sanırım köylü olmayacaksınız, değil mi? Aslında o da almanlar için bir çalışma olacaktır, ürünlere el koymalarını engelleyemeyeceksiniz.

— Param bitmedi henüz, ilkbahara kadar çalışmadan yaşayabilirim.

— Ya ondan sonra?

— Sonra mı? Toprağı işleyeceğim.

— At olmadan mı? Değil bir şeyler kazanmak, yaşamak için bile hiçbir şeyiniz kalmayacak. Şu sıralarda bir atın değeri otuz veya elli bin frank dolaylarında. Hem nasılsa bu kadar paranız da yok.

— Fakat ben para kazanmak istemiyorum. Yalnız, çalışmadığım zaman sıkılıyorum, o kadar. Ne kadar az kazanırsam el koymalarından da o kadar az endişelenirim.

— Siz bir ülkücüsünüz Pavel. Severim ülkücüleri, ama onlarla birlikte yaşamak çok güçtür.

«Sen de bir ahmaksın» demek istedi Ossokine, ama kendini tuttu ve hoşnutsuz bir tavırla bir kaç

sözcük mırıldandı.

Maria Serguéevna o gün için konuşmanın yararsız olduğunu görerek konu değiştirdi ve kendisinden sözetmeye başladı. Bu konuyu çok derin bir zevkle ve son ayrıntısına dek anlatıyor, öyle ki ara sıra şaşırıyordu: Mühendis olan ilk kocası bazan birinci, bazan ise ilki simsar iken ikinci oluyordu. Aslında kaç tane kocası olduğunu pek iyi bilmiyordu, çünkü kuşkusuz birlikte yaşadığı adamları ilişkilerinin hangi düzeyinden sonra kocası olarak tanıtacağı üzerine kesin bir değerlendirme ayracından yoksundu. Yanılgılarını görmezlikten gelirsek elde edilen sonuç çok ilginçti: Maria Serguéevna hangi işe el atsa; edebiyatla da, modayla da, politikayla veya yalnızca ipek başörtüleri satmakla da ilgilense, sürekli başdöndürücü başarılar elde ediyordu.

— Romanım, diyordu ve Ossokine neden sözettiğini, İsviçre'de yayımladığı bir kitaptan mı (aslında kitap başka bir isimle basılmıştı ve yazarı galiba Kolia'nın babası olan üçüncü kocası iken Maria Serguéevna yalnızca çevirmeniydi), yoksa son kocası ile olan ilişkilerinden mi sözettiğini bir türlü anlayamıyordu. Romanım, diye yineliyordu kadın, sonsuz acıyla doludur. Aşk ve insan sözkonusu ve hep birincisi daha güçlü. Aşksız kendini veren bir kadın, bir... bir fille (*)den başka bir şey değildir, değil mi Pavel?

— E, evet, bir fille, diye mırıldanıyordu Ossokine O'na hoşnutsuzlukla bakarak. Kadın yanan şöminenin yanına oturmuştu (Oléron'da akşamlar hep serin oluyordu). Fred'in en sevdiği yerdi burası. Kadın ayaklarını bir iskemleye dayamıştı ve alevler ipek çoraplarında şıkır şıkır yansıyorlardı.

— Bir kadın, bir virtüozun parmaklarının altında titreyen bir kemandır, diye sürdürüyordu. Ossokine;

«Siz daha çok bir viyolonsele benziyorsunuz» demek istedi, ama O'nu kızdırmaktan çekinerek sus-

---

(*) fille: kız çocuk (Ana metinde fransızca)

tu. Maria Serguéevna birden kızkardeşini anımsayarak:

— Zavallı Eléna! diye sürdürdü, yaşamında hiç şansı olmadı. Tek aşk için yaratılmış bir kadındı. Ama onu da kötü seçti; kocası terketti O'nu. Çok güzel bir adamdı, bence Jouvet'ye benziyordu biraz. Ama çekik gözleri vardı. Savaşta O'nu Maginot hattına yolladılar ve orada esir düştü. Yaralanmıştı sanıyorum, kısa süre sonra kızılhaç bana haber verdi. Şimdi Lisa öksüz, sizden ve benden başka kimsesi yok.

*

Ossokine yatmadan önce kısa bir süre bahçeye çıktı. Işıl ışıl parlayan yıldızlar kestane ağaçlarının yaprakları arasından görünüyorlardı. Akşam havası çok serindi. «Oléron'da ısı ne de çabuk değişiyor! Bu sabahki bunaltıcı sıcaktan sonra şimdi neredeyse soğuk var... Demek Lisa'nın babası güzel adammış. Çekik gözleri varmış, tıpkı Lisa gibi...»

Ossokine Lisa'nın babasını gözünün önünde canlandırmaya hiç çalışmamış, ama O'na gıpta etmişti. Şimdi ise bu duygunun yokolduğunu sezdi. «Öldüğün için değil, diye konuştu o olmayan adamla, ama Lisa'ya olan sevgim öylesine büyük ki, bu sevgiye hiçbir şey eklenemez. Lisa kendi öz kızım olsaydı bile O'nu daha fazla sevemezdim.»

Alçalan denizin tekdüze uğultusu geliyordu uzaktan. İki alman askeri sokakta, çizmelerini kaldırımda şakırdatarak geçiyorlardı. Öylesine sarhoştular ki, o duvar senin, bu duvar benim, yol boyunca sallanıp duruyorlardı. Bir cep feneri vardı birinde, ışık lekesi siyah asfaltın üzerinde kayıyor, evlerin duvarlarına çarpıp ağaç dallarına sıçrıyor, bir kaç saniye için sönüp delice dansını sürdürmek için yeniden parlayıveriyordu. Askerlerden biri bahçe kapısının yanında durup söylenmeye başladı:

— Rusya'ya gitmek istemiyorum. Oysa O'nun bir erteleme belgesi var.

— Kapa çeneni, dedi öbürü.

— İstemiyorum, diye yineledi ilki. Birdenbire dengesini yitirdi ve arkadaşını da ardından sürükleyerek koşar gibi karşı kaldırıma geçti. Bir ambarın duvarının yanında durup olduğu yerde tepindi ve denize doğru yürümeye başladı yeniden. Düzensiz dansını sürdüren küçük fenerin ışığı sonunda bu esintili gecenin soğuk karanlıklarında gözden kayboldu. Çizme sesleri okyanusun büsbütün şiddetlenen uğultusunda boğuldu, gitti.

«Oraya gitmek istemiyorsun, ama yine de gideceksin, diye söylendi Ossokine. Hepiniz...» Ve, çok zamandır yapmadığı bir şeyi yaparak sunturlu bir küfür savurdu. «Geri dönmeyeceksiniz. Daha zamanınız varken çekin bakalım kafaları...» Ve Tioutchev'in bir şiirini anımsadı:

Şimdiden sayısız olan saflarında,
Sonsuzcasına kalabalık tümenlerinde,
Her on askerden ancak birinde yoktu
Ölümcül bir alın yazısı...

Birinci kattaki odasına çıkarken Maria Serguéevna'nın kapısının aralık olduğunu gördü. Aynanın önüne oturmuş, saçlarını tarıyordu kadın. Geceliği iliklenmemişti, her kıpırdanışında güneş yanığı omuzlarının yanısıra teni çok açık renkli göğüsleri de sallanıyordu. Ossokine'in ayak seslerini duyunca arkasına dönmeden;

— Girin Pavel, dedi. Giyinmedim, ama önemi yok. Siz ve ben, ağabey ve kızkardeş gibiyiz, değil mi?

Ossokine iç çekerek girdi odaya, dilini kurumuş dudaklarının üzerinde gezdirdi ve üzgün bir sesle konuştu.

— Maria Serguéevna, gitmeniz gerekiyor. Aynı çatı altında yaşayamayız.

— Ne demek gitmem gerekiyor? Maria Serguéevna şaşkın bakışlarla döndü ve bilmeden yapmış gibi geceliğini biraz daha aralayarak göğüslerini büs-

bütün ortaya koydu.

— Saçmalıyorsunuz Pavel!

— Bana inanabilirsiniz, ben bir aziz değilim, dedi Ossokine yüksek sesle. Eğer sizinle yatmak istemiyorsam bu oruçlu olduğumdan değil, yalnızca yatmak istememdendir. Anlaşıldı mı?

— Nasıl böyle konuşabiliyorsunuz?

Ossokine daha fazla dinlemeden kapıyı çarptı ve odasına çıktı. Lisa, küçük yatağında uyuyordu, üstü açılmıştı. Örgüleri çözülmüş, altın gibi parlayan güneş yanığı yüzünü çevrelemişti sarı saçları. Öbürlerine göre biraz daha uzunca olan bir küçük diş, alt dudağını ısırıyordu. Ossokine eğildi ve dişten kurtardı dudağı, Lisa iç çekip yan döndü ve kollarını açtı; avuçları sıkılıydı. Çocuğun üzerini örtüp ışığı söndürdü.

— Hiçbir zaman ayrılmayacağız, duyuyor musun küçük Lisa? -herçın sesi karanlıkta görülmedik biçimde çınlıyordu- Hiçbir zaman, duyuyor musun?

15

Sonuç olarak 1940 haziranından 1941 haziranına kadar geçen ilk yıl Ossokine'e bir düş gibi geldi. Hatta o dönemde karşılaştığı insanlar bile, sanki bir geçiş döneminin unsurları gibi, O'nda bulanık bir anıdan başka bir şey bırakmadılar. Hani bazan dürbünle bakıldığında belirgin bir görüntü görüldüğü sanılır, yakınlaşan kıyı ağaçlarıyla, kayalıklarıyla ve omurgası havada, dibi hepten yanık gres karası bir balıkçı sandalıyla çok seçik gibidir; ama birden hafif bir parmak kıpırdaması bütüne daha büyük bir kesinlik kazandırır ve ancak o zaman görüntünün o ana değin pek belirsiz ve bulanık olduğunu anlarsınız ya, öyle işte...

Gerçek Ossokine Paris'te yoktu. Yaşamı Etampes'ın bombalandığı gün kazanmış ve Oléron'un yaban toprağını işlerken bilincine vardığı güzel ve zaman zaman acı bir varoluşa doğmuştu. Manuel'in yanında çalışması, git-gelleriyle okyanus, çakıllı kum, küçük vagonlar, Ossokine'i Oléron'un geri kalan kesiminden ayıran yüksek bir duvarla çevrili olan matmazel Angèle'in bahçesi, tutuklanması, Château'daki hücrede duyduğu endişe, Martin'in kaçışı; bütün bunlar sanki bir önsözden başka bir şey değildi. Gerçek yaşamı ancak ışıl ışıl güneşli bir sabah, bir yanından aralarından Atlantik okyanusunun parıldayan yüzeyi görünen ılgın çalılarıyla, öbür yanından terkedilmiş bir kır evine giden bir yolla sınırlanmış büyük bir tarlaya vardığında kazandı.

Belki bu yeniden doğuş barış zamanında olsaydı, eğer Ossokine bir fransız adasının toprağını İşlediği

aynı günlerde rus toprağının, kendi toprağının savaşın tutuşturduğu yangınlarla cayır cayır yandığını bilmeseydi, böylesine eksiksiz olmayacaktı. Ama, kendisini kolayca kazanılacak bir ücretin görüntüsüyle kandırılmaya bırakmaması, (kendisi ve Lisa için) yoksulluğu yeğlemesi, köylü emeğini almanların hizmetindeki çıkarı büyük bir işe göre üstün görmesi; tüm bunlar O'nu, bir rusu, memleketine, rus acısına, rus üzüntüsüne bağlıyordu. Elbette ki bu savaşa karşı etkin bir suçlama değildi, ama o vahşi, o yaban toprak Ossokine'i sağlam ve kendinden emin kılmıştı. Eğer o toprak olmasaydı tüm yaşantısı bambaşka bir biçimde gelişecekti. Sonuç olarak doğrudan doğruya eyleme geçmek durumunda kaldı, ama O artık Oléron'a gelen, almanlar tarafından tutuklanan ve Royan kampına gönderilen Ossokine değildi; güçlü kaslarla ve tertemiz bir kanla, gerçek ve dayanıklı, bambaşka bir insan olmuştu.

Bu değişim birdenbire oluşmadı. Ossokine'in işlemeye koyulduğu tarla, Oléron'lu küçük bir köylü için bile büyük sayılmazdı: yirmi ar, yani iki dönüm. Orayı işleme iznini belediye güçlük çıkarmadan verdi Ossokine'e. Son yönetsel düzenlemelere göre işlenmemiş topraklar on yıllık ve çok ucuza kiralanabiliyordu. Rüzgarın karmakarışık ettiği ılgın çalılarına yaslanan bu toprak şeridi o sabah O'na sonsuz ve başa çıkılmaz gibi geldi.

Yirmi yıl önce orada, şimdi yabanıllaşan asma kütükleri yeşeriyordu. Binbir türlü hastalıkla kararan budanmış kökler hâlâ yaşıyorlardı ama, yılan gibi kıvrılmış uzun bağ kütüklerinin üzerinde bir tek salkım olsun üzüm yoktu. Toprak dikenlerle, böğürtlenlerle, sütleğenlerle, rezene otlarıyla ve Ossokine'in adını bilmediği at kılı gibi sert bitkilerle örtülüydü.

Ossokine tarlasını ekebilmek için bir çok ay boyunca çalışması gerektiğini iki günde anladı; yoldan ılgın çalılarına kadar yüzseksenüç adım saymış ve iki günde ancak üç adım ilerleyebilmişti. Çalılar

yaklaşmıyor, tersine uzaklaşıyorlarmış gibi geliyordu O'na. Çimentoyla karılmış gibi tıkız ve sertti toprak. Kazma otuz-kırk santim derinde, rüzgarın taşıyıp yığdığı kızıl ve verimsiz bir kumun başladığı yere, deniz kıyısına dek uzanan gevrek bir kayaya çarpıyordu. Kuzeyde, Chassiron fenerinin yakınında, çatlayan dalgaların ve git-gelin kıyıyı ince ince oyduğu yerde, suyun hemen yanıbaşında, alçalan denizin ardından ortaya çıkan yayvan taşlardan bir yatağın üzerinde kırmızı bir toprak tabakası vardı. Az daha yukarıda birbirine yapışık gibi duran beyaz taşlar ve en yukarıda da kum, çürümüş örgensel kalıntılar ve çakılı kumdan oluşan bir toprak uzanıyordu.

Ne derinliğin, ne de nemin patates veya tahıl ekimine elverişli olmadığı bu toprakta yalnız asma yetiştirebilirdi. Oradan elde edilen üzüm üstün nitelikliydi ve iyi konyağın ancak Oléron üzümüyle yapılabileceği söylenirdi oralarda. Ama Ossokine bağcılıkla ilgilenmiyordu. Çünkü üzüme bel bağlasaydı epey az olacak olan ilk ürünü bile ancak dört yıl sonra alabilecekti! Bu kadar uzun süre bekleyemezdi Ossokine.

Başlangıçta köylülerin ve komşularının öğütlerini dinledi, hatta bu neredeyse terkedilmiş olan yolda bu kadar çok insan görmekten de bir hayli şaşırdı. Her geçen O'na bir takım öğütler vermeyi görev sayıyor ve takılıp kalıyordu. Ossokine bir süre sonra bu öğütlerin tümünün çelişkili olduğunu ve ancak verenin kişiliğini yansıttığını anladı. Daha sağlam ve dayanıklı olanlar patates tarımında olduğu gibi ince ve uzun oluklar açarak çapayla çalışmasını öğütlüyorlar, daha tembel ve ilgisiz olanlar ise dibin nasılsa taş olduğunu, derinliğlne çalışmanın gereksizliğini, saçaklı kökleri tırmıkla alt-üst etmenin yeterll olabileceği ileri sürüyorlardı. Yaşlılar derin bir iç çekişiyle yağmurdan sonra ve öğle sıcağında çalışmamasını uyarıyorlardı; o takdirde toprak verimsiz olabilirdi zira. Bazıları ise çapayı

kapıp küçük bir toprak parçasını sert ve güçlü darbelerle alt-üst ediyorlar, sonra başlarını eğip endişeli bir tavırla;

— Katı bir toprak, ama eğer işlenirse iyi ürün verir, diyorlardı.

Tümü de bir noktada hemfikirdi: hiç bir zaman tarlanın sonuna varamayacaktı Ossokine, ne o kadar güçlü, ne de sabırlı olabilecekti!

Sonuç olarak Ossokine işine gelen bir yöntem buldu. Belki yöntem pek o denli hızlı değildi, ama pek kötü sayılmazdı ve bir kez yerinden oynayan toprak hafifliyordu artık. Önce tarlanın enine, derinlemesine, taş katmana kadar bir oluk kazıyor, sonra oluğun çevresinde biten yabanıl otları yoluyor ve onları yaprakları aşağıda olmak üzere oluğa atıyordu. Budanmış kökleri ve siyah asma kütüklerini çapasıyla söküyor, iri toprak parçalarını tırmıkla kabartıp yumuşatıyordu. Hatta bazan yabanıl otları eliyle yolması gerektiği bile oluyor (özellikle böğürtlenlerin çelik tel gibi sağlam olan ve çok derinlere, kayanın çatlaklarına kadar uzanan köklerine çok dikkat etmesi gerekiyordu), en sonunda da çalıştığı toprak parçasının tümünü tırmıkla düzeltiyordu.

Ossokine günden güne, haftadan haftaya, adım adım bu yaban toprağın sonuna yaklaşıyordu. Bütün gün tarlasında çalışıyor, akşamları Lisa'nın oynamaya geldiği matmazel Angèle'in bahçesini çapalamaya gidiyordu. Sonbaharda, bağbozumundan önce Ossokine tarlanın yarısını bulmuş, (doksanbir adım) ve ılgın çalılarına oldukça yaklaşmıştı.

Güzel konuşan hoşsohbet ihtiyar ukalâ mösyö Aristide, Ossokine'i çalışırken görmeye geliyordu sık sık. Oléron'da palto denilen kürklü ceketinin düğmelerini çözüyor, pantalonunu tutan kırmızı kumaştan bel kuşağını uzunlamasına yayıyor ve yabanıllaşan bu toprakların öyküsünü anlatıyordu Ossokine'e. Yarım yüzyıl önce denizden yola kadar uzanan, 'rüzgarların mırıltısı' diye şiirsel bir adı olan şimdi terkedilmiş kırevi de içinde olmak üze-

re tüm bu topraklar, az ötedeki dişbudak koruluğu, ılgın çalılarıyla kaplı tepe, kısacası çevrede görülebilen her şey babasının malıydı. Babası O'nu, Aristide'i tarım enstitüsü giriş sınavlarında üç kez çaktığı için mirasından yoksun kılmıştı. Aristide, kuşkusuz tüm başarısızlığına karşın bir şeyler öğrendiğini kanıtlamak için her kez ne kadar zamanda başaracağını önceden bildirerek (ve her kez de yanılarak) kendini toprağın bileşimi üzerine bilgiçce düşüncelere adıyordu. Romatizmadan ve böbreklerine saplanan bir sancıdan sızlanarak ağlaşıyordu boyuna.

Sonra, alışılageldiği üzere, Ossokine'i şaşırtan siyasal görüşlerine geçiyordu Aristide. Fransa'nın başına gelen tüm belâların biricik sorumluları, 1905'te devlet ve kilisenin ayrılmalarını sağlayan Combes ve Briand'dı O'na göre. Onların yüzünden herkes rahat bir yaşantı istiyordu, onlar olmasaydı mutlu olacaktı insanlar...

Verecek hiç bir yanıtı olmayan Ossokine bir kulağını isteksizce yaşlı adamın mırıldanmasına vererek düzenli ve iyi-kötü yerinde vuruşlarla (eli daha tam olarak alışmamıştı) ağır çapasını toprağa saplıyordu.

1941 yazı çok sıcak geçtl, ama kuraklık olmadı. Adanın üzerinde kısa ve şiddetli fırtınalar patlıyor, sonra iki-üç gün alçaktan esen bir rüzgar okyanusun sisini tarlaların ve çalılıkların üzerine kalın bir çiy tabakası bırakarak dağıtıyordu. Sonunda parlak, yakıcı ve neşeli bir güneş ışıldamaya başlıyordu yeniden.

Ossoklne toprakta çalışmaya başladığı günden tezi yok yalnız güneş saatini benimsemiş ve saatin akrep ve yelkovanıyla oynanarak uygulanan değişimin doğayı yanıltmak için yapılan namussuzca bir girişim olduğu konusunda öbür köylüler gibi düşünmeye başlamıştı. Tam bir Oléron'lu ağzıyla «Haydi bakalım, mayıs ayında eylülde olduğunu varsayarak bağbozumuna başla!» diyordu. Öğleye doğru, gü-

dükleşen gölgeler toprağa kısacık düşerken ve güneş 'rüzgarların mırıltısı'nın çatısının batı köşesine değmeye başladığında Ossokine çapasını ılgın ağaçlarının altına bırakıyor ve denize girmeye gidiyordu.

Kumsalda, Lisa ve madam Dufour'un O'nu bekledikleri yere inmek üzere alçak tepeye tırmanıyordu. Madam Dufour kısa bacaklarını ayırarak kocaman bir şemsiyenin gölgesine oturmuştu. Bu şemsiyelere Oléron'da ingiliz başbakanından esinlenerek 'Chamberlain' deniyordu. Yağmur yağdığında tüm bir köylü ailesini korumak için bir tanesi yetebilirdi.

Lisa kumda oyalanıyor, sonsuz ve gizemli oyunlar yaratıyordu. Kolia Paris'e döndüğünden ve Maria Serguéevna Kommandantur'da çevirmen olarak kalıp adanın öbür ucuna, Trojan'a yerleştiğinden beri Lisa Ossokine'e büsbütün bağlanmıştı. Hatta çocuk yuvasındaki arkadaşlarına bile daha az zaman ayırıyordu artık. Ossokine tepenin üzerinde belirdiğinde Lisa oyunu bırakıyor, incecik ve neredeyse kapkara olmacasına yanmış bacaklarının olanca gücüyle, muzip, mutlu ve neşeli, O'nu karşılamaya koşuyordu. Ossokine çocuğu omuzlarına oturtuyor, sonra birlikte denize giriyorlardı. Deniz alçaldığında, her gitgelde ya daha geniş ve daha sığ, ya daha derin ve dar olmak üzere yer değiştiren bir gölcükte yüzme öğretiyordu O'na.

Lisa'nın sudan korkusu yoktu. Soğuktan hiç çekinmiyor ve çok iyi yüzme bildiğine yürekten inanarak kendini suya fırlatıyordu. Buruşturduğu yüzünü iyice yukarı kaldırarak, hızlı hızlı bacaklarını çırparak saydam suyu bulandırıyordu. Böylelikle bir kaç metre ilerliyor, sonra ayağa kalkmadan önce Ossokine'in eline tutunup her kez ısrarla ne kadar ilerleyebildiğini ölçmesini istiyordu.

Büyük git-geller olduğunda okyanus dalgalarının dorukları kıvrılarak kumun üzerine köpük dantelleriyle kaplamak üzere ardı ardına gelip çatladıkla-

rında Ossokine tek başına yüzüyordu. İlk dalgada dibe dalıyor, bir kaç metre ötede yüze çıkıyor ve kâh dalgaların doruklarında yükselerek, kâh suların üzerine döküldüğü dar dalga çukurlarında kaybolarak kıyıdan uzaklaşıyordu. Köpükler yüzüne çarpıyor, gözlerine doluyor ve solumasını engelliyorlardı. Bazan uzak deniz altı kayalıklarında oluşan çok büyük bir dalga, rüzgarın kopardığı iri damlalı köpüklerden oluşan geniş, gri yelesiyle üzerinde çatlıyordu. Dönüş yolunu tuttuğunda da bir dalgaya 'tutunmaya' çalışıyor ve hızlı akıntıyla sürüklenerek ardı arkası kesilmez dalgaların şiddetli fışkırmalarla çarptıkları dalgakırana doğru uçar gibi ilerliyordu. Aslında, göründüğünden daha tehlikesizdi oyun; kendisini hayli dar olan dalgakırandan ya çakıllı kum alınan kıyıda, ya da Lisa'nın beklediği beri yanda bulmak üzere sakınması oldukça kolaydı.

*

Ossokine sonbaharda bağbozumu için işe girdi. Eylülün ilk onbeş günü ada sessizleşmiş, tarlalar boşalmıştı. Köylüler mahzenlerini temizlemek ve bin litrelik fıçılarını kükürtlemekle uğraşıyorlardı. Tüm Saint-Denis mantar ve kükürt kokusundan geçilmiyordu. Fıçıların bulunduğu mahzenlerin beton zeminlerine geçen yılın ekşimiş şarapları dökülmüş, sonra toprak ve pislikle karışarak dışarı süpürülmüştü. Uzun ve kırmızımtrak dereler akıyordu kentin sokaklarında. Cendereler onarılıp yağlanıyor, demir çemberlerle çevrili ve ağzına kadar suyla dolu fıçılar mahzenlerin çevresine diziliyorlardı. Bağbozumu sepetlerinde gelecek olan üzümler bunlara doldurulacaktı. Bu büyük fıçıya bir 'basse' deniyordu; ezilmiş üzümle dolu olarak elli kilo, hatta daha da fazla gelebiliyordu. Bağ bozumuna gidildiğinde bunlar bir at arabasına yükleniyor, içlerinde toplanan üzümler öğle ve akşamları mahzenlerin beton zeminlerine seriliyorlardı.

Yarı ezilmiş üzüm salkımları tırmıkla toplanıyor,

sonra cenderelerin altına sürülüyordu. Şıra ince bir kanaldan geniş bir sarnıca akıyor, oradan da büyük fıçılara gönderilmek üzere pompalanıyordu. Basse'lar bir tür bağbozumu saati gibiydiler: oniki basse dolunca öğle yemeğine gidiliyordu. Bu aynı zamanda ürünün ölçülmesine de yarayan bir yöntemdi. Her tarlada kaç basse dolduğu sayılıyor ve buna göre mal sahibi neşeleniyor veya üzülüyordu.

Her şey bu koca karınlı, çınlayan ve çok güç yönetilen fıçıların yöresinde geçiyordu. Bunlara çok büyük bir özen gösteriliyor, içleri temizleniyor, çatlakları tıkanıyor, şişmeleri için sokağa, yağmurun altına bırakılıyorlardı. Asma sıraları arasında yolların bulunmadığı, yalnız çok dar patikaların olduğu ve basse'ların bu patikalar üzerinde eşek sırtında taşındığı çağlardan kalma bir alışkanlıkla basse'ları hep ikişer ikişer sayıyorlardı. İki basse bir 'yük' ediyordu. İyi bir üzüm ürünü, her yüz adım asma bağından üç yük veriyordu.

Bomboş tarlalardaki salkımlar olgunlaşmıştı artık. Güz gelmişti ama hâlâ sıcak ve parlak bir güneş koyu mavi ve sarı meyveleri okşuyor, büsbütün tatlılaştırıyordu. Köylüler bu yıl ürünün pek fazla olmayacağını (temmuz ve ağustosta yeterince yağmamıştı) ama meyvelerin çok şekerli olacağını umuyorlardı: şarabın niceliğinden yitirilen, alkol derecesinden kazanılacaktı. En yüksek alkol yüzdesini, en tatlı üzümler verirdi ancak!

Ossokine, Robert adında şişman, kırmızı suratlı ve siyah bıyıkları takmaymış gibi görünen bir köylünün yanında girmişti işe. Martin'i andırıyordu adam. Zengince bir köylü sayılırdı Robert, dört hektar kadar bağı vardı. Pazarlık pek kolay olmadı, ücretini nakit olarak istemiyordu Ossokine; parayla hiçbir şey satın alınamıyordu. Patates, domuz ve buğday almayı yeğliyordu, ama Robert için de ücreti kâğıt para olarak ödemek daha elverişliydi.

Robert, Saint-Denis'teki evinin önünde, ağır lastik çizmeler giymiş, bacakları ayrık, taş bir sıraya

oturmuştu. Herşeyi askıda bırakmayı seven alışkanlığıyla hiçbir şey için kesin yanıtlar vermiyordu. Dikkatle inceliyordu Ossokine'i: bir yabancı, daha hiç bağbozumuna katılmamış bir Paris'li. Elbette ki Saint-Denis'li tüm köylüler gibi Robert de Ossokine'in o yaban toprağın hakkından geldiğini biliyor ve bundan hoşlanıyordu. Hangara girip üçer bardak şarap içtikleri halde hiçbir şey kararlaştırılmamıştı henüz. Ossokine Robert'e güvenmek zorundaydı, çok cimrice davranmayacaktı kuşkusuz...

Eylül ortasında bağbozumu başladı. Alçak bir güneş, sabah sisini dağıtmıştı. Kalın bir çiy tabakasıyla kaplıydı tarlalar. Havada kesif bir mantar, olgun elma ve çürüyen yosun kokusu vardı. Uzaktan, dikenli otlarla kaplı tepelerin ardından, okyanusun gürültüsü geliyordu. Görünmeyen martıların çığlıkları yarıyordu havayı. Saint-Denis'in çevresindeki tüm tarlalarda çift tekerlekli uzun arabalar kıvırcık asma dalgaları arasındaki tekneler gibi ağır ağır ilerliyorlardı. Hepsi fıçılarla tepelemesine yüklüydü. Koskocaman tekerlekleri yolda oyulmuş derin izlerin üzerinden gidiyor, arabalar bir geminin küpeştesi gibi baş-kıç vurarak sallanıyorlardı.

Robert Ossokine'i öne, yanına oturtmuştu: onur yeri. Arkaya ise kadınlar ve çocuklar bacaklarını fıçıların içine sallandırarak yerleşmişti. Robert'in yetmişini aşkın babası arabanın yanında kısa ve sık adımlarla yürüyordu; arabaya binmeyi sevmediğini, bacaklarının uyuştuğunu söylüyordu adam Sonunda at arabası bir bağın yanında, öbürlerine öylesine benzeyen bir yerde durdu ki Ossokine Robert'in nasıl olup da yanılmadığını ve kendi bağını bulabildiğini bir türlü anlayamadı. Fıçılar indirildi ve iş başladı.

Ossokine üzüm dolu sepetleri basse'lara boşaltıyor ve salkımları iri ağaç bir tokmakla sıkıştırıyordu. Üstleri mavimtrak bir tüycük tabakasıyla kaplı olan 'Othello' denen çok şekerli, ağızda acı ve biraz bu-

ruk bir tad bırakan üzümlerle dolu olan ağır sepetlerin herbiri yaklaşık on kilo çekiyordu. Ağızda kalan bu tadın yosunlu gübreden oluştuğu söyleniyor ve işin uzmanları iyot kokusu aldıklarını ileri sürüyorlardı.

Bağbozucular beş sıra halinde ilerliyor, böylelikle Ossokine hiç durmadan asma kütüklerinin üzerinden atlamak zorunda kalıyordu. Çok gevezelik ediliyor, sorular soruluyordu. Ossokine alınmasın diye Charentes şivesini kullanmadan, yalnız fransızca olarak konuşuyorlardı. Ama hemen hiçbir şey duymuyordu Ossokine, dinleyecek zaman yoktu. Hiç durmadan çok geniş tekerlekli (yağmurdan sonra çamura saplanmaması için) bir el arabasına yüklediği üzüm dolu bir basse'ı tarlanın ucuna kadar sürüklemesi gerekiyordu. Bir at arabası duruyordu bağın sonunda. Ossokine boş basse'ları topluyor, yeni üzüm sepetlerini içlerine boşaltıyor, sonra da salkımları sıkıştırıyordu..

Al donlu, çok genç bir kısrak olan Mascotte bağlandığı kazığı sökmüştü; arabaya yaklaştı, çenesini hıçının içine sokarak aksırdı ve ağzını şapırdatarak üzüm şırasını içmeye koyuldu. Robert kısrağa ölüleri mezarlarından uğratacak bir sesle bağırdı ama, Mascotte üzüm şırasını öylesine seviyordu ki bu cığlıkları umursamadı bile. Ossokine sepetleri bırakıp fırladı ama malsahibinin oğlu olan genç bir çocuk O'ndan önce davranarak Mascotte'u uzaklaştırdı.

Bağbozucular hiç durmadan ilerliyor, böylelikle el arabasıyla gidilmesi gereken yol gitgide uzuyordu. Güneş gökte sürekli yükseliyor, ama zaman sanki hiç ilerlemiyordu. Dolu sepetler, boş sepetler. Basse. El arabası. Şırayı yere dökmemeye özen gösterilmesi zorunluluğu. Hâlâ taşkınlıklar yapan Mascotte.

Bu son, diye bağırdı Robert. Sonra yemeğe gideceğiz.

Ossokine soluklanmak için durdu ve iki kadının, kuşkusuz yemeği hazırlamak için olsa gerek, uzak-

laştıklarını gördü. Güneş gökyüzünün en tepesindeydi, gün yarılanmıştı. Kolları ve sırtı epey ağrıyordu, ama bu adanın havası nasıl da olağanüstüydü! Bu olağanüstülük havadan değil, saf alkolden, gübresi yosun ve herdemtaze çiçeklerinden oluşan alkolden geliyordu!

İş yemekten sonra da sürdü. Acele ediliyordu, kesilmişti artık gevezelikler. İnanılmaz bir hızla sepetler doluyordu. Asma kütüklerinin aralarında bağbozucuların iki büklüm gövdeleri, pantalonlardaki yamalar ve boylamasına büzgülü siyah, bol etekler görünüyordu. Eteklerin altındaki siyah iplik çoraplı bacaklar iyice ayrılmışlardı birbirlerinden. Gömlekler gerçi yıkanmaktan eskimişti ama dantelleri hep tertemizdi. Nalınlar tahtadan oyulmuş kayıklara benziyordu.

Güneş üzüm şırasında koyu ve yapışkan bir kırmızılıkla yansıdı. El arabasının büyük tekerleği kahverengi ve esnek bağ kütüklerine çarptı, göztaşı asma yapraklarında donuk bir yansımayla parlıyordu. Masmaviydi salkımlar. Yeniden birbiri ardından sepetler, ele yapışan tokmağın kullanılmaktan kararmış başı şıraya bulanmış, salyadan bile eksik olmayan üzüm tadı, tepeye doğru inen sarı güneş akşamı çağırıyor... Sonunda, gözkamaştırıcı bir aylâ içinde siyah tepelerin ardından güçlükle görülebilen denize değdi, son fıçı da doldu ve Ossokine yorgun ama doygun bir sesle her akşam yinelenen şakayı duydu:

— Mösyö Paul, bu basse'tan başlamalıydınız, neden sona bıraktınız onu?

Sonra arabayla dönüş. Güneş çoktan batmıştı, alacakaranlıklar önce morardı, sonra da koyu bir griye dönüştü. Sessizlik ve cırcır böceklerinin ötüşü, ateşten başını toprağın göğsüne yaslayan sonsuz bir gökyüzü, aralarındaki sorgun çalılarının alev odaklarına benzedikleri bitip tükenmez asma bağları... Ossokine'in aklına bazı mısralar geliyordu, ama kimin? Mandelstam'ın mı?

Asma bağları tarihsel bir savaş gibi yaşıyorlar,
İki büklüm atlıların karmakarışık boğuştukları yerde...

Gündüz sona eriyor, nemli karanlık kesifleşiyor. Hava tam kararduğında mahzen küçük bir lambayla aydınlatılıyor, insanlar gidip geliyorlar ve köşeli gölgeler onların tüm hareketlerini aynı anda yineliyorlar. Her şeyde üzüm tadı var; parmaklarda, hatta sigaralarda bile. Açık kapıdan sızan gece havası şarap gibi ağırlaşıyor, cendere her dönüşünde kuru bir sesle gıcırdıyor, oluk oluk akan şıra sarnıca dökülürken mırıldanıyor; ve yorgunluk, ruh hepten özgürleşirken gövde sanki yokolmuşcasına duygulandıran o olağanüstü yorgunluk...

*

Bağbozumu tüm bir ay boyunca sürdü. Robert'de yiyecek pek boldu ve Ossokine yeniden güçleniyordu. Yemek boyunca siyasadan sözediliyordu. Kısa zamanda Ossokine'e alışıldı ve O'nun varlığından çekinmeden işgalcilere sövülmeye başlandı. Rusya'yı anlatıyordu Ossokine. Özellikle iklimle ilgileniyorlardı: «Kuşkusuz sizin oralar hep çok soğuktur, değil mi?»

Rusya'nın orta bölgelerinde havanın yazın Oléron'dan çok daha sıcak olduğunu söylediğinde bir türlü inanmak istemiyorlardı O'na.

Robert, gülünç görünmekten korkarak düşüncelerini pek açıklamıyordu. Bir gün Ossokine O'nu çok kıran bir şaka yaptı. Tarım işçiliğine olan deneyimsizliğinden sözederken Oléron'a vardığı zamanlarda yerelmalarının da ağaçların üzerinde yetiştiğini sandığını söylemişti. Düşüncesine göre yerelması denmesinin nedeni, olgunlaşıp yere düştükleri zaman toplanmalarından ileri geliyordu. Robert Ossokine'in kendisiyle alay ettiğini sandı. Köylünün bunun bir şaka olduğunu anlaması için aradan bir çok günün geçmesi gerekti. Sivri bıyıklarının uçlarını

kıvırarak gerçek bir malsahibi gibi ciddi sorular soruyordu:

— Kişisel bir işletmeden hektar başına ne kadar buğday alınır? Ya bir kolhozdan?

Ossokine nasıl yanıtlayacağını bilmiyordu, hiç aklına gelmemişti bunu düşünmek.

Daha çok askeri olgulardan sözediyorlardı.

— Ruslar Moskova'yı teslim edecekler mi? diye soruyordu Robert.

— Hayır. Ama teslim etseler bile bu hiç bir anlam taşımaz. Napoléon'a teslim etmişlerdi. Sonu ne oldu, biliyorsunuz.

Ossokine'in kanıları köylüleri de etkiliyordu. Ama kendisiyle başbaşa kaldığında Rusya'ya ve yengiye olan güvenini daha akılcı bir biçimde düşünmeye çalışıyor ve keyfi kaçıyordu. Her gün ilerliyordu almanlar, Moskova'ya yaklaşıyorlardı, Kiev'i almışlardı. Bir uçtan bir uca yanıyordu Rusya, Kırım stepleri, Smolensk ormanları, Polezya ve Karelya yanıyordu ve rüzgar doğudan estiği zaman Ossokine'e buradan, Atlantik okyanusunun kıyısından bile bu yangınların kokusunu duyuyormuş gibi geliyordu. Bununla birlikte, sonunda Rusya'nın yeneceğinden kuşkusu yoktu.

Robert'in yanındaki iş sona ererken Ossokine O'na dostça bağlanmıştı. Doğrusunu söylemek gerekirse bu biraz tuhaf, Fred'le arasındakini andıran bir dostluktu. Aralarındaki ayrılıklar onları birbirine yaklaştırıyordu. Robert saygı duyuyordu Ossokine'e, O'nun bedensel çalışmayı gerçekten sevdiğini anladığında tüm nüktelerini alçak gönüllülükle karşıladı. Robert Ossokine'de kendisinde bile olmayan bir şeyin varlığını görüyordu: yiğit bir kan.

Robert gerçek bir toprak sahibiydi, ama O'nun kişiliğinde bir çatlak seziyordu Ossokine: güncel geçim kolaylığına güvenmiyordu Robert. Bu pek enderdi: fransız köylüsü hep kötü bir ürün aldığından yakınır, ama her yıl alın teriyle ve nice yoksunluklar pahasına biriktirdiği parayı bir köşeye koyardı.

Sağladığı birikim gerçek değildi; para, bir köşeye konduğu anda değerinin büyük bir kısmını yitiriyordu. Robert ise para biriktirmeye çalışmıyor, daha çok satın almaya hız veriyordu; tüm Saint-Denis'in en iyi koşum takımı O'nun atındaydı, en iyi at arabası ondaydı, almanlara vermek zorunda kalmamak için sakladığı çok iyi bir radyosu vardı. Asma kütüklerini ilaçlamak için küçük bir traktör bile satın almıştı Robert, ama savaşın başından beri benzin bulunmadığı için araç çalışmıyordu.

Bunlardan başka, bir düşüncesi, bir düşü, yaşamının bir amacı vardı: tüm Saint-Denis için ortak bir otlak örgütlemek. Ama bu Oléron'da gerçekleştirilmesi olanaksız bir işti; tarlaların birbirini çevrelemesi herşeyi engelliyordu. Kadınlar inekleri bütün gün bağların arasındaki daracık patikalarda, ineğin başka birinin bağına girmesini göze almadan bağlamaya olanak olmayan küçücük, engebeli alanlarda otlatıyorlardı. Her kadın ancak bir ineğe gözkulak olabiliyordu. Ama ortak bir otlak örgütlemek, bazı asma bağlarını gözden çıkarmak, birleşmek; işte bu Oléron'lu köylüler için hepten olanaksız bir şeydi.

Ekim başında yağmurlar başlayınca bağbozumu son kertede güçleşti. Sarı, kahverengi, buruşuk asma yaprakları ve fıçılar sırılsıklam olmuştu, arabaların üzerine seller iniyordu. Kurutulamamacasına ıslanmıştı elbiseler. Çamur el arabasının tekerleğine yapışıyor ve Ossokine ardından tüm bağı çekiyormuş gibi bir duyguya kapılıyordu. Bileklere kadar yıvışık bir çamura gömülüyordu ayaklar, ama iş duramıyordu; gereken zamanda toplanmazsa üzüm çürür, dondan zarar görürdü.

Ossokine eve yorgun, leş gibi kirli ve karamsar dönüyordu: gitgide kötüleşiyordu rus cephesinden gelen haberler. Lisa çoktan uyumuş oluyordu geldiğinde, O'nu madam Dufour karşılıyordu. Hani neredeyse bütünüyle onlara yerleşmişti kadın, zira matmazel Angèle'in evinde bol bol oda vardı. Ossokine

mutfakta, ocağın yanında tepeden tırnağa yıkanıyor, çamaşırlarıyla elbiselerini kurutuyor ve madam Dufour'la birlikte basit bir akşam yemeği için sofraya oturuyordu. Madam Dufour'la Ossokine arasında dostça ilişkiler vardı. Kocası öleli yirmibeş yıldan fazla zaman geçen kadın (hiç çocuğu olmamıştı). Ossokine ve Lisa'yı çocukları yerine koyuyordu. Elbette ki özellikle, O'nun için geleceği -kendi geleceğini değil, elbette hayır, ama genel olarak geleceği-, o hiç bir zaman yaşayamayacağı yaşantıyı simgeleyen Lisa'ya bağlıydı.

Oléron'un rüzgarı ıslıklarını, ulumalarını, ürküntü veren veya inildeyen ağlamalarını bacadan içeri bıkıp usanmadan boşaltıyordu. Damda ve pencere kepenklerinde tıkırdıyordu yağmur. Sonunda Ossokine yüz yıl boyunca matmazel Angèle'in üç kuşak atalarının doğup öldükleri koskocaman katafalka yatıp ışığı söndürdü. Yağmurun şakırtısı ve rüzgarın vahşi çığlıkları gitgide daha seçikleşiyorlardı: odada okyanusun kasırgaları kuduruyor, yağmur damlaları sanki Ossokine'in yüzüne düşüyorlardı. Ossokine yalnızca hiç bir kötü havanın uyandıramadığı Lisa'nın düzenli soluklarını dinleyerek ağır ağır yatışıyor ve top atsalar uyanamayacağı derin bir uykuya dalıyordu.

16

Ossokine, bağbozumundan sonra artık iyiden iyiye yerleşmiş olan kötü hava koşullarına karşın (sisler yerini yağmurlara, yağmurlar sislere bırakıyorlardı) yabanıl toprağını işlemeyi sürdürdü. İşlenmemiş alan gözle görülür bir hızla azalıyordu, tarlanın kıyısında biten ılgın çalıları artık pek yakındaydılar ve Ossokine o sabah kahverengi bir kürke benzeyen bu toprağı gördüğünde sonsuz hoşnuttu.

Yoldan öylesine uzaklaşmıştı ki geçenler toprakta nasıl çalışırsa daha iyi sonuç elde edeceğini söylemeye artık pek ender geliyorlardı. Rüzgarın dağıttığı ve çatlayan dalgaların boğduğu bir kaç sözcük atmakla yetiniyor ve geçip gidiyorlardı.

Saat daha on olmamıştı. Bir asma kökünü kuvvetle çekerken çapasının sapını kırdığında daha o sabah yapmayı tasarladığı alanın yarısını bile işleyebilecek kadar zaman bulamamıştı. Rusça ve fransızca küfrederek kırık aleti elinde uzun uzadıya evirdi, çevirdi, uzun saatler çalışmaktan parlamış sapını okşadı ve hiç istememesine karşın tek çıkar yolun eve dönüp sap takmak olduğunu kavrayarak gereçlerini topladı ve yola çıktı.

Demircinin biraz berisinde mösyö Aristide ile karşılaştı. Uzun bel kuşağını sarmayı hâlâ tamamlayamamıştı yaşlı adam. Bozuk giden havalar yüzünden kafasına kestane rengi iri bir yün takke geçirmişti. Basit ayakkabı bağcıkları olan takke bağcıkları çenesinin altından düğümlenmişti.

Aristide kırık çapayı görünce kuşağını düzeltti, kafasını sevecen bir havayla uzun uzun salladı, sonra Ossokine'in az önce yaptığı gibi elinde evirdi, çe-

virdi ve sonunda kararlı bir biçimde, elinde çok iyi sap yapılabilecek olan bir dişbudak parçası bulunduğunu söyledi. Tartışmanın anlamı yoktu, olağan zamanda bile pek iyi işitemeyen Aristide takkeyi de giyince hepten sağırlaşmıştı. Ossokine çekip gitmeye bir türlü karar veremeden önünde dikiliyordu Aristide'in. Üzüntüsünden ölebilirdi yaşlı adam, anlaşılmaz sözcükler mırıldanarak tek yanlı konuşmasını sürdürüyordu. Önce Ossokine'e sapı çapaya nasıl yerleştirmesi gerektiğini anlattı uzun uzun, açıklayarak. Sonra atının sağlık durumuna geçti. Ossokine 'Mouton' adındaki iğdiş atın tüm özelliklerini uzun süredir biliyordu ama Aristide her kez yeniden atın çektiği kansızlığı bir sürü ayrıntıyla birlikte anlatmaya koyuluyordu; baytarın hayvana pancar yedirmesini öğütlediğini, ama pancarın da pekliğe yol açtığını ve atın şişmeye başladığını söyledi.

— İşte böyle, diye Aristide bir eliyle bel kuşağının ucunu tutup kollarını iyice açarak gösteriyordu. Kuşak bir kez daha çözüldü ve yaşlı adam onu, sanki şeker pancarıyla beslenen atı değil de kendisiymiş gibi, Mouton'a hiç söz değdirmeye hakkı olamayacak kadar şiş olan göbeğini iyice yuvarlaklaştırarak özenle düzeltmeye koyuldu yine.

— Orel adındaki rus kentini biliyor musunuz?

— Orel mi?

— Evet, Orel. Büyük bir kent midir?

— Evet. Neden sordunuz?

Yaşlı adam Ossokine'in sorusunu duymadı, ama alman radyosunun o gün haberlerde Orel'in düştüğünü açıkladığını anladı Ossokine.

— Ama, olamaz bu!

Kuşağını düzeltmeyi tamamlayan Aristide küçük adımlarla evine doğru gidiyordu. Yaşlı adam askeri olayları bir yana bırakmış, 1885'ten bu yana tarlasının -«Hani şu La Brée yolu boyunca uzanan, biliyorsunuz ya!»- bir metreden fazla suyun altında kalacağı kadar fazla yağmur yağan kışları bir bir

saymaya başlamıştı artık.

«Orel düştü. Ore. Orel'im.» Bolkhovskaya sokağı, Pouchkarnaia. Alçak evlerin üzerindeki beyaz toz bulutları. Üstünden geçilmesi çok güç çit ve şarampoller. Riazan'dan ziyaretine geldiği Véra teyze. Riazan, Orel. Elma ağaçlarının budaklı gövdeleri. Yaban gülleriyle kaplı Oka. Geniş ve yeşil çimenlerle örtülü sokaklar. Tekerlek izleri, su olukları, Pouchkarnaia sokağında koşan küçük dana, havaya dikilmiş kırmızı kuyruğu... Ama hayır, çimen de nereden çıktı? Şimdi Orel'de sonbahar var. Orel'im. Dünyada ondan fazla hiçbir şeyin olamayacağı kadar rus. Alman tankları Orel sokaklarında.»

— Buyrun, bu dişbudak dalını alın, görüyor musunuz ne kadar esnek olduğunu? Çapanız için çok güzel bir sap yaparsınız.

— Sağolun. Evet, kuşkusuz. Çok güzel bir sap.

Ossokine aceleyle vedalaştı ve eve yollandı.

Uzaklaşmakla birlikte bir şeyler seslendi Aristide, ama Ossokine hiçbir şey duymadı.

Dişbudak sapını takmak hiç de sandığı kadar kolay olmadı. Ama gerçeği söylemek gerekirse güçlük saptan ileri gelmiyordu; geçen bir saat boyunca bilinci ve düşünceleri Orel'in düşüşüyle uğraştığından dişbudak dalını yontmayı unutmuştu Ossokine. Ambarın karanlığına karşın sokak kapısını açmadı, yalnızlığı yeğliyordu.

«Bu tarafını biraz daha yontmalıyım. İşte oldu. Biraz da burayı. Neyse ki çakımı dün bilemiştim... Bu her şeyin sonu mu? Eğer Orel de düştüyse, o zaman her şey bitti mi? Orel, onaltıncı yüzyıldan beri varoldu, o zamandan beri O'nu hiç kimse hiç bir zaman alamamıştı. Orel, benim çirkin ve tozlu, rus Orel'im. Liza Katilina ve Tourgéniev'in UNE NİCHEE DE GENTİLSHOMMES'u. Eğer Rusya'da olsaydım, aynen cedlerimizin öldüğü gibi ben de Orel'i savunurken ölürdüm. Ama kimse Orel'i savunurken ölmedi ki... iç savaşı saymazsak elbette. Ve vişdi alman tankları Bolkhovskaia sokağında ilerliyorlar,

ve ben Oléron'dayım, çapama sap yapmakla uğraşıyorum.»

Ossokine sapı denedi. Hâlâ çok kalındı dişbudak dalı, çapayı çıkararak yeniden yontmaya koyuldu. Ambar baştan aşağı yongalarla dolmuştu.

Gerçekten her şeyin sonu mu bu? Olamaz. Rusya bu savaşta yenilemez. İstemiyorum bunu. Burada, kendi ülkelerini bile savunamayan, savunmasını bilmeyen bu fransızların arasında ne yapabilirim ben? Neredeyse yirmi yıldır Fransa'da yaşıyorum ve hiçbir zaman güvenmiyorlar bana: bir yabancı. Ne yapıyor şimdi fransızlar? Kuşkusuz bir yerlerde gizli bir direniş var. Fred? Ama çoğunluk her türlü kısıtlamaya bozularak gizli gizli yakınmaktan başka bir şey yapmıyor. Almanlarla alış-veriş yapıyorlar. Almanlar yetmiş frank verdikleri için elleri varmıyor bana bir düzine yumurtayı elli franktan satmaya. Böylesi çok daha basit ve çok daha elverişli. Hem burada, herkesin her zaman her şeyi bildiği bir adada ne yapabilirim?»

Sonunda sap istediği boyutlara ulaştı ve çapayı başına taktı. İnceledi: herşey yolundaydı. Bir cam parçası olarak keskin yanıyla tüm pürüzleri yonttu. Eve gelen Lisa'nın sesi geliyordu sokaktan. Açtı ambarın kapısını, yağmur yağmıştı. Asfaltın üzerinden akan bulanık bir su yalaklara dökülüyordu.

— Lisa, gel buraya. Yaptığım sapa bak!

— Ama neden böyle bembeyaz?

— Kullandıkça parlayacak, göreceksin. Biliyor musun, almanlar Orel'i almışlar.

— Kafese de koymuşlar mı? (*)

— Bir kentten sözediyorum.

— Daha önce duyduğumu sanmıyorum, dedi Lisa kuşkulu bir sesle.

— Söyle bana Lisa, Orel'i almalarına üzülüyor musun?

— Üzülüyorum Pa amca, çünkü sen üzülüyorsun. Biliyor musun, küçük Marcel çok aptal. Bu-

(*) Orel (Rusça): Leylek.

gün makasla pantalonunu kesti. Soeur Anne çok kızdı. Önümüzdeki yıl büyüyüp okula gideceğim doğru mu?

*

Rusya'ya yardım edebilmek için hiçbir şey yapamamak düşüncesi Ossokine'e gitgide daha dayanılmaz gelmeye başladı. Orel'in düşüşünden sonra Fred'i veya Martin'i görebilmek umuduyla Marennese gitti.

Martin'in kaçışından sonra şarap içtikleri küçük evi pek güçlük çekmeden buldu, ama bomboştu ev. Pencere kepenkleri kapalıydı; avluda, rüzgarın yüzeyini küçük kırışıklarla dalgalandırdığı kocaman bir gölcüğün ortasında kırık oklarından biri göğe doğru uzanan yeşil bir at arabası duruyordu. Ossokine çekinerek komşulara Martin'den haber sordu, ama hiçbir şey söylemediler O'na. Ya haberleri yoktu, ya da konuşmak istemiyorlardı. O'nu içtenlikle karşılayan Boukov'a gitti bunun üzerine. Midye karneye bağlanmayan ender gıdalardan biri olduğundan beri büsbütün zenginleşmişti Boukov. Savaştan pek isteklice söz etmiyordu. Kuşkusuz almanların yeneceğine inanıyordu, ama nasıl bir tavır takınması gerektiği konusunda kararsızdı henüz: almanlar midye sevmiyorlardı ve üzücü bir şeydi bu. Almanlar böylesine ağızlarının tadını bilmez olmasalardı çok daha kârlı olabilirdi bu iş. Ossokine O'na Martin'den söz ettiğinde, bir an sessizlikten sonra yanıtladı:

— Bu gibi şeylerle biraz daha az ilgilenseniz daha iyi edersiniz. Ve hiçbir şey eklemedi bu sözlerine.

Hiçbir şey öğrenemeyen Ossokine Saint-Denis'e döndü ve tarlasını işlemeyi sürdürdü. Şubatta ve temmuzda olmak üzere iki kez patates ekmeye karar vermişti. Kırkaltıncı enlem kuşağı Oléron'dan (Ossokine'in öğrendiğine göre tarlasının bir kaç yüz metre güneyinden) geçiyordu. Doğal koşullar altın-

da çifte ürün umulamazdı, ama Oléron'un kıyılarını yalayarak geçen Gulf-Stream sıcak su akıntısı iklim üzerinde olumlu bir etki yapıyordu, dolayısıyla şansını denemeye değerdi doğrusu.

En derin ve duygulu yerinden kırılan Maria Serguéevna adanın öbür ucuna taşındıktan sonra Ossokine kendini yapayalnız buldu. Ama bu, Paris'ten bildiği içine kapanma değildi ve aradaki ayrılık yalnızca madam Dufour ve Lisa'dan ileri gelmiyordu. Ossokine toprakta çalıştığı için ve içinde Rusya'ya karşı uyanan o sonsuz sevgiden dolayı kendini tüm dünyaya bağlı buluyordu. Aralık ayında, almanların Moskova önlerindeki bozgunu duyuldu: bu, Rusya'ya saldırdıklarından beri gelen ilk güzel haberdi.

*

Fırtına gece patladı. Ossokine yaya olarak üç kilometre ilerleyip Côte Sauvage'a vardığında sıkışan soluğu bir türlü düzelmedi: öylesine kuvvetli çarpıyordu ki rüzgâr yüzüne, estiği yöne sırt çevirmeden nefes alamıyordu. Bir türlü üzerine binmeyi başaramadığı bisikletini -fransızların 'deniz kayalıkları' dedikleri- taş gibi sert ve sık çalılıkların arasına sakladıktan sonra tepelerin ardında dolanan bir patikada yürümeye koyuldu. Patika okyanusa dimdik inen bir yalıyara doğru gidiyordu. Burada rüzgar çılgınca esiyor, kudurmuş hortumlar kuru kum demetlerini havalandırıyorlardı. Eğer Ossokine sabah tepelerin arasındaki bir çukurdaki yeni bir tarlayı işlemeyi kararlaştırmasaydı okyanusun böylesine çıldırdığını göremeyecekti şimdi. Dönemecin birinde okyanus, olanca görkemiyle belirdi. Yalıyardan on metre kadar ilerde, dalgaların çarparak çatladığı, siyah sırtları zaman zaman beyaz köpük sellerinin içinde beliren kayalıklarda su dağları sanki su altı patlamaları onları denizin üzerine kurşun grisi bir ağırlıkla abanan gökyüzüne doğru itiyormuşcasına birbirlerini izliyorlardı. Hava dalgaların gürüldemesinden ve uğuldamasından titriyor, rüzgar Ossokine'

in suratına artık serpinti değil iri iri su yığınları fırlatıyordu. Ufukta gökyüzü dev bir ahtapot gibi uzun kollarını fokurdayan suların derinliklerine daldırıyordu: yağmur yağıyordu uzakta.

Ossokine, kendisini sarmalayan dalga uğultularının ve gürüldemelerinin içinden bir insan sesi duyduğunda geri dönmeye hazırlanıyordu artık. Bu bir yardım çağrısı değil, tam tersine bir emir tonundaydı, tuhaf bir şeyler olsa gerekti orada. Dizlerinin üzerinde, elleri sert otlara yapışmış, neredeyse sürünerek yalıyarın kıyısına yaklaştı Ossokine. Ta en aşağıda, Saint-Denis'in papazının kollarını boşluğa doğru uzatan görüntüsünü seçti. Siyah yağmurluğu, sırtını döven kanatlar gibi havalanıyordu.

Yükselen deniz dar plaja doğru yaklaşıyor ve neredeyse yalıyarın eteklerine varıyordu artık. Aslında su dolunay zamanında bile o kadar yükseklere ulaşamazdı, ama her şeyi açıkça değiştiriyordu fırtına. Peder Jean için hiç bir çözüm yolu kalmamış gibiydi artık: yalıyara tırmanamazdı, arabaların suyun kıyısına inmek için izledikleri dar patikadan yararlanması ise olanaksızdı. Ossokine seslendi, ama duymadı O'nu peder Jean, rüzgar dağıtıyordu sesini. Yerden bir taş alarak fırlattı Ossokine, taş rahibin ayaklarının dibine düştü, ama farketmedi adam. İkinci taş sırtına geldi rahibin. Peder Jean döndü ve Ossokine deniz suyuyla ıslanmış, ışıldayan bu korkunç yüzü hiç bir zaman unutmadı.

Peder Jean'a yalıyarın üzerine tırmanması için yardım etmek hiç de kolay değildi; ipi yoktu Ossokine'in ve Saint-Denis'e gidip yardım getirene kadar çok geç olurdu, onbeş dakika sonra plajı kaplayacaktı deniz. Peder Jean bir kaç sonuç vermeyen denemeden sonra ancak üç-dört metre kadar yükselebildi. O korkunç gücüyle adamı toprak duvara sıkıştırıyordu rüzgar. Ossokine'in ve peder Jean'ın birbirine uzanmış elleri arasında iki metre daha kalıyordu... Tutunulması olanaksız olan beyaz ve kaygan kayalar vardı arada.

Gitgide yaklaşıyordu okyanus, sıçrayan sular gitgide daha yükseklere ulaşıyordu. Köpükler aşağıda, peder Jean'ın ayaklarının dibinde, yalıyarın duvarlarına çarparak çatlıyorlardı. Alelacele soyundu Ossokine, tüm giysilerini; pantalonunu, gömleğini, ceketini ve iç donunu biribirlerine düğümledi. Böylelikle ipe benzer bir şey elde etmiş oldu, ama onu aşağı sarkıtmak hiç de kolay değildi: rüzgar giysihalatı havalandırıp yana savuruyordu. Tüm gövdesiyle yalıyara yapışan peder Jean bir kaç santim daha yükselmeyi başardı. Ceketinin koluna yumurta gibi iri bir taş koydu Ossokine, bu kez ip aşağı indi ve peder Jean ceketin kolunu yakalayabildi. Ossokine sıkılmaktan bembeyaz kesilmiş parmakların ağır ağır, özenle ve olabildiğince fazla kumaş yakalamaya çalışarak eteğin ucunu kavradıklarını gördü. Denizin uğultusuna rağmen duyabildiği bir sesle çatırdadı Ossokine'in ceketi, ama yırtılmadı.

Bir kaç dakika sonra peder Jean Ossokine'in yanında, bir 'deniz kayalığı' çalılığının ardında uzanmış, yatıyordu. Orada bitkiler buz gibi havanın aralarından sızamadığı bir tür saçak gibi yığılmışlardı. Peder Jean öylesine yorulmuş ve sinirleri öylesine gerilmişti ki, bir süre konuşamadı. Ossokine soğuktan titreyerek, uyuşmuş parmaklarıyla ıslak giysilerinin düğümlerini çözmeye çalışıyordu.

— Neden gittiniz oraya, deniz kıyısına? diye sordu ıslak gövdesine bir yakı gibi yapışan, nemden grileşmiş gömleğini giyerken.

— Çıkabilecek kadar zamanımın olduğunu sanıyordum. Orası yolun denize doğru indiği yerden, Negru'dan pek uzak sayılmaz. Çakılların üzerinde ilerlemek çok güç. Rüzgardan sendeliyordum. Tam zamanında yetiştiniz.

Ossokine elinden geldiğince giyindi yeniden. İkisi de soğuktan titriyor, birşeyler anlatmak istiyor, ama tüm sözcükleri birbirine karıştırıyorlardı. Bisikletin yanına kadar koşarak gittiler; rüzgar arkaların-

dan olanca gücüyle itiyordu. Ossokine peder Jean'ı bisikletin orta demirine oturttu ve Saint-Denis'e giden yol boyunca, delice bir hızla ilerlediler Bisiklette değil de motosikletteydiler sanki!

— Russunuz, dedi peder Jean ayrılırken, sözcüklerin üstüne basa basa. Pazar günü ayine geliniz. Mutlaka gelmeniz gerek.

O pazar, bunun kendi olumlu etkilerinin meyvesi olduğunu düşünerek kıvanan matmazel Angèle'in çok sevindiği üzere, Ossokine ve Lisa, ayinin başlamasından hemen önce kiliseye geldiler, çok rahatsız bir sıraya oturdular. Fazla kalabalık yoktu, özellikle siyah yas giysileri içinde kadınlar görülüyorlardı. En ön sırada yerleşmişti belediye başkanı. Hâlâ bir kaç alman vardı, ama bu kez en dış yanlarda duruyorlardı.

Kilise soğuktu. Geciken kasabalılar aceleyle parmaklarını kutsal su kabına daldırıp haç çıkarıyor, sıraların arasındaki dar geçitten ilerleyerek, oturmadan önce dizlerini kırıp yeniden haç çıkarıyorlardı. Gotik kubbelerin altında latince sözcükler çınlıyordu. Gümüş bir çıngırak zaman zaman çalıyor, bunun üzerine herkes diz çöküyordu. Ossokine'e ne yapması gerektiğini anlattı Lisa. «Rahibeler O'nu iyi yetiştirdiler, ha! Neyse ki önümüzdeki yıl bucak ilkokuluna gidecek.»

Peder Jean bir sütuna sanki bir kırlangıç yuvasıymış gibi iliştirilmiş olan tahta kürsüye çıktı ve vaazına başladı. Ayakta, isteksizce dinliyordu Ossokine, ama az sonra kulak kabarttı.

—Görevimiz vatanımız için canımızı vermektir, ne mutlu haklı bir savaşta ölene! Kendi toprağını ve kendi evini savunurken ölene ne mutlu! Onun gövdesinin kalıntıları vatan toprağı olur, Fransa'nın toprağı olur. Babalarımızın, oğullarımızın ve kardeşlerimizin milyonlarcası hapislerde eriyorlar. Onların dönüşünü sabırla beklemeliyiz. Ama sabretmek, boyun eğmek anlamına gelmez. Sabırla en iyisini

yapmak bilinçi bulunabilir, oysa boyun eğmek, itaat etmek demektir. Tutuklularımız savaş bitince dönecekler. Ama görev, vatanını seven fransızların görevi bu dönüşün çabuklaşmasına yardımcı olmaktır. Saint-mathieu incilinde der ki: «Dünyaya barış getirmek için geldiğimi sanmayın, barış değil, kılıç getirmek için geldim...»

Peder Jean'ın sesi sanki yüzlerce küçük yankıyla taşınıyormuş gibi kilisenin kubbelerinin altında çınlıyordu. Her sözcük, yok olmadan önce, sanki görünmeyen kanatlar tarafından gezdiriliyormuşcasına, kısa bir an daha titreşiyordu.

— Geleceği bilemeyiz. Ama adalete inancımız var. Biliyoruz ki kim kılıç kaldırırsa kendisi de kılıç altında, acı çekerek ölecektir. En güçlünün her zaman haklı olduğuna inananlar var. Bu görüş kimi zaman çekici ve kolay gibi gelebilir. Ama, yalnız acı pahasına elde edilen uzun zaman süregidebilir. Yargılarımızda temkinli olalım. Özenli ve tartıcı olalım; eğer granit bir duvarda çatlaklar oluşursa, bu o granitin sağlam olmadığını gösterir ve bu başa çıkılmaz gibi görünen duvarın göz açıp kapayana kadar çökebileceği anlamına gelir.

Sözcükler havada uçuyor, kemerlere çarpıyor ve titreşiyorlardı. Peder Jean'ın sesi büsbütün dokunaklı ve içe işleyen bir tona büründü.

— Beklemek bizim için güçtür. Ne zaman ki adalet saygısızlığa uğrar, ne zaman ki en kaba güç ağır basar, işte o zaman beklemek çok güçtür. Ama eğer insan ortak görevde safına geçerse, eğer kendisine olduğundan daha çok öteki insanlara gerekli olduğunun bilincine varabilirse, o zaman diğerlerince unutulur, o zaman KENDİ toprağının üzerinde dikilir ve ONU korur; o zaman artık O'nu yenebilecek hiç bir güç sözkonusu olamayacaktır.

Son sözcükle birlikte ve bu duayı anlamış olanların iç çekişleriyle yanıtladıkları bir takdis işaretiyle cüppenin bol kolları havada uçuştular ve peder Jean kürsüden indi. Tüm davranışları ve adımları,

yavaş ve tumturaklıydı.

Ossokine peder Jean'ın yalıyarın dibinde dikilirkenki parlayan ve ürküntü dolu yüzünü anımsadı; taş tam sırtına gelmiş ve Ossokine'e doğru dönmüştü...

«Almanların Moskova önlerindeki bozgunları çok kısa bir süre önce duyurulmasaydı, vaazından hiç bir özel anlam çıkartılamayacaktı. Granit duvardaki çatlak bu işte!»

Lisa, çıkışa doğru sürüklüyordu Ossokine'i; aralarında buz gibi esintiler dolaşan taş duvarların içinde üşümüştü. Siyah ve parlak iri gözleri, masmavi ve küçücük yüzünde seçilebiliyorlardı.

— Hemen Lisa, hemen. Eve gidince sana sıcak süt içireceğim. Liman caddesi boyunca ilerlerken «hastalanmasa bari», diye düşünüyordu Ossokine.

Bir kaç gün sonra bir akşam, peder Jean'ı görmeye gitti Ossokine. Hemen o gün aramamıştı papazı, zira hiç tanımadığı bir adama, bir katolik rahibine fazla güvenmeyi göze alamıyordu. Fred'le her şey çok daha basit ve açık olurdu eskiden.

Peder Jean'ı boğucu havalı, küçük bir odada buldu. Tam ortada ateş kesilmiş bir soba yanıyordu. Sofranın üzerinde hâlâ akşam yemeğinin tabak-çanakları ve birazı içilmiş bir şişe kırmızı şarap duruyordu. Peder Jean Ossokine'e doğru bir kaç adım atıp elini uzattı O'na.

— Gelişinize çok sevindim bay Paul. Yaşamımı size borçlu olmaktan mutluyum. Size.

— Yok canım, sizi ben kurtarmadım. Kendi kendinize de nasıl olsa çıkabilirdiniz. Yalıyarın duvarında beklerdiniz... Hem bunun pek önemi yok aslında, ama söyleyiniz bana ne yapmalıyız? Somut şeylerden söz ediyorum. Vaazınızı iyice anladım.

— Henüz bilmiyorum. Birlikte düşüneceğiz. Ve üzgün bir gülümsemeyle ekledi: Vaaz mı tek anlayan siz değilsiniz: dün La Rochelle piskoposundan bir uyarı aldım. Eğer bir daha yinelersem başka bir bölgeye yollamakla gözdağı veriyorlar...

17

Ossokine'in peder Jean'ı kurtardığı fırtına, adanın üzerinde kuduran bir dizinin ancak ilki oldu. Rüzgar elbiselerin bile bir yanından girip öbür yanından çıkacak kadar büyük bir hızla esiyordu. Isı hayli düşüktü, ama hemen hemen hiç don olmadı. Oléron'un üzerine çöken bu nemli ve gürültülü soğukta, Rusya'daki savaşın yansıması gibi bir şey vardı. Ossokine bazan sovyet radyosunun yayınını bir an için buluyor ve buzdan bir kent haline gelmiş olan Leningrad'da yaşamın sürdüğünü öğreniyordu.

Kuru ve soğuk ilkbahar, ağır ağır geliyordu. İşgalcinin hizmetindeki fransız gazeteleri artık yıldırım savaşından hiç söz etmiyor ve alman saldırısının uğradığı gecikmeyi önce 'General Kış', sonra da yolların bahardaki berbat durumuyla açıklıyorlardı. Alman Genel Kurmay'ı daha kasım ayında doğudaki savaşların bittiğini ve alman ordusunun «dağınık bir kaç partizan grubunu tasfiye etmek» ten başka bir işi kalmadığını duyurmuştu. Şimdi ise yolların kötü durumundan sözediliyordu. Pek inandırıcı değildi bu, ama kimse başka bir açıklama biçimi bulamıyordu. Bu aylarda Saint-Denis'te Ossokine ve peder Jean'dan başka kuşkusuz hiç kimse SSCB'nin yeneceğine inanmıyordu.

Manuel büyük bir iddiayı yitirmişti: Moskava'nın noelden önce alınacağından kuşkusu yoktu ve son gelişmelere çok öfkeliydi. Almanlarla yaptığı işler iyi gitmiyor, bunu da bir kaç kişiyi parayla satın almakta çekingen davranmasıyla açıklıyardu. Matmazel Angèle'e bir artezyen kuyusu açıyordu a sıra-

da. Yaptığı işin bedeli matmazelin O'na vereceği terkedilmiş, küçük bir bağ parçasıyla ödenecekti. Zaten Manuel'in sahneden çekilmesi geçiciydi; Todt işletmesinin şeflerinden biri çok büyük harcamalar yaptığı için tutuklanınca Manuel yeniden Almanların güvenini kazandı ve bir alman kamyonunun sürücülüğünü elde ediverdi.

Bir gün Maria Serguéevna'yı gördü Ossokine: Saint-Trojan kumandanının yanında oturmuş, arabayla geçiyordu. Son kertede gülünç, yeşil bir şapka vardı kafasında. Ossokine'in selamına alçak gönüllü bir baş sallamayla karşılık verdi.

Ossokine peder Jean'a bir çok kez rastladı ve bir gün rahip O'na, kendileri gibi düşünen iki-üç kişi daha tanıdığını söyledi.

Bir nisan sabahı, şafaktan önce, pencereye vurulan ısrarlı darbelerle uyandı Ossokine. Uzun zamandır vuruluyordu pencereye, ama Ossokine'in uykusu açılamıyordu. Demircinin körelmiş kazmasının ucunu sivriltiğini görüyordu düşünde. Hiç durmadan basıyordu ocağın körüğüne yaşlı adam; eğer ateş sönerse her şey biter ve demiri beyazlaşana dek kızmış olan kazma artık hiç bir işe yaramazdı. Ossokine «eğer yaban olmazsa mısır ekemem» diye düşünüyor, bu arada gürültü de ısrarla sürüyordu. Sonunda gözlerini açabildi. Nar gibi kızdırılmış kazmanın sivri uçları karanlıkta yokoldu, örsün gürültüsü gizemli havasını yitirerek gerçeğe dönüştü: birisi, alt kattaki yemek odasının penceresini, ölçülü davranmaktan geri kalmayarak, ama ısrarla vuruyordu. Pencereyi açtı Ossokine: gece soğuk ve karanlıktı. Sabah sisinin ardında gizlenmişti yıldızlar. Karanlıkta hiçbir şey seçemedi, evin önündeki bir kuyu deliğine benziyordu bahçe. Ossoklne'in kepenkleri gıcırdattığı anda vuruşlar kesildi.

— Kim O? diye sordu kısık sesle.

— Benim, Fred. Aç.

Ossokine giyinmeden, çırılçıplak -hep böyle uyurdu— zemin kata koştu ve sürgüyü heyecanla

iterek kapıyı açtı.

— Dikkat, bir devriye.

Fred odaya kaydı, asfaltta bir çizme gürültüsü beklediler. Ossokine gıcırdatmamaya özenerek dikkatle kapadı kapıyı. Fred bir kibrit çaktı.

— Ha! Ha! Çıplaksın yahu!

Ossokine birden utanarak askılığı araştırdı, ama ceketini bulamadı. Sonunda parmaklarının arasında madam Dufour'un yağmurluğunu sezdi, ona sarındı. Küçük gaz lambasını yaktı Fred. Kıllı bacaklarını örtemeyen bir kadın yağmurluğu giymiş olan Ossokine hayli gülünç durumdaydı ve Fred kırıldı gülmekten.

— Uyuyan bir orman güzeli! diye bağırdı. Amma derin uykun varmış yahu! Bir an korktum uyandıramayacağım diye.

— Nereden çıktın? diye sordu Ossokine bir iskemleye oturup bacaklarını yağmurluğun altına saklayarak.

— Anlatması çok uzun sürer. Beni bir kaç gün saklayabilir misin?

— Elbette. «İyi ki Maria Serguéevna'yı göndermişim» diye geçirdi Ossokine. Arıyorlar mı seni?

— Adaya geldiğimi hiç kimse bilmiyor henüz. Keşif yapmaya geldim. Almanların Oléron'da neler yaptıklarını öğrenmemi ve Atlantik duvarının yapılmasını mümkün olduğu kadar engellememi istediler. Veya en azından geciktirmemi.

Ossokine bir şişe şarap aldı ve Fred'e Todt işletmesinin giriştiği işlerden söz etti.

— Şu anda koruganlar ve top bataryaları için beton yuvalar yapmakla uğraşıyorlar, üç tane kıyı bataryası olacak. Biri ormanda, Manuel'in çakıllı kum ocağının az ötesinde; öbürü Morelières'de, Üç - Taşların hemen yanında, ve bir tane de Chassiron' da. Üç-Taşlardakinin en önemlileri olduğu söyleniyor.

Ossokine almanların giriştikleri düzenlemeler üzerine bu işlerde çalışan köylülerin anlattıklarına

dayanarak ne biliyorsa saydı, döktü. Yabancı olduğu için fransızların yaptığı her işi yapmak zorunda olmayan biri olduğuna safça inanan belediye başkanının gözünü boyamayı başarmıştı.

Fred her ayrıntıyı büyük bir dikkatle dinledi, sonra bir kez daha yinelemesini istedi, ama elbette ki not falan almadı.

— Saint-Denis'te güvenebileceğin kimseler var mı?

Ossokine bir an durakladı. «O'na peder Jean'dan söz edebilir miyim? Buna hakkım var mı? Hem üstelik acaba Fred anlayacak mı?»

— İsimlerini söylemene gerek yok...

— İsim sorun değil. Ama bilmem O'na güvenebilir misin? Yeni rahip. Çok dikkate değer bir insan.

— Rahip mi?

— Şimdi artık bana da güvenmeyeceksin...

Fred bir an sessizliğini sürdürdü, sonra dikkatle baktı Ossokine'e. Birdenbire o şaşkın, hatta kaygılı suratı bir gülümsemeyle aydınlanıverdi.

— Rahip ha! Şahane! Bize yararlı olabilir.

O'nun bu sözleri üzerine Ossokine peder Jean'ın verdiği vaazdan ve bunun kendisi üzerindeki uyarıcı etkisinden sözetti.

— O'na çok temkinli olmasını söyle. Sözlerle hiçbir şeyin yapılamayacağını anlaması gerek. Sen de bundan böyle fazla konuşma. Gerçekten bir şeyler yapmamızdan önce sizleri tutuklarlarsa neye yarar bu?.. Bana almanların adaya büyük bir kazaratar getirdiklerini söylediler, diye sürdürdü Fred bir an sessizlikten sonra. Yarın onun nerede olduğunu öğrenmeye çalış. Hem, beni nerede saklayacaksın? Hâlâ kızınla birlikte yalnız mı yaşıyorsun?

— Madam Dufour geceleri burada kalıyor genellikle. Şu anda Saint-Pierre'deki akrabalarının yanında, yarın döner sanırım. Evin altında bir mahzen var, ve orada matmazel Angèle'in bile unuttuğu elli yıllık bir konyak var moruk! Ama madam Dufour'un mahzende birisinin bulunduğunu anlayacağın-

dan kuşkum yok. Ortalığı düzenleyen kadınların bu tür işlerde olağanüstü bir koku alma yetileri gelişiyor, onlardan hiçbir şey saklanamaz.

— Geçen savaşta kocası esir iken öldü. Ona güvenebiliriz, dedi Fred.

Ossokine birbuçuk yıldır ev işleriyle uğraştığı halde daha bir tek tabak bile kırmayan, özellikle Lisa için çok kaygılanan, artık O'nsuz yaşayamayacağını sanan bu çok şişman ve çok sakin kadının kendine özgü siyasal yönelişleri olabileceğini hiç düşünmemişti. Ama madam Dufour'u bu görüş açısından ilk kez düşündüğünde yalnız onlara ihanet etmeyeceğini değil, ama aynı zamanda, güç anlarında o çamaşır yıkarkenki veya patates ayıklarkenki telaşsızlığıya yardım bile edebileceğini kesinlikle sezdi.

— Madam Dufour'a güvenim var, dedi. Hem zaten bir süre önce sen O'nun tüm iyi duygularını kazanmıştın, diye şaka ile yaşlı kadının Fred'e göstermiş olduğu dostluğa dokundurarak ekledi. Fred'in çirkin yüzü bir gülümsemeyle aydınlandı.

— Madam Dufour'un kocası eskiden İssy-Les-Moulineaux'da, benim çalıştığım fabrikada çalışıyormuş, dedi.

— Bundan bana hiç söz etmemiştin.

— Sana sözünü etmediğim epey şey var daha. Elbette ki kocasıyla hiç tanışmadım, ben fabrikaya savaştan sonra girmiştim. Ama orada O'nu hâlâ anarlar. Sendikacıymış.

«Her gün yanında yaşayıp da hiç bilmediğim ne çok şey ve ne çok koşul var», diye düşünüyordu Ossokine.

— Gel, seni yatırayım, dedi yüksek sesle. Yorgun olmalısın.

— Üç gecedir uyumuyorum, diye yanıtladı Fred. Doğru, yorgunum. Demek ki şimdi sen kazar-atar hakkında bilgi toplayacaksın, belki böylelikle almanlara kötü bir oyun oynayabiliriz.

— Martin nerede şimdi? diye sordu Ossokine,

mahzene bir yatak yerleştirirken. Yere, tavana kadar çıkan ve üzerlerinde tozlu şişeler bulunan rafların arasına bir şilte serdi.

— Çalışıyor, diye yanıtladı Fred yalnız. Ossakine de başka soru sormaktan çekindi.

*

Fred'in sözünü ettiği kazar-atar Saint-Denis'e ertesi gün geldi. Diesel motorunun büyük gürültüsü -sanki yolda bütün bir traktör ordusu ilerliyormuş gibi- duyulduğunda, daha iki kilometre uzağındaydı kentin. Kazar-atar, Üç-Taş'lara giden yalun bir dönemecinde durdu. Hemen meraklı bir kalabalık toplandı çevresine; şaşkın köylüler koskocaman dişli ağzı göğe doğru uzanan bu dev irisi makineyi inceliyorlardı. Uzaktan, sanki binlerce yıl önceki tufan onu bu biçimde şaşkına çevirmiş de tuhaf bir pozda katılaşmış bir ihtiozora benziyordu.

Ossokine, tıpkı öbür köylüler gibi, kazar-atarın önünde bir an durdu; bu kadar büyüğünü hiç görmemişti. Sonra, bisikletiyle yeni tarlasının bulunduğu Côte Sauvage'a yollandı. Bu toprak parçası pek derin olmayan bir vadide, böğürtlen çalıları ve herdemtaze otlarıyla kaplı iki hafif yamacın arasındaydı. Tarlanın bir ucunda, tuzlaları okyanusa bağlayan bir kanal uzanıyordu. Çok yakın olmakla birlikte görülemeyen deniz kıyıya düzenli olarak vuruyor, çakılları şıkırdatıyordu. Saint-Denis'deki tarlası gibi buna da yirmi yıl önce asma kütükleri dikilmişti, ama şimdi ince sazlarla, ılgın ve sorgun çalılarıyla kaplıydı, kurumuş bir tuzla gibiydi. Bu toprakta çalışmak bir hayli güçtü: kökler biribirlerine çok karışmışlardı ve yaban otları yüzeyde, çok sağlam ipliklerden örülmüş kalın bir halı gibi duruyorlardı. Ama tüm bu dalaşıklık çözüldüğünde alttan siyah kum ve iyi gübreli toprak çıkıyordu. Yarım metre derinlikte de su vardı. Bu tarladan çok umutluydu Ossokine; siyah kuma Saint-Denis'de çok değer veriliyordu. Bununla birlikte çapalamayı ilkbahardan önce bitiremedi ve artık oraya kış buğdayı

dikmeyi düşünmekten başka bir çözüm yolu kalmamıştı.

Her zamanki gibi Ossokine çapasını eline alıp da yumuşak toprağa sapladığı anda, o zamana kadar düşündüğü herşeyi, Fred'i, kazar-ataı, almanları unutuverdi. Düşünceleri basitleşti ve açıklık kazandı: toprakta nasıl çalışmalı, en iyi sonucu almak için her an ne kadar güç harcamalı... Ve bu sırada çevredeki her şey sanki O'nun bir parçasıymış gibi büsbütün yakınlaşıyordu: ilk tarla kuşlarının ötüşleri, çatlayan dalgaların gürültüsü, çürüyen yosunların, nemli kumun ve herdemtaze çiçeklerinin kokuları, uzak martı çığlıkları; tüm bunlar O'nun içindeydiler sanki. Hiç yokmuş gibiydi zaman. Ossokine bir sigara tüttürmek için durduğunda bile o olağanüstü, neredeyse uyur-gezer gibi olma duygusundan kolay kolay sıyrılamıyordu.

Bir süreden beri belirsiz görüntülerin gözlerinin önünden geçtiğini seziyor, ama onları en ufak bir anlam bile vermeden görüyordu. Kanalın öbür tarafında tatlı bir eğimle inen, bir yanı kanala, bir yanı denize bakan bir tarlada kıpırdanıp duruyorlardı. Yamacın tepesinde bir savunma hattının toprağın derinliklerine doğru ilerleyen beton duvarı görünüyordu. Ossokine burada Üç-Taş'lar bataryasının yapılmakta olduğunu anımsadı. Sekiz kadar adam çalışıyordu tarlada; alman askerleriydi bunlar. Daha ötede, perdelemek için boyanmış, demirden yapılmış gibi görünen kocaman bir sandık vardı. Çukur gibi bir şeyler kazıyordu askerler, işlerini bitirmiş olacaklar ki biribirleri ardından bir tarla sınırı taşına yöneldiler ve sigara tüttürmek için yere oturdular. Başka askerler sandıktan yuvarlak ve yayvan bir şeyler çıkarıyorlar, sonra çukurların içine yerleştiriyorlardı. Daha başkaları ise çukurları örtmeden önce başka bir şeyler daha yapıyorlardı. Çalışma ciddi olarak sürüyordu. Askerlerin biri, bir assubay biraz daha açıkta duruyor ve bir kağıt üzerine notlar alıyordu.

«Ama, bunlar mayın döşüyor yahu, diye birdenbire uyandı Ossokine. Elbette, eğer bir çıkartma yapılırsa bataryalara buradan saldırılır.» Ve bunu düşündüğü anda adeta kafasında bir ampul yandı, içinde kabaran ve işinden ileri gelen coşkun duygu dağıldı, çevresindeki doğayı unuttu ve tarlaya gelirken düşündüğü şeylere, kazar-atara Fred'e, savaşa geri döndü. Almanlar, sınır taşının hemen yanına bir mayın döşüyorlardı. Taştan deniz yönüne, bir adım öteye. Az bir derinliğe. «Acaba tembelliklerinden mi? diye düşündü Ossokine, yoksa böyle mi olması gerekiyor? Kışın, yağmur yağınca mayınlar toprağın altından sıyrılıverecekler.»

Askerlerden biri tarlanın ucuna üzerindeki levhada bir kurukafa resmi bulunan bir kazık çaktı. Oléron'un alman bataryalarını çevreleyen tarlalarında aynı bu biçim bir sürü kazık kakılıydı. Askerler sandığı taşıyarak ve çimen kaplı sınırdan ilerleyerek uzaklaştılar. Bataryaya doğru yollanıyorlardı. Ossokine çapasını yeniden kavrarken «Eh, teşekkürler! Şimdi tüm mayınlarınıza karşın bataryaya nasıl gidilebileceğini biliyorum. Ama, belki de bunlar tanksavar mayınlarıdır. Dieppe'de çıkartma hem karada. hem de denizde giden tankların desteğiyle yapıldı» diye geçirdi içinden.

Ossokine akşam eve dönerken kazar-atarın yanından geçti. Paletlerinin izlerini asfaltta bırakan aygıt Saint-Denis'le Üç-Taş'lar bataryası arasında iki kilometre kadar ilerlemiş ve kanalı geçen taş köprünün ucunda durmuştu. Kötü yontulmuş taşlardan yapılmış olan köprü uzun zamandır onarılmamıştı ve kazar-atarı geçirmeden önce onu iyice bir derleyip toplamaya karar vermişlerdi kuşkusuz. Pek derin olmayan kanala bir kaç kazık çakılmış, diğerleri ise yolun kıyısına bırakılmıştı. Kafasını küçük odacığından çıkarmış olan fransız makinist bir alman feldwebeliyle konuşuyor ve yolun tam ortasında bulunan kazar-atar yoldaki dolaşımı engelliyordu. Sonunda makinist beresini ensesine itti ve 'hıyarlar çetesi' olarak nitelediği feldwebel ile as-

kerlere bir sürü sövgü yağdırarak bir yönetme kolunu çekti. Kazar-ataın altından asfalt yola tırtıllı bir iz çıktı ve aygıt kanaldan beş metre ötede durmak üzere ağır ağır ilerledi.

Gece olup da Lisa uyuyunca Ossokine Fred'i görmek için mahzene indi.

— Bu kez gecikmiş tüm uykularımı uyudum, dedi Fred kalkarken. Saat kaç?

— Güneşe göre akşamın sekizi. Madam Dufour'a burada olduğunu söyledim, bize yemek hazırladı. Bari sen giyinirken bu gün gördüklerimi anlatayım.

Ve Ossokine kazar-ataın Üç-Taşlara gitmek için yola çıktığını, ama geçirip geçirmemek konusunda ikircikliendikleri köprünün başında durmak zorunda kaldığını anlattı.

— Leş gibi ağır, kimbilir kaç ton çeker! Ama, yakında köprüyü desteklemeyi bitirecekler Ne yapmayı düşünüyorsun? Bu kazar-ataın hakkından nasıl gelinebilir?

— Bak, eğer tırtıl dişlerinin arasına, iyi bir yere demir bir çubuk yerleştirilirse bu onu yoldan çıkarabilir, dedi Fred. Sonra onu onarmak için en azından bir ay gerekecektir.

— Bir ay pek fena sayılmaz, ama bak, dinle, ben başka bir şey düşündüm. Benimkinin yanındaki bir tarlaya mayın döşeyen alman askerleri gördüm. Bunların piyade mayını gibi ufak-tefek şeyler olduğunu sanıyorum. Bir tanesini sökebilirim umuyorum. Bu, ne de olsa senin demir çubuğundan daha etkili olur...

Freed yemek boyunca düşünceli bir havayla oturdu, hatta madam Dufour'la bile şakalaşmadı. İki bardak şarap içtikten sonra şişeyi itti ve eskisi gibi şöminenin karşısında oturmaya gitti. Fred'in şakaklarının hepten kırlaştığını gördü Ossokine. «Ben de yaşlanıyorum kuşkusuz», diye geçirdi, ama çok anlamsız geldi bu düşünce O'na. Acıktığıyla orantılı yiyememesine karşın, kendini hiç bu son günlerde olduğu kadar sağlıklı hissetmemişti.

— Kaç yaşındasın Fred?

— Kırk beş, dedi ve şaşkınlıkla baktı. Neden sordun?

— Hiç... saçların ağarmaya başlamış. Benden altı yaş büyüksün.

— Nereden de aklına gelir böyle şeyler? dedi Fred hoşnutsuzlukla. Işığı söndür ve kepenkleri aç, devriye geçer geçmez yola koyulacağız. Gece çok karanlık, sakın yolu şaşırmayalım?

Bağlar boyunca, geçen yıl Ossokine ve Robert'in üzüm fıçılarını taşıdıkları dar ve dolambaçlı patikaları izleyerek kararlamasına ilerliyorlardı. Her şey gizemli ve düşman görünüyordu karanlıkta. Sessizlik, yağmur damlalarının tarlalarda bir azalıp bir hızlanan tıpırtısıyla bölünüyordu. «Eğer yarın sabaha kadar yağarsa bu yağmur mısırlara iyi gelecek.» Ossokine bir gün önce sert toprağın yüzeyine çıkan koyu yeşil ilk sürgünleri gördüğünü anımsadı; sürgünlerden biri bir taşın altında yanlamasına uzanmış, gün ışığına kavuşmak için büyük çaba harcamıştı. Ossokine taşı kaldırınca hemencecik dikilivermişti genç bitki...

—Yolu şaşırmadın ya, diye mırıldandı arkasından yürüyen Fred. Evden çıkalı beri epey zaman oldu.

Ossokine durdu ve çevresine bakındı. Ilgın çalılarının görüntüleri karanlıkta beliriyor ve oradan az ötede basık bir yapı görünüyordu. Çürümüş ot kokusu vardı havada.

— Yok, yanılmadım. Burası Saint-Denis mezbahası. Tam tarlaların ortasındadır, anımsadın mı? Neredeyse geldik.

İkisi birden kulak kabarttılar. Gece hep sessiz ve sakindi, yalnız yağmurun hışırtısı bölüyordu sessizliği.

«Ne düşünüyordum ben yahu? Hah, yağmur sabaha kadar durmadan yağsa diyordum. O zaman mayını sökeceğim yerdeki izler de silinir. Mayın, Düşünmemek gerek şimdi bunu. Şimdi Orel'de karlar eriyordur. Bahar geldi. Gübre ve ıslak toprak kokusu var havada. Neden baharda kokular böyle yoğun oluyor acaba? Kokuların da toprak ve ağaçlar

gibi buzları çözülüyor. Ama kar... karın da bir kokusu var.»

Karanlıkta bir asma kütüğüne çarparak sendeledi Ossokine. Birdenbire tam önünde yolun kıyısını ve koyu renk göğün üzerinde kazar-ataın uzun boynunu gördü.

— Geldik, diye mırıldandı Fred'e.

Karanlıkları kollayarak nemli otların arasında bir kaç dakika yattılar. Yolun kıyısında, ufak bir patikanın üzerinde duruyordu aygıt. Gece, gündüz göründüğünden daha büyük ve daha güçlü gibiydi, Kuşkusuz koruyucu falan yoktu; yalnız, uzakta, bir tepenin üzerinde, Üç-Taş'lar bataryasının hendeklerinin başladığı yerde, iki yüz adım kadar ötede, siyah bir karaltı seçilebiliyordu. Ama bu bir nöbetçi miydi, yoksa yalnız bir ağaç gövdesi mi, belli değildi.

— Beni izle, dedi Fred, dikkatli ol. Acele etme. Toprakta bir çukur açacağım, bıçağımı getirdim.

Fred çok güç duyulur bir sesle bir şeyler daha ekledi, ama ne dediğini anlayamadı Ossokine. Girişimlerinin ne denli tehlikeli olduğunu şimdi daha iyi anlıyordu.

Kanal boyunca ilerledi; en kısa yoldu bu. Tepenin sırtı O'nu sakladığı için nöbetçi yukarıdan göremezdi. Fred'den ayrıldıktan sonra attığı ilk adımlar, sanki dik bir yamacı tırmanıyormuşcasına güç oldular. Dört ayak üstündeyken ayakta ilerlediğinden daha kolay yürüyormuş gibi geldi. Bacakları pek boyun eğmiyordu O'na, ama bu uzun sürmedi. Bir kaç dakika sonra fizik zayıflığından -bu gerçekten zayıflıktı- sıyrıldığını sezdi. Yamaç boyunca kayarak tarlasına çabucak vardı. «Geri dönmek için öteden dolanmam gerek. Buradan elde bir mayın taşıyarak geçilmez.» Ve sanki bu düşünceyi doğrulamak istermişcesine sendeledi, düştü ve yamaç boyunca yuvarlandı. Tam suyun yanında tutunabildi çalılara. Okyanusun yukarıdan neredeyse hiç görünmeyen yüzeyi önünde parlıyordu. «Şimdi denizin kabarma zamanı, akıntı içeriye doğru olsa gerek. Acaba kanalı mayını ıslatmadan geçebilecek

miyim?» Kanalın daha yüksek olan öbür kıyısında, mayın tarlasının bitimine çakılan levhanın dörtköşe karaltısı görünüyor, ama karanlıktan sınır taşı seçilemiyordu.

Kanalın buradaki genişliği olsa olsa dört metre kadardı. Su boynuna gelince Ossokine hırkasını çıkarıp elinin ucunda havaya kaldırdı. Akıntı hayli güçlüydü gerçi, ama O'nu devirebilecek kadar değil. Ara sıra, yürümesini büsbütün güçleştiren yosunlar takılıyordu bacaklarına. Sonunda karşı kıyıya vardı. Güçlük çekmeden tırmandı; inmekten daha kolaydı bu. Az sonra da sınır taşını buldu.

Duraklamışa benzeyen yağmur az sonra büsbütün hızlandı ve çevresindeki her şey birdenbire uğuldamaya ve hışırdamaya koyuldu. Karınüstü uzanarak iki eliyle, büyük bir sakınmayla toprağı kazmaya koyuldu. Daha o gün kabartılmış olduğu için kolaylıkla eşelenebiliyordu toprak. Mayının bulunması gerektiğini sandığı yeri çepeçevre kazmaya çalıştı. Yukarıya doğru çevrilmiş olan patlama kapsülüne dokunmamak için büyük özen gösteriyordu. Ossokine her kez bir taşa dokunduğunda bunun mayın olduğunu sanıyor ve parmakları kasılıyordu.

Onbeş dakika geçti, ama bir türlü demir parçasını bulamadı. «Yoksa yanıldım mı?» diye belki onuncu kez kendi kendine yineliyordu. Bu işkence dolu dakikaların, bu gerilim dolu arayışın olabildiğince çabuk bitmesini istiyordu. Ta başından beri olduğu gibi yanağı toprağa yapışmış, başını bile çevirmiyordu. Aslında bu bütünüyle gereksiz bir sakınma biçimiydi: eğer patlama olursa kuşkusuz böyle kurtulamazdı. Ama birdenbire sol elinin işaret parmağı madeni bir şeye değiverdi. Neyse dokunduğu öylesine belirgindi ki Ossokine daha önce nasıl olup da taşları mayın sandığına şaştı. Bombanın çevresindeki toprakları eşeledi, sağ elini mayının yanına dayadı, sol eliyle de hafif bir kuvvetle biraz itti ve iki eliyle kaldırdı. «En güç kısım bitti» diye geçirdi.

Ossokine bir saat sonra kazar-atarın yanına var-

dığında, mayının çevresini kazdığı sırada gerçek güçlüklerin daha yeni başlamış olduklarını anlamıştı. Bir eliyle mayını tutarken hiç bir iz bırakmamak için öbür eliyle toprağı düzeltmek inanılmaz ölçüde güç gelmiş; karanlıkta, yağmurun kayganlaştırdığı yamaçtan iki eli öne uzanmış, yine kaygan ve düz mayını tutarak inmeyi ise büsbütün güç bulmuştu. Kanalı geçerken yosunlara saplandı ve kıçüstü oturdu, neyse ki kıyıya yakındı. Ama bu arada mayını su üstünde tutabilmek için epey zorlanmıştı. Sonra uzun süre ayağından kayıp çıkan ayakkabısını aramış, daha sonra da ıslak pantalonunu giyebilmek için yanına, yere koyduğu mayını bulabilmek için epeyce yerlerde sürünmüştü. Oraya, dikenli bir çalının yanına koymuştu mayını, ve sanki uçmuştu meret. Ossokine sanki elli kilodan fazla çekiyormuş gibi gelen mayını titreyen elleriyle taşıyarak tepelerin arasında dolanan yolu aştı. Bu arada tümünün en zoru, hiç bir güç harcamadan, kımıldamadan uzanıp, hiç görmediği Fred'in bu yağmurlu gecede göremediği bir işi bitirmesini beklemek oldu.

— Tamam, hazır. -Fred bu sözleri gayet dingin, ve neredeyse yüksek sesle söyledi.- Senin tepsi böreğin sandığından çok daha büyükmüş, deliği büyütmek zorunda kaldım. Taşlı zeminde bu pek kolay olmadı. Bıçağım kırıldı, ama neyse ki bir tırnak törpüsü vardı cebimde.

Birdenbire gevezeleşmişti Fred, bu kuşkusuz yenmek istediği sıkıntısından ileri geliyordu.

— Kazar-atarları çamur içinde heriflerin, aygıtlarıyla ilgilenmeyi bile bilmıyorlar!

Ossokine Fred'in bu sözlerinde sanki sözkonusu aygıtı yoketmek için elinden geleni yapan O değilmiş gibi, bir işçinin öbürünün hatasını yüzüne vurmasını sezdi.

— Peki, mayın nasıl patlayacak?

— Tam önüne, yarım metreye, tırtılın yanına, sağa koydum. Kazar-atar seri bir biçimde yana dönse bile, kaçınılmaz olarak değecek.

— Ya geri giderse?

Neden? Nereden çıkarıyorsun bunları? Bir an sonra ekledi Fred: Endişelenme, bu kazar-atar mereti mutlaka patlayacak. Çok takma kafana, yoksa daha ne kadar zırvalık varsa tümü de kafana üşüşecek.

Mezbahanın yanından geçen geldikleri yolu izleyerek, tarlalardan geçip geri döndüler. Uzakta, tepenin doruğunda, gelirken gördükleri ağaca veya direğe benzeyen karaltı birden kıpırdandı ve Ossokine O'nun Üç-Taş'lar bataryasının nöbetçilerinden biri olduğunu anladı. Büsbütün sıklaşmıştı yağmur, damlaların okşaması tekdüze bir gürültünün içinde eriyordu. Gün doğuyor, neredeyse sabah oluyordu, veya belki de gözleri karanlığa alışmıştı. Ossokine kanala düştüğü zaman ıslanan hırkasını taşıyordu elinde, yağmurdan ıslanan gömleği ise sırtına yapışmıştı. Ayakkabılarının içinde cılk cılk ötüyordu sular.

— Eve gider gitmez sana bir bardak eski konyak vereceğim, dedi arkasından yürüyen Fred'e.

18

İki gün geçti aradan. Almanlar köprüyü desteklemekle uğraşıyor, bu arada kazar-atar da ne ilerliyor, ne geriliyor, olduğu yerde kıpırdamadan duruyordu. Ossokine uzaktaki tarlasına giderken aygıtın yakınından geçiyor ve çevresinde hiç azalmayan bir kalabalığın yığılı olduğunu görüyordu. Köprüyü destekleyen işçilerin ve çalışmaya göz-kulak olan askerlerin sayısı öylesine çoktu ki mayının şimdiye dek en azından yirmi kez patlaması gerekti. «Patlatma kapsülü pek sağlıklı değil galiba», diye düşünüyordu Ossokine.

Fred sabahtan akşama dek o kapkaranlık mahzende kalıyor, uyuyamıyor ve kazar-atarı iş görmez hale getirmek için başka çözüm yolları arıyordu. Ama, üçüncü günün akşamına doğru mayın patladı.

Çalışmaktan sırtı ağrımıştı Ossokine'in. Doğrularak çevresine isteksizce bir göz attı ve siyah kumun iyi niteliklerini, gelecek yıl oraya ne ekmek gerektiğini düşünmeye koyuldu. Birdenbire, okyanus yönünden esen rüzgarın dağıttığı, pek güçlü olmayan bir patlama duydu. Olanca hızıyla döndü Ossokine. Kazar-atarın, yanındaki tepenin üstünden görünen, üzerinde upuzun dişli küçük kafası bulunan boynunun bükülüp sonra da kaybolduğunu görebildi. Çapasını bırakmayı akıl edemeyerek köprüyü görmesini engelleyen tepenin üzerine koştu. Kazar-atarın iri, demir gövdesini aşağıda, kanalın dibinde gördü. Boynu kırılmıştı, çok uzun dişli kafası suyun üzerinde görünüyordu. Yıkılan köprünün zırhlı beton dubaları, bir şarampolün sahanlıklarına ben-

ziyorlardı. Kuşkusuz son anda, artık kazar-atar köprüye çıkarken patlamış olsa gerekti. Üstelik bu piyade değil tanksavar mayınıydı: şosenin üzerindeki bomba çukuru çok büyüktü.

İşçiler ve askerler dört bir yandan patlamanın olduğu yere doğru koşuyorlardı. Haykırışlar ve çığlıklar büyük bir uğultu yaratıyordu. Kargaşalık uzaktan, her yönden aynı hızla ve aynı inatla koşan karıncalar gibi anlaşılmaz bir tantanayı andırıyordu. Bir sürü insan hemencecik kanala, suya yarı gömülmüş olan yönetim odasının yanına inmişti bile. Makinistin gövdesini çıkarıyorlardı. Bir kum şeridinin üzerine yatırdılar ve düzenli hareketler yaptırmaya başladılar. Ossokine «yapay solunum» diye geçirdi ve ilk kez olarak aklına patlamanın bir sürü insanın ölümüne yol açabileceği geldi. Yeniden, tıpkı Amboise ormanındaki olaydan sonra olduğu gibi, yıpratıcı bir endişeye kapıldı. «Öldürdüm mü acaba?...»

Bu kuşku bu kez çok çabuk dağıldı. Akşam, Ossokine ve Fred, kazar-atarın onarılmaz biçimde bozulduğunu ve almanların onu oradan çıkarıp çıkarmamaya değip değmeyeceğini bile bilmediklerini öğrendiler. Aynı zamanda, kazar-atarla birlikte kanala düşen ve fransız olan makinistin çok ağır yaralandığını ve La Rochelle hastanesine kaldırıldığı haberini de aldılar. Patlamanın tek kurbanının bir fransız olduğunu düşünerek eziliyordu Ossokine. Bundan söz ettiğinde Fred önce anlamadı, sonra köpürdü:

— Benim senden daha az fransız olduğumu mu düşünüyorsun? Savaştayız, zevzekliklerle uğraşmıyoruz. Kazar-atarı yok etmek gerekiyordu, biz de bunu yaptık.

Almanlar bir soruşturma açtılar, ama patlamaya bir alman tanksavar mayını yol açmıştı ve bu onları şaşkına çeviriyordu. Yalnız alman istihkamcılar ve pek ender bazı durumlarda fransız uzmanlar mayınlar ve dinamitlerle ilgilenebiliyorlardı. Sonuç olarak işgal kuvvetleri ada halkına dokunmadılar.

Patlamadan üç gün sonra Fred, geldiği gibi birdenbire yokoldu. Sabah mahzen kapısını açık gören Ossokine içeride hiç kimseyi bulamadı. Fred'in yattığı şiltenin üzerinde tükenmez kalemle yazılmış küçük bir not vardı: «A bientôt»(*), ve hepsi bu! Bir önceki akşam Fred eğer çok gerekli olursa veya çok önemli bir haber çıkarsa Saint-Pierre'deki fırıncı Roger'yle görüşebileceğini söylemişti.

— O'na Hippolyte'ten geldiğini söylersin. Parolamızı hâlâ değiştirmedik.

Yaz, o korkunç 1942 yılının yazı geldi. Kuraklık daha haziran ayında başladı. Soğuk ve hain doğu rüzgarı, koyu mavi ve gözkamaştırıcı gökyüzünü temizlemişti. Antioche boğazından yayılacak kadar zaman bulamayan kısa dalgalar düzgün kıyıyı şiddetle dövüyor, Saint-Denis dalgakıranının çevresinde köpük demetleri fışkırtıyor ve Manuel'in ocağına çok iyi nitelikte çakıllı kum taşıyorlardı. Ama bundan böyle plaja ve ormana girmek yasaklanmıştı; uzun menzilli yeni bir batarya yapılıyordu oralarda. İstihkâmların ağır beton kemerleri ve mazgal aralıklarından 300 milimetrelik çok büyük topların namluları dalgakırandan bile görülebiliyordu. Köydeki balıkçı teknelerinin yerini mayın arama-tarama gemileri almıştı. Bunlar, ingiliz uçaklarının zaman zaman attıkları su mayınlarını temizlemeye çalışıyorlardı. Kuraklık tarlaları kavurmuş, sürülmüş toprak boydan boya çatlamıştı. Rüzgar kızgın toz bulutları kaldırıyor, yalnızca asma kütükleri, ölü toprağın üzerinde kızılımsı yeşil bir leke gibi durabiliyorlardı.

Rusya'dan gelen haberler de en az doğudan esen kuru rüzgar kadar acımasız, kötü ve korkunçtu. Kuzeyde durdurulan almanlar Stalingrad'a doğru çok geniş bir çevirme taktiğine girişmişlerdi. Her gün kocaman başlıklarla çıkıyordu gazeteler. Olayları önceden haber vererek, henüz düşmemiş kentlerin

---

(*) A bientôt: Yakında görüşmek üzere (Ana metinde Fransızca).

düştüklerini veya hâlâ dövüşen rus ordularının teslim olduklarını bildiriyorlardı.

Ossokine'in en sonunda savaşı rusların kazanacağına ilişkin inancı peder Jean ve yarı burjuva, yarı köylü, mızmız ve ilginç bir yaşlı olan Sabois çavuş tarafından da paylaşılıyordu. Çavuşu Ossokine'e peder Jean tanıştırmıştı. Peder Jean'ın saydığı güvenilirlerden biriydi Sabois. «Eğer gereklilik olursa...» Çavuşun kafasındaki siyasal düşünceler öylesine bir curcunayla birbirlerine karışıyorlardı ki, O'nun işgalcilerle dövüşmek gerektiği sonucuna nasıl varabildiğini kavramak olanaksızdı; ama O, her zaman aynı yoldan bu sonuca varabiliyordu.

Kazar-ataın parçalanması peder Jean'la çavuşu şaşkına çevirmişti.

— Burnumuzun dibinde yalnız bizim gibi düşünmekle yetinmeyip, üstelik bizim de yapmamız gereken biçimde davranan insanlar var. Ve onlar hakkında hiçbir şey bilmiyoruz! Onlarla hemen ilişkiye geçmemiz gerekiyor.

Sonuç olarak Ossokine yarı tedbirli bir çözüm yolu buldu. Peder Jean'a direnişle ilişki kurabileceğini ve eğer gerçekten ciddi bir hücre kurabilirlerse bunu kıtadakilere bildirebileceğini söyledi. Çok istemesine karşın yine de kazar-ataın patlatılmasına karıştığını söylemedi. Ne Ossokine, ne de peder Jean tüm 1942 yılı boyunca kendilerini gerçek bir eyleme verme olanağı bulamadılar; kazar-atar eyleminden beri almanlar çok dikkatli davranıyorlardı. Yapım sahalarına girme olanağı yoktu, hatta fransız işçileri arasında ada halkına göz-kulak olmakla görevlendirilenler bile vardı.

Ossokine, Oléron'daki durumunu sağlamlaştırmak üzere, Côte Sauvage'daki yarısını çapaladığı tarlanın hemen yanındaki bir kaç dönümlük bir tarlayı da yok pahasına satın aldı. Alman makamlarının gözünde yalnız bir Saint-Denis'li değil, aynı zamanda bir mal sahibi haline de geliyordu.

Ekim işini çok erken bitirdiği için patatesler çi-

çek açtığında ve yaz lahanaları biçimlenmeye başladığında patlak veren kuraklıktan pek fazla zarar görmedi Ossokine. Yalnız, mısırların durumu pek iyi değildi: başaklar şişmiyor, uzun ve yeşil yapraklar boru gibi kıvrılıyorlardı. Her dizinin diplerini üç kat toprakla desteklemesine karşın dikkafalı bir rüzgar sapları yere kadar eğiyordu. Yaz boyunca matmazel Angèle'in meyva bahçesiyle öylesine ilgilendi ki, ikinci patates ürününden vazgeçmek zorunda kaldı.

Almanlar sonbaharda bir çok bağı ve tuzlalar yöresinde bulunan tarlaları dikenli tellerle çevirdiler, sonra yer altında bir takım çalışmalara başladılar. Anayoldan, çimento torbaları taşıyan kamyonların geçmesi için yeni bir yol açtılar. Kısa süre sonra rüzgara açık yönde bulunan tüm asmaların yaprakları kalın bir çimento tozuyla kaplandı. Yeni yapım sahasının az ötesinde, anahtarını bir süre önce Fred'in aldığı, matmazel Angèle'in küçük bağ evi vardı.

Fred her zamanki gibi beklenmedik bir biçimde çıkageldiğinde Ossokine fırıncı Roger aracılığıyla haber vermeye hazırlanıyordu. Bu kez gündüz gözü, artık Saint-Denis ile Château arasında pek ender gidip gelen otobüsten çıktı. O'nu kuşkusuz Todt işletmesinin yeni bir işçisi sandılar ve kurallara uygun olan belgelerini denetledikten sonra geçmesine izin verdiler.

Fred'in gelişinden bir gün önce gazeteler alman ordusunun Stalingrad'ı aldığını ve Volga'nın kıyısına vardığını yazmışlardı. Ossokine bunun bir yalan olduğunu ve alman bildirgesinin her zamanki alışkanlıkları üzere olguları önceden haber verdiğini sanıyordu. Gerçekten de Stalingrad'ın alındığını unutan ertesi günkü gazeteler, merkezin bir-iki mahallesinin alındığını yeniden yazdılar.

Fred pek konuşmuyordu, ne düşündüğünü anlamak da çok güçtü. Almanların yeni yapım sahaları O'nu çok ilgilendiriyordu. Matmazel Angèle'in kü-

çük evinde almanların çalışmalarını gözetleyerek bir çok saat geçirdi ve ertesi gün Ossokine'i «Bak bakalım, görüşlerimiz birbirine uyuyor mu?» diyerek oraya yolladı.

Soğuk bir güz sabahıydı. Kuzey-doğu rüzgârı bulutları savuruyor, ama yağmur yağmıyordu. Terkedilmişcesine bomboştu tarlalar, yalnız kızıl-gri zeminin üzerinde yer yer kış buğdayının yeşil dörtgenleri ve yapraklarını rüzgarın yolduğu gümüş renkli sazlıklar seçiliyordu. Ossokine bağların arasında kıvrıla kıvrıla ilerleyen dar yolda yürürken, «Bağbozumu daha başlamadı, oysa neredeyse ekim ayının sonundaki kadar soğuk var» diye geçirdi. Böyle daha az göze batacağını düşünerek bisikletini almamıştı. «Stalingrad'ı alamayacaklar... Bari şu istihkâmlar bitmeden ikinci cephe açılsaydı...»

Volga steplerini gözünün önünde canlandırmaya çalıştı, ama başaramadı. Aşağı Volga yörelerinde hiç bulunmamıştı ve kendi kendine yinelediği tuzlalar, stepler, sıcak rüzgar sözcükleri hiç bir anlam taşımıyorlardı; Volga stepleri gözünde ormanlarıyla, çayırlarıyla ve bataklıklarıyla Riazan yöresinin görünümüne bürünüyorlardı. Birden, ardında bir ses işitti:

— Deh, deh, deh! Arkasına döndü. Tanıdığı bir köylünün sürdüğü bir at arabası belirdi yolun dönemecinde. Köylü, yanına gelince «Ho!» diye bağırdı ve at durdu. Adam, isterse binebileceğini söyledi Ossokine'e.

Soğuktan titreyerek arabaya tırmandı. Bacaklarının üzerine koyması için bir örtü verdi O'na köylü, sonra 'mösyö Paul'ün bağbozumunda kendisine yardım edebilip edemeyeceğini sordu. Ah! Yeniden Robert'le sözleşmişti demek... Bu yıl ürün kötüydü, kuraklık çok amansız olmuş, dolayısıyla üzümler etlenememişlerdi. Ne de soğuk vardı ya, bir de eylülde olacaklardı güya!..

Bu, hani şu yalnızlıktan bıkmış, karısına ve komşularına söyleyebileceği her şeyi söylemekten yo-

rulmuş ve yeni bir arkadaş bulmaktan hoşlanan adamların yaptığı türden, sonu gelmez bir konuşmaydı. Bu adam -yani Ossokine-, O'nun -yani Michel Chabrier Durant'ın (-Aman, Delavoine'ların kızıyla evlenen öbür Michel Chabrier'yle karıştırılmasın!-) babasından miras olarak topu topu üç küçük bağ kaldığını, kırk yıllık hırslı bir çalışmadan sonra varlığını dört katına çıkarmayı başardığını, bir inekle bir öküzü olduğunu ve hatta savaştan hemen önce bir at satın almayı başardığını henüz bilmiyordu! Ama, domuzlardan yana şansı yoktu. Aldığı tüm süt domuzları bir kaç ay içinde zayıflamaya başlıyor, iştahtan kesiliyor ve sonunda baytarı çağırmaya bile vakit kalmadan ölüp gidiyorlardı. Alın yazısı böyleydi O'nun: domuzlarını nereden satın alırsa alsın, hep aynı şey oluyordu. Bir keresinde Limoges'dan iki tane getirtmiş, birini doktorun akrabası olan -Hani şu lâkabı 'Oturak' olan, canım!- komşusuna vermişti. Sonuçta kendi süt domuzu ölüp giderken, Oturağınki göz kamaştırıcı bir hayvan olmuş, kesildiğinde dörtyüz yirmi libre gelmişti...

Ossokine konuşmayı almanlara kaydırdı. Hemen sövmeye hazır göründü Chabrier. Askerler patateslerini çalmışlar ve her zaman yulaf ektiği bir tarlasının ortasından bir mayın seti geçirmişlerdi. Üstelik domuzunu kestiği için vergi istemişlerdi; oysa Ossokine'e az önce anlattığı gibi, daha baytara haber vermesine bile kalmadan ölüvermişti domuz. Chabrier, o nazik diliyle, almanların Londra radyosunun sayıp döktüğü canavarlıkları yapabileceklerini neden sanmadığını anlatmaya koyuldu:

— Almanlar bizim burada, adada, canavarlık falan yapmıyorlar. Dolayısıyla Sovyetler Birliği'nde de kusursuzca davranıyorlardır, dedi ve galiba bu eşi görülmemiş mantığına kendisi bile şaştı. Evet, belki gereksiz vergiler koymuşlardır, ama canavarlık falan... Lâf bunlar canım!

At arabası matmazel Angèle'nin kulübesine giden

potikayo yaklaşıyordu. Ossokine Chobrier'yle vedalaştıktan ve eğer vakti elverirse bağbozumundo, ama ancak mevsim sonunda O'na yardım edeceğine söz verdi, sonra çevresine bir göz attı.

Tel örgüyle çevrili olan kısım, iki-üç hektarlık bir arazi parçasıydı. İri çakıllar ve ince çakıllı kumla kaplı yeni bir yol Saint-Denis'i Château d'Oléron'o bağlayan ana yoldan ayrılıyor, bağların ve kış buğdayı ekilmiş dar, uzun toprak şeritlerinin arasından geçiyordu. Ossokine geçen sene Robert'in hesabına boğbozumuno burada katılmıştı. Taneleri ışığa tutulduğunda içlerindeki küçük, uzun çekirdekler görünen neredeyse saydam, parlak sarı, ekşimtrak ama lezzetli bir beyaz şarap yapılan üzümleri onımsıyordu.

Asfaltın menekşe rengi yaprakların üzerinde yansımıyordu artık; çimento tozlarıyla kaplanmışlardı ve bu durum artık elden çıkmış olan bu bağları sonki kendisi yetiştirmişcesine üzüyordu Ossokine'i. Dikenli tellerden yapılmış çitin üzerinden atladı ve el sürülmemiş bağ sıralarının aralarından geçerek motmozel Angèle'in evine yollondı.

Güneyde tuzlalar uzanıyor, daha uzakta, son gümüş rengi su şeridinin parlak bir leke gibi durduğu yerde tuzlaları denize bağlayan, hani Ossokine'in o gece geçtiği kanal başlıyordu. Kurumuş havuzların dikdörtgen görüntüleri ve karmaşık tuzla bölmeleri bir lâbirent gibiydiler ve yolu bilmeden orayı geçmek pek o denli kolay değildi. Ossokine oraya epey zamon önce bir gün, boş bir zamanında, denizden tuzlolora doğru yüzen yılan balıklarından avlamak için gitmişti. Oldukça uzun bir zamandan beri Oléron'dan tuz çıkartılmıyordu: güneşli günler sayıca udanın Fransa'nın güneyindeki çok büyük tuzlalarla rekabet edebilmesine olanak verecek kadar fazla değillerdi.

Matmozel Angéle'in evine pek te ev denemezdi hani. Daha çok, tavana varmayan tahta bir bölmeyle ikiye ayrılmış, küçük bir ambardı. Üstü, ge-

çen yılların kiremitlerini yosun lekeleriyle bezediği bir çatıyla kaplıydı. Bundan yüz sene önce, kimin ne gibi bir yarar umarak buraya böyle taş bir ambar yaptırdığı bilinmiyordu. Bununla birlikte ne geçen zaman, ne de kış fırtınaları onun hakkından gelememişlerdi. Ağır ve bodur gövdesiyle kötü havalara dayanmış, ama çok uzun zamandan beri badana edilmemişti. Artık adanın ayrılmaz bir parçası, Oléron'un görüntüsünün bir unsuru olmuştu sanki.

Küçük evde birisinin kaldığı açık-seçik belli oluyordu. Ossokine çok ilkel bir ocakta kömür kalıntıları buldu. Bir köşede, yığılı, üzerinde pek güzel yatılabilecek olan bir kaç balya saman vardı. «Fred anahtarları matmazel Angèle'den pek de boşu boşuna istememiş. Daha o zamandan küçük evin işe yarayabileceğini düşünmüştü demek...» Yerden kaldırdığı tahta bir kapağı duvara dayadıktan sonra tavan arasına tırmandı ve geniş bir yatay kirişin üzerine yerleşti.

Almanların yapım sahası olarak seçtikleri yer çok iyi görünüyordu. Dikenli çit evin hemen yanından geçiyordu ve Ossokine yeni dikenli tel sıraları çekilmezse sahaya girmenin pek güç olmayacağını düşündü. «Ama neden? Hem ne yapıyor bunlar?»

Küçük bir kazar-atar şimdiden epey derinleşmiş bir çukurun dibinde gidip geliyordu. Yer altından sızan sular çukurun dibinde, güney kısmındaki küçük bir gölcükte birikmişlerdi. Ossokine başka makine göremedi, ama pek çok işçi vardı. Açıkça görüldüğü kadarıyla özellikle el emeğinden yararlanıyorlardı. Almanların bir o yandan, bir öbür yandan savurdukları ve Ossokine'e kadar gelen sunturlu küfürlere karşın iş pek o denli hızlı ilerlemiyordu. «Hâlâ nasıl bir yapı kurduklarını bilmiyorum, ama apoçık belli ki pek o kadar çabuk bitecek gibi değil. Ama burada, köyden uzakta, bataryalardan uzakta ne yapmak isteyebilirler? Yeni bir batarya mı? Yok canım, öbürleri hep kıyıda. Orada, tam köşede, şimdiden bir duvarın temelini atmaya başlamışlar. Ama,

bu bir duvar mı? Eğer daha fazla değilse bile en azından üç metre var kalınlığı. Ve orada, bir saçağın altında çimento torbaları var. Ne çok işçi yahu! Acaba aralarında ne kadarı fransız? Rusların bile bulunduğu söyleniyor, eğer onlara rastlayabilirsem...»

Ossokine küçük pencerenin yanında uzun süre kaldı. İşçilerin seslerini seçmeye çalışıyordu, ama kulübe iş sahasından çok uzaktı ve o genel gürültünün içinden eksiksiz bir tümce kapmak olanağı pek yoktu. Çimento torbaları, demir kirişler, kuşkusuz demir iskeletli beton yapımında kullanılan çelik tellerle yüklü kamyonların geldiğini gördü. Bir bacağı uyuşmuştu; kirişin üstünde böyle oturmak hayli güçtü. Hâlâ almanların nasıl bir yapı kurabileceklerini bulabileceğini uman Ossokine «Tüneğinin üzerindeki gerçek bir tavuk gibiyim. Az sonra gıdaklamaya başlayacağım neredeyse!» diye geçirdi içinden

Artık eve dönerken, tam rüzgârdan iki büklüm olmuş kalın gövdeli, yaşlı karaağaçların yanından geçerken uyandı Ossokine: «Ama, patlayıcı maddeler için bir depo, bir cephanelik yapıyorlar yahu! Başka ne yapabilirler ki? Nasıl da daha önceden bulamadım bunu?!»

Bir kaç gün sonra Fred Ossokin'e sordu:

Baksana, peder Jean'ı getirebilir misin?

Peder Jean'ı mı? Onunla tanışmak mı istiyorsun? Ne zaman?

Bu akşam. O'na bu akşam gelmesini söyle, eğer başka işi yoksa. Üç kişi daha gelecek; daha yakından tanışmamız ve bir takım sorunları aydınlatmamız gerekiyor. Şarabın var mı?

Evet, elbette. Ama madam Dufour?

Madam Dufour bizi rahatsız etmeyecek. Başka bir yerde de toplanılabilirdi, ama senin evinin yeri çok iyi, en ayak altı yerde. Hiç kimse, burada bir hücre örgütleneceğini aklından geçirmez.

Ya almanlar baskın yaparlarsa? Ve sarhoş as-

kerler? Evvelki gün gibi?

— Yok canım, o zaman düğün olduğunu söyleriz. Yoksa Lisa için mi korkuyorsun?

— Hayır, korktuğum falan yok. Ve Ossokine gözlerini dosdoğru Fred'e dikerek yineledi: Hayır, artık Lisa için de korkmuyorum.

Fred'in düzenlediği akşam, hiç de düğüne falan benzemiyordu. Saint-Denis direniş örgütünün bu ilk toplantısında bulunan tek kadın olan madam Dufour'u genç bir gelin olarak değerlendirmek hiç de kolay değildi. Teker teker geliyordu adamlar. Herkes mutfakta ayakkabılarını çıkarıyor ve gürültü etmemeye çalışarak yemek odasına geçiyordu. Masanın çevresine sessizce yerleşip birer bardak şarap içtiler.

«Gerçek komitacılar, diye düşünüyordu Ossokine. Üç fersah öteden bile tanınabilecek komitacılar.» Sinirleri, gündüz boyunca konuklarını beklerken çok gerilmişti.

Peder Jean'dan başka Sabois çavuş, Robert ve okulun genç öğretmeni Mounier de gelmişlerdi. Tümü de biribirlerini çok iyi tanıyorlar, ama bu biçimde ilk kez bir araya gelmekten sıkılıyorlardı. Başlangıçta konuşmayı bir düzene sokamadılar. Fred, ilk sözü başkalarının alması için görülür biçimde kararlı, hiç konuşmuyordu. Tümünün düşündükleri konuyu ilk kez ortaya koyan Sabois çavuş oldu. Her şeyi birbirine karıştırarak ve sık sık sorular sorarak konuşuyordu.

— Kim bizimle? Şimdi en önemli olan kimlerin bizimle birlikte olduğunu bilmek. Burada pek az olduğumuzdan kuşkum yok, ama, biz, buradakilerden başka kim bize katılabilir? Delavoine kardeşlere ne dersiniz? Belki. Ama ne yapacağız? Belediye başkanı aptalın biri. Evet... Saint-Denis'in mareşal Pétain'i. Almanlar gidince onlarla işbirliği yapan herkes cezalandırılmalı. Fransa'daki toplum yaşamından kovulacaklar. Alman askerleriyle düşüp kalkan kızları ne yapmalı? Bu bir utançtır. Bucağı-

mızda şimdiden babası belirsiz doğmuş üç çocuk var. Aslında babaları alman askerleri. Kocası esir olan Yvette Massenet sekiz aylık gebe. Ama artık karnını saklayamıyor. Herkes biliyor üstelik çocuğun babasının kızıl saçlı ufak bir Hitlerci olduğunu Onları çalılıklarda görmüşler. Öyle uzun bacakları var ki bekçi çok iyi tanımış. Ya küçük Jeanne? Daha yirmi yaşına bile varmadı ama şimdiden ikinci çocuğunu bekliyor. Şişko kabağın kızı, anasının ne mal olduğunu iyi bilirsiniz... Saint-Pierre'de durum çok değişik...

Robert, Sabois çavuşun sözlerini kesti:

— Saint-Pierre'de de aynı şey. Ama, her ne olursa olsun, bu pek önemli değil! Bir kaç kız alman askerleriyle yatmışsa ne olmuş yani? Önemli olan, almanlar gidince yaşantımızı nasıl düzenleyeceğimizi bilmemizdir. Geri gelecek olanlara ve başıboş kalmış bağları kurumaya başlayanlara yardımcı olmamız gerekiyor. Bu ilkbaharda birisi kazar-ataı parçaladı. Hâlâ o gitgide dolup tıkanan kanalın içinde duruyor. Tuzlalardaki su çürüyüp duruyor. Onları açmak için ne güçlükler çekildi! Ama bu, almanları istihkamlarını bitirmekten alakoyamadı. Bu, en azından Fransa için güzel bir makineydi...

— Çavuşla Robert 'Almanlar gittikleri zaman' diyorlar. Ne yani, yoksa onların kendiliklerinden gitmelerini mi bekleyeceğiz? Fred'in kısık ve tekdüze bir sesle söylediği bu sözcükler öbürlerini rahatsız etmeye yetti.

Beklemek zorundayız demiyorum, diye yanıtladı Sabois, orada bulunan herkesin soluğunu tıkayan bir tütünden sigara sararken. Bir şeyler yapmalıyız. Ama ne yapabiliriz? Bir adadayız. Fundalıklara kaçamayız, Boyardville ormanında saklanamayız. Bir tavşan bile Oléron korularında gizlenmeyi başaramaz.

— Ben, dedi Robert, oyalama eylemlerinin ülkeye vereceği zararlardan başka, budalaca ve tehlikeli olacağı kanısındayım. Neyse ki kazar-ataın pat-

lamasından sonra almanlar Saint-Denis halkına dokunmadılar. Château'da bir alman askerinin bir sarhoş kavgasında yaralanmasından sonra neler olduğunu iyi biliyorsunuz. On kişiyi rehin aldılar.

— Elbette ki almanlardan onları adayı terketmeye kandırarak kurtulmak daha iyi... O zamana kadar sessiz kalan Mounier şimdi konuşmaya katılıyordu. Eğer Robert alman kumandanla konuşmayı denerse belki dinler adam!

— Ben yalnız diyorum ki, ve Robert bıyıkları birdenbire diken diken olurken gücenerek kıpkırmızı kesildi, ben yalnız diyorum ki tedbirli olmalıyız, elimizin altına düşen herşeyi sırf almanları rahatsız etmek için yoketmemeliyiz. Herşey sona erdiğinde memleketin ekonomik koşullarının da önemi var.

— Savaşı başlatan biz değiliz, dedi Sabois.

— Ama yine de biz ilân ettik, diye karşılık verdi Mounier. Biz, Fransa, bağlaşığımız İngiltere ile birlikte...

— Polonya'ya saldırı...

— Çekoslovakya'ya ihanet ettik...

Konuşma, direnişin örgütlenmesini kapsayan karmaşık sorunlardan uzaklaşıyordu. Ossokine, Fred' le peder Jean konuşmayı yöneteceklerine susarlarken, alışkanlıkları üzere her zaman susan kimselerin şimdi, pek de farkına varmadan nasıl gevezeleştiklerini görerek şaşırmıştı. Herkes kendi görüşünü açıklamakta sabırsızlanıyor, kimse kimseyi dinlemiyordu.

— Almanlar tüm kuzey Afrika'yı aldılar. Rommel... El Alamein'e vardılar, yarın Kahire'yi alacaklar... Stalingrad... Stalingrad daha düşmedi!... Stalingrad düşmeyecek! Mars-El-Kebir'den sonra ingilizlere inanmak güç... Ama Londra'daki De Gaulle... Saldırmazlık anlaşmasını imzalayan ruslardı... Hiçbir şey anlamıyorsunuz... Biz fransızlar 1918'de... Ama şimdi kırkikideyiz! Almanlarla çarpışmak gerek, tartışmak değil... Mareşal Pétain ihtiyar bir ahmaktır... Yoksa ikili mi oynuyor? Ne dersiniz? Bu nedenle

Pétain yalnız moruk değil, üstelik tehlikeli bir salak... Laval'in yüzünden... General De Gaulle... Paris'li öğrencilerin düzenledikleri gösteriden haberiniz var mı? Değnekleri(*) alıp Saint-Michel bulvarında «Yaşa» diye bağırmış ve değneklerini kaldırarak yürümüşler. Almanlar hiçbir şey anlamamış ve gösteri de tüm Quartier Latin'i dolaşmış. Almanlar ahmak... Ama o ahmaklıklarıyla birlikte Fransa'yı aldılar, hem de neredeyse hiç döğüşmeden... İhanet...

Madam Dufour konuşmaya katılmaya çalışıyor, ama bir türlü beceremiyordu, bir süredir. Mutfaktan bir çok kez gelmiş, ama bir çığlık ve haykırış fırtınasına çarparak geri dönmek zorunda kalmıştı.

Sonunda Sabois çavuşa bir kağıt verdi ve adam bunu uzun uzun inceledi.

— Dikkat, dinleyin burayı! Sabois'nın sesinde bir zafer vurgusu vardı, ve konuşmalar birdenbire kesildi.

Madam Dufour, bu kağıdı nereden aldınız?

— Onu bir feldwebelin cebinde buldum. Ceketini yıkatmak için madam Meunier'ye vermiş. Biraz sarmısak istemeye gitmiştim...

Sabois kağıdı Ossokine'e geçirdi.

— Okuyunuz. Sayılar var, ve geriye kalan her şey almanca. Ossokine okudu:

«Entfermungen von Heume nach Ors-2800(**)» Huhn - 1050. Bir dizi isim ve sayı var... İltis - 3200, Hase - 4500, İgel - 3700... Bütün bunlar ne demek acaba?

— Bunlar balistik koordinatları, dedi Ossokine'le birlikte kağıdı inceleyen çavuş. Yalnız, Saint-Denis bataryası sözkonusu değil burada. Uzaklıklara göre böyle, zira sayıların metre olduğunu sanıyorum, burada almanların Dolus'ün yakınlarında kurdukları yeni batarya sözkonusu olsa gerek. Bu kağıtta kuşkusuz yeni bataryanın ve burada sözü edilen

---

(*) Gaule: Fransızca 'değnek' anlamına gelir.

(**) Heure ile Ors arası 2800 metre C.N.

bu İltis ve Hase'lerin yerlerin kesin olarak saptanabilir... Çok iyi bu! Bu kağıdı yetkililere nasıl iletmeli?

— Ben üstleniyorum bu işi, dedi Fred. Görüyorsunuz, direniş komitemize ilk yararlı olan madam Dufour oldu. Haydi, biz de geri kalmayalım!

Bundan sonraki konuşmalar, duyduğu doyuma karşın Ossokine'i ürküten o anlamsız tartışma biçimine dökülmedi. Konuşanlar, karmaşık bazı eylemleri sonuçlandırabilecekleri duygusuna kapılmışlardı. Fred, adamlar gitmeye hazırlanırlarken peder Jean'ı alakoydu.

— Siz ve ben, birbirimizden çak farklıyız, dedi Fred yalnız kaldıklarında. Tanrıya inanmıyorum ve kilisenin zararlı olduğu kanısındayım...

— Sizce, diye sözünü kesti peder Jean, bu gün yeterince tartışmadık mı? Sürdürelim mi tartışmayı yani? Bunları bana neden söylüyorsunuz?

— Aramızda bir yanlış anlaşılma olmasın diye, benim komünist olduğumu bilesiniz diye.

— Ama biliyorum bunu. Bay Paul'ün komünist olmadığını bildiğim gibi. Sabois çavuş da sapkın bir mezheptendir, ama bunların fazla bir önemi yok şimdi. Bir katalik eğer işbirlikçi ise benim için düşmandır, oysa bir komünist eğer işgalcilere karşı çarpışıyorsa ben onu bir dost olarak benimserim. Savaş zamanında başka bir ölçü yoktur ve olmaması gerekir.

— İyi. Savaştan sonra neler olacağını düşünmeyelim. Dost olarak kalacağımızı umalım.

— Benim için her zaman bir dost olarak kalacaksınız Fred, dedi peder Jean, tantanalı bir sesle.

— Pederim... -Fred peder Jean'la ilk kez böyle konuşuyordu ve bunun O'nun için çok güç olduğu açıkça görülebiliyordu.- Almanlar şimdi tuzlaların yanında yeni bir cephanelik yapıyorlar. Şu ana kadar işçilerle bir ilişki kuramadım. Bir de siz deneyin. Acaba almanlarla ilişki kurabilir misiniz? Günah çıkartmaya gelenlerin bazıları bizim gibi düşünebilir...

— İşçilerin arasında rus esirlerinin de bulunduğu söyleniyor, dedi Ossokine. Ama, onlara kadar nasıl ulaşmalı? Ossokine o anda içtenlikle, rusça konuşan herhangi bir kişiyle kolaylıkla anlaşabileceğini düşünüyor ve umuyordu.

— Orada kendi adamını bulmanın önemini çok iyi anlıyorum, dedi peder Jean. Bir avusturyalıyla konuşmuştum, askerden kaçmadan önce öğüt almak için beni görmeye gelmişti. Ama tutuklandı ve sonra da başına nelerin geldiğini bilmiyorum. Birisiyle tanışır tanışmaz size haber vereceğim.

Peder Jean gidip Fred de yatınca Ossokine Lisa'ya bir göz attı, sonra yeniden yemek odasına indi. Hemen uyayamayacağını çok iyi biliyordu, bir sürü çelişik duyguyla doluydu. Bir yandan direniş komitesinin en sonunda kurulmasından hoşnuttu, bir yandan da komitenin üyelerinin görüşleri arasındaki çelişkilerden ürkmüştü. «Robert'in kazan-ların patlatılması hakkında böyle düşüneceğini kim bilebilirdi? Makineye acıyor! Elbette, o bir mal sahibi, O'nun için mal her şeyden önce gelir. Neyse ki hiç kimseye o eyleme katıldığımdan söz etmedim. Hastaneye götürülen fransız makinistin az sonra öldüğü söyleniyor. Ama, neden bu ölümden ötürü kendimi suçlu bulmuyorum acaba? Elbette ki ölmüş olması benim için üzücü. Ama öbürünü, o yırtık pırtık bir asker kaputu giymiş olanı, Azak denizinin kıyısında öldürdüğümü hiç bir zaman unutmayacağım... Hiç bir zaman mı? Gerçekten mi?» Ossokine'in gözleri dantelli masa örtüsüne yayılan kırmızı şarap lekesine dalmıştı. Şarabı yarım saat önce oraya kendisi dökmüştü. Bu leke bir an için O'na kan lekesiymiş gibi geldi ve ürküntüye kapılarak yumdu gözlerini.

19

Bütün kış, Stalingrad cephesinde geçti, gitti. Kasım ortalarından tezi yok, savaşı rusların kazanacağı umudu büsbütün güçlenmişti. Bekleyiş gerilimi günden güne artıyor ve Ossokine için gitgide daha azap verici bir niteliğe bürünüyordu. Peder Jean, Sabois ve Ossokine, akşamları radyonun başından ayrılmıyorlardı. Saint-Denis'teki radyolardan almanların el koymalarından kurtulan en iyisini elinde bulunduran Sabois'nın evinde toplanıyorlardı genellikle. Perdeleme istasyonlarının uğultuları, gürültüleri ve cıvıldamaları arasından bir kaç sözcük, tümce ve kent adı anlaşılabiliyordu. Eskiden hiç kimsenin adını bile bilmediği Kalatch kenti, almanları Stalingrad'da saran tümenlerin birleşmelerinin simgesi olmuştu. Savaşın kesin dönemecinin Stalingrad olacağı gün be gün daha iyi anlaşılıyordu artık. Ossokine, çok uzak olan Moskova'nın yayınını yakaladığında (Milyonlarca insan için o günlerde Kremlin'in çanları dünyadaki müziklerin en güzelini çalıyormuş gibi geliyor, saatin vuruşları arasından duyulan Moskova sokaklarının yumuşak gürültüleri ise nicelerinin keyfini kaçırıyordu!) spikerin sesinden iyi bir haberin okunacağını hemen anlıyordu. O anlarda sinirleri öylesine geriliyordu ki, hiç bir perdeleme istasyonu yayını O'nun bir zaferden söz edildiğini duymasını engelleyemiyordu.

Bir gece, alman devriyesinin ağır adımları uzaklaşıp peder Jean içeri girdiği sırada Ossokine Moskova'nın bir edebiyat saati yayınını yakalayabildi. İşittiği mısraları kimin okuduğunu anlayamadı önce. Ama, biraz yorgun, biraz boğuk olan ses şaşırttı O'nu; bu da diğerleri gibi bir sesti aslında. Ossokine okuyanın okuyuşundan ve vurgulayışından O'nun

rastgele biri değil, şairin ta kendisi olduğunu anlayabildi az sonra. Son mısraları iyi duydu:

...ve bir akşam seninle,
omuz omuza oturmuş,
bu mektupları yine okuyacağız,
savaş güncesini,
duygular yıllığını.

Uzun alkış sesleri duyuldu. Sonra aynı ses -çınlamasından şairin gülümsediği anlaşılıyordu- aynı sadelikle yine konuştu:

- Sizlere başka bir şiir okuyacağım şimdi.

Ossokine hemen tümünü duyabildi şiirin, zira neyse ki yayın dakikalar boyunca çok temiz bir sesle sürdü, gitti.

Eğer yine gelemezsem sana
bunca duygulu mektuplarına karşın
inan ki o buz gibi toprak,
yalnız o beni alabildi demektir.
Meşe ağaçları alçakta ağlayacaklar
benim talihimin üzerinde sessizce,
ve sen, bizi bağışlayacaksın,
beni, vatanımızı, bu savunmayı.
Yalnız sizlere aittir kalbim;
sana, vatanıma...
Tüm mutluluğumu sizlere borçluyum,
ve yalnız sizleri seviyorum sevgilim.

Ses birdenbire zayıflaştı, uzaklaştı. Başının dönmeye başladığını hissetti Ossokine.

- Ne oldunuz, hasta mısınız?

Üzerine doğru eğilen Sabois'nın kaygılı yüzünü gördü.

Yok, bir şey yok. Bilmiyorum. Tanrım, bu radyo ne kadar da çok bağırıyor! diye haykırdı. Artık parazitlerden ve cızıltılardan başka bir şey duyulmuyordu. Kuşkusuz bir an düş gördüm, dedi Ossokine.

*

Tarla, yalnız ve özlemle onu bekliyormuşcasına olağanüstü bir kolaylıkla saplanıyordu kuma kürek. Ama buralarda, tepelerde, yaban otlarının kökleri çok dayanıklıydı, neredeyse olanaksızdı onları koparmak: bir tür yay gibiydiler. Çalışmanın kolaylığı aldatıcıydı: kum kürekten kayıyor ve her şeye yeniden başlamak gerekiyordu. Mutlaka gerekli olan tempo ve ustalık ancak belli bir süre sonra edinilebiliyordu. Nasıl ki kum topraktan daha ağırsa, akşam yatınca duyulan yorgunluk ta o denli korkunç oluyordu.

Ossokine işine öylesine dalmıştı ki tepelerin ardından doğru gelen koskocaman siyah bir bulutu göremedi. Az sonra iri yağmur damlaları kuru otların üzerinde tıpırdamaya başladılar. Terden sırılsıklam ıslanmış suratını kaldırıp çevresine bir bakış fırlattı Ossokine. Gündüz olmasına karşın ortalık iyice kararmıştı, uzaktaki ılgın çalıları neredeyse simsiyah olmuşlardı. Kıyıda çatlayan dalgaların sesleri rüzgarın uğultusunun içinden belirgin biçimde ulaşıyordu.

Tarlasından pek uzak olmayan bir yerde fırtına kıyıya çok büyük bir sandal fırlatmıştı; teknenin bir kaç gündür omurgası havada, kırılmış bordalarından biri kuma gömülmüş durumda orada bulunduğunu anımsayarak küreğini kaptı ve koşarak kıyıya fırladı. Suratını kamçılıyordu yağmur. Önünü görmeden, soluğu kesilmiş, bora tarafından sürüklenerek kayığa vardı ve altına kaydı. Kulakları yağmurun şakırtısından öylesine sağırlaşmıştı ki damlaların ve çatlayan dalgaların arasından bir takım insan seslerinin geldiğinin farkına varamadı hemen. Ancak bir kaç dakika sonra, yüzünü kolunun yeniyle kurulayıp soğuk kumun üzerine daha rahatça yerleştikten sonra kendisi gibi yağmurdan kaçmak için devrik sandalın altına sığınmış olan iki alman askerinin farkına varabildi. Askerler Ossokine'le ilgilenmiyor ve uzun aralarla kesilen konuşmalarını sürdürüyorlardı. Ossokine önceleri okyanusun gü-

rültüsüne karışan boş ve anlamsız almanca sözcüklere kulak kabartmadı. Ama yağmurun dinmeye niyeti olmadığını anlayınca dinlemeye koyuldu.

— Oberfeldwebel bunun bir ceza olmadığını düşünüyor, diyordu askerlerin daha yaşlı ve kafasında uzun siperlikli gülünç bir şapka olanı. Ama ben O'nun benden korktuğunu biliyorum. Şeker olayından haberim var. Hem yalnız şeker de değil, başka şeyler de biliyorum.

— Neden bir rapor hazırlamadın?

— Çocuk dağıtım kampından alındığımdan beri rapor yazmıyorum.

Uzun bir sessizlik oldu. Kayığın üzerinde trampet çalan yağmur büsbütün hızlanmıştı sanki. Konuşmaya ilgi duydu Ossokine: «Bu şeker de neyin nesi acaba? Bunu bilmek her zaman yararlı olabilir», diye düşündü ve dirseklerini soğuk kuma gömerek biraz daha yaklaştı.

— Buradan önce doğu cephesindeydim, diye sürdürdü birinci, uzun siperlikli şapkası olan. Oberfeldwebel ölmemi istedi. Ancak ben geberdiğim zaman içi rahat edecek.

— Oberfeldwebel hıyarın biri, dedi ikincisi inançla.

— Eğer rapor yazmasaydım şimdi hâlâ kampta olacaktım. Kamp doğu cephesi değildir. Üç tayın karavana verirlerdi orada bize.

İkinci asker, kendsiinden daha kıdemli birisinin başından geçmiş pis bir öyküyü dinlemeye hazırlanarak sordu:

— Yok yahu! Madem öyle sen de neden rapor yazdın?

Uzun siperlikli alman ses çıkarmadı. Kamptan neden uzaklaştırıldığını anlatmak için dayanılmaz bir arzu duyuyor, ama bir türlü karar veremiyordu.

— Kampta gördüklerimden hiç kimseye söz etmemek için yemin ettim, dedi. Ama, bir kaç dakikalık bir sessizlikten sonra dayanamadı: Her şey

o çıta yüzünden oldu.

— Ne çıtası?

— Kamp kumandanı bir metre otuz santime bir çıta yerleştirme emri vermişti. Bir encümende üç askeri doktor vardı... Sözün burasında bir kaç sözcük kaçırdı Ossokine. — On iki yaşında ortalama boy bir metre otuz santimdir. Önceleri çıta tam bu yükseklikteydi. Sonra feldwebel sırf kendi emriyle onu iki santim indirtti. Ben bunu farkettim, ölçtüm ve bir rapor yazdım.

— Bu çıta mı, neyse, ne işe yarıyordu o? diye sordu öbürü. Onun istenen yükseklikte olmamasından sana ne?

— Ne? Anlamıyorsun be! Sana daha önce söylemiştim ya, bizim orası bir dağıtım kampıydı. Her yaştan, irili-ufaklı çocuklar gelirdi bize. Çıtanın altından geçen çocukların kafaları değerse, bu onların çalışmak için yeterince büyük oldukları anlamına gelir. Daha küçük olanlar ise gaz odalarına gidiyorlardı. Feldwebel çıtayı bir metre yirmisekiz santime indirmekle doktorların tüm hesaplarını alt-üst etti. Bunu yapmaya yetkisi yoktu. Böylelikle, aslında çalışamayacak durumdaki, gereksiz bir yükümlülük olan çocuklar da işe gönderiliyorlardı. Ama, Hold feldwebeldi, ben ise asker. Haklı olan bendim, O değil. Ama yine de rapor yüzünden ayvayı yiyen ben oldum.

Bir an sessizlik oldu, sonra ikinci asker sordu:

— O kamp yalnız yahudiler için miydi?

— Önceleri yalnız yahudiler vardı. Sonra polonyalıları, rusları ve çingeneleri de yollamaya başladılar. En dayanıklıları ruslardı. Hiç kimse çocuklara çıtanın altından neden geçirildiklerini söylemiyordu, ama çabucak anlıyordu onlar. Daha büyük görünmek için ayaklarına çaputlar saranlar bile vardı. Hatta bir tanesi kafasına, saçlarının üstüne balçık sürmeyi akıl etmiş, böylelikle üç santim kazanmıştı. Hold'un kumandana neler anlattığını bilmiyorum, ama sonuç olarak ayvayı yiyen o değil, ben oldum. Şimdi beni doğu cephesine göndermek

istiyorlar. Stalingrad'dan önce doğu cephesinin ne demek olduğunu bilmeyenler vardı belki, ama şimdi herkesin haberi var: orası ölümdür...

Yağmur az sonra kesildi. Almanlar kayığın altından çıktılar. Bu sırada Ossokine onları inceliyordu: otuz yaşlarında olmalıydı dağıtım kampında çalışan. Suratında hiçbir olağandışı özellik yoktu, donuk ve somurtkandı. Sümüğünü iyi silmemiş izlenimini uyandıran kızıl bir bıyığı vardı burnunun altında. Daha genç olan öbürünün suratı, kara kaşları nedeniyle Rudolf Hess'i andırıyordu. Üç-Taşlar bataryasına doğru ilerlediler.

Az önce işittiği konuşmanın anlamını hemen kavrayamadı Ossokine. O dönemde Fransa'da imha kamplarının varlığı konusunda hemen hiç kimsenin doğru. düzgün bir bilgisi yoktu. Ossokine BBC'de bundan söz edildiğini duymuş, ama öylesine düşsel bulmuş ki, inanamamıştı. Ama, o yayınlarda çocuk kamplarının sözü hiç geçmemişti. «Eğer bu almanın anlattıkları doğruysa, nasıl yaşayabilir?» diye düşünüyordu Ossokine, «Eli yüzlerce çocuğun kanına bulaşmış bir kimse nasıl yaşıyabilir? Bu, geçmişte benzeri görülmemiş bir vahşet! Hayvanlar bile imha kampları türetmediler ve doktorlardan encümenler falan da kurmadılar! Tanrım, yoksa ben düş mü gördüm?...»

Günler boyunca yabancı, neredeyse gerçeküstü bir evrende yaşadı Ossokine. Her işini alışageldiği gibi yapıyor, toprağı çapalıyor, odun kesiyor, yemek yiyor, ama sürekli olarak sanki bu işleri yapan O, Pavel Ossokine değil de bir başkasıymış gibi bir izlenime kapılıyordu. Son derece gereksiz ve anlamsız işlerle uğraşıyormuş gibi geliyordu O'na. «O asker yaşadığı sürece benim yaşamaya hakkım var mı? Dünyada bu gibi canavarlar bulunurken hiç kimsenin yaşamaya hakkı var mı?»

Bir akşam, çok geç saatte peder Jean O'nu görmeye geldiğinde yine bu tuhaf kararsızlığa kapıl-

mıştı. Peder endişeliydi, Ossokine'in durumunun pek farkına varmadı.

— Fred'i olabildiğince tez çağırmak gerek. Bize yardım etmek isteyen ve bunu yapabilecek birini buldum. Almanların cephaneliklerini tamamladıkları şu sıralarda bunun ne kadar önemli olduğunu anlıyorsunuz, değil mi?

— Peki, yarın Saint-Pierre'e giderim. Fred bir adres vermişti bana. Ama sizin o almanınız basit bir askerse ne yapabilir?...

— Bir çavuş. Bir Çek. Fred gelince ne yapacağımıza birlikte karar veririz. Ama harcayacak zamanımız hiç yok. Adamı başka bir tarafa da yollayabilirler.

Ossokine Saint-Pierre'e giden yolu en küçük çalılığına kadar iyi biliyordu. Yolun üstünden gitmedi de sanki, alçaktan uçtu. Kuzey-doğudan esen sert bir rüzgarın esnek ve geniş avucu sırtından itiyordu O'nu. Denizden parçalı bulutlar geliyordu. Yolun kıyısındaki çalılar yere kadar eğiliyorlardı rüzgarın etkisiyle. Yaprakları budanmış asmalar yeni budanmışlardı ve toprağın üzerinde yalnızca birbirini izleyen budaklı kütükler görülebiliyordu. Ossokine, yolun ortasında, Saint-Denis'ten sekiz kilometre kadar uzaklaştığında alman kumandanının arabasıyla karşılaştı. Sandalın altındaki askerlerin konuşmalarını işittiğinden beri ilk kez gülümsedi: «Saint-Pierre'e neden gittiğimi bir bilse!»

Ve Ossokine tam o anda, yolda, çıta olayını anlatan almanı öldürmek zorunda olduğunun bilincine vardı.

Onunla iki gün sonra, yorgun ve karnı acıkmış, yaban topraktan eve dönerken karşılaştı. Neredeyse gece bastırıyordu artık; alman yanından denize doğru aceleyle yürüyerek geçti, gitti. Şapkasını gözlerinin üzerine kadar indirmiş olmasına karşın hemencecik tanıdı O'nu Ossokine; bir an durdu, sonra çapasını avucunda sıkarak kısa ve hızlı adımlarla ilerledi.

Bu kez Ossokine'i durduran korku değil -korkuyu zerrece duymuyordu bile-, almanı, neden öldürdüğünü O'na söylemeden öldürmemesi gerektiğini düşünmesi oldu. Bu, aslında çok gülünçtü, Ossokine bu aşağılık herifin hiçbir şey anlamayacağını çok iyi biliyordu, ama sonuç olarak bu düşünce O'nu düşündüğünü yapmaktan alakoydu. Almanı uzaktan, asker kaputu giymiş uzun ve biçimsiz görüntüsünü inceleyerek izledi.

Güneş çoktan batmış, ama mart ayının koyu karanlıkları henüz tüm doğayı kaplamamıştı. Soğuk, koyu mavi gök saydamdı ve toprak alabildiğine yeşilimsi, olağanüstü bir renge bürünmüştü. Soğuktan titreyen ve donuk renkli ilk yıldız parlıyordu batıda.

Alman, mayın tarlasının yanından kestirme, küçük bir patikaya saptı. Ossokine'in geçen yıl kurumuş asma kütüklerinden ve yabanıl bitkilerden temizlenmiş olduğu yaban toprağı geçti, sonra, hani o eskiden 'rüzgarların mırıltısı' denilen küçük eve girdi. Evciğin giriş kapısına siyah bir levha asılmıştı şimdi, üzerinde beyaz harflerle yazılmış tek bir sözcük okunuyordu: «Funkstelle»

Evcik, dikenli tellerle çevrilmişti. Gövdeleri budaklı elma ağaçları büyüyordu bahçede. Ossokine evin çevresini dolanıp kepenkleri henüz kapanmamış bir pencereden içeriye baktı. Bir kaç alman askeri masanın çevresine oturmuş, yemek yiyorlardı. Hitler'in bir resmi asılıydı duvarda. Masanın üzerinde oturan bir asker, kafasına diktiği bir şişeden şarap içiyordu. Şapkasını çıkartarak sobaya yaklaştı yeni gelen. Büyük bir alüminyum tencerenin kapağını kaldırdığını gördü Ossokine, bir kepçe alıp yemeğin tadına baktı. Kuşkusuz çok sıcaktı yemek, zira adamın zayıf suratı buruştu. Bundan sonra, pencereye yaklaşarak kepenkleri özenle kapattı, alman.

Ossokine döndüğünde Fred'le peder Jean'ı evde buldu. Endişeli bir havaları vardı, kısacık tümce-

lerle konuşuyorlardı. Onların konuşmalarına şaşılacak kertede ilgisizdi Ossokine. Sanki orada, önünde, almanın asık suratını görür gibiydi. Askere pencereden baktığında ilk kez gördüğünden daha yaşlı olduğunu anlamıştı: otuzbeş-kırk yaşlarında, tepesi papazlar gibi traş edilmişcesine yarı dazlak bir adamdı.

— Yarın Château'ya gitmen gerekiyor. Beni orada fazla tanıyorlar, peder Jean ise... Sözünü bitirmedi Fred.

— Yarın mı? Ama ben... Evet, elbette giderim. Kommandantur'dan izin almadan dolaşabilirim ortada.

— Jandarma karakoluna gideceksin.

— Neden?

Ossokine Château karakolunda 1941 haziranında geçirmek zorunda kaldığı kötü geceyi çok iyi anımsıyordu: yemek dolabına benzettiği hücresi, III. Napoléon gibi sakalı ve bıyığı olan jandarma ve «İstersen seni kendi yatağıma yerleştireyim, ha?» diyen sesi.

— Alessandri'yi arayacaksın. Yeni bir jandarma. Korsika'lı. O'na Jules-Claude'dan geldiğini söyleyecek ve bu notu vereceksin, o da sana dinamit verecek. Fünye de almaya çalış. Eğer bisikletle düşersen korkma, dinamit patlamaz. Ama fünyeler patlar...

— Dinamiti neyin içinde taşıyacağım? Küçük bir patates torbası almalıyım, bisikletin arkasına bağlarım.

Ossokine madam Dufour'un yemek boyunca anlattıklarını dinleyemedi, hatta O'na ertesi gün için verilen görevi bile unutmuştu. Aklına ağır ve düçük tümceler içersinde almanca sözcükler geliyordu. Ossokine'in onlardan başka hiçbir şey duyamadığı iki tümce ağır ağır biçimlendiler: «Du hast kinder getötet, ich werde dich töten» (Sen çocukları öldürdün, ben de seni öldüreceğim).

«Anlayacak mı? O'nu öldüreceğim. Eğer O'nu öl-

dürmezsem, bundan böyle benim de yaşamaya hakkım olamaz. Tıpkı diğer insanlara benzeyen bu gibi canavarlar varolduğu sürece hiç kimsenin yaşamoya hakkı yok!»

Üst kata çıktı Ossokine. Madam Dufour'un Fred'i bu kez nerede yatırdığını bilmiyordu; alman askerinin kızıl bıyıklı somurtkan suratından başka her şeyi unutmuştu.

Lisa uyuyordu. Ossokine uzun süre arandı, tüm çekmeceleri karıştırdı ve sonunda aynanın arkasında bir mezura buldu. Önce duvara bir metre otuz santim yüksekliğinde bir çizgi çizdi. «Evet, pek fazla sayılmaz. Eskiden yüksek atlamada bir metre altmış santimi geçerdim.» Koşu yerini ve beyaz direklerin arasındaki beyaz çıtayı görür gibi oldu. «Eskiden üniversitede okuduğum, basket takımına kaptanlık yaptığım gerçek mi? İnanmak çok güç...» Lisa'ya yaklaştı. Küçük kız iki büklüm olmuş, küçük sarı kaküllü bir tatar gibi uyuyordu. «Nasıl ölçeceğim boyunu?» Kızı sırtüstü çevirdi, çocuk uyanmadan içini çekti, anlaşılmayan bir şeyler söyledi, gerindi. Ossokine çocuğun ayak parmaklarını yorganın üzerinden tutarak sarı şeridi Lisa'nın başına, kırmızı bir kurdelenin o iki sarı örgüyü birbirine bağladığı yere kadar uzattı. «Bir metre yirmi üç santim. Başın çıtaya değmeyecekti. Ama, nasıl bilebilir çocuklar kendilerini neyin beklediğini? Çıtaya değmek için parmaklarının ucunda dikilmişlerdir. Bari değebilselerdi ona... Biraz sıçramışlarsa... Ayaklarına çaputlar doluyorlarmış. Onlar...» Kafasından bir kıyas yaptı ve çıtayı iki santimetre yükseltti, şimdi büsbütün güçleşmişti değmek. «Du hast kinder getötet, ich werde dich töten. İch werde dich töten.»

Nasıl öldüreceğim O'nu? Çapayı havaya kaldırmak olanaksız odanın içinde. Bir bıçak? Ama acaba bir bıçakla boğazlayabilir miyim? Sanırım benim vurmamı beklerken elleri armut toplamayacak.»

Sessizce zemin kata inip avluya çıktı Ossokine.

Gecenin soğuk rüzgarı yüzüne çarptı. Ambara yollandı ve çabucak tükenen bir sürü kibriti biribirleri ardından yakarak odunları kısalttığı küçük baltayı aradı uzun süre, ama bulamadı. Hepten paslanmış iki kiloluk bir dirhem geçti eline. Parmağını halkasına taktı ve karanlıkta sallayarak okkaladı. «Fena değil, O'nu bununla tepeleyebilirim. O Amboise ormanındaki öbürü gibi. Ama, kafatasını iyice dağıttığımdan kuşkum kalmayana dek bırakmayacağım.» Ve bu sözleri bir kez daha, yüksek sesle yineledi:

— Kafatasını dağıtacağım O'nun!

Bu sözcükler O'nu şaşırtmadılar. Son kertede doğal ve basit geliyorlardı. El yordamıyla, daha önce yakacak odun yapmak için kesmeye başladığı karaağaç kütüğünü buldu. Kolunu kaldırdı ve dirhemi olanca gücüyle ağaç kütüğüne vurdu. Darbenin geri tepişi elini acıttı. Eliyle yoklayarak ağacın kabuğunda derin bir oyuk buldu.

— İşte böyle. Bu yetecek kuşkusuz. Almanca kafatası nasıl denirdi? «Der Schädel.» Ich werde dir den schädel durchbrechen. Senin kafatasını dağıtacağım!

Odasına geri döndü Ossokine. Lisa uyuyordu, yine iki büklüm olmuştu yatakta.

Gecenin sessizliğinin içinden, kapalı kepenklerin ardından, suların alçalmasıyla geri çekilen okyanusun yorgun gürültüsü duyuluyordu hafifçe. Tavandan sarkan lambadan ölgün bir ışık yayılıyordu. Ossokine ışığı söndürüp pencereyi açtı; hem, bir mart gecesinin tüm serinliğiyle yüklü kalın soluğunu yüzüne çarptı. Çekilen suların gürültüsü büsbütün yakınlaşıp seçikleşti. Yıldızlı göğe uzun uzun baktı Ossokine, ama alıştığı dinginliğe kavuşamadı bir türlü. Yıldızlar sanki pek doğal değilmiş gibi geliyordu, çok fazlaydılar. Pencereyi kapayarak uzandı yatağına. İki beyaz direkle alacalı bir çitayı gözünün önüne getirmeye çalıştı yeniden. Sarı kumla kaplı koşu alanı uzaklarda kayboluyordu. Birisi,

içine işleyen kötü bir sesle kulağının dibinde haykırdı: «Neden atlamıyorsun? Atlasana! Atla!»

O gece hiç uyuyamadı. Yarın Château'ya dinamit almaya gitmek zorunda olduğunu ve herifi gebertmeyi ertelemek gerektiğini düşünüyordu. Bu yalnız kendi işiydi, yalnız O'nu ilgilendiriyordu. Hiç kimse O'na yargılama yetkisi vermemişti, buna karşın bu işi yapmadan da edemeyecekti. Ama madem ki arkadaşları O'na bir görev vermişlerdi, şu halde daha önce dinamiti almaya gitmek zorundaydı.

— Korkunç bir şey! Herifi gebertmeyi yarına, belki de öbür güne ertelemek zorundayım. Ya başına bir şey gelirse? İşte en korkuncu bu olur... Ve bu arada ilk önce Château'ya gitmem gerekiyor.»

Gün ağır ağır doğuyordu. Yeniden açtı pencereyi. Hava akımı, giden geceye el sallıyormuşcasına bir kalkıp bir inen perdeyi havalandırdı. Dalgakıranda çatlayan dev dalgaların gürültüsünü odaya kadar getiriyordu rüzgar. Lisa yatağında kıpırdandı, O'na doğru yaklaştı Ossokine.

— Günaydın Lisa. İyi uyudun mu? Ne düş gördün?

İri siyah gözler, yarı aralık kirpiklerin altında canlı bir bakışla parıldadılar. Ossokine'e hafifçe gülümsedi çocuk. «Ne kadar da güzelleşiyor! diye geçirdi içinden Ossokine. Yoksa yalnız bana mı öyle geliyor? Yakında sekiz yaşında olacak...»

— Düşümde koskocaman ve çok tatlı bir şey gördüm. Dünyada bulamazsın.

— Bir fil mi?

— Yok canım. Koskocaman, iyi ve çok hoş bir şey.

— Bir bulut mu? Denizi mi gördün?

— Yok be Pa amca. Ne kadar da aptalsın. Seni gördüm. Anladın mı?..

20

Oléron'da ilkbaharın başında zaman zaman olduğu gibi, çok güzel bir gündü. Ufka kadar uzanan ışıltılı deniz mavi bir örtü gibi yayılıyordu. Rüzgar dinmiş, dalgaların parlak ve kaygan sırtlarını okşuyor, okyanusun üzerinde bir tek kırışıklık bile oluşturmayan düzgün bir durgunluk hüküm sürüyordu. Cam gibi hareketsiz ve kırılgandı hava. Zaman zaman mercan kayalıklarından doğan, koya doğru gerilmiş mavi bir kiriş gibi uzun ve tek başına bir dalga beliriyordu uzaklarda. Biraz yükselerek, görünmeyen iki el görünmeyen uçlarından çekiyormuşcasına kıyıya doğru yaklaşıyordu. Sonra küçük, beyaz kıvrıntılar koyu renkli büyük şeridi sıçrayan serpintilerle çevrili bir köpük çizgisi haline gelene dek parçalıyorlardı. Dalgaların kesintisiz gümbürdemesi uzaklığın içinde boğuluyordu.

Tarlalar okyanusa kadar uzanıyormuş ve karnıbaharların kelleleri denizin yüzeyinden fışkırıyormuş gibi görünüyordu yoldan. Zaman zaman karaağaçların birinden fırlayan bir saksağanın cıvıltısı denizin tekdüze uğultusunun üzerinde yükseliyordu. Ossokine kuşun çizgi gibi uçuşunu izliyor, kuyruğundaki siyah lekelere bakıyordu. Uzakta, dalgaların üzerinde geniş bir çember çizdikten sonra siyah kayaların üzerine iri kar taneleri gibi konan martı sürüleri görünüyordu. Uykusuz geçen bir geceden sonra artık hiçbir şey düşünmüyordu Ossokine; her şey kararlaştırılmıştı, şimdi O'na çok basit görünüyordu. Önce Fred'in verdiği görevi yerine getirmek, ondan sonra da...

Château d'Oléron'a öğleden sonra vardı. Lastik-

lerden biri patlamıştı yolda. Dış lastik yarılmış ve Ossokine iç lastiğin dışarıya taşarak oluşturduğu pembe balonu görmemişti. Oléron'lu köylülerin pantalonları gibi yamalar içindeydi lastik. Yolun, tanıdığı bir garajcının O'na kendisininkinden daha fazla yıpranmış bir dış lastik verdiği Dolus'e kadar olan kesimini yaya ilerledi. İki dış lastiği üst üste takınca iç lastiği biraz olsun korumayı başarabildi. Ama, tekerleğin her dönüşünde bir yükselip bir alçalıyordu. Bu pek hoş bir durum değildi, ama çabucak alıştı Ossokine.

Château karakolunda Alessandri'yi hemen buldu. Nöbetteydi jandarma. Ossokine'in Royan'a gönderilmeden önce bekletildiği, öğretmenin mareşal Pétain'e sövdüğü odada tartışırlarken III. Napoléon'a benzeyen jandarma geldi. Ossokine'i tanımadı sakallı. Genç ve çok yakışıklı bir korsikalı olan Alessandari, düzene başkaldıran adam kişiliğini belli bir zevkle benimsemişti. Ama, biraz şaşkındı galiba; öylesine anlamlı bakışlar fırlatıyordu ki ister istemez bakışlarını kaçırmak zorunda kalıyordu Ossokine. Saat beşe doğru Alessandri'nin evine gidip o saate kadar hazırlanacak olan pakedi almasını kararlaştırdılar.

— Eve gidin, patates torbanızı karıma bırakın. Akşama... içindekiyle birlikte alırsınız...

Alessandri bu sözleri söylerken, sanki bir alman polisi veya almanlar için çalışan bir fransız jandarması O'nu görürse Ossokine'le birlikte hemencecik tutuklanacaklarmış gibi çevresine bakındı.

Saat çok erkendi daha. Ossokine patates torbasını Alessandri'nin evine bıraktıktan sonra Château'dan iki kilometre ötede başlayan ve Oléron'un güney kıyısı boyunca dar bir şerit gibi uzanan Saint-Trojan ormanında bir gezinti yapmaya gitti.

Bomboş, nemli ve sessizdi orman. Okyanusun gürültüsü oradan duyulmuyordu. O uykusuz geceden sonra, sonsuza kadar uyumak istiyordu Ossokine. Hiçbir şey, ne Saint-Denis'e götürmek zorunda ol-

duğu dinamiti, ne de öldürmeye karar verdiği almanı düşünüyordu. Büyük fıstık çamlarını uzun uzun seyretti; kahverengi ve pürtüklü kabukları yerden iki-üç metre yükseklikte neredeyse kırmızılaşıyor, güneşte çok kalmış bir insanın derisi gibi pul pul dökülüyorlardı. Hemen tüm ağaç gövdelerinin bir yanları kertiklerle kaplıydı ve kokulu reçine bu uzun yarıklardan iri ve donuk renkli damlalar halinde sızarak ağacın gövdesine bir telle bağlanmış sırlı toprak saksılarda birikiyordu. Çam dikenlerinin üzerine bembeyaz ağaç kabukları yayılmıştı; bu esnek halının üzerinde yer yer açık mor renkli kara yosunu lekeleri görünüyordu. Şurada-burada dikenleri çok ayrık oklu kirpilere benzeyen çam kozalakları duruyordu. Eşitsiz tekerlek izleri kumun içerisine çok derinlemesine oyulmuştu. Ağaçların arasında kıvrıla kıvrıla uzanıp gidiyordu patika. Dalların üzerinde, sonsuza değin uzanıyordu parlak mavi gökyüzü. Hava serindi gerçi, ama artık baharın, uyanan orman yaşamının kokusuna bürünmüştü. Gri bir yaban tavşanı patikanın üzerine fırladı, sonra korkudan ödü patlayarak, ağaçların diplerindeki sürgünlerin üzerinden atlayarak, birdenbire yana sıçradı. Tüm bu evren, Ossokine'in bilincine işlemiyordu. O, sanki ölümle dirim arası, sanki her şey durmuş, sanki her şey gerçeküstüymüş gibi ve tümü de gereksizmişce çok tuhaf bir ruhsal konumdaydı.

Ossokine dinamiti akşam çok geç saatte alabildi. Yolun son kilometrelerini büyük bir güçlükle ilerledi. Rüzgar çıkmış, kısık ve sert, kesik boralar halinde, ilerlemesini engelliyordu. Göğe kadar bir duvar gibi yükseliyordu karanlık. Kenarlarında karaağaçlar uzandığı sürece Ossokine'in izlemesi gereken yönü kolaylıkla bulabildiği yol, Saint-Pierre ile Saint-Denis arasında tarlaların içinden geçiyordu. Karanlıkta hiçbir şey göremiyordu, nitekim bir kaç kez kendisini bisikletiyle birlikte yolun kenarındaki hendeğin dibinde buldu. Gerçi dinamitten

endişelenmiyordu ama ön tekerleğin her alçalışında selenin altına bağladığı fünye pakedi aklına geliyor ve bir mucize eseri dengesini korumayı başararak düzenli bir biçimde hendeğin dibini boyluyordu.

Tam Saint-Denis'e girerken, su geçirmez bir örtüyle kaplı bir at arabasıyla karşılaşarak bir alman askeri tarafından durduruldu. Asker cep fenerinin ışığını, arabaya koşulu atların arasına dalmak üzere olan Ossokine'in suratına sıkmıştı. Ama ikisi de çok ağır ilerledikleri için çarpışmayı önleyebildiler. Asker oturduğu yerden inerek Ossokine'e yaklaştı. Tam gözlerinin içine vuruyordu ışık hüzmesi.

— Eier, hast du keiner eier? (Yumurtan yok mu, yumurtan?) Asker şarap kokuyordu. Soru öylesine beklenmedik bir biçimdeydi ki fünyelerle dinamitleri düşünen Ossokine askerin ne istediğini hemen anlayamadı.

— Kein, kein eier (Yok, yumurta yok). Yalnız patatesim var.

— Kartoffel... Işık hüzmesi bisikletin arkasına bağlı olan torbaya kaydı. Kartoffel... Asker belli ki düş kırıklığına uğramıştı. Ama ben yumurta istiyorum. Bir düzinesine yüzelli mark vereceğim.

— Yumurta yok.

Asker -ossokine onu inceleyebilecek ve 'öbürü' nünkinin aynısı, uzun siperlikli bir şapkası olduğunu görebilecek kadar zaman bulabilmişti- basamağı aydınlattı ve arabacı yerine tırmandı. Çok sarhoştu; hâlâ mırıldanıyor, yumurtalardan söz ediyor, bedellerini ödemeye hazır olduğunu, ama eğer ona satmak istemezlerse zırnık ödemeden hemen el koyabileceğini söylüyordu.

— Da wirst du kein gold bekommen (ve mangır falan da alamayacaksın) dedi yerine otururken. Fenerini de söndürünce karanlık büsbütün içine girilmez bir biçim aldı.

Ossokine bisiklete binmedi artık, Saint-Denis'e kadar kalan yolu yaya ilerledi. Ancak iki kilometre

kadar bir şey kalmıştı zaten.

— Çok çok iyi, demek dinamiti getirdin, dedi Fred, Ossokine bisikletiyle birlikte yemek odasına daldığında. Ama, korkarım çok acele ettik! Peder Jean daha işi düzenleyemedi. Neyse, önemi yok, bekleyeceğiz. Ama dinamit... nereye koyalım onu? Toprağa gömemeyiz, hemen nemlenir.

— Senin geçen gelişinde yattığın mahzenden iyi yer bulamayız. Daha sonra nasıl saklayacağımızı yarın düşünürüz.

O gece Ossokine çok derin bir uyku çekti, ama sabah erkenden ve sanki birisi omuzuna dokunmuşcasına bir anda uyandı. Lisa'yı uyandırmamak için karanlıkta giyindi, kepenklerden biraz ışık sızmaya başlamıştı.

O sabah tanyeri adanın üzerine bir sis getirdi. Ağaçlar, evler, sokaklar, her şey ağır ağır aydınlanan bir perdenin altındaydı. Hava kıpırtısızdı, olağanüstü bir sessizlik çökmüştü adanın üzerine. Ossokine çapasını almak için hangara gitti, iki kiloluk dirhemi de aldı, elini bu ağırlığa alıştırmaya çalışarak bir kaç kez okkaladı, sonra yaban toprağa doğru yollandı.

İyice tanıdığı yolda neredeyse kararlamasına yürüyordu. İşte yanda bahçenin çiti, Sabois çavuşun evinin duvarı, eczane, köyün kenarları akdiken çalılarıyla kaplı yolu ve tarlayla mısır saplarının ardında, elma ağaçlarıyla çevrili küçücük ev: «Rüzgarların mırıltısı» ve en sonunda kendi toprağı, yaban toprak. Şimdiye dek yarısını çapalamıştı, öbür yarısında geçen sene toplanmış patateslerin düzensiz sıraları görünüyordu. «Elimi çabuk tutmalıyım, iki hafta içinde mısırı ekmek gerek. Yirmi dönümlük kısıma. Bu sonbaharda bir süt domuzu alabileceğim. Artık şundan bundan içyağı istememe gerek kalmayacak. Zaten az zaman önce Delavigne koca bir çanak dolusu erimiş içyağı verdi ve para almadı. «Ruslar sizin yerinize ödediler» dedi. Stalin-

grad. İlkbahar. Yolların rus saldırısını güçleştiren berbat durumu.» Ossokine çok sakindi ve çok mantıklı olarak düşünebildiğini sanıyordu. Ama sonradan, o sabahı anımsayınca düşüncelerinin bir tekini olsun bulamadı. Üç saat boyunca toprakta, yüzü küçük eve dönük, gözlerini oradan hiç ayırmadan çalıştı.

Saat on sularında son asker de evden ayrıldı. Şapkası uzun siperlikli alman içeride yalnız olsa gerekti. Pek emin değildi Ossokine. Beş kişi, yani evvelsi gün pencereden saydığı kadar asker çıkmıştı dışarı. Ama acaba başka birisi daha var mıydı evde? Ossokine daha fazla bekleyemedi, çapasını toprağa saplayıp çevresine bir göz attı. Siz henüz kalkmamış, tersine büsbütün yoğunlaşmıştı. Yirmi adım kadar ötede bulunan küçük evden başka hiçbir şey görünmüyordu çevrede. Yalnız, Ossokine'i çevreleyen bu süt denizi ara sıra tuhaf bir biçimde kıpırdanıyor, o zaman rüzgarın karmakarışık ettiği ılgın çalıları veya yandaki bir tarladaki kurumuş mısır sapları bu sulandırılmış rakıya benzeyen örtünün yüzeyinde beliriyorlardı.

Küçük eve yaklaştı Ossokine, kulak kabarttı. Tam kapının tokmağını kavrayacakken içeriden bir ses duydu. Biraz yüksekçe olan eşikten atlayarak iki sıçrayışta küçük evin köşesine ulaştı. Şişko bir muhabereci eşiğe çıktı ve çevresine bakınmadan Saint-Denis'e yollandı. Sanki tören yürüyüşündeymiş gibi topuklarını vurarak ilerliyordu. «Zibidi, diye geçirdi Ossokine içinden, sırf kendi keyfine yürüyüş yapıyor! Kimsenin gördüğü yok ki O'nu...»

Soluğunu tutarak yeniden eşiğe tırmandı ve içeri kulak kabarttı. Çıt yoktu. Tokmağa abandı, ama açılmadı kapı. «Yoksa kilitli mi?» Sol eliyle daha kuvvetli abandı; sağ eliyle dirhemi sıkıyordu bu arada. Sonunda gıcırdayarak açıldı kapı. Ossokine evvelsi akşam pencereden gördüğü odayı dikkatle inceledi. 'O', sırtı Ossokine'e dönük, masada oturuyordu. Dazlak tepesinde, iyi çizilmiş bir papaz ka-

fasına benzeyen bir kellik vardı. Kapının açıldığını duyarak kafasını çevirdi asker. Elinde bir mutfak bıçağı vardı: Patates soyuyordu.

— Mensch, was willst du? (Ne istiyorsun adam?) diye sordu kalkarken. Ich habe kein brot (Ekmeğim yok).

Ossokine ses çıkarmıyordu. Oda yarı karanlıktı ama almanın zayıf, somurtkan ve anlamsız suratını açık-seçik görebiliyordu. Bu bir surat değil, bir kağıt hamuruydu sanki. Kızıl bıyık burnun altında sipsivri duruyordu. Mutfak bıçağını masanın üzerine bırakıp ellerini önlüğüne silerken;

— Ich habe kein Brot, diye yineledi.

Ossokine suskunluğunu sürdürüyordu. Kurşun gibi ağır ve sanki döşemeye yapışmış gibi gelen ayaklarını güçlükle kaldırarak, parmaklarının ucuna basa basa yaklaştı almana. Birkaç saniye dik dik bakıştılar, sonra alman gerilemeye başladı. Ossokine adamın ağzını açtığını gördü, «Şimdi bağıracak» diye düşündü ve boğuk, tıknefes bir sesle alelacele bir kaç sözcük mırıldandı:

— Ich will kein brot (Ekmek istemiyorum).

Alman durakladı, Ossokine'in gözlerinin içine bakmayı sürdürerek geriye doğru eğildi.

Çok güçtü bu iş, Ossokine'e sanki kendisini bağlayan bir ipi koparması gerekiyormuş gibi geliyordu Derin bir soluk aldı ve olanca gücüyle almanın şakağına vurdu. Vururken ne gözlerini kırpıştırdı, ne de eli titredi. Alman bir an hareketsiz, kendini savunmak için elini bile kaldırmadan ayakta kalakaldı; darbe kafasına indiğinde uzun, zayıf boynunu omuzlarının arasına kıstı. Pek yerine varmamıştı vuruş. Ossokine sesini bile duymadı, yalnız almanın olduğu yerde sallandığını ve yere çöktüğünü gördü, sonra ensesi gürültüyle döşemeye çarptı. Almanın sol eli pek doğal olmayan bir biçimde kıvrıldı, sağ kolu yana açıldı.

Yere uzanmış gövdenin yanına eğildi Ossokine Adam kıpırdamadan yatıyor, tuhaf bir biçimde kasıl-

mış dudaklarının arasından irili-ufaklı ve sapsarı dişleri görünüyordu. Ossokine «Öldüremedim» diye düşündü ve dirhemi yeniden kaldırdı. «Hayır, böyle yapamayacağım.» Hesapları alt-üst olmuş, ayağa kalktı. Alman hâlâ olduğu gibi, boylu boyunca uzanmış yatıyordu. «Yapamayacağım» diye üçüncü kez yineledi Ossokine. Az önce almanın O'nun önünden gerilediği gibi kapıya doğru çekilirken askılığa asılı bir asker ceketinin yanında geniş bir palaska ve yepyeni bir tabanca kını gördü. Askılığın üzerinin yanında Hitler'in resmi duruyordu.

Ossokine gözlerini almandan hiç ayırmadan kemeri aldı, tabancayı çıkardı ve emniyetini açtı. «Ya dolu değilse?» Bu düşünce aklından geçtiği gibi kovaladı onu. Bir kaç saniye boyunca, sanki yerde yatan adam ve onun üzerinde ayakta duran biribirlerini dikkatle süzüyorlarmış gibi tam bir hareketsizlik oldu. Sonra Ossokine almana yaklaştı, tam yanına diz çöktü ve tabancayı az önce vurduğu darbenin izi görünen şakağa dayadı. Kapalı göz kapaklarının hafif bir titreşimle kıpırdandıklarını gördü, tetiğe basmakta duralarken «gözlerini açacak» diye düşündü. İki göz kapağının arasında ince, nemli bir çizgi gördü ve alman gözlerini açtı. Ossokine üzerine dikilen parlak sarı gözlerde hiçbir şey göremedi. Ne ölüm kaygısı, ne bir yalvarış, hiçbir şey. Bunlar insan gözleri değildi; Ossokine göz bebeklerinin içinden gerilerini, hatta askerin kafasının dayalı olduğu döşemeyi bile görebildiğini düşündü. Tabancanın namlusunu yatan adamın dudaklarına dayadı ve ağzını araladı, kurumuş dudakların ayrılmalarından çıkan hafif sesi duydu. Tetiği çekti Ossokine. Patlamanın gürültüsünü duymadı, yalnız elinin şiddetle sallandığını sezdi ve kel kafanın çevresinde döşemeye yayılan bir kan gölcüğü gördü.

Bundan sonra Ossokine tabancayı yere attığını, küçük evden dışarı fırladığını ve yeniden çapasını eline aldığını anımsadı. Ondan sonra hiçbir şey yoktu, geriye kalan her şeyi unutmuştu. Kendisini öl-

dürdüğü alman askerinin yatakaldığı küçük evden beş kilometre ötede, vahşi kıyıda buluverdi. Hiçbir şey anımsayamıyordu. Eve nasıl döndüğünü, bisikletini nasıl aldığını, ve matmazel Angèle'le bir an tartıştığını bilmiyordu. Eğer matmazel Angèle geçenlerde bahçesinden sökmüş olduğu kurumuş badem ağacı kütüğüne karşılık vermeyi vaadettiği cevizleri toplaması için Lisa'yı evvelsi gün neden yollamadığını sormasaydı, kuşkusuz yaşlı kızla böyle bir şeyi konuşmuş olduğunu hiç anımsayamayacaktı. Vahşi kıyıya ne zaman ve ne yapmak için geldiğini, bilinçaltının onu buraya kadar nasıl sürüklediğini bilmiyordu. Aklını başına ancak kumda elleriyle kazdığı dar çukurun kolunun omuzuna kadar içine girebileceği bir derinliğe ulaştığını anladığında toparlayabildi. O zaman almana vurduğu ve cebine koyduğu dirhemi çıkardı ve çukurun dibine attı. Davranışının ne kadar anlamsız olduğuna şaşakalarak «Buraya gerçekten sırf bunun için mi geldim?» diye düşündü. «Bu dirhemi başımdan defetmenin hiç bir gereği yok. Alman, ağzına sıkılan bir tabanca mermisiyle öldü, dirhemin bu işle hiç bir ilişkisi yok.» Ama yine de çukuru özenle doldurdu ve kumu düzeltti. «Düzenlememe gerek yok, bir mayın döşemedim ya, diye geçirdi içinden. Zaten yarım saat sonra yükselecek olan deniz tüm plajı kaplayacak.»

Ossokine çevresine bakındı. Pek yüksek olmayan, ama hayli sert dalgalar biribirlerini izliyor ve kabaran denizin yığdığı kumların üzerinde dağılmak üzere koşuşuyorlardı. Kimsecikler yoktu plajda. Kuzeyde, bir tepenin üzerinde, söylendiğine göre adadakilerin en büyüğü olan bir bunker, siyah bir doruk gibi duruyor ve gizleniyordu. Gri ve çok iri bir karabatak kabaran denizin kıyıdaki çizgisi boyunca uçuyordu; Ossokine'in üzerinden, uzun boynunu bu adamın kıyıda kendi kendine ne işler yaptığını merak ediyormuşcasına çevirerek geçti, gitti.

Ossokine kendisini şaşılasıya sakin ve heyecansız hissediyordu. Ayağa kalktı ve topuklarını kuma

gömerek bisikletini bıraktığı yere yaklaştı. Karşıdan gelen ayak izlerini gördü. Sanki onları bırakan kişi ağır bir yük taşıyormuşcasına düzensizdi izler. Ossokine şaşırarak; «Buradan gerçekten ben mi geçtim acaba?» diye düşündü.

Ertesi akşam Ossokine, peder Jean ve Fred şöminenin önünde otururlarken madam Dufour geldi ve almanların çamaşırlarını yıkayan madam Meunier'den duyduklarını anlattı. Dün akşam bir alman askeri, doğu cephesine gitmek istemediği için kendini öldürmüştü. O zaman, «Du hast kinder getötet, ich werde dich töten» diyebilecek zamanı bulamadığını anımsadı Ossokine.

21

— Sen mi öldürdün O'nu? Alman intihar etmedi mi? Dalga mı geçiyorsun? Neden yaptın bunu?

Ossokine Fred'in çalı gibi gür kaşlarının altına yarı gizlenen küçük parlak gözlerine bakıyordu. Peder Jean birden ayağa kalkarak odayı arşınlamaya koyuldu. Kap-kacak gürültüleri geliyordu mutfaktan, madam Dufour yemekten sonra bulaşıkları yıkıyordu.

— Neden yaptın bunu? diye yineledi Fred.

— O bir alman askeriydi, bu yetmez mi?

Almanın ölümünden bu yana bir hafta geçmişti, ama Ossokine daha ilk günden tezi yok, bundan peder Jean'a ve Fred'e sözetmesi gerektiğini biliyordu. Tüm bu süre boyunca davranışının yerinde olduğundan bir an bile kuşkulanmamış, ama ilk tümceyi söylediği anda onu bu işe iten tüm güdüleri açıklamasının çok güç olduğunu sezerek bu konuşmayı açtığına hayıflanmıştı. Fransızca, şu son yıllarda en iyisiyle alışmış olmasına karşın birdenbire ağır ve kısır bir dilmiş gibi geldi. «Tüm bunları rusça anlatabilseydim, diye geçirdi. Ama her şeyi açıklamak mümkün mü? Ne olursa olsun, onlara her şeyi anlatmalıyım.»

Odada bir aşağı, bir yukarı gidip gelen ve birdenbire şöminenin yanında duran peder Jean sordu:

— Saint-Denis'te pek çok alman askeri var. Neden özellikle O'nu seçtiniz? Alevlerin pembe ışıkları genç, neredeyse çocuksu yüzünde yalazlanıyordu. Cüppesinin yaka düğmelerini çözmüştü ve kaba, siyah kumaşın altından beyaz gömleği ve kü-

çük, altınsı bir leke gibi duran kol düğmeleri görünüyordu.

— O'nu öldürmem gerekiyordu. Bunu size nasıl açıklayacağımı bilemiyorum. O alman, O... O... O çocukları öldürüyordu.

— Nasıl çocukları öldürüyordu?

— Hangi çocukları?

Ossokine alman askerlerinin konuşmalarını rastlantıyla nasıl duyduğunu, sonra öyle bir kampta çalışmış olanıyla nasıl karşılaştığını, nerede kaldığını nasıl öğrendiğini, ve O'nu öldürmeye nasıl karar verdiğini anlattı. Konuşurken fransızca konuştuğunu unutuyordu. Bir süre sonra sözcükleri kolaylıkla bulabilmeye başladı ve iyice anlaşılıp anlaşılmadığını sorarak bitirdi.

— Bir kaç gün önce Londra radyosu tam böyle bir şeyden sözediyordu, dedi mutfak kapısında görünen madam Dufour. -sudan kıpkırmızı kesilmiş iri ellerini önlüğüne kuruluyordu, kapının dar dikdörtgenini tümüyle örtüyordu iri gövdesi.- Madam Meunier'nin evinde radyoyu dinledim, Almanlar özel kamplar kurmuşlar; yahudi, çingene ve rus çocuklarını yokediyorlarmış.

— Önce bu almanın neden sözettiğini iyice anlayamadım. Anlattıkları bana son derece inanılmaz şeyler gibi geldi. Ama sonra her şey birdenbire açıklığa kavuştu, o zaman O'nu öldürmek zorunda olduğumu anladım. Bu... gerekiyordu. Ama nasılsa anlamadığımıza göre size bunları nasıl açıklayayım?! diye haykırdı Ossokine kâh şöminenin yanında ayakta dikilen peder Jean'a, kâh somurtuk bir suratla bardağına şarap koyan Fred'e şaşkınlıkla bakarak. Anlattıklarını kınamayla karşılamalarına sonsuz şaşırmıştı.

— Hayır, anlamıyorum. Fred'in suratı ciddi ve asıktı, beyaz yara izi büsbütün belirginleşmişti Cephaneliği patlatmaya çalışıyoruz biz. Henüz başaramamış olmamız hiç bir şeyi değiştirmez. Biz, hepimiz, sen, peder Jean ve Sabois çavuş, Robert ve madam Dufour -yalnız senin tanıdıklarından söze-

diyorum-, geriye kalan herşeyden daha önemli olan ve onun için tüm yaşantımızı ateşe attığımız bir tek amaca bütünüyle vermeliyiz kendimizi. Ve işte sen, kendi başına hareket ediyorsun, binbir güçlükle işleye işleye bir biçime soktuğumuz tasarıyı parçalıyorsun ve bütün bunları ufak bir ahmağı öldürmek için yapıyorsun...

— Çok tuhaf konuşuyorsun Fred. O bir ahmak değildi. Ahmakların ne önemi var? Benim öldürdüğüm... bir... onu nasıl tanımlayacağımı bile bilmiyorum. O bir insan değildi ve O'nu yoketmek gerekiyordu. Bu işi kimin üstlendiği önemli değil, sen, ben veya peder Jean... Rastlantı olarak ilk duyan ben oldum...

— Nereden biliyorsunuz Paul? diye sordu peder Jean masaya oturup ellerini dizlerine dayarken. -Bu onun alışageldiği oturuş biçimiydi ve gençliğiyle rahip cüppesine pek yakışmıyordu. nereden bilebilirsiniz o adamın ne olduğunu? O'nu yargılama yetkisini kim verdi size? İsa dedi ki: «Yargılama, o zaman yargılanmayacaksın... Ve diğerlerini yargılamak için hangi kıstası kullandıysan sen de o kıstasla yargılanacaksın.»

— Kimse vermedi bana bu yetkiyi, onu ben kendi kendime verdim. Ve cezayı, eğer bu durumdaki davranışımdan ötürü bir cezayı hakediyorsam... Eh, iyi işte, o cezayı kabullenmeye hazırım.

— Bu gururdur Paul. Gurur tüm günahların en korkuncudur, çünkü soyluluk kisvesine öbürlerinden daha kolay bürünebilir. O askeri öldürmeyi namusluca istediniz. Namusluca sözüyle bu cinayetin size bir çıkar getirmemesini anlatmak istiyorum, ama bu yanıltıcı işte sizi. Kim, yargılamak yetkisini size kim verdi Paul? Tanrıdan daha iyi yargıladığınız sonucuna varıyoruz ki, işte bu ölçüsüz bir gururdur.

— Gurur mu? Ossokine peder Jean'ı hayretle süzdü. Bu söz O'nu öylesine şaşırtmıştı ki papazın geriye kalan sözlerinin hemen hiç birini anlayamamıştı...

— İtiraf edeyim ki bu aklıma bile gelmemişti. Gurur ha... Hayır, davranışımda gururun gölgesi bile yoktu, diye ekledi Ossokine bir an düşündükten sonra.

— Bu adamı siz yaratmadınız, diye sürdürdü papaz. O'nun bu dünyaya neden gönderildiğini bilemezsiniz.

— Ama o zaman belki de benim yoluma çıkmak için yaratıldı, beni sınamak için yani, yani ben değil, kişisel olarak, özellikle ben, Pavel Ossokine değil de bilinci olan herhangi bir insan. Bana yargılamak yetkisini kimin verdiğini bilmiyorum. Kuşkusuz bilincim verdi. Sizce bu sözcük anlamsız değil, değil mi peder Jean?

— Bilinç insanın kendi yaptığı şeyleri yargılar. Son yargıç, son ve tek yargıç Tanrı'dan başkası olamaz. Bir insandan O'na veremeyeceğiniz bir şey aldınız: yaşamını.

— Tanrım, diye haykırdı Ossokine umutsuzca. 'İnsan insan' diye yinelemekten başka bir şey yapmıyorsunuz. O'nun bir insan olmadığını anlayın artık!

Peder Jean ve Fred, sözünü kesmek istediler. Hatta Fred bodur ve kalın gövdesini iskemlesinden kaldırdı, ama Ossokine konuşmasını sürdürdü:

— Fred cephaneliğin patlatılmasından sözetti. Cephaneliği atmak için olanca gücümüzle elimizden gelen her şeyi yapmaya çalışıyoruz. Bu patlamanın bir çok insanın ölümüne yol açacağını da biliyoruz üstelik. O zaman, ne yani peder Jean, bu kitle halindeki öldürmeye Tanrı mı izin verdi? Patlayıcı madde yığınıyla birlikte kimlerin parçalanacağını bile bilmiyoruz. Belki onların arasında çok iyi gençler, onurlu insanlar vardır, kim bilir? Ve hiçbir şey yapamıyoruz, bizden daha bilge herhangi bir kimsenin bile bu konuda bir şeyler yapabileceğini söyleyemeyiz. Bu işe katılıp katılmamak konusundaki kararlarımızı da kendimiz verdik, hiç kimse baskı yapmadı Ama peder Jean, size göre cephaneliğin atılması ve orayı koruyan askerlerin ölümü bir cinayet değil. A-

ma bu arada bilinç adına ne varsa tümünden yoksun bir yaratığın ortadan kaldırılması ise bir cinayet, ha?

— Savaştayız Paul, ve kilise...

— İkiniz de aklınızı yitirdiniz gibi geliyor bana! Fred birdenbire döndü ve sandalye ağır gövdesinin altında sızlanarak gıcırdadı. Ne yani Paul, peder Jean'a bizim örgütümüzde çalışmaya hakkı olmadığını mı söylemek istiyorsun? -Fred'in yüzündeki yara izi büsbütün seçikleşip belirginleşti. - Bilinç, Tanrı, kilise. - Masaya bir yumruk indirdi Fred - O zaman söyleyin bana bakayım biraz, ne Tanrı'ya, ne şeytana, ne kiliseye, ne de beni korkutmaya başlayan tüm yorumlarınıza inanmadığıma göre ben ne yapmalıyım? Kendim için değil, sizin için korkuyorum. En basit ve açık sorunu bile öyle karmakarışıklaştırıyorsunuz ki kimse bir şey anlamıyor. Fred ayağa kalktı. - Paul'ün öldürmeye hakkı yoktu. Adamın kötülüğünden veya savaşta bir düşmanı öldürmek sorunundan ötürü değil, ama böylesine üzerinde düşünülmemiş bir davranış, böyle disipline; arkadaşlar arasındaki, dünyadaki en güçlü disipline aykırı bir davranışın yalnız Ossokine için değil, ama tüm davamız için korkunç yıkıcı sonuçlara yol açabileceği açısından buna hakkı yoktu! Partizan olduğumuzu, düşmanla özel koşullar altında kapıştığımızı ve adadaki kavgamızın başarısının aramızdaki ilişkilere ve kelleyi koltuğa almamıza bağlı olduğunu unutmayın. Evet, almanlar askerin doğu cephesine gitmemek için kendisini öldürdüğü yargısına vardılar. Bu kuşkusuz böyle bir sonuca varan ilk görevden kaçma olayı değil. Buraya kadar her şey çok iyi. Ama ya Paul yakalansaydı? Rastgele bir sorguya direnebileceği çok mu kesin? Almanlar O'nun aracılığıyla tüm örgütümüzü ortaya çıkarabilirlerdi. Peder Jean şu sırada çok tehlikeli bir oyunu sürdürüyor, - Fred bir an söyleyeceği sözcükleri arıyormuşcasına duraladı. -Alman subaylarının arasında, tam düşmanın kalbinde. Ağzından işkenceyle alına-

cak bir tek sözcük, bir tek değinme bile çuvallamamıza yeter. Paul'ün örgütümüzü böylesine büyük bir tehlikeye atmaya hakkı yoktu.

Bir an sessizlik oldu. Madam Dufour yumak yapmak için uzun yün çileleri getirdi çileyi ellerinin çevresine alarak gerdi peder Jean. Düğümler içindeydi yün, adada yenisini bulabilmek pek de güç olduğundan yeni kazak yapabilmek için eskileri sökmek gerekiyordu. Peder Jean kâh bir elini, kâh öbürünü indiriyor, madam Dufour ise ellerinin geniş hareketleriyle yünü sarıyordu.

— Eğer herkese doğru bulduğu gibi davranma yetkisi verirsek ne oluruz? Zira hiç kimseye danışmadın Paul. Curcuna ve karışıklığı insanlığın yönelmesi gereken amaç olarak niteleyemem.

Birdenbire söndü ışık. Bu kış elektrik kesilmeleri iyice sıklaşmıştı. Yalnız şöminede yanan odunlarla, alevlerin kızıl ışıltısıyla aydınlanan duvarlar adeta gerilediler ve oda sonsuzcasına genişlemiş gibi göründü.

— Söyleyin bana Paul, -peder Jean şöminenin önüne çömeldi- bu almanı tüm pişman olma olanaklarından yoksun kıldığınız hiç aklınıza gelmedi mi? Yalnız bir tek şeyi anlayabiliyordu O: ölmek istemediğini. Öldüğü anda, eğer düşünebilecek zamanı olsaydı bile, hatta O'na bir şeyler söylemiş olsanız bile yanılgısını anlayamayacaktı.

— O'na, kendisini neden öldürdüğümü söylemek zorunda olduğumu mu düşünüyorsunuz? Buna zamanım olmadı. Hazırladığım sözleri unuttum. Bu benim hatam, evet.

— Eğer hatanız yalnız bununla kalsaydı... O'nu pişman olma olanağından yoksun bıraktınız. Artık O'nun tüm yaptıklarından dolayı siz hesap vereceksiniz.

— O herifin tüm yaptıklarından ben mi sorumluyum yani? Ne tuhaf düşünce, amma da... katolik bir görüş!

— Bu düşüncenin özellikle katoliklere özgü bir görüş olduğu kanısında değilim. - Peder Jean gözle-

rini şöminenin içinde kıvranan turuncu-mavi alevlere dikmişti, gencecik yüzünde yansıyordu ışık. -tövbe etmek tüm inançlarda vardır ve dünyada hiç kimse kendi geleceğini bu ruhunu kurtarma olanağından yoksun bırakamaz.

Kesif bir sessizlik oldu. Madam Dufour bir buğday demeti gibi ot bir bağcıkla tutturulmuş kuru asma kökleri getirdi. Şömineye attı dalları peder Jean. Siyah ve köşeli gölgeler duvarların üzerinde aralıksız gezinip duruyorlardı. Madam Dufour da şöminenin önüne oturmuştu. Örgü şişleri parmaklarının arasında ışıltılar saçıyor ve iri bir böcek zor kanatlarını temizliyormuşcasına hafif, madeni sesler çıkarıyorlardı.

Tavana asılı olan ampul bir koç kez yandı, söndü ve sonunda düzenli ve beyaz bir aydınlık saçtı. Madam Dufour örgüsünü bırakıp koltuğundan ağır ağır kalkarak sofrayı temizlemeye koyuldu.

Küçük, siyah gözlerinin bakışlarını Ossokine'e dikerek sordu Fred:

— Ya yanıldıysan?. Pekâlâ yanılmış da olabilirsin, değil mi?..

— Eğer yanılmışsam, sorumluluğu kabul ediyorum. Yargıladım, şimdi de yargılanıyorum. Peder Jean bu yargılamanın benim o herif için uyguladığım kıstasla yapılacağını söyledi. Öyle olsun. Gözlerimi kapayıp hiçbir şey görmediğimi söyleyemezdim, kulaklarımı tıkayıp susamazdım ve bilmemezlikten gelemezdim. Sorumluluklarımı üstlenmekten kaçmıyorum. Ama hiç bir zaman şu günlerde olduğu kadar huzurlu olmadığımı da söylemek zorundayım. Gerçekten ne demek istediğimi anlamıyor musunuz?

— Çocukların arasında... -madam Dufour elinde boş şarap şişesi ve kirli bardaklarla mutfak kapısının önünde dikiliyordu- çocukların arasında... Nasıl söyleyeceğimi bilemiyorum... Çıtayı Lisa'nın da başının erişemeyeceği bir yüksekliğe koyabileceklerini düşündükçe bay Paul'ü iyi anlıyorum, hem de çok iyi anlıyorum. Kuşkusuz ben de O'nun gibi davranırdım.

22

«Patates lanetlenmiş bir gıdadır, çay iki kere melundur, tütün ve kahve ise üç kere», eski rus dindarlarının bu atasözü, ne yapacağını şaşıran Ossokine için birdenbire olağanüstü bir güncellik kazandı. Pateteslerin bu denli endişe ve sıkıntıya yol açabileceklerini ve üzerlerine bu denli kafa patlatmak gereken şeyler olduklarını hiç ummamıştı Ossokine. Önceleri, toprağa bir patates gömmenin ve yumruların çoğalmasını beklemenin yeterli olacağını sanıyordu. Ah, keşke o kadarcıkla kalsaydı! Önce tohumluk patatesleri seçmek gerekiyordu. Kalın ve etli filizli olan yumrular üzerlerinde incecik, hemen kopan ipliklerden ayrılmalı, sonra tohumluk patatesler güneşe serilmeli ve herbiri yeşilimtrak bir zarla kaplanana kadar zaman zaman çevirilmeliydl. Daha sonra en önemli işlem geliyordu: ekilecekleri yerin ve zamanın seçimi. Kuma ekilecekse, topraktan daha erken davranılabilirdi, ama çok dikkatli olmak da gerekiyordu: yeraltı suları ne kadar yakın olursa kum o kadar güç ısınıyor ve dolayısıyla daha çabuk soğuyarak çoğalmalarını durdurmak durumunda kalıyorlardı. Ossokine'in o yıl patates ekmeye karar verdiği tarlada yeraltı suları yüzeye çok yakındı, bu nedenle uzun süre beklemek zorunda kaldı. Artık nasılsa o uzun zamandır tasarladığı, aynı tarladan iki, hatta üç ürün almak düşüncesini nasıl gerçekleştireceğine kafa patlatmasına gerek kalmamıştı.

Yaz boyunca pateteslerin diplerine iki, belki de üç kez toprak vermek gerekiyordu. Ve yaz yağmurları... Kendileriyle birlikte ne kadar da çok he-

yecan ve kaygı getiriyorlardı!.. Yağmurdan sonra patatesler yeni yeni yumrular vermeye başlıyorlardı genellikle ve bunun iyi mi, yoksa kötü mü olduğunu bilmiyordu Ossokine. Tarlanın bir yanında patatesler iri iri ürüyorlardı, oysa öbür yandakiler öylesine küçüktü ki anları tohumluk olarak kullanmaktan başka hiç bir çözüm yolu yoktu.

Tütün çok daha fazla özen istiyordu. Adada tütün yetiştirmek yasaktı, ama şu son zamanlarda yönetmeliğin uygulanması iyiden iyiye gevşediği için Ossokine matmazel Angèle'in bahçesinin bir kısmına ekmeye karar verdi. Üç metre yüksekliğinde bir duvarın ardında ne yetiştirdiğini kim bilebilir? Bahçenin bu köşesinde elli yıl önce ahırlar vardı, ama epey zaman önce bağlarından birinin bakımı karşılığında matmazel Angèle onları yapım taşı olmak üzere yıktırmıştı. Ahırlardan geriye de bir kaç yığın harç kumundan ve onların altındaki, ancak kapalı limonluklarda bulunabilen siyah, yağlı ve gübreli bir topraktan başka bir şey kalmamıştı. Ossokine harç kumlarını oradan kendi başına taşımak zorunda kaldı. Yüz el arabasından fazla kum vardı. Ossokine onlarla tarlalara giden bir yoldaki araba tekerleği oyuklarını doldurdu.

Azot ve fosfat açısından çok zengin olan toprakta tütün insan boyuna yükselerek ve bambu gibi sağlam saplı, güçlü bir bitki haline gelerek çabucak büyüyordu. Ossokine pembe ve yapışkan çiçek salkımlarını özenle koparıyordu, ama bu iş bitkinin boy atmasını engellemiyor, her yanda yeni yeni yeşil yapraklar türüyordu. Bu kez de bir daha hiç sulamamaya karar verdi, ama iki veya üç fırtınadan sonra bitki büsbütün gelişti.

Bahçesinde tütünden başka domatesler, -tütünün gerektirdiği özenin aynısını isteyen beşyüzden fazla fide- patlıcanlar, her tür salatalar, kavunlar, havuçlar, fasulyeler, hıyarlar ve bezelyeler vardı. On tane düz şerit üzerindeki bezelyeleri toplamak ve ayıklamak... Ne madam Dufour'un, ne de her zaman

tembel olan küçük Lisa'nın elleri bu işe yetmiyordu.

Matmazel Angèle'in bahçesinden başka Ossokine'in bir de yaban toprağı vardı. O yıl mısır ekmişti oraya. En uzaktaki tarlada, kumda patates ekiliydi. Aristide'in Ossokine'e bıraktığı dört arlık büyük tarlada lahanalar vardı. Üstelik, Vahşi Kıyıda, birinde buğday, öbüründe arpa ekili olan, yol boyunca uzanan iki küçük tarlası daha vardı. Tarlalar yazın fazla özen istemiyor, ama yine de Ossokine'i endişelendiriyorlardı. İlkbaharda o insafsız yabanıl otları ayıklamıştı ve şimdi artık bu 'seyrekleştirilmiş tarım'ının sonuçlarını beklemekten başka yapacak işi kalmamıştı.

Haziran ve temmuzda gün öylesine erken doğar ki bir türlü farkına varamaz insan. Tarlalar saydamdır, kızgın hava ufku titretmeye başlar ve tarlaların yeşil kürklerinin ötesinde ışıldayan uzak denizin üzerinde mavimtrak seraplar, siyah mazgallarıyla Boyardville kalesi, çam ormanıyla kaplı burun, dalgaların yüzeyinden ayırdedilirler.

Matmazel Angèle'in bahçesinde, ağır ağır kaybolan geceyi sabahın erken saatlerinde yakalamak mümkündür. Tüm karanlık, donuk renkli bir çiyle kaplıdır. Ağaç gövdeleri arasındaki örümcek ağları bile parıldayan ufacık incilerle doludur.

Ama sabahları Ossokine'i bekleyen en güç iş, eski Roma mezarlarına benzeyen, biri yetmiş, öbürü kırk kova alan iki büyük taş su deposunu doldurmaktır. Hayli geniştir kuyu, iki metre eni ve yedi metre derinliği vardır. Hiç bir zaman, hatta en korkunç kuraklıklarda bile kurumadığı söylenir. Taş su depolarını doldurmak için yüzon kova su çekmek gerekir.

Tahta çıkrık hep gıcırdar, onu yağlamak gerek. Henüz suyun içinde yüzen kovayı çekmek için ilk iki veya üç kol vurma pek güç sayılmaz, ama bu kol vurmalar gitgide güçleşir. Kaç kova su çekildiği sayılabilir, ama yapmak gereken hareketin dışında hiçbir şey düşünülmemesi daha iyidir, böylelikle iş

daha kolay ilerler.

Ossokine çalışırken çevresindeki evreni, o evren sanki dışarıda değil de O'nun içindeymiş gibi duyar ve işitir: gökten geçen dayanılmaz parlaklıkta bir haziran bulutu, taşların üzerinde kayan, gözleri inci gibi ışıldayan küçük, kahverengi bir kertenkele ve ince-uzun gövdesinin ivecen devinimleri, kuyunun ağzının üstünde kez be kez dolanan koskocaman bir kelebek, tarlakuşlarının şakımaları, yandaki koruluktaki karaağaçların tepelerindeki saksağanların kavgaları, dudaklarının arasında sönmüş sigaranın tütününün acı tadı, öbürüyle kuyu çıkrığını tutarken bir eliyle kavradığı kova, taş deponun içine dökülürken köpüren su, olanca hızıyla boşanan zincirin şakırtısı, kuyunun dibine inen ve kopkoyu renkli suyu ağır ağır yutan demir kova, ve yeniden gökten geçen dayanılmaz mavilikte, pırıl pırıl bir haziran bulutu, kertenkelenin incecik ve kahverengi gövdesi...

Saat dokuz veya ona doğru Ossokine bahçedeki çalışmasını bitiriyor ve tarlalara doğru yola çıkıyordu. Güneş iyice kızgınlaşıyor, ufuk hafif bir dumanla kaplanıyor, sıcak hava göğe çıkan dalgalar halinde akıyordu. Ossokine tarlalara hep yaya giderdi ve tarlalar evden pek uzak olmamakla birlikte oraya varmak hiç de kolay olmazdı. Her kez aşılması gereken üç engel vardı: Sabois, Aristide ve demirci.

Sabois çavuşun bahçesi dışarıdan, yoldan içerinin görünmesini engelleyen, ama içeriden tüm çevrenin rahatça seyredilebildiği bir defne çitiyle kaplıydı. Ossokine ve el arabası defnelerin yanında belirir belirmez çavuşun sesi duyulurdu:

— Dün akşam siz gittikten sonra radyoda ne duydum, biliyor musunuz? Ruslar cephenin Koursk kesiminde bir karşı saldırıya geçmişler. Bunun ne demek olduğunu anlıyor musunuz? Ve, son haberleri yorumlamaya başlıyordu.

«Koursk cephesi! diye düşünüyordu Ossokine Ya-

ban Toprağa doğru ilerlerken. Orel yakında kurtulacak.» Gözlerinin önünde Volkhov caddesi, lisenin sarı yapısı ve beyaz sütunlu tiyatro beliriveriyordu.

— Bay Paul, bu gün geç kaldınız, ne zamandır sizi bekliyordum. - Nereden çıktığı bilinmeyen Aristide beliriveriyordu ve Ossokine otuz saniye önce çevrede kimseciklerin bulunmadığına yemin edebilirdi. - Düşünebiliyor musunuz? Mouton yine şeker pancarı yedi, onu baytara götürmek gerek. Belki siz yapabilirsiniz bunu, ha? Yirmi frank vermeye hazırım...

Ama O'nu en uzun süre oyalayan, yaşlı demirciydi. Onsekiz yaşında genç bir delikanlı olan çırağı Maurice bir kaç ay önce tutuklanmış ve Almanya'ya çalışmaya gönderilmişti. Şimdi yapayalnızdı yaşlı adam. Dev gibi iri-yarı, kuvvetli ve bıyıklıydı ama, yetmiş yaşında artık çekici kolaylıkla kaldıramıyor, örs artık eskiden vurduğu darbeleri yanıtladığı kadar güçlü bir sesle çınlamıyordu. O'na biraz yardım etmek için körüğün yanında dururdu Ossokine.

Demirhanede öğleyin bile hafif ve serin bir gölge olurdu. Bir pas ve kızgın demir kokusu vardı havada. Duvarlarda eski ve yeni at nalları, her boy çekiçler, meşin önlükler ve demir testereleri asılıydı. Tavan dumandan kararmış, duvarlar isten kabuk kabuk kabarmışlardı. Körüğün soluklarıyla kömür canlanıyor, önce kızarıp sonra bembeyaz kesiliyordu. Kızgın havayla uçuşan küller tavana kadar yükseliyor, korların üzerine yerleştirilen bir demir parçası ağır ağır kan rengi bir örtüyle kaplanıyor, kan ağır ağır dağılıyor ve demir beyaz, neredeyse saydam kesiliyor, o zaman demirci onu kıskaçlarla yakalayarak örsün üzerine yerleştiriyordu.

Demirin demire çarpmasından oluşan gürültü tüm demirhaneyi doldurdu ve öylesine yoğunlaştı ki Ossokine'in kulakları hiçbir şey duymaz oldu. «Almanın şakağına vurduğum zaman çıkan ses de aynı böyle değil miydi? Yok canım, o zaman ses falan olmamıştı, hatta tam bir sessizlik vardı. Tabancanın

sesini bile duymamıştı Ossokine ve kan kafanın altından akmıştı... Kafanın altından mı? Şimdi O' na hani güneş ışınlarının tahtalardan reçine sızdırdığı gibi kan döşemeden sızıyormuş gibi geliyordu

Ardına kadar açık kapının sinema perdesi gibi dikdörtgen biçimi; toprak, nallanmaları için bağlanan atların toynaklarıyla eşelenmiş; demirhaneden doğru giden yol içleri deniz kabuğu kırıklarıyla dolu derin tekerlek izleriyle oyulmuş,... eğri-büğrü kamışlardan yapılı bir çitin köşesi görünüyor Bir serçe sürüsü tozların içinde yıkanıyor: kanatları yanlara açılmış, sanki suya batırılmışlar gibi eğilip bükülüyorlar ve küçücük gövdelerinin tümüyle silkinerek toprakta debeleniyorlar, sonra da kızgın ve gri toprağı dimdik olmuş tüylerinin altına sokmak ister gibi yeniden toprağa büzülüyorlar.

Turuncu kıvılcımlar dört bir yana saçılarak sönüyor. Çekiç darbeleri giderek sıklaşıp güçleşiyor: bir -ki, demir parçasını çevir, üç; çın, çın, çın. Demir bir levha biçimine giriyor parça. Çın, çın çın. Suya daldırılan kızgın madenin cızırtısı, havada dağılan bir buhar bulutu. Demir levha, yaşlı demircinin yüreğini kıvançla doldurarak güvercin boynu denilen değişken renklere bürünüp çelikleşiyor.

Ama artık gitmek gerek: mısır tarlası bekliyor Neyse ki demirci pek geveze değil. Çekicinin örs üzerindeki sesini işite işite kulağı oz işitir olmuş

Ossokine mısırını o yıl elma ağaçlarının dallarının ötesinden 'rüzgarların mırıltısı'nın biraz basık çatısının göründüğü ve meyve bahçesiyle birlikte Ossokine'in yaşamaya dönüşünün son aşaması olan Yaban Toprağa ekmişti.

«Bu yıl çok güzel bir mısır olacak, belki benden bile daha yüksek olacak boyları. Tarlada bir tek boş yer bile yok. Diziler sanki boy sırasına geçmiş gibi dümdüz.» Kıvrılmış yeşil bir yaprağın oluşturduğu ve dibinde bir çiy damlasının yuvarlak bir inci gibi ışıldadığı kamıştan içeri bir göz attı. Sapın üzerinde uzayan ve bir yaprakla sarılı olan başak şimdi-

den hafifçe şişmişti, kısa bir süre sonra ucunda miniminnacık çiçeklerden oluşan gerçek bir ateş fıskiyesiyle bezenmiş ufak bir takke belirecekti.

Ossokine gömleğini çıkardı; güneş yanığı sırtının rengi kahverengi topraktan daha koyuydu. Öğle sıcağı bastırmadan bir sırayı bitirmek istiyordu, çünkü o saatlerde toprak dokunulamayacak kadar kızgınlaşıyor, çapayı bırakıp madam Dufour'la Lisa'nın O'nu bir güneş şemsiyesinin gölgesinde bekledikleri plaja koşmak gerekiyordu. Önceki gün neredeyse dalgakırana kadar, elli metreden fazla yüzmüştü Lisa. «Yaz sonuna doğru oraya birlikte gidip dönebileceğiz. Ve bir yıl sonra...»

Yaz ayları boyunca öylesine çok iş vardı ki Ossokine olaylara ilgisini yitirmişti. Gerçi hiç durmadan öldürdüğü almanı düşünüyordu, ama bu kaygılandırmıyordu O'nu. Hatta bazan sanki herşey başka birisinin, O'na çok yakında olan ve O'na çok benzeyen, ama O, Pavel Ossokine olmayan birisinin başından geçmiş gibi geliyordu. Pek fazla düşünecek zamanı da yoktu kuşkusuz. İşgünü ancak uykuyla, o serin ve bilinçsiz, görüntüsüz ve bütünüyle duygudan yoksun sığınakla sınırlıydı. Sabahları kepenklerin aralığından sızan şafağa inanası gelmiyor, bunun ay ışığı olduğunu ve daha yeni yattığını sanıyordu. Gözlerini yumduğu an bitiveriyordu sanki gece.

Ossokine işinden başka bir de kendisi ve Lisa için yiyecek bulma gereğiyle uğraşıyordu. Gerçi açlık çekmiyorlardı, ama et ve yağ kıtlığı basbayağı hissediliyordu. Daha doyurucu bir gıda istiyordu gelişen kasları. Bazan şaşkınlıkla bakıyordu ellerine: on yıllık fabrika işçiliğinden sonra bile böylesine geniş ve güçlü olmamışlardı. Parmakları kalınlaşmış, tırnakları kırılmış, avuç içleri öylesine nasır bağlamışlardı ki bir kor parçasını eli yanmadan tutabilirdi.

Şu son zamanlarda işgalcilere karşı verilen kavga ikincil kalmıştı ve tarımsal uğraşın her an sona erebileceğini bilmesine karşın bunu hiç de önemse-

miyordu.

Bu nedenle yaz sonunda bir gün peder Jean eylemin pek yakında olacağını söylediğinde çok şaşırdı. Aslında iki gün önce peder Jean her akşam toplanmayı alışkanlık edindikleri Sabois'nın evine gelmemişti. O gün ise Ossokine'in kapısını saat onbirden sonra, ilk devriyeler demirli çizmelerini Saint-Denis'in bomboş sokaklarında şakırdatarak uzaklaştıklarında çalmıştı.

— Fred'in burada olmaması beni çok bunaltıyor. Hemen kendi aramızda bir karar almamız gerekiyor, harcayacak zerre kadar zamanımız yok.

Peder Jean çok heyecanlıydı, yerinde duramıyordu. Genç yüzü Ossokine'in daha önceden hiç görmediği kasılmalarla buruşuyor, üzerinde tikler geziniyordu. Ama odada bir aşağı, bir yukarı dolaşmayı kesip de masaya oturduğunda alışılagelmiş tavrına büründü ve ellerini genişce biribirinden ayırdığı dizlerine dayadı.

— Ne kiminle ilişkide olduğumu, ne de bu adamın bizler için ne yapabileceğini söylemek istemiyorum. Hem bunu söylemeye hakkım da yok. Bana güvenmelisiniz Paul.

— Elbette. Ne kadar az şey bilirsem o kadar iyi olur. Hem böylelikle daha da endişesiz olurum.

— Bana bütünüyle güvenmeniz gerek. Eğer yanıldıysam, eğer bu bir düşman kışkırtmasıysa... Peder Jean sözlerini bitirmedi, kısa bir an sessizlik oldu.

— Ne olur yani? Ben de yanıldım. Elbette kışkırtma olması olasılığı, tehlikesi var. Ama ben sizin yeterince tedbirli davrandığınızı ve eğer bu bir kışkırtma olsaydı şimdiye kadar bunu anlamış olacağınızı sanıyorum. Ne yapmam gerekiyor peder Jean?

— Aslında şimdi size söyleyeceğim görevi ben de üstlenebilirdim. Ama ilk girişimimiz başarıya ulaşmadığında Fred'le ben, benim gidip bir kaç gün La Rochelle'de kalmamı kararlaştırmıştık.

— Anlıyorum. Ne yapmam gerekiyor?

— Bir yerden, matmazel Angèle'in küçük kır evinin dipten doruğa aranacağını öğrendim. Öbürsü gün, arama-tarama yapıldıktan sonra, gece girmek gerekiyor eve. Almanlar evin içinde hiçbir şey bulunmadığına inanmış olacaklar o zaman. Dinamitleri ve fünyeleri kuzey-batı köşesine saklamalısınız. Aman, cephaneliği gözetleyen devriyeye görünmemeye çok dikkat edin...

— Hepsi bu kadar mı?

Evet. Eğer üç gün içinde patlama olmazsa o zoman gidip dinamiti geri almak gerekiyor. Almanların evi henüz yıkmamış olmaları büyük talih, çünkü cephaneliğe çok yakın bir yerde.

Peder Jean ayağa kalkarak Ossokin'e yaklaştı. Yüzünde yeni bir tik geziyordu.

— Sakın benim gidişim dolayısıyla siz...

— Yok canım, kesinlikle hayır.

— Sorumluluklarımı yüklenmekten kaçtığımı sanmayın. Sonuç olarak bir değişiklik sözkonusu değil. Dinamiti benim veya işi ismarladığım bir başkasının patlatmasının pek önemi yok.

— Bu gibi şeyler aklımın köşesinden bile geçmez peder Jean. - Ossokine papazın çok sinirli olduğunu ve şu son zamanlarda kendisinin ortak amaçlarından çok patatesleri için kaygılandığını düşündükçe utanıyordu. -Demek yarın ev aranacak ha, çok iyi. Mutlaka daha önce gitmelisiniz La Rochelle'e. Bana düşeni yapacağıma kesinlikle güvenebilirsiniz... Bu, sizin yaptıklarınızla kıyaslanırsa hiçbir değil. Ne yazık ki bu akşam Fred burada değil. Size yalnızca hemen gitmenizi söylerdi.

•

...Çok tuhaf bir gece oldu. Ay çok geç, sabahın dördüne doğru battı ve Ossokine evinden Saint-Denis'in sokakları henüz göğün tepesinde, güney yönünde parlayan ay tarafından ışıtılırken çıktı. Gecenin çiyiyle nemliydi asfalt, verniklenmiş gibi koyu bir yansımayla parlıyordu. Mavi-gri gölgeler yolu boylu boyunca kesiyor, ay pencerelerin kör camla-

rında yansıyor, ışığıyla boyanmış hava yanaklarda ve dudaklarda serin ve nemli bir iz bırakarak hafif bir esintiyle akıyordu. Rüzgar yoktu. Çatlayan dalgaların boğuk sesleri tekdüze bir gürültüyle sonsuz bir yolda giden bir trenin sesi gibi uzaktan duyuluyordu. «Ay ortalığı böylesine ışıtırken, diye düşündü Ossokine, küçük eve ulaşmak hiç de kolay olmayacak. Sanki gündüz gözü gidiyorum. Belki de şafak sökmeden önce, ay batıncaya kadar varabilirim.»

Ossokine olabildiğince az gürültü yapmaya çalışarak liman caddesinden ayrıldı, tarlalara giden ve matmazel Angèle'in şimdi Saint-Denis'li köylüler arasında paylaşılmış bulunan eski bağlarının çevresinde uzandığı küçük bir yola saptı. Dev karaağaçların dalları pek az ışık sızdırarak yolun üzerinde birleşiyor ve kaynaşıyordu. İlerlemek kolaydı, ayak sesleri bile daha az çınlıyordu sanki, ama Ossokine düzenli sıralar halinde ufka doğru uzanan, adam boyu yüksekliğindeki kıvır kıvır asma bağlarının arasına çıktığı anda çevrede her şey yeniden açığa çıktı. Her asma yaprağından bir ay ışığı hüzmesi yansıyor ve toprak kocaman, nemli ve yaşayan bir ışıltı biçimine bürünüyordu. İki büklüm yürüyen Ossokine yana saptı. Yol, cephaneliğe kadar kuş uçuşu üç kilometre kadar vardı, biraz yandan dolanarak bu beş kilometreyi, belki de daha fazlasını bile bulabilirdi. İlerlemek çok güçtü, dinamiti elinde tutuyordu. «Eğer bir şey olursa çalıların arasına gizleyebilirim» diye düşünüyor, ama bunun neredeyse olanaksız olduğunu da anlıyordu. Neyse ki kimsecikler yoktu görünürlerde.

Birbuçuk kilometre kadar ilerledikten sonra bağların küçük bir tepeden aşağı doğru uzandıkları bir yerde ilk sis bulutuyla karşılaştı Ossokine. Bu, ılgın ve sorgun çalılarına tutturulmuş, yere çivilenmiş ve Ossokine'in kemerine kadar gelen sonsuz bir pamuk yığınıydı sanki. Sis öylesine yoğundu ki toprak bile görünmüyor ve körlemesine ilerlemek

gerekiyordu. Ossokine bir kaç kez tökezledikten sonra açıklık bir yere vardı, yitirdiği patikayı yeniden buldu, ama bir kaç dakika önce orada bulunmayan başka bir sis bulutuyla karşılaştı. Az önce, tepenin üstünden görmüştü orayı.

Beş yüz metre kadar ötedeki şoseden tüm ışıkları sönük bir alman otomobili geçti, ay ışığı kısa bir an yansıdı camlarında. Bembeyaz yığında hafif bir kıpırdama vardı. Ay ışığının aydınlattığı sis kâh yoğunlaşıyor, kâh seyreliyor, bazan sanki sabah vakti bir ırmağın üzerinde oluşan buhar bulutları gibi biribirleri üzerine tırmanan tuhaf kümecikler oluşuyordu.

Dolambaçlı küçük patika ana yolla birleşiyordu. Orada, kuzey-batı rüzgarlarıyla eğilmiş koca bir karaağacın gölgesine sığındı Ossokine. Çevresine bakındı ve güney-batıda cephaneliğin bir buzdağının suda kaybolması gibi, ağırlığı altında ezilen toprağa tüm cüssesiyle gömülmüş belirsiz kütlesini gördü. Çifte bir dikenli tel çiti ay ışığında hafifçe ışıldıyordu. Tellere elektrik akımı verildiği söylentisi dolaşıyordu ama Saint-Denis'te buna inanan hiç kimse yoktu. Güneyde, tuzlaların üzerinde, karmakarışık bir sis okyanusu parlıyordu. Matmazel Angèle'in küçük evinin çatısı görünüyordu uzakta. Sis yavaşça doğuya kayıyor, eğik bacalı koyu renk çatı Saint-Denis'e doğru yüzüyormuş gibi görünüyordu.

Ossokine dikenli tellerin ay ışığında parladığı yerde bir nöbetçi ve batıya doğru gezinen bir devriye kolu gördü. Ay ışığı çelik miğferlerinde yansıyordu. Devriye gitgide uzaklaştı ve cephaneliğin köşesinde kayboldu.

Yolu bir kaç sıçrayışta geçerek öbür yanda, bir hendeğin dibine büzüldü. Tam bir sessizlik vardı gecede. Ossokine yere kadar eğilerek, hatta bazan sürünerek sise gömülmüş tarlaya doğru ilerledi. Sürünürken dinamit pakedini dişleriyle taşımak zorunda kalıyordu. Muşamba pakedi bağlayan sicim yapışkan ve dokunmaktan iğrenilecek kadar

pisti, kötü anıları uyaran bir üstüpü kokusu vardı. Ossokine kafasını bir çok kez asmaların üzerine kaldırdı; dikenli teller pek yakındaydı ve ne devriye, ne de nöbetçi, ortalıkta görünmüyorlardı.

Gümüş rengi bir denize girer gibi bir anda daldı sise; ay ışığıyla yıkanan pus dalgaları dört bir yanını sardılar. Yüzü nemlenmişti, soğuk hava dalgaları yapışıyordu yanaklarına. Bu arada hava hâlâ kıpırtısızlığını sürdürüyordu. Doğruldu Ossokine. Şimdi boynuna kadar geliyordu sis. Kafası uzaktan kuşkusuz beyaz bir yüzeyin üzerindeki siyah bir şamandıraya benziyor olsa gerekti. Küçük evin çatısı hemen yakında, üçyüz adım kadar ötede görünüyordu. Ossokine yönü aklında tuttuktan sonra yeniden sisin içine daldı. Neyse ki asma fidelerinin arasındaki dar yol istediği yönde uzanıyordu. Bir an sesler duyar gibi oldu, hemen yere yapıştı, ama kalbinin atışından başka hiç bir ses seçemedi.

Asmalar burada bitiyordu. Yeniden doğruldu, ama hiçbir şey göremedi: başının üzerine kadar yükseliyordu sis. Ay ışığıyla yıkanan gümüş rengi yığın büsbütün donuklaşmış, büsbütün kesifleşmişti. Körlemesine ilerliyordu Ossokine. «Bari dönüşte yolumu bulabilmek için bir iz, bir şey bıraksaydım», diye hayıflandı. Elli adım kadar daha ilerledi ve birdenbire evin sisten siyah bir denizaltı kayası gibi fırlayan köşesiyle karşılaştı. Üç adım daha atarak evin yanına vardı.

Kapı menteşelerinden sökülmüş, ancak bir köşesinden tutuyordu. Bu, peder Jean'ın sözünü ettiği arama sırasında olmuştu kuşkusuz. İçerisi çok karanlıktı, yoğun bir nem kokusu vardı. Kuzey-batı yönündeki köşede, ocağın yanında, bir moloz yığını duruyordu. Ossokine parmaklarının altında kırık kiremitler, yapı taşları ve üzerine kireç dökülmüşe benzeyen yırtık-pırtık bir hasır buldu. Eliyle derince bir çukur kazdı ve bu arada bir şişe kırığıyla parmağını da güzelce kesti. Dinamit pakedini ve fünyeleri deliğe yerleştirdi, sonra molozlarla ve harç

kalıntılarıyla deliği güzelce kapatarak en üstüne de hasırı serdi. «Almaya gelecek olanın burayı bulabileceğini umalım.» Parmağı çok acıyordu, bir kireç ve kan tadı vardı ağzında. Evde iz bırakmamayı ne kadar çok istiyorsa, parmağı da o kadar çok kanıyordu. Karanlıkta bir kalasın üzerine tırmandı ve çatı penceresinden dışarıya bir göz attı, ama hiçbir şey göremedi. Yoğun bir sis bulutuna gömülmüştü ev.

Dönüş, hiç ummadığı kadar güç oldu. Dinamit ve fünyeler yokken tuzlaları kolaylıkla geçebileceğini umuyordu. Mutlu bir rastlantıyla ingiliz uçakları La Palissade deniz üssünü bombalamasalardı, doğan gün O'nü deniz tuzu çekebilmek için kazılmış dikdörtgen çukurların tam ortasında yakalayacaktı. Yirmi adım genişliğindeki toprak duvarları, yumuşak toprakta kazılmış ve pek derin olmayan çukurlar izliyordu. Şöyle-böyle iki saatten beri kalın bir sisin içinde dolanıp duruyordu. Ay batmış, karanlıklar uzun zamandan beri o gümüşsü yansımalarını yitirmişlerdi. İz bırakmamak için kanallardan geçmemeye çabalıyordu, zira ayak izleri suyun dibinde tozun bir kitaplığın raflarını ağır ağır örttüğü gibi, dip çamuru tarafından zamanla silinene kadar, çok uzun süre kalırlardı. Küçük su setlerini birleştiren kanalların üzerinden atlıyor, kayıyor, düşüyordu; ama artık dinamit taşımadığı için bu düşüşlerin korku verici yanı yoktu. Tepeden tırnağa çamura bulanmıştı, ama tuzlalardan bir türlü çıkamıyordu. Bazan uzaktaki denizin yumuşak sisin içinden kendisine kadar gelen sesini işitiyordu, ama bu boğuk gürültü yön bulmak açısından yanıltıcıydı. Oléron'un kuzey ucu üç yanından okyanusla çevriliydi ve kıyıda dağılan dalgaların gürültüsünün nereden geldiğini bulabilmek olanağı yoktu. Hâlâ acıyordu parmağı, ama kan durmuştu artık.

Ossokine birdenbire başının üzerinde uçak motorlarının gürüldemesini duydu. Yolunu aramaya çalışırken gri karanlıkta artarak yaklaşan bu uğul-

tuyu farkedememişti. Bir bombardıman filotillasıydı bu. Uçaklar her zamanki gibi kuzey-batıdan geliyor ve bir sis denizinin üzerinde beliren Chassiron fenerinin tam üstünde birdenbire kıvrılarak oradan onyedi kilometre ötedeki La Pallice'e yöneliyorlardı.

Solda bir uçaksavar bataryası, biraz gecikmeyle ateşe başladı. Tam küçük La Morelière köyünün yanındaydı batarya. Bu kez uçaklar her zamankinden biraz daha erken gelmiş ve batarya zamanında uyanamamıştı. Bir kaç dakika sonra bombaların ağır ve boğuk patlamaları, bir bayırdan yuvarlanan taşların gürültüsü gibi duyuldu. Bombardıman uçakları ağır yüklerini alman üssünün beton duvarlarının üstüne birbiri ardından atıyorlardı. Patlama sesleri ve özellikle La Morelière'deki uçaksavarın cayırtısı Ossokine'e nerede olduğunu anlaması ve tuzladaki yolunu bulmasında yardımcı oldular.

Tarlalardan ve tuzlalardan geniş bir çember çizip de Saint-Denis'e, matmazel Angèle'in eski bağlarının bulunduğu yere giden küçük yolun bulunduğu tarafa değil de öbür tarafa, kentin batısına vardığında gün doğuyordu. Bomboş ve koyu griydi sokaklar. Ossokine öylesine yorgundu ki ayaklarını güçlükle sürüklüyordu.

İki gün sonra Ossokine Yaban Topraktan mısır koçanlarıyla dolu bir el arabasını önü sıra iterek akşam üstü eve dönerken uzakta, yolun kıyısında dizilen karaağaçların ötesinde, topraktan yükselen geniş bir duman sütunu ve dumanların arasında çakan gözkamaştırıcı şimşekler gördü. Alevlerin sarı ve kırmızı dilleri dört bir yandan kabararak fışkırıyorlardı... Toprak, yeni baştan çökmeden önce derin bir soluk alır gibi havalanıyordu. İlk patlamayı kısa aralarla bir ikinci ve bir üçüncü izlediler. Az sonra gökyüzü, içinde ateşten şimşekler çakan siyah bir dumanla kaplandı. Patlamaların dalgaları Saint-Denis'in üzerine boşandı. Camlar, şangırdayarak parçalanıyorlardı. Cephanelik havaya uçmuştu.

23

Şu iğrenç «kusursuz» sözcüğü, yere vuran topukların şakırtısı, hafifçe eğilen gövdeler, soğuk ve ölü bir gülümseme, boş ve saydam bakışlarda tam bir kayıtsızlık; bütün bunlar savaşın ilk yılı boyunca işgal güçleriyle fransızlar arasındaki ilişkileri iyi-kötü açıklayabiliyorlardı. Bu tavırlar ağır ağır değişti, gülümsemeler büsbütün seyrekleşti, saygısızlıklar giderek arttı. Stalingrad'dan sonra topukların, artık genellikle bir takım emirlerle birlikte geldikleri için bambaşka bir biçim alan şakırtılarından başka bir şey kalmadı.

Yıldırma eylemleri giderek sıklaşıyor ve direniş hareketiyle en ufak bir ilişkisi bile olmayan rehineler tutukevlerini dolduruyorlardı. Fransızların ulusal gururu genel olarak sert bir biçimde sınanıyor, işgalcilere karşı olan kin ve nefret gitgide daha açık seçik bir nitelik kazanıyordu. Bu değişim Oléron'da da kendisini basbayağı hissettiriyordu.

İşbirlikçiler ayrıcalıklı bir zümre haline geldiler. Karartma zorunluluğu onlar için sözkonusu değildi. Almanlar onlara kıt bulunan yiyeceklerden veriyor, yalnız Wehrmacht askerleri için düzenlenen sinema gösterilerine katılıyorlar, el koymalar ve zoralımlar onlara karşı uygulanmıyordu. Bir fransız binbaşısının dul karısı, seksenaltı yaşında, öfkeli, cimri ve kötü kalpli, Führer'in siyah bıyığına aşık olan bir kadın, hiç saklamadan alman subaylarını evine davet ediyordu. Üniformaların üzerindeki büyük etkisiyle tanınan kızı, bu toplantıların tek kraliçesiydi. Önceleri siyasal özlemlerinde düş kırıklığına uğra-

mış olan doktor Coulon (Meclis seçimlerinde aşırı sağcı partiden adaylığını koymuş, ama kazanamamıştı.); askerlik çağına gelmemiş bir sürü erkek çocuk, damarlarında bilmem hangi 'Von'un kanının aktığına inanan bir anne ve savaştan önce fransız karşı casusluk örgütünde çalışan bir babadan oluşan Saint-Denis'in en kalabalık ailesi; savaşın garip bir oyunu olarak Saint-Denis'e kadar sürüklenmiş ve köylülerin güç yaşantılarına bir türlü alışamamış Laporte adında genç bir müzisyen, işbirlikçiler arasında sayılabilirlerdi. Sonuç olarak Saint-Denis'te işbirlikçiler pek o kadar fazla değillerdi, ama adada güvenlik gözetimini sağlamaya yetiyorlardı.

Bu insanlar görevlerini kılık kırk yararcasına özenle yerine getiriyorlardı. Bağlaşıkların savaşı kazanması onlar için kuşkusuz ölüm cezası, hapis ve en iyi olasılıkla yurttaşlık haklarından yoksun kılınmaları anlamına geliyordu. Küçük kentte 'sayın muhbir vatandaş'ların gazaplarına uğrama kuşkusu büyüyor, insanların biribirlerine güvenleri azalıyor ve peder Jean:

— Kilisem yöresindeki insanlar artık yalnız bir tek ciğerleriyle soluyup dört gözle bakıyorlar, diyordu.

*

Fred cephaneliğin patlamasından üç hafta sonra döndü. Bu kez belgeleri yoktu ve ilk kez, dokuz yüz kırkbirde olduğu gibi gecenin karanlığında geldi. Sonbahar hayli ilerlemiş, bağbozumu bitmişti. Saint-Denis'te kaldığı sürece Ossokine'in mahzeninde saklanmak zorunda kaldı Fred. Tüm bu süre içersinde direniş komitesi yalnız iki kez toplanabilmişti. Ossokine'i düş kırıklığına uğrattı toplantılar: Cephaneliğin patlaması Robert'i, öğretmen Mounier'yi ve hatta Sabois çavuşu öylesine korkunç bir biçimde ürkütmüştü ki, bundan böyle oyalama eylemlerine girişmenin son derece güç olacağı açık-seçik ortadaydı. Bu toplantılar boyunca Ossokine'i hiç ilgilendirmeyen, almanlar gittikten sonra Saint-Denis'in

belediye başkanının kim olacağı sorunu yeniden ve çok ateşli bir biçimde konuşuldu. Fred, kıtaya geçmeden önce, ayrılmak üzereyken Ossokine'e ve peder Jean'a merkezden gönderilen emirleri iletti: doğrudan girişilecek tüm eylemleri kesmek ve ikinci cephenin açılmasını beklemek gerekiyordu.

Almanlar cephaneliğin patlamasıyla 1943'te tüm Fransa'da çok yayılan Direniş hareketi arasında bir bağlantı kuramamışlardı kuşkusuz. Oléron adası, Atlantik Duvarı savunma zincirinin tüm halkaları gibi, partizanların eylemlerine konu olmamıştı henüz. Soruşturmayı yürüten Gestapo, kuşkusuz cephaneliğin patlatılması gibi bir olayın dışarıdan örgütlenemeyeceği ve eğer bu bir kaza değilse, Saint-Denis'in yerlilerinin en ufak bir parmakları bile bulunmadan, bir grup alman tarafından yapılan bir baltalama eylemi olması gerektiği yolunda bir çözüme varmıştı.

Kentte bazı askerlerin kurşuna dizildiğini, diğer bazılarının ise doğu cephesine gönderildikleri söylentileri dolaşıyor, ama aslında hiç kimse kesin bir şey bilmiyordu. Patlama sırasında telef olanların sayısı bile bir takım varsayımlara dayanıyordu. Kimileri üç, kimi başkaları ise onbir kişiden söz ediyorlardı.

İşgal güçlerinin Saint-Denis'in yerlileri üzerinde özellikle Stalingrad'dan sonra büsbütün artan vahşeti cephaneliğin patlamasıyla değil, ancak Nazi ordularının Orta-Avrupa'daki genel tutumlarıyla açıklanabilirdi. Artık savaşı yitirdiklerini biliyordu almanlar. İşgal güçlerinin amansızlığı tüm Fransa'da olduğu gibi Oléron'da da anlamını Almanya'ya zorunlu çalışmaya gönderilenlerin giderek artan niceliğinde buluyordu. Rehin alınanların sayıları çok artmıştı. Hiç bir iz bırakmadan ortadan yokoluveriyordu tutuklananlar. Zoralımlar ve arama-taramalar giderek sıklaştı. Yiyecekleri kumaşları ve ellerine ne gelirse anları alıp götürüyordu almanlar. Feldwebeller askerlerine ve fransızlara bağırıp çağırı-

yorlardı. Almanların giriştikleri yıldırma eylemlerinin anlamsızlığı genellikle gülünç bir inat ve kalın kafalı bir amansızlıkla açıklanamayacak kadar belirgindi.

Böylelikle Oléron tarlalarını çirkinleştiren kazıklar kakıldı. Düşman paraşütçülerinin eski bir balkan işkencesinde olduğu gibi gelip kazıkların üstüne oturacakları varsayılıyordu. Hoppadak üstüne düşmeleri olasılığı milyonda birdi, ama ne önemi var? Üstelik Saint-Trojan, Domino ve Boyardville ormanları birbiri ardına yokediliyorlardı. Köylüler bu kazıklardan «Rommel'in kuşkonmazları» diye sözediyok ve yakacak odun yapmak için geceleri söküp götürüyorlardı. Üç-Taşlar bataryasının kumandanı olan teğmen Kunze bataryasının çevresindeki kazıkları az buldu ve kıyı kayalarıyla balıkçıların alavere havuzlarının taşları arasına da kazıklar kaktırdı. Kazıkların kakılması adada babadan oğula geçen bir zanaattı. Çimento kullanılmıyor (bu, yüzyıllardan gelen eski bir kuraldı) ve kazıklar en kuvvetli ve en güçlü deniz kabarmalarına karşı bile direnebiliyorlardı. Oysa teğmen Kunze'nin kuşkonmazları ilk deniz kabarmasında sökülüp gittiler ve havuzlar da bozulduklarıyla kaldılar.

Ossokine Fred'in gidişinden sonra yaşantısının bir hayli yavaşladığını sanıyordu. Artık ne kendisini, ne Sabois'yı, ne de Robert'i hiç aramayan peder Jean'la pek ender karşılaşıyordu. La Rochelle piskoposunun peder Jean'dan hiç hoşnut olmadığı ve yakında kıta Fransa'sına yollanacağı söylentileri dolaşıyordu kentte.

Ossokine peder Jean'la konuşmayı denedi ama O, daha çok buruşturmaya benzeyen bir gülümsemeyle şöyle konuştu:

— Dostlarımla ne kadar az karşılaşırsam onlar için o kadar iyi olur.

6 eylül günü, cephaneliğin patlamasından tam tamına altı ay sonra peder Jean alman polislerince yakalandı. Şafakta götürdüler ve tutuklandığı anda

yanında hiç kimse yoktu. Matmazel Angèle mutfaktaki masanın üzerinde dolmakalemle alelacele yazılmış bir pusula buldu: «Tavşanlarımla ilgileniniz. Tanrının sevgisi üzerinize olsun.»

Kısa bir süre sonra Fred'in yolladığı Saint-Pierre'li fırıncı Roger, Ossokine'i görmeye geldi. Peder Jean'ın Ré adası tutukevine kapatıldığını, cephaneliğin patlatılması eylemini düzenlemekle suçlandığını ve ilişki zincirini koparmak için Ossokine'in adadan ayrılarak kıtaya geçmesinin daha iyi olacağını söyledi. Bunun bir emir olduğunu sanarak umutsuzluğa kapıldı Ossokine önce. Lisa'dan ve toprağından ayrılmak... Onlar olmadan iki hafta bile yaşayamazmış gibi geliyordu O'na. Her metrekaresini kaç kez çapaladığı matmazel Angèle'in bahçesi, eğik kapının üzerinden batan güneşin lal rengi ışıklarına kadar her şeyin O'na onca yakın olduğu yerler... Hayır, tüm bunlardan böylesine birdenbire ve üstelik kendi isteğiyle ayrılamazdı.

Ama, elbette ki başka türlü konuştu:

— Kıta Fransa'sında ne yapacağım? Burada herkes beni tanıyor. Orada yine bir... yabancı olacağım.

— Bu çok yanlış, dedi Roger. Martin'in kaçışını anımsayın. Rus olmanız o zaman bizim örgütümüze girmenize engel oldu mu? Burada fazla tanınmanız kötü zaten. Ama yine de eğer ille de istiyorsanız adada kalabilirsiniz. Fred sizi yalnızca peder Jean'ın tutuklanışından sonra başınızda dolaşan tehlikeye karşı uyarıyor.

— Peder Jean konuşmayacak.

— Ben de öyle sanıyorum, ama bir insanın direniş gücünü önceden kim bilebilir? Peder Jean çok genç. Üstelik çok da sinirli olduğu söyleniyor.

Roger bir an sessizlikten sonra ekledi:

Ama eğer yine de kalacaksanız, bu bizim için çok daha iyi olur. Sizden ve Sabois'dan başka Saint-Denis'te güvenecek kimsemiz yok, ve Sabois artık çok yaşlı, değil mi?

Nisan ortasıydı. Hemen tüm gününü matmazel Angèle'in bahçesinde geçiriyordu Ossokine. Lisa genellikle oynamak için oraya geliyordu. Ossokine çocuk için kumsaldan kum getirmiş, eski ahırlardan kalan taşları düzenli olarak yerleştirmişti. Orada, taşların arasında Lisa'nın imparatorluğu vardı. Çocuk satler boyunca o asırlık incir ağacının altında kendi başına oynuyor ve Ossokine bu oyunların gizemine bir türlü eremiyordu.

Neredeyse öğle oluyordu. Çiçek açmış bir elma ağacının gölgesi patikayı aşmış, hareketsiz ve şişko bir kurbağayı güneşin altında bırakarak uzaklaşmıştı. Kurbağa içini çekti ve çevresinde hâlâ nem lekeleri olan kuyuya yaklaştı. Ossokine çapasını toprağa, üzerinde hâlâ geçen yıldan kalma lahanaların bulunduğu bir köşeye sapladı, sonra ter içindeki suratını kaldırdı. Küçük, yoğun bulutlar ilerliyordu masmavi nisan göğünde. Bahçe duvarının ardında Oléron rüzgarı ortalığı birbirine katıyordu, ama burada, kuytuda, hava sanki yaz ortasıymış gibi sıcaktı.

Ossokine açık limonluğa yaklaştı. Yeni fideler küçücük bir alanda biribirlerine sıkış-tepiş; minicik tütün yapraklarının kürklü halısı, patlıcanların koyu yeşili, kavunların geniş, karpuzların kenarları oyalı yaprakları ve sapları giderek sağlamlaşan domateslerin küçük, sivri sürgünleri, yemyeşil bir örtü gibi duruyordu. «Yarın toprağa şaşırtayım bunları» diye geçirdi içinden Ossokine. «Gerçi iki yıl önceki gibi don yaparsa hava alırız ama... bununla birlikte denemeye değer, tehlikeyi göze almalı. Eğer her şey yolunda giderse en azından iki hafta kazanırım. Tanrım, ne sıcak!»

Bulutlara bir kez daha baktı ve kamaşan gözlerini kırpıştırarak bağırdı:

— Lisa, haydi gidelim, yemek zamanı geldi. Lisa, neredesin?

— Pa amca, buradayım.

Lisa'nın sesi öylesine yakın gelmişti ki Ossokine

birdenbire sıçradı ve yıldırım gibi geri döndü.

Lisa arkasında, kuyu bileziğinin üzerinde, ayakta duruyordu. Paslı zincire tutunmuş, içeri bakmaya çalışıyordu. Altından ince, uzun bacakları görünen çok kısa eteğini aydınlatıyordu güneş.

— Lisa, sana kaç kere söyledim... diye başladı Ossokine, ama sözlerini bitirebilecek kadar zaman bulamadı.

Lisa sallandı, kuyunun zincirini yakaladı, tahta kiriş kuru bir çatırtıyla kırıldı ve küçük kız kuyunun içinde kayboldu. Bağıracak kadar bile zaman bulamamıştı. Ossokine O'nun ardına kadar açılmış gözlerini bir an görebildi ve zincirin uzun gıcırdamasını duydu.

— Lisa...

Bu, Ossokine'in söyleyebildiği tek şey oldu. Zinciri yakaladığında sonuna kadar boşanmamıştı henüz. Kuyunun ağzında hiçbir şey görünmüyordu. Ama, hayır, işte kova, suyun yüzeyindeki yuvarlak dalgalar, kırışan parlak yüzeyin üzerinde beyaz bir leke: kuşkusuz Lisa'nın etekliği. Kuyudan kesif bir nem kokusu ve serinlik yükseliyordu.

Ossokine zincirin ikinci tahta kirişe bağlı olup olmadığını yokladıktan sonra kuyunun üstünde sallandı. Sonra, göz kamaştıran güneş kayboldu. Kaygan zincire yapışmış, olanca hızıyla kuyunun dibine iniyordu Ossokine. Zincir bir o yana, bir bu yana yalpalıyordu, nitekim Ossokine kuyunun duvarına şiddetle çarptı. İnerken, bir taşın kopmuş olduğu bir yerde küçük bir fidanın bittiğini farketti. «Bir karaağaç, kökleri çok derinde.» Zincir el ayaklarını yakmaya başlamıştı. Ossokine acıya daha fazla dayanamayarak zinciri bıraktı ve bir kaç metre yükseklikten buz gibi suya düştü. Diz kapaklarına kadar yumuşak balçığa saplandı. Boğazına geliyordu su. Farkına bile varmadan ilk yaptığı iş Lisa'nın hemen yakınında, göğsünün önünde bulunan elbisesini yakalamak oldu. Hemen aynı anda çocuğun yüzünü gördü. Koskocaman siyah gözler O'na korkunç

bir şaşkınlıkla, ama hiç ürküntüsüz bakıyorlardı.

— Pa amca, galiba kuyuya düştüm.

«Düş görüyorum. Bu gerçek değil. Olamaz.» Ossokine'in aklından bu bir kaç sözcük hızla geçti.

— Bir şeyin yok ya?

Yanıtlamadı Lisa.

— Lisa, bir şeyin yok ya?

— Yok, yalnız bacağım biraz acıyor. Su soğuk.

Ossokine O'nu kaldırıp omuzlarına yerleştirdi.

— Böyle daha iyi misin?

— Evet. Nasıl çıkacağız?

— Dur bakalım. Endişelenme. Sabırlı ol.

Lisa'nın bacakları Ossokine'in boğazını sıkıyor, güçlükle nefes alabiliyordu. Küçük kızın elleri saçlarına yapışmıştı. Parmaklarını sıkmasından, Ossokine çocuğun yavaş yavaş korkmaya başladığını anladı. Hafif ve düzenli hareketlerle ağırlığını bir o bacağına, bir öbürüne vererek ayaklarını kurtarmaya çalıştı. Önce olanaksız gibi geldi bu O'na. Ama su yavaş yavaş ayaklarının altına sızdı ve böylelikle ilk önce sağ, sonra sol bacağını kurtarmayı başardı. Balçık öylesine yumuşaktı ki, yeniden yükselmeye başladı. Ama bu kez pek fazla gömülmedi Ossokine.

Kuyunun duvarına yaklaştı, burada daha azdı su; ancak göğsüne gelebiliyordu.

«Matmazel Angèle kuyuda üç metre su olduğunu söylüyordu. Oysa bir metrenin az üzerinde. Neyse ki düşerken Lisa'yı yaralamadım.» Omuzlarının üzerinde oturan küçük kız titremeye başladı. Kendisi de bir soğuk dalgasının bacaklarından göğsüne doğru yükseldiğini hissediyordu.

— Pa amca, hemen çıkacak mıyız?

— Evet. Sabırlı ol.

«Madam Dufour bizi yemeğe bekleyecek. Bir saat sonra endişelenmeye başlar. Bir yarım saat daha geçince bahçeye gelir. Birbuçuk saat. Yok, çok daha fazla.» Kuyunun ağzına baktı. Duvarlar sonsuza uzanıyorlardı sanki. Uzakta, çok uzakta, ola-

ğanüstü mavi ve sıcak gökyüzü parlıyordu. «Zincir ikimizin ağırlığını çeker mi? Lisa on yaşına geldi, tombul sayılmaz ama... gücüm yetecek mi?» Zinciri tuttu ve çekti. Yukarıdan iyice bağlıydı. Ama elleri acıyordu. Sağ başparmağı kesilmiş, kanıyordu; sol avucunun içinde de kanamayan iki derin sıyrık vardı. «Zincir yukarıda demir bir halkaya bağlı. O çeker. Ama tam ortada zincirin baklaları hepten poslanmış. Kuşkusuz ellerim orada kesildi.»

Elinden geldiğince yüksekten tuttu zinciri, bütün kaslarını yavaşça gerdi. Elleri yanıyordu. Kuyunun ıslak duvarları inmeye başladılar. «İşte böyle... Yok, olmuyor.» Zinciri bıraktı ve Lisa'yı ıslatmamak için fazla eğilmemeye özenerek ayakkabılarını çıkardı, hemen yanında yüzen kovanın içine koydu. Sonra yeniden zincire yapıştı. Ayakları çıplakken bile pek tutunamıyorlar, olanca ağırlık kollarına yükleniyordu. Kuyunun ağzının ne kadar yukarıda olduğunu görmemek için kafasını hiç kaldırmadan tırmanıyordu.

Hiç durmadan, bu ilk atılımla dört metre kadar yükseldi. Kuyunun içi daha da aydınlanmıştı. Duvarlar artık ıslak değil, yalnızca nemliydi. Ossokine elinde olmadan kuyunun içindeki tüm çatlakları, tüm çıkık taşları görüyordu. Lisa boğazını bacaklarının arasında sıkıyordu. Güçlükle nefes alabiliyordu, ama bunu Lisa'ya söylemek daha da güçtü. Ellerinin tüm eklemleri kaynaşmıştı; zincir avuçlarını yakmıyordu artık. İlk dört metreyi aştıktan sonra salt bilek gücüyle daha fazla yükselemeyeceğini anladı. Zincir öylesine inceydi ki en küçük bir beceriksizlik tüm tırmandığı yüksekliği yitirmesine yetebilir, bir kez aşağı geri döndü mü bir daha da tırmanamazdı artık. Gövdesinin tüm ağırlığını gerili kollarında taşıyarak çevresine bakındı.

Üzerinde küçük ağaç biten çıkıntı tam dizinin hizasındaydı. «Oraya ayağımı bir yerleştirebilsem...» Gözlerinin önünde, sanki birisi tam yüzüne karşı siyah bir yelpaze sallıyormuş gibi kara benekler uçuşuyordu. Zincirin ucunda sallanarak çabuk bir dav-

ranışla ayağını ağaçla duvarın arasına soktu. Zincir D'nu yine kuyunun ortasına sürükledi ama bir kaç saniye dinlenecek kadar zaman bulabilmişti. Yelpaze durmuş, yeniden önünü görebilmeye başlamıştı.

Ellerinin yerlerini güçlükle değiştirerek tırmanmayı sürdürdü. Başlangıçta zinciri her tutuşunda yaklaşık olarak yirmibeş santim aşıyordu, şimdi ise ancak on santim kazanıyordu. «Yukarıya varacağım. Omuzlarım acıyor. Lisa ne kadar da ağır. Ama önemi yok. Omuzlarım acıyor. Varacağım yukarıya.» Bir an Meung yolunda Lisa'yı taşırken boynunun ne kadar çok acıdığını anımsadı ve bu anılar tırmanmasına yardımcı oldular. Duvarlar artık kupkuruydu. Yemyeşil kara yosunları bitmişti çatlaklarda. Lisa bir şeyler söyledi. Yanıtlayamadı, zaten çocuğun ne dediğini de doğru düzgün anlayamamıştı.

Birdenbire güneş tam gözlerinin içine doldu. Işık öylesine canlıydı ki neredeyse zinciri bırakıyordu. Yeniden tutundu ve siyah yelpazenin yeniden gözleri önünde sallanmaya başlamasına karşın ilerlemeyi inatla sürdürdü. Gitgide yavaşlıyordu. Son metre aşılmaz gibi geldi (En iyisi bırakmak, her şeyi bitirmek, aşağıda parçalanmak, bu işkenceyi daha fazla çekmemek için geberip gitmek!), ama artık neredeyse varmıştı, bırakmadı zinciri. Birden Lisa'nın kıpırdandığını sezdi; küçük kız omuzlarına tırmandı, bastı ve Ossokine gözucuyla O'nun belli belirsiz bir sisin ötesinde, kuyunun bileziğine oturduğunu gördü.

Kızın tehlikeden kurtulduğunu anladığı an bir kez daha düşündü bırakmayı. «Şimdi benim için farketmez», ama yaşama içgüdüsü O'nu zincirin bağlı olduğu halkayı yakalamaya zorladı. Kirişi yakaladı ve kuyunun ağzında bir sarkaç gibi sallandı, sonra işin en güç kısmı geldi. Daha önceki çabalar sanki bir hiçmiş gibi gelen son bir acı; kiriş boyunca sallana sallana ilerleyerek kuyunun kenarına vardı ve son bir kez daha boşlukta sallanarak daha o sabah çapaladığı yumuşak toprağa dizüstü düştü.

Kuskusuz bir kaç dakika baygın kaldı; her ne ise

Lisa'nın kuyunun kenarında oturduğunu gördükten sonra ilk belirgin anısı ayakları birbirine dolanarak bahçeden çıkışıydı. Lisa'nın küçücük elini az önce zinciri tuttuğu gibi iki elinin arasında sıkıyordu coşkunlukla. Ossokine, «ayakkabılarım, onları kuyuda unuttum» diye düşünüyordu çıplak ayaklarına bakarken.

Akşam Lisa'nın ateşi yükseldi. Küçük kızın o buzlu suya düştükten sonra akciğer iltihabına yakalandığından hiç kuşkusu yoktu Ossokine'in. Kızı kendi büyük yatağına yatırdı ve yorganın üstünden yanına uzandı. Uzun süre uyuyamadı. Çocuğun kesik soluklarını dinliyor, dudaklarını hababam kavrulan alına yapıştırıyor, Lisa'nın küçücük, güneş yanığı elini sargılı avuçlarında sıkıyor ve en korkunç düşünceler aklından geçip duruyordu. Lisa'nın hastalıkları, hatta en önemsizleri bile, O'nun için gerçek yıkımlardı. O zaman gerekli olan işi yapmayı bilememekten umutsuzluğa kapılıyor ve bakım için en uygun zamanı kaçırdığını, dolayısıyla çocuğun durumunun tüm sorumluluğunun kendisine ait olduğunu sanıyordu.

Bu kez Lisa'nın omuzlarının üzerindeki titremesini bir an bile unutamıyordu. Bu sıcak, hatta bir yaz gecesi gibi boğucu olan nisan gecesinde ürperiyor ve dişleri birbirine vuruyordu. «Madam Dufour doktorun evinde olmadığını söyledi. Neden dönmesini beklemedi? Neden ben kendim gitmedim sanki? Evet, gerçi işbirlikçi Coulon'la konuşmak hiç te hoş bir şey değil, ama Saint-Denis'de başka doktor olmadığına göre yapılacak bir şey yok.» Ossokine Lisa'nın alnını eliyle yokladı ve ateş biraz düşmüş gibisine geldi. Ama küçük kız uykusunun arasında öksürünce yeniden endişelendi. Birdenbire, sanki bir yalıyardan düşüyormuşcasına aniden uykuya daldı. Bu öylesine çabuk oldu ki ertesi sabah uykuya nasıl daldığını bir türlü anımsayamadı.

Lisa'nın neşeli sesiyle çok geç uyandı. Küçük kız kendi yatağının üzerine oturmuş, fil dediği küçük

yastığıyla oynuyordu.

— Hani senin hortumun? İşte, böyle yaparsak... Şimdi kısacık, şişman bir hortumun da var... Zavallı, küçük fil!

— Lisa, nasılsın? Bir yerin ağrıyor mu? Başın? Ağrımıyor mu?

— Aman sen de Pa amca, ille de bir yerimin ağrımasını neden istiyorsun? Lütfen bana tahtadan bir fil yap. Yapar mısın? Yapamayacağını söyleme, başaracağından eminim.

— Olur, bir tane yaparım. Yalnız, bak, ellerim sarılı. Deri yeniden çıkana kadar beklemen gerek.

Lisa'nın ateşi yoktu ve öğle yemeğinden önce gelen doktor çocukta hiçbir soğuk algınlığı belirtisi bulamadı.

— Dün çok korktuğu için çıkmış ateşi. Olur böyle zaman zaman.

Doktor, Ossokine'ın elleri için daha fazla kaygılandı. On gün boyunca çapasını eline alamadı Ossokine. Bu zorunlu tembellik canını sıkıyordu. Her geçen gün O'na çok büyük ve zararları onulmaz bir zaman yitiği gibi geliyordu. Tanıdığı köylülere uğruyor, her evde paslı zincire tırmanarak kuyudan nasıl çıktığını anlatıyor, bir-iki bardak şarap içiyor, bahçesine dönüp duvarının bir çıkıntısı üzerinde koyu renk gövdeli küçücük bir karaağaç büyüyen kuyuya bir göz atıyordu. Suyun aynasında yansıyan gri-mavi göğe bakınca hemen heyecanlanıyor ve bir türlü yatışamıyordu. Ellerinin yaraları en sonunda iyileşince işine hemen başlayamadı.

Nisan ve mayıs ayları Oléron'da çak seçkin bir yemek sayılan mürekkep balığı avının tam zamanıydı. Bir gün Ossokine deniz kıyısından dönerken Yaban Topraktan geçti ve 'rüzgarların mırıltısı'na yaklaştı. Uzun süredir bomboştu ev. Son muhabereciler de doğu cephesine gönderildikleri için noelden önce oradan ayrılmışlardı. Girişte, gotik harflerle yazılmış olan «Funkstelle» tabelası bir tek çiviyle asılı, sallanıp duruyordu.

Ossokine birdenbire küçük eve girmek için içinde dayanılmaz bir istek duydu. Eşiğe çıktı, ama kapı kilitliydi. Evin çevresini dolandı ve arkada açık bir pencere buldu. Bu, şapkası uzun siperlikli almanı sıcak çorbayı yudumlarken gördüğü pencereydi. Ossokine kepenklerin ve pencerenin çerçevesinin arasından güçlükle sıyrıldı. Bir kamışa asılı olan avladığı mürekkep balıkları geçmesini çok güçleştiriyorlardı ama onları dışarıda bırakmak ta istemiyordu.

Odanın içi yarı karanlıktı. Dipte ocak siyah bir leke gibi duruyor, demir boru geçtiği yerlerde saç levhalarla kaplı tavanın altında uzanıyordu. Pencere kepenklerinin arasından sızan bir güneş ışını odayı çaprazlamasına geçiyordu. Hava akımının havalandırdığı toz zerreleri uçuşuyor ve bu ışık hüzmesini döşemenin üzerinde gezinen bir pilli fener ışığı gibi hareketlendirip canlandırıyorlardı.

Ossokine eğildi. Döşeme tahtalarının üzerinde koyu kahverengi bir leke açık-seçik görünüyordu. «Temizlememişler bile, diye geçirdi. Gerçekten buradan çıktıktan sonra bir daha burada olup bitenleri hiçbir zaman anımsamayabilecek miyim?» İri bir at sineği tozlu cama çarptı ve çıkmaya çalışarak zırıldamaya koyuldu. «Mürekkep balıkları da amma kokuyorlar, sanki denizin bir parçasını yüklenip getirmişim gibi. Evet, o gün sis vardı. Evden çıktım ve çapamı aldım. Peki sonra? O dalga dalga gelen sis vardı... Sonra hiçbir şey anımsamıyorum...»

24

İşaret fişeği hemen kısılan bir ıslıkla uçtu, sonra çamların doruklarının üzerinde kırmızı bir top gibi sessizce patladı. Boş kovanı hemen fırlattı Ossokine, sonra önce bir yeşil, arkasından da beyaz bir fişek yerleştirdi. Rüzgarın hafifçe sürüklediği göz kamaştırıcı, beyaz, küçücük bir güneş patladı gökte.

Ormanın Ossokine'in saklandığı sınırı çakışan siyah gölgelerle perdelendi. Karaltılar toprağın yüzeyinde ilerliyor, ağaç gövdelerinin üzerinden geçerek tepenin gri yamacını sekip atlıyor ve okyanusun sonsuz düzlüğünü koyu bir ışıkla lekeliyorlardı. Birdenbire mermiler başının üzerinden keskin, ama hafif bir sesle vızıldadılar. Hemen yere attı kendini, bir makineli tüfek cayırtısı duydu. Bir akçamın kapkara gölgesi hafifçe ilerleyerek örttü üstünü. Makineli sustu. Aceleci bir cayırtı daha duyuluyordu ama mermilerin vızıltısından eser yoktu ortalıkta. Işıldağın beyaz oku adanın içlerine döndü ve Ossokine'in çevresindeki toprak büsbütün grileşti, loşlaştı ve yeniden karanlıklara gömüldü.

Fır fır dönelen turuncu halkalar gözünün ağ tabakasında bir kaç saniye daha direndiler. Ossokine sıçradı ve rüzgar tarafından eğilmiş budaklı, küçük akçamların dallarına tutunarak ormanın derinliklerine doğru atıldı. Işıldağın hüzmesi yeniden ağaçların tepelerine dokundu ve okyanusun yüzünü taramak üzere uzaklaştı. Makinalının cayırtısı duyulmuyordu artık. Ossokine ağaçların arasındaki bir açmaya doğru koşarken tabancanın yatağına kırmızı olan dör-

düncü fişeği de sürdü. Küçük, kırmızı ateş topu gökte patladığında, hızla yükselen fişeğin cıvıltısı kulaklarında çınlıyordu hâlâ. Işıldak denizden uzaklaştı ve açma boyunca kaydı, bir mermi hemen yakındaki bir fıstık çamının gövdesine kuru bir çatırtıyla gömüldü. Ossokine ağaçların giderek seyreldiğini ve bir kaç saniye sonra ormanın öbür ucundan açıklığa çıkacağını bilmekle birlikte yine de iki büklüm eğilerek ormana doğru koştu.

İki gün önce Roger'den bir fişek-atar tabancası ve bir de mektup almıştı. Bunları 6 haziran sabahına doğru saat ikide okyanus kıyısında atması yazılıydı. Başka hiçbir ayrıntı yoktu, ama fişekleri atma sırası belirtiliyordu: kırmızı, yeşil, beyaz, kısa bir süre sonra yeniden bir kırmızı. Şu son zamanlarda adada gece devriyeleri öylesine artırılmıştı ki güneş battıktan sonra Saint-Denis'ten çıkmak ve Yaban Toprağa gitmek, girişilmesi hayli güç bir deneydi. Tehlikeleri azaltmaya karar veren Ossokine Üç-Taşlar bataryasına üç kilometre uzaklıkta bulunan Domino köyünün yanındaki küçüm çam ormanına gitmek üzere yola çıktığında hava henüz aydınlıktı. Zaten yirmi hektar kadar tutan ormanın bir kısmı almanlar tarafından «Rommel'in kuşkonmazları» yapmak için kesilmişti, ama yüz elli metre kadar genişlikte bir ağaç şeridi dokunulmamış olarak duruyordu henüz.

Hiç aralıksız esen kuzey-batı rüzgarının etkisiyle su kıyısındaki ağaçlar tuhaf bir biçim almışlardı. Kıvrılıyor, bükülüyor, toprak boyunca geniş ve dikenli bir halı bırakarak sürünüyorlardı. Bu akçamların altında uzun bir bekleyişe hazırlandı Ossokine. Haziran güneşinin yavaş yavaş batışı göğü uzun süre aydınlatmış, okyanusun üzerinde kümelenen bulutlar onun ufka doğru uzaklaşan koyu kızıl parıltısını söndürmek için uzun süre boşu boşuna didinip durmuşlardı.

Ossokine'i okyanustan ayıran en yakın tepenin üzerinde, yirmi adım kadar ötede bir kütük, koca-

man, siyah bir leke gibi duruyordu. Ufuk giderek kararıkça kütük, elinde tüfek tutan diz çökmüş bir adam biçimine bürünüyordu. Az sonra görüntü öylesine belirginleşti ki Ossokine sığındığı yerden çıkarak yamacı o yönde tırmanmaya başladı. Tepenin üzerinden sanki buz tutmuş gibi koyu gri bir renge bürünen geniş deniz, kilometrelerce uzanan ve biraz daha aydınlık olan uzun bir kumsal ve uzakta, Üç-Taşlar bataryasının koyu renkli beton korugan-larının kemerleri görünüyordu. Kumsaldan doğru yavaş yavaş yaklaşıyordu bir devriye kolu. Ossokine alelacele akçamların okyanus rüzgarları tarafından toprağa doğru bastırılmış geniş dallarının altına saklandı.

Fişekleri sıkması gereken zamana kadar üç saat geçirmesi gerekti. Kuru çam dikenleriyle şilteye benzer bir döşek yapıp ellerini başının altında kavuşturarak uzandı, bir kaç soluk yıldız, kuzey-batıda kıpırdanan bulutların arasında güçlükle parlıyorlardı.

Uyanışı, dalışı gibi birdenbire oldu. Uyuşan sol eli onun değildi sanki. Aklını başına devşirdi ve korkuya kapıldı. «Ya çok uzun zaman uyuya kaldıysam?» Saatinin beyaz göstergesinde hiçbir şey seçilemiyordu, tüm yazılar bulanık bir karmaşıklık içinde biribirlerine geçmişlerdi. Çevreden görünmemeye çabalayarak bir kibrit çaktı: ikiyi beş geçiyordu saat. Neyse ki gecikmemişti, zira saatini her zaman bir kaç dakika ileri alırdı. Karanlıkta el yordamıyla fişek-atarı ve fişekleri aradı, uyuşan eline boşvererek akçamların dalları arasından sıyrılıp çıktı.

Ormanın tüm sınırı açıklıktı. Siyah akçam kütükleri adamboyu sivriliyorlardı. «Rommel kuşkonmazları» yapmak için kesilen ağaçlardı bunlar. Kazıkların ardında, solda, yüz metre kadar ötede tuzlalar başlıyor, arada ise mısır tarlaları uzanıyordu. Gerçi gece karanlıktı ama tarlaların arasına dikilen ılgın çalıları seçilebiliyordu yine de. Yeniden bir makineli tüfek takırdadı başının üzerinden.

«Ateş ettiklerine göre bu tarafta devriye yok demektir, bunu bildiğim iyi oldu» diye geçirdi Ossokine kesilmiş ormanın siyah kütüklerinin arasından sıyrılırken. Az sonra kendisini ılgın çalılarının dibinde buldu. Artık gereksiz olan fişek-ataı elinde tutuyordu hâlâ. Son fişeği de patlatmıştı ve evde bile başka bir fişeği yoktu. Silahı parmaklarının arasında evirip çevirdi, altı köşeli namlusunu okşadı ve düşündü: «Kimbilir? Belki yine işi olabilir ileride!» Ceketinin cebine koydu, gövdesini gıdıklayan esnek ılgın çalılarının arasında durarak yeniden kulak kabarttı.

Makinalının cayırtısı kesilmişti. Işıldak okyanusun üzerini, yuvrlak tepelerin beyaz doruklarını karanlıktan çıkarak ve kıpırtısız denizle kaynaşan çok uzak ufka çarparak yeniden taradı.

Ossokine az sonra kendisini iki yanı ılgın çalılarıyla çevrelenmiş bir patikada buldu ve Saint-Denis'i Saint-Pierre'e bağlayan ana yol boyunca hızla ilerledi. Derin yol hendeğinin içinde, daha önce de yaptığı gibi, görülme korkusu olmadan yürüyebilirdi. Bir çeyrek sonra asfalt yolun çok yakınına gelmişti. Solda, hemen az ötede, patlamayla yıkılan cephaneliğin koyu renkli görüntüsü dikiliyordu.

«Matmazel Angèle'in küçük evinin patlama sırasında yıkılması çok yazık oldu. Sabahın olmasını orada bekleyebilirdim» diye geçirdi bomboş yolda koşarken, «Ama şimdi de tarlalardan ve bağlardan geçerek Saint-Denis'e kadar gitmek pek güç sayılmaz. Ne var ki bugün sis yok.»

*

Ertesi gün, yemek sırasında Saint-Denis'te ağızdan ağıza söylentiler dolaştı, bağlaşık ordularının nicedir beklenen çıkartmayı en sonunda yaptıkları söylüyordu. Haberi Ossokine'e ilk veren komşusu Aristide oldu.

— Çıkartma yapmışlar! Bak şu işe, çıkartma aptallığını da yaptılar! Nasılsa denize dökülecekler, tıpkı Dieppe'deki gibi.

Aristide bağlaşıkların çıkartmayı nereye yaptıklarını tam olarak bilmiyordu, söylentiler çok çelişkiliydi. Hemen Sabois çavuşa koştu Ossokine. Yaşlı adam aynalı bir dolabın dibine saklamış olduğu radyosunun başına yerleşmişti. Ossokine'in kendisini manyetik bir fırtınanın ortasında sandığı perdeleme yayınlarının kudurmuş ulumalarına ve cıvıltılarına karşın bir şeyler duyabilmeye çalışıyordu. Bazan bu binbir türlü hırıltı ve cızırtı arasından güçlükle bir kaç sözcük, hatta zaman zaman bütün tümceler bile yakalanabiliyordu. Ama bu sözcükleri ve tümceleri, onları saran gürültülerden ayırdıktan sonra bile, aralarında mantıklı hiç bir ilişki kurulamıyordu. Bir tek şey açıktı: amerikalılar ve ingilizler, fransız ülkesi üzerinde herhangi bir yere çıkarma yapmışlardı. Küfürler savuran Sabois, bir alman yayını buldu. Almanlar, 6 haziran gecesi amerikalılarla ingilizlerin okyanus kıyısı boyunca bir çok yerde çıkarma yapmayı denediklerini ve bu girişimlerin her yerde geri püskürtüldüğünü bildiriyordu. Çıkartmanın başarılı olamadığı yerler arasında Blarritz, Saint-Nazaire, Lorient, Noirmoutier adası ve Oléron sayılıyordu. Oléron'un adını duyunca Sabois çavuşun kanı beynine çıktı.

— Başaramadılar! Anlıyorum bunu! Bu hiç de uyanıkça bir yalanlama değil! Şimdiye değin hiç kimse Oléron'a çıkartma yapmayı denememişti. Hem, bu gece makinalı tüfek taramaları duyuldu. Peki, ne oldu yani? İngiliz zırhlıları makinalı tüfeklerle mi püskürtüldü geriye?

Ossokine dün gece sıktığı işaret fişeklerinin şu veya bu biçimde, çıkartma tasarısıyla bağlantılı olması gerektiğini düşündü. Yoksa, yükselmiş olan denizde kol gezen gemilere Oléron kıyılarını mı gösteriyorlardı? Ama fişeklerin yalnızca alman genel kurmayını çıkartma sahası konusunda yanıltma amacına yönelik olmaları da hiç akla yakın değildi.

Almanlar Cotentin yarımadasında pek uzun süre tutunamadılar. 26 haziranda Cherbourg kurtarıldı ve

temmuz ayının sonunda La Manche ve Calvados bölgeleri neredeyse bütünüyle bağlaşıkların eline geçmişti. Ağustos ayının başında İngilizler Cannes'dan, Amerikalılar ise Avranches'dan zırhlı birliklerini saldırıya geçirdiler ve Nantes, Orléans, Paris ve Rouen bir aydan kısa sürede kurtarıldılar. 15 ağustosta bağlaşıklar Akdeniz kıyısına, Saint-Tropez yakınlarına almanların doğru-düzgün bir direnişiyle karşılaşmayan bir çıkartma yaptılar ve 3 eylülde Lattre de Tassigny komutasındaki 1. Fransız ordusu Lyon'a girdi. Almanlar kaçıyordu. Daha doğrusu, Atlantik duvarının dışında bulunan tüm orduları kaçıyordu. Bozguna uğradıkları düşüncesiyle paniğe kapılan alman askerleri büsbütün saldırganlaşıyorlardı. Hiç kimse o 'kusursuz' sözcüğünü anımsamıyordu artık. Almanların yakıp yıktıkları Oradour'la Vercours'un adları, bu ürküntü dolu geri çekilişin simgeleri haline gelmişlerdi.

Oléron'daki yaşantı şimdi azap dolu bir bekleyişte biçimleniyordu: «Öbür taraflar kurtuldu. Bizim sıramız ne zaman gelecek?..» Ama bu bekleyiş günler, haftalar ve aylar boyunca uzayıp gitti.

Oléron, Atlantik Duvarı tarafından kuşatılan ve savaşın sonuna kadar işgalcilerin elinde kalan o pek ender noktalardan biriydi. Dunkerque limanları, Calais, Boulogne, Brest, Saint-Nazaire, Lorient, La Rochelle, Royan ve çevrelerindeki bölgeler, fransız halkının işgalcilerle birlikte kapalı kaldığı kaleler haline gelmişti. Atlantik duvarının bu kalıntıları, kuşatılmış kentlerin o güç yaşantısını sürdürüyorlardı. Yiyecek yokluğu giderek kıtlığa dönüştü. Artık cephe yaklaşıyor ve 'memleket canı'nın kulesinden görünüyordu.

Aynı La Rochelle gibi, Oléron ve Ré adaları da kuşatma bölgeleriydi.

*

Dokuzyüz kırk dört sonbaharında Maria Serguéevna yeniden Saint-Denis'e döndü. Hemen tüm savaş süresince Saint-Trojan'da kalmıştı, ama bir

yıldır kıta Fransa'sında bulunuyordu ve Ossokine O'nu uzun bir süredir büsbütün gözden kaybetmişti. Saint-Denis'teki durumu artık pek belli değildi; artık çevirmenlik yapmıyor, ama almanların tüm kayırmalarından yararlanıyordu. Böylelikle, bir akşam matmazel Angèle'nin bahçesinden dönen Ossokine, Maria Serguéevna'yı yemek odasında buldu.

Umulabileceğinden çok daha az değiştirmişti. Hep aynı güzelliğini koruyor, ama kendisine olan güvenini yitirmiş gibi görünüyordu ve iri mavi gözlerinden ara-sıra O'nu çok çekici kılan bir kuşku gölgesi geçiyordu. «Savaş O'nu pek yıpratmamış... Almanlar da», diye düşündü Ossokine yemek odasındaki masaya otururken.

— Sizi yeniden gördüğüme çok sevindim Pavel. Size karşı hep derin bir sevgim olmuştur. Düşünün hele, kaç yıl geçti! Hepimiz yaşlandık, diye bu sözlerin kendisini içermediğini anlatmak ister gibi bir sesle sürdürdü. Lisa gerçek bir güzellik örneği olmuş. Kaç yaşında oldu? Dokuz mu, on mu? Sizinle karşılaşmasının O'nun için ne büyük bir talih olduğunu bile bilmiyor!

Maria Serguéevna hiç ara vermeden, yanıtlamasını bile beklemeden konuşuyordu. Kuşkusuz Ossokine'in O'nu yeniden kovmasından çekiniyor olmalıydı.

— Kolia şimdi kocaman bir çocuk oldu. Yakında onaltı yaşında olacak. Biliyorsunuz, onları o körler okulunda iyi yetiştiriyorlar. Özel bir makinayla steno yazmasını bile öğrenmiş. Sakat olmayanlardan bile çok daha becerikli. Şimdi Paris'le ilişkimiz kesildiği için O'ndan hiç bir haber alamıyorum, çok endişeliyim. Bari hiç değilse O'na bir haber, para falan gönderebilseydim! O benim tek çocuğum. Maria Serguéevna yanıt beklemeden sürdürdü: Ya siz, siz nasılsınız Pavel? Hep böyle yapayalnız mısınız? Oléron'un genç güzelleri kalbinizi çalamadılar mı? Bir bilseniz, rusça konuşmak olanağını bulabildiğim için ne kadar sevinçliyim, uzun yıllar var ki rusça

bir tek sözcük bile konuşamadım.

Sonunda Maria Serguéevna sustu. Ossokine'in O'nu, söyleyeceklerini dinlemeden kovmayacağından emindi artık.

— Ya siz, siz ne yaptınız bunca zamandır Maria Serguéevna? Hâlâ almanlarla mı çalışıyorsunuz?

— Ah, «Almanlarla mı çalışıyorsunuz» demek ne kadar da kolay! Kaç fransıza yardım ettiğimi bir bilseniz! Almanları iyi tanıyorum. Aslında çok iyi ve akıllı insanlar, ama nasıl davranmaları gerektiğini bilmiyorlar. Özellikle fransızlara karşı. Çevirmenlik, onların açısından en soylu mesleklerden biri. Örneğin kocam... Evlendiğimi biliyor muydunuz?

Maria Serguéevna Ossokine'in bunu nasıl karşıladığını görebilmek için susup bekledi, ama hiçbir şey söylemedi beriki.

— Kumandan Scheffer'le evlendim. Kuşkusuz duymuşsunuzdur ondan sözedildiğini, hım? Tıp doktorudur. Çok etkili bir kimsedir. Fransızlara yaptığı iyilikleri bir bilseniz! Fransızlar gibi yetiştirilmiş, çünkü tüm öğrenimini Paris'te görmüş. O kenti ne kadar sevdiğini bir bilseniz!

Adada, doktor Scheffer'in Gestapo şefi olduğu söyleniyordu ve O'nun ismini duyunca Ossokine pür dikkat kesildi.

— Kocanız nerede şimdi?

— Otto şu anda La Rochelle'de. Öyle çok işi var ki! Almanların cephede başlarına gelen geçici yenilgi durumu işgal ordularının moralini öylesine bozdu ki! Ama aramızda kalsın, çünkü bu bir sırdır. Yeni bir silâh çok yakında durumu düzeltecek. Otto adaya döndüğünde O'nu sizinle tanıştıracağım. Göreceksiniz, çok ilginç ve kültürlü bir insandır.

«Hah, işte! diye düşündü Ossokine. Bu yalnızca bir öneri. Bana, almanlar için çalışmam öneriliyor. Ben aptal da O'nun pişman olduğunu ve işgalcilerle işbirliği yapmasını bağışlatmak için çoktan geç kaldığı bir girişimde bulunduğunu sanmıştım...»

— Elbette doktor Scheffer ile tanışmak beni çok

sevindirir, ama bilmem, O da aynı şekilde mi düşünür? Ben fransız bile değilim...

— Dinleyin Pavel, açık yüreklilikle konuşalım. Sizi uyarmak zorundayım, ve bunu bir akraba gibi yapıyorum. Çünkü siz yeğenimin babalığısınız. Almanlar sizi de içeren bazı bilgiler aldılar. Eğer size henüz dokunulmadıysa, bu benim size kefil olmam nedeniyledir.

— Çok teşekkür ederim Maria Serguéevna.

Ossokine alay ediyormuş gibi görünmemek için kendini güçlükle tutuyordu.

— Sizin almanlar indinde etkili bir kefil olduğunuzu görmek beni çok sevindirdi. Bundan böyle de kefil olmayı sürdürebilirsiniz, çünkü hiç bir şeye karışmadım ve hiçbir şeyden de haberim yok. Eğer dediğiniz gibi benim hakkımda bir takım şeyler duydularsa bu kuşkusuz herhangi bir kimseyle kafalarımızın uyuşmaması nedeniyledir. Ne yapayım, ben bir yabancıyım, bunu unutmamak gerek.

— Sizin Saint-Denis papazıyla çok iyi dost olduğunuz söyleniyor. O, pek de iyi denilebilecek biri değilmiş. Dostunuzun sonunun ne olduğunu biliyor musunuz? O'nu Almanya'ya bile yollamadılar. Ré adasında kurşuna dizildi.

— Neden?

— Eğer kurşuna dizdilerse, bunun bir nedeni var demektir. Almanlar geçerli bir neden olmadıkça rahiplere dokunmazlar. Demek neden kurşuna dizildiğini bilmiyorsunuz?

— Hayır, hiç haberim yok bundan.

— Kimse haber vermedi mi size?

— Kim verebilirdi? Benim ilişkilerim yok, Oléron'lu bir köylüyüm ben. Üstelik yabancıyım da.

— Siz bilirsiniz Pavel. Ben sizi uyardım. Size yardım etmeyi önerdim. İyi düşünün ve bana neye karar verdiğinizi bildirin - Maria Serguéevna birdenbire yemek odasına giren kızı görerek bağırdı: - Lisa, ne kadar büyümüş! Günaydın Lisa, Kolia'yı unutmadın ya?..

Aradan bir çok hafta geçti. Adanın üzerinde unutulmuşluğun ve kıtlığın sessizliği egemendi. Hemen orası, bir kaç kilometre ötesi özgür Fransa'ydı. Oysa burada, yeşil-gri üniformalı işgalciler hâlâ efendiydiler ve tutuklamalarla zoralımlar sürüp gidiyordu. Ossokine'e hiç kimse dokunmuyordu ve yavaş yavaş Maria Serguéevna'nın O'nu yalnızca korkutmak istediğine inanmaya başlamıştı. «Peki, o zaman konuşmanın ne anlamı vardı? Yoksa bana inanıp hiçbir şeye karışmadığımı mı sandı? Eğer öyle değilse yanılıyorum demektir. Belki de Maria Serguéevna bir çıkış kapısı arıyordu, ha?» Ossokine kadının söylediklerini teker teker bir kez daha düşündü ve bu konuşmayı daha çok bir iş önerisi gibi yorumladı. «Hâlâ Hitler'in zaferine, yeni bir silâhın çok büyük gücüne inanıyor mu?»

Kafasını kaldırdı Ossokine, karnı çok acıkmıştı. Bir kaç adım attı, siyah bir turp kopardı ve üzerindeki toprakları sildi. «Daha yıllarca böyle çalışacak mıyım? Matmazel Angèle'in bahçesinde? Artık bitmeli bu yahu!» Çapasına sarıldı yine. «Peder Jean'dan ne öğrendiler? Ne benden, ne de Fred'den hiç söz etmedi, bu kesin. Tek söz etseydi, almanlar hiç beklemezlerdi.» Ossokine bir an peder Jean'ın parlak gözlerini, dudaklarının ucunu kıvırarak hafifçe gülümsemesini görür gibi oldu. Siyah cüppesinin kenarında, incecik ve delikanlı boynunun üzerinde yakasının düğmeleri parlıyordu. Bir yandan çalışırken, «Ben tutuklanırsam Lisa ne olacak diye düşünüyordu. Madam Dufour çok hasta, bu günden yarına yatağa düşebilir... Gerçi Lisa Saint-Denis'te kaybolmaz, ama sonra? Savaştan sonra?» Küçük kızı düşünmemeye çalışıyordu Ossokine. «Yoksa peder Jean kurşuna dizilmedi mi? Belki de Maria Serguéevna yalnızca korkutmak istiyordu beni, ha?!..»

Ossokine bu düşüncenin yalnızca bir kendini yatıştırma çabası olduğunu ve hâlâ Lisa'yı düşündüğünü anladı. «On yaşında. Artık kocaman bir kız

oldu. İki yıl sonra bucak okulunu bitirecek. Eğer ben... kaybolursam ne olacak? Saint-Denis'te büyüyecek, herhangi genç bir Oléron'luyla evlenecek, bağların arasında inekleri otlatacak. Ama, ineklerle uğraşmak o kadar kötü mü? Belki de gerçek mutluluk budur, kim bilir?...»

Ossokine durdu ve bir turp daha kopardı. «Maria Serguéevna beni uyardı. Ama ben neleri göze aldığımı önceden de biliyordum...»

Güneşin yatay ışınları karaağaçların dallarının arasından sızıyor ve yerde küçük parıltılarla oynak benekler yapıyorlardı. Bahçe duvarının dibinden gübre dolu bir at arabası geçti, Ossokine'in tanıdığı bir köylü sürüyordu arabayı. Köylü el salladı ve **rüzgarın anlaşılmasına olanak** vermediği bir şeyler söyledi. «Başka şeyler düşünmeliyim. Kıtadan hiçbir **şey yapmamamızı** ve adaya saldırmalarını, saldırabilecek kadar güçlenmelerini beklememizi söylediler. Son pusulayı Fred, kendisi yazmıştı. Oléron'u kurtarmak zorundalar, çünkü Atlantik Duvarını hiç dokunmadan bırakamazlar arkalarında. Ama, niye bırakmasınlar ki yahu? Sanki duvar amerikalılarla ingilizlerin doğuya ilerlemelerini engeller mi?» Ossokine çapayı yeniden bıraktı ve gözleriyle çok güzel bir kırlangıcın uçuşunu izledi. Kuş geldi, hemen yanına, kızgın toprağın üzerine kondu ve siyah, sürmeli gözleriyle Ossokine'e baktı. «Ruslar Belgrad'ı aldılar. Doğu Prusya'ya girdiler. Şimdi öğrenecek almanlar kendi ülkelerinde savaşmanın ne demek olduğunu! Çok uzun zamandan beri bunu bekliyorduk!...»

Ağır ve gri sonbahar günleri yavaş yavaş geçiyordu. Yalnız almanların kışlalarıyla işbirlikçilerin evleri ışıklandırılmıştı. Çok geniş boyutlara varmıştı kıtlık, çünkü el konulması korkusuyla, sakladıkları tahılı çıkarıp kullanamıyordu köylüler.

Kasım sonunda madam Dufour üşüttü ve Lisa O'na bakmak için okula gidemedi. Soğuk ve karanlık evde ilk önce Ossokine kalkıyor ve hemencecik ocağı yakıyordu.

Bir oralık sabahı Ossokine dumanın içinden çıkan ve fırının borularının arasından fışkıran alevlerin kızıltısında sokak kapısının hemen yanında, döşemenin üzerinde ikiye katlanmış bir kağıt parçası gördü. Bir an içi sıkıştı ve kağıdı almaya çekindi, sonra çekingenliğine kızarak kaptı. Fransızca yazılmış olan şu sözcükler vardı kağıtta: «Bilmesi gerekenlere haber verilecek: Almanlar 3-4 aralık gecesi Aix adasına saldıracaklar. Uyarılacak!»

Ossokine pusulayı kez be kez okudu. «Bu bir kışkırtma mı acaba? Neden bana bıraktılar bunu? Neden özellikle bana?» Arpayı kavurarak yaptığı kahve kaynamaya başlamıştı. Mekanik bir hareketle kaldırdı çaydanlığı. «Ne olursa olsun, bunu yazan bir fransız değil. Ada sözcüğünün üstünde aksan yok, sonra saldıracakların sonunda bir harf eksik. Bunlar bir yabancının yaptığı hatalar. Ama bu neyi kanıtlar?..»

Kahveye pekaz benzeyen kaynar sudan bir bardak aldı. «Ama, ya doğruysa? Aix'li fransızları uyarmalıyım. Almanlara bir pusu hazırlayabilirler. Bu da hiç fena olmaz hani! Ama, nasıl uyarmalı? Roger'ye gitmek sözkonusu olamaz. Eğer bu bir kışkırtmaysa Saint-Pierre'e neden gittiğimi hemen anlarlar. Bu pusula neden bana bırakıldı? Belkl de bir tek ben değilim alan, ama bunu nasıl öğreneceğiz?» Kağıdı ateşe attı. «Sanki hiç böyle bir şey almamışım gibi davranarak çocukları uyarmalıyım.» Yaban toprağa giderken demirciye veya Aristide'e uğrayabilirdi. Yok, hayır, Aristide'e güvenemem. Ya demirci?.. Gerçi bu olabilir ama eğer çok, çok sıkışırsam.» Sonuç olarak Sabois'yla veya Robert'le konuşmak gerekiyordu... Bu işl daha fazla geciktiremezdi, çünkü o gün aralığın Ikisiydi zaten. «Tam denizin gitgel zamanı, ve tüm Oléron halkı sabahtan tezl yok balık avına gitmiş olmalı. Kuşkusuz Sabois de oradadır.»

Ossokine düşündükçe daha çok bir kışkırtma değilmiş gibisine geliyordu kağıt, ama beri yandan

bundan bir türlü kesinlikle de emin olamıyordu. Bir kış sabahının geciken şafağı beyaz aydınlığını pencerelere vuruyordu. Birinci kattan ayak sesleri duyuldu, koşarak mutfağa girdi Lisa. Madam Dufour'un kahvesini götürmeye gelmişti.

— Dinle Lisa, dedi Ossokine, hazır deniz büyük gel-gitteyken balık tutmaya gideyim. Belki bir şeyler yakalarım, en azından bir kaç pavurya. Saat onbirde doktor gelecek...

*

Zıpkınla balık avı ancak Oléron gibi, okyanusun gel-gitlerde kumsaldan hayli uzaklaştığı bölgelerde mümkündür. Dolunayda ve yeniayda okyanus iki-üç kilometre çekilir ve üzerlerinde kahverengi yosunlar bulunan yayvan kayalar açığa çıkar. Kayaların aralarında dipleri kumla kaplı ve çekilen denize azar azar boşalan büyük su gölcükleri kalır. Berrak suda ağır taşların, dalgaların yüzeylerini düzlediği dev yumurtalara benzeyen yuvarlak sırtları görünür.

O günlerde Oléron'lu tüm köylüler balık avcısı olurlar. Evet, balıkçı değil de balık avcısı. Yanlarında altına yengeçlerin saklandığı taşları kaldırmak ve yakaladıkları balığı öldürmek için büyük ve düz bir kanca; bir ip gibi uzun ve esnek bir değneğin ucuna tutturulmuş, yayvan kayaların diplerindeki dar ve uzun oyukları araştırmaya yarayan yaba benzeri üçlü bir çatal ve küçük bir tırmığa benzeyen beş dişli bir zıpkın getirirler.

Balık avcılığı yapanların kıyının tüm dolambaçlarını denizin akıntılarını iyi bilmeleri gerekir. Bundan başka, her şey senenin hangi döneminde bulunulduğuna ve rüzgarın yönüne göre de değişir. Avcı dil balığının ne zaman kumda saklanacağını, hangi pavuryaların kışın ve hangilerinin de yazın avlanması gerektiğini ve daha bir sürü ayrıntıyı çok iyi bilmelidir.

Ossokine kıyıya inmek için ılgın çalılarının arasında kıvrıla kıvrıla ilerlerken gün doğuyordu artık. Şafağın ışığı boz renkliydi ve güneş yoktu. Adalı-

ların çoğu, çoktan gelmişlerdi kıyıya; şafaktan önce varmış, şimdi saldırıya kalkan askerler gibi dar bir zincir halinde dizilmiş, çekilen denizi izliyorlardı. Dizlerine, hatta bazan bellerine kadar suyun içindeydiler ve uzaktan, ufukta hareket eden kesik bacaklı insanlar gibi görünüyorlardı. Kuzeyde, fırtınadan dağılmış ve çatlayan dalgaların köpüklerine bezenmiş balıkçı kayıklarının leşleriyle çevrili olan Antioche feneri görünüyordu.

Ossokine ayağının altında oynayan, rüzgarın epey kuruttuğu yuvarlak ve kaygan taşların üzerinde ilerliyordu. Dil balığı avcılarının görüntüleri su gölcüklerinin yüzeyinde yansıyordu, ama balık olup olmadığını uzaktan anlamak olanaksızdı. «Sabois belki Üç-Taş'lara gitmiştir, diye düşünüyordu Ossokine. Öğleden sonra çok geç olacak. Saint-Pierre'e sık sık giden birini bulup Roger'ye göndermeli...» Ama Ossokine kıyıdan uzaklaştıkça av tutkusu O'nu gitgide daha fazla sarıyordu. Gel-gitin az önce çekildiği uzun ve küçük bir gölcük gördüğünde, diz kapaklarına kadar suya gömülmüş olan öbür balıkçıların yanına gelmişti. «Burayı demesem mi? Kimse geçmemiş daha, kuzeye doğru gidiyorlar!»

Gölcüğün suyu bulanıktı, çekilen denizin kaldırdığı kumlar çökecek kadar zaman bulamamışlardı henüz. Lastik çizmeleri delinmişti Ossokine'in, buz gibi sular içine doluyordu. Öyle üşüyordu ki dişlerinin takırdamaması için çenelerini sıkıyordu. Birdenbire ayağının altında suyun hafifçe kımıldadığını sezer gibi oldu ve bulanık suda hiçbir şey görmemesine karşın zıpkınını körlemesine tam önüne, azıcık sola, suyun kıpırtısının daha fazla sezildiği yere salladı. Zıpkın kuma değil, neredeyse Ossokine'i düşürecek kadar büyük bir güçle dipte kayarak yana fırlayan bir şeye saplandı. Bir kaç saniyelik bir kapışmadan sonra en azından on iki librelik ve hâlâ zıpkının ucunda debelenen koca bir vatos çıkardı sudan. Henüz hiç bu kadar büyük bir av vurmamış olan Ossokine, uzun ve sivri kuyruğuyla

havayı ve suyu döven balığı olabildiğince çabuk öldürmek için, heyecandan nefes nefese ve aceleyle vurdu demir kancasıyla.

Ossokine'in talihi vardı o gün: vatosu omuzuna asılı olan örgü bir sepete güçlükle soktuktan sonra biri ufak, ama öbürü en azından altı libre çekecek olan hayli iri, iki dil balığı yakaladı. Ateş basmıştı içini. Kuzeyden esen rüzgarı ve buzlu suyun içindeki ayaklarını unutmuştu; av tutkusu O'nu güzel bir odun ateşi kadar iyi ısıtıyordu.

Köylüler Ossokine'in yakaladıklarını uzaktan görmüş ve oraya doğru yönelmişlerdi. Az sonra genç bir köylü yanına geldi ve dolu sepete gücenik bir bakış fırlattı. Çoğunluk için henüz hiç de kazançlı sayılmazdı sabah. Genç köylü, bir çatlakta, göstermeye utandığı küçücük bir balık yakalayabilmişti ancak.

Tam zıpkının ucunda yeniden kısa aralarla keskin sarsıntılar sezdiğinde, arkasında Sabois çavuşun sesinin çınladığını duydu Ossokine. Öylesine şaşırdı ki neredeyse balığı kaçırıyordu.

— Şahane, çok iyi! Bravo! Onu dibe sıkıştırın, yoksa kaçacak. Daha, daha, haydi. Şimdi geliyorum yardıma.

Sabois eve bırakılan pusula konusunda Ossokine'in umduğundan çok daha az şüpheci davrandı ve hemen o gün Saint-Pierre'e gideceğine söz verdi.

25

Ossokine düşünde bir ayakkabıya pençe vuruyordu; çiviler eğik ve çok uzundu, yana kayıyorlar ve ayakkabı, dizlerinin üzerinde duran bir kirpiye benzemeye başlıyordu. Ossokine olanca gücüyle vuruyor, çekiç havalara sıçrıyor, sonra yine pençeye çarpıp bu kez daha az sıçrıyordu. Gözlerini açtı, dört bir yandan üzerine saldırdı odanın karanlığı. Pencereler bile yıvışık ve yumuşak karanlıkta görünmez olmuşlardı. Ağır ağır yatıştı, aklını toparladı. Uzun yıllar önce gördüğü bir düşü anımsadı: bir yaba, bir demirci; Fred'in gelişine ilişkin bir düş. Her iki düş de sanki aynı filmin üzerine çekilmiş, ancak dıştan gelen bir gücün bambaşkasıydı. Kapıya vuranlar hiçbir şeyden çekinmiyorlar, düzenli ve şiddetli darbeler bütün evin içinde çınlıyorlardı. Ossokine kalkıp pantalonunu giydi, el yordamıyla pencereye yaklaştı ve sessizce kepenkleri araladı. Mutfak kapısının yanında, karanlığın içinde büsbütün kara lekeler halindeki alman askerlerinin görüntüleri güçlükle seçilebiliyordu. Askerlerden biri kapıya vuran bir başkasını geri çekti ve mutfak kapısına tüfeğinin dipçiğiyle vurdu.

— Kim onlar Pa amca?

Ossokine Lisa'nın yaklaştığını görmemişti. Arkasına döndü ve karanlıkta adeta parlayan küçücük gövdeyi gördü. Lisa gecelikliydi, yüzünü seçemiyordu karanlıkta Ossokine.

— Almanlar. Kuşkusuz bir zoralım aramasıdır. Hemen giyin, yoksa üşüteceksin.

— Ne istiyorsunuz? diye bağırdı gıcırdayan ke-

penkleri ardına kadar açarken.

— Derhal kapıyı açın.

Ossokine bir tetik sesi duydu.

— Tamam, tamam, bekleyin. Elektrik yok, kibritleri bulamıyorum.

Vuruşlar kesildi. Liman caddesi yönündeki pencereye koştu Ossokine, ama orada da alman askerlerinin kara görüntülerini seçti. «Bir el koyma aramasından çok daha ciddi galiba durum. Hem o işi gece yapmaz almanlar. Ev sarılmış.»

— Dinle Lisa, dedi Ossokine yatak odasına dönerken. Eğer beni götürürlerse git, Sabois'ya haber ver. Evde yalnız kalma... (Madam Dufour üç gün önce cankurtaran arabasıyla Château'ya gönderilmişti. Akciğer iltihabına yakalanmıştı kadın, durumu da ümitsiz denebilecek kadar ciddiydi.) Git, matmazel Angèle'in yanında kal, seni almamazlık etmez. Ama, sakın, hiç bir şekilde Maria Serguéevna'nın yanına gitme, üstelese bile, sakın ha!..

Aşağıdan yeniden mutfak kapısına vurulan dipçik sesleri geldi. Bir cam parçalandı, bir şey büyük bir gürültüyle yere devrildi.

— Allahın belâsı herifler!

Ossokine küçük bir yağ kandili yaktı. Lisa çoktan giyinmişti bile. Ossokine bağcıkları çözük ayakkabılarını sürüyerek mutfağa indi. Almanlar içeri giriyorlardı. Cep fenerlerinin ışık hüzmeleri duvarda kayıyordu. Fitilin ucundaki küçük alev titreşip duruyor, sönerse karanlıkta elinden hiçbir şey gelmeyecekmiş gibi korkuyordu Ossokine.

Kısa boylu ve geniş omuzlu, feldwebel şeritleri taşıyan bir alman O'na;

— Derhal giyinin ve beni izleyin, dedi. - Fransızcayı oldukça iyi konuşuyordu. - Bu evde sizinle birlikte yaşayan kimse var mı?

— Küçük kızım var.

— Başkası?

— Yok.

— O burada kalabilir. Bizi ilgilendirmiyor.

«Lisa seni ilgilendirmez. Hayvan herif! Neyse ki

ilgilendirmiyor seni, yoksa çok daha kötü olurdu, köpek herif!» Ossokine bir an çıtayı gözlerinin önünde görür gibi oldu, ağız dolusu küfretti ve kendisini şimdi çok daha iyi hissettiğini anladı birden;

— Lisa, paranın nerede olduğunu biliyorsun. Yirmi bin frank var (mısır ve patateslerini kısa süre önce Saint-Denis'in kasabına satmıştı Ossokine). Sakın unutma, hemencecik matmazel Angèle'e git. Benim için endişelenme, başıma bir şey gelmeyeceğinden kuşkun olmasın.

*

Ossokine iki saat sonra diğer tutuklularla birlikte, sıkı gözetim altında Üç-Taş'lar bataryasına götürüldü. Yanında, genç öğretmen Mounier yürüyordu. Arkalarında Georges Dupont, Manuel, Delavigne diye Ossokine'in hemen hiç tanımadığı bir köylü ve Oléron'a çocukken gelip yerleşmiş olan Miguel adında, onsekiz yaşında genç bir ispanyol yürüyorlardı. Diğer tutukluların arasında ne Sabois, ne de Robert vardı.

Doğuda gök bozarıyor, gecenin uzaklaşan karanlıklarının ardından tarlalar, bağlar, ılgın çalıları, ve geçen sene çapasına güzel bir sap yaptığı kalın dalın koparıldığı dişbudak korusu ağır ağır biçimleniyordu. Ossokine'in canı sonsuz sigara çekiyordu, ama yanına ancak sıkıştırılmış, fakat daha kıyılmamış bir parça tütün alabilecek kadar zaman bulabilmişti.

— Belki de bizi bataryaya götürmüyorlar, diye korkudan kısılmış bir sesle mırıldandı Mounier. Yoksa bizi kurşuna mı dizecekler?..

Eh, o zaman Marseillaise'i söyleriz. Babalarınız bunu bir çok kez yapmışlardı sanıyorum bay Mounier, değil mi?

Ossokine'in mırıldandığı bu tumturaklı sözler, genç öğretmenin içini sıkıştıran bunalımdan kurtulabilmesini sağlayacak en etkili destekti.

Evet. Marseillaise'i... Ama, demek siz korkmu-

yorsunuz... Mounier biraz kekeleyerek ve güçlükle konuşabiliyordu.

— Elbette ki korkuyorum. Kümeste yakalanan tavuk da hiç kuşkusuz ölesiye korkar. Ama, korkunun ecele faydası yok. İnsanın korkusunu... yenebilmesi gerek, o zaman her şey çok daha kolay oluveriyor...

— Tavuğun... korkmaya hakkı olmadığını söylemiyorsunuz, değil mi?

Mounier yavaş yavaş kendisini toparlıyordu. Dibine daldığı suyun yüzeyine güçlükle çıkabilen bir yüzücüye benziyordu.

— Söylesenize, tutuklular arasındaki nitelik farkları size göre neye bağlı? - Ossokine Mounier'ye yüzeye çıkmasında yardımcı olmaya çalışıyordu. -Delavigne'in ne işi var? Miguel'i yalnızca İspanyol olduğu için tutukladılar. O henüz bir çocuk.

— İnsanoğlu -bir takım şeylere karşı- zayıftır. Yoksa sizi de rus olduğunuz için mi tutukladılar?

— Marseillaise'i söylemek iyi fikir yahu, dedi o ana kadar hiç konuşmamış olan Dupont. -Arkalarında yürüyordu. Ossokine'in sözlerini duymuş ve uzun uzun düşünmüştü. -Bu koca götlü eşşekler sonunda korkmadığımızı iyi anlayacaklar. Göstereceğiz onlara!

Karanlığın içinden, mezbahanın görüntüsu yanlarından geçiyordu. Göğün zemininde Üç-Taşlar bataryasının siyah kubbeleri beliriyordu.

«Lisa ne yapıyor? Madam Dufour hasta Akciğer iltihabı. Yetmiş yaşında bu hastalık genellikle götürür adamı...» Ossokine fırının üzerine eğilmiş ağır gövdenin şiş damarları şişko bacaklarını anımsıyordu ve birdenbire madam Dufour'un gözlerinin rengine hiç dikkat etmemiş olduğunu düşündü. «Eğer ölürse, göz rengini hiç bir zaman öğrenemeyeceğim... Kaç yıldır bizimle yaşıyor? Dört yıl mı?, beş... Lisa Oléron'da olduğu sürece endişelenmeme gerek yok. Saint-Denis'te herkes tanıyor O'nu ve kuşkulanacak bir şey yok. Ama ben olmazsam

değişebilir, rusçayı unutabilir. Şimdiden bir hayli güçlük çekiyor konuşurken... Ah, işte kanalık köprüsü. Almanlar kazar-atarı çıkarmamışlar. Sırf pas kesmiş yahu! Bu gece o mayın ne kadar da uzak... Almanlar benim hakkımda ne biliyorlar? Kendisi de hiçbir şey bilmeyen Maria Serguéevna'nın ihbarı üzerine tutuklamış olsalar bari...»

Tutuklular sabahın dokuzuna kadar bataryanın bir sığınağında kaldılar. Her birine birer bardak dolusu, kahveye Oléron'luların sabahları yaptıkları kavrulmuş arpa suyundan daha çok benzeyen bir içecek verdiler, ekmek dağıtmadılar. Endişesini çok rahat görünmeye çalışarak perdeleyen ve son derece tasasız havalarına bürünen insanlardan biri olan Jean Dupont uzun ve belden aşağı fıkralar anlatıyordu. Manuel somurtuyor ve hiç durmadan sucuk gibi terleyen ellerini kirli bir mendille kuruluyor; Delavigne köylülerin bilinegelen tavrıyla sessizliğini sürdürüyordu. Endişelerini unutmuş gibi görünen Mounier birdenbire Dupont'un sözlerini kesti ve Georges'u bile gülümseten bir fıkra anlattı. Ossokine sığınağın öbür ucuna doğru yaklaştığında Georges yaklaştı ve kısık sesle konuştu:

— Delavigne'e dikkat edin. O'nun almanlarla birlikte olduğu söyleniyor. Belki öbürlerini konuşturması için tutuklamışlardır. - Ve sözlerini yüksek sesle sürdürdü: - Marius Olive'e zifaf gecesini anlatınca...

Sonunda teğmen Kranz sığınağa indi. Üç-Taşlar bataryasının kumandanıydı. Kendisine çok yakışan üniformasına ve göğsünü süsleyen demir haç nişanına karşın, ucuz bir elbise satın almak isteyen müşteriyi bir yandan horgörürken, bir yandan da ne kadar kötü olduğu açık-seçik görünen bir kumaşı kazıklamak için binbir ağız yapan ufak-tefek, pembe suratlı ve sapsarı bir tezgâhtara benziyordu. Onlara Saint-Denis'lilerin tutuklanmalarıyla hiç bir ilgisi olmadığını -Kranz, doktor Scheffer'in yardımcısı ve adanın kuzey kesiminin Gestapo şefiydi-, ama bir alman subayı için görevin her şeyden önce gel-

diğini ve yukarıdan gelen bir emri uygulamaktan başka bir şey yapmadığını söyledi.

— Tutuklanmanız daha çok, diye neredeyse sevecenlik dolu bir gülümsemeyle ekledi Kranz, geçici nitelikte. En çok onbeş gün içinde düzenli ordu birlikleriyle birleşmiş olacağız. Ve sizler de özgürlüğünüzü yeniden kazanacaksınız.

Saat dokuzda tutukluları sığınaktan çıkararak bir kamyona bindirdiler.

Ossokine Oléron'da uzaklıkları bir yayanın veya bir bisikletlinin, üstelik bisiklete bağlı tepeleme dolu bir sepet veya torba taşıyan yüklü bir bisikletlinin gözüyle değerlendiriyordu. Saint-Denis'ten Boyardville'e kamyonla gidiş, kamyonun Château'ya -tutukluların önceleri götürüldüklerini sandıkları tutukevi orada bulunuyordu- giden ana yoldan La Brée'deki, - Domino'daki, Chéray'daki, Douhet'deki ve Saint-Pierre'deki alman bataryalarına uğramak üzere sık sık ayrılmasına karşın O'na, bir şimşek hızıyla geçmiş gibi geldi. Her bataryada tutuklulara yeni bir grup katılıyordu. Roger Saint-Pierre'de tırmandığında, kamyonda O'nun için neredeyse hiç yer kalmamıştı; herkes ayakta ve sıkış-tıkış duruyordu.

Roger'nin gelişi Ossokine'i sevindirdi, ama neşesinden dolayı hemen utandı. Roger Ossokine'in tutuklular arasında Direniş'in üyesi olduğunu bildiği ilk insandı. Tanıdığı öbür insanların tutuklanmaları Ossokine'e nedensiz ve gerekçesiz gibi geliyordu. Geçen yıl elli kilo domates sattığı Chéray'li şu küçük manavı veya bağbozumu sırasında tanıştığı La Brée'li şu köylüyü neden tutuklamışlardı? Bunun anlaşılır yanı yoktu. Bütün bu insanların hiçbir şey yapmadıkları ve yalnızca rehine olarak alındıkları Ossokine'in aklına gelmemişti.

Kamyon Boyardville yoluna dönünce Mounier:

— İşte bu da çağdaş «hükümlüler arabası»! diye haykırdı. Haklısınız mösyö Paul, Marseillaise'i söylemeye gidiyoruz.

Bu tarihsel benzetme, genç öğretmenin soğukkan-

lılığını korumasına yardımcı oldu.

Boyardville yönüne döner dönmez, tutukluların bir vapura doldurulup Ré adasındaki tutukevine gönderilecekleri söylentisi kulaktan kulağa dolaştı. O sıralarda La Rochelle ile Ré arasındaki bağlantı sadece Boyardville üzerinden yapılıyordu.

— Ve Ré'de, Kaput, diye mırıldandı Ossokine'in yanında dikilen Manuel. Güneş tam gözlerinin içine vuruyordu ve gözlerini neden kırpıştırdığını bilebilmek olanaksızdı. Korkudan mı, yoksa ışıktan mı?

Tutukluların keyifleri iyiden iyiye kaçmıştı.

Aslında bu söylenti yanlış, veya en azından erkendi. Boyardville'de onları kumsal boyunca uzanan büyük ormanın ucuna götürdüler. Şimdi üç sıra dikenli telle çevrili bulunan eski tatil köyü, «Mutlu Ev» burada bulunuyordu. Yapıya daha savaşın başından tezi yok, el koymuştu almanlar.

Kamyon dikenli telleri aştı, kapıdan geçti ve toprak avlunun tam ortasında durmak üzere döndü. Bir kaç bodur baraka ve uzun ambarlara benzeyen tek katlı iki büyük yapı vardı. Tuğla duvarları örten sıva, kabuk kabuk kabarmıştı. Sıcak yaz günleri önceden düşünülerek dizilmiş geniş pencerelerin camları kırılmış ve sarı kontrplak parçalarıyla örtülmüştü. Sonradan öğrendiklerine göre taş yapıların birinde alman askerleri oturuyordu. Öbür baraka ise tutuklulara ayrılmıştı.

Tutuklular, kamyondan inerken bir önceki gün yağan yağmurların bıraktığı geniş bir su birikintisinin içine atlamak zorunda kaldılar. Her tutuklu, atlarker gelenleri sayan bir feldwebelin çok hoşuna giden bir biçimde, çevresine pis sular sıçratıyordu. Tutuklular iki sıra olarak dizildiler ve ayakta, rüzgar altında iki saat beklemek zorunda kaldılar. O gün rüzgar kuzeyden, solukları kesen ve gözleri yaşartan kudurmuş dalgalar halinde esiyordu. Sonunda tutukluları büyük yapılardan birine götürüp birinci kata yerleştirdiler.

Dondurucu büyük oda, buz tutmuş bir şarap mahzenine benziyordu. Camları henüz kırılmamış olan

bazı pencerelerden bomboş bir odayı ve çocuklara özgü çizgilerle yapılmış resimlerle bezenmiş duvarları aydınlatan ölgün bir ışık sızıyordu. Ossokine'in yerleştiği köşede, tam başının üzerinde, kanatları ardına kadar açılmış dev gibi siyah bir kuş, kırmızı sarıklı ufacık bir adamın üzerine iniyordu. Kirağıyla kaplı camlardan bir kaç kavak ağacı ve ormanın tel örgülerin hemen ötesinde başlayan ilk ağaçları görünüyordu. Az sonra adanın başka kesimlerinden alınan başka rehinelerle dolu diğer kamyonlar geldiler. Ossokine'in bulunduğu kat ve zemin katı akşama doğru tıklım tıklım dolmuştu: Boyardville'e yüzlerce tutuklu getirilmişti.

*

Bir tutukevinde, bir yoketme kampında yavaş yavaş kendine özgü bir yaşantı, bir «atmosfer», gelenekler, tutuklulara özgürlüklerinden yoksun yaşamalarında yardımcı olan nöbet değişimleri, yemek saatleri, angaryalar, gezintiler, akrabalardan gelen paketlerin dağıtımı, doktorun ve daha çok veya daha az şatafatlı bir törenle birlikte olagelen yüksek rütbelilerin ziyaretleri gibi özel koşullar oluşur. Bütün bunlar her tutuklama yerinde birbirinin aynısı gibi görünmekle birlikte, aslında herbirinde köklü ayrılıklar vardır.

«Mutlu Ev», Ossokine'in buz gibi odanın eşiğini aştığı andan tezi yok, cezaevine dönüştü, ama o kendine özgü yaşantı biçimlendiğinde daha bir hafta bile geçmemişti. İlk günlerde tutuklular ışıksız yaşamak zorunda kaldılar, ancak kısa bir süre sonra karanlıkta kalmaktan korkan nöbetçilerin istekleri üzerine elektrik döşendi. Tutuklulara saman, ot şilteler ve hatta bir kaç yatak bile verildi. Sabah, gün doğmadan önce, tüm tutuklular, yani Ossokine ve aynı odada kalan 67 kişi, toprak yığınlarının arasına koskocaman bir helâ çukuru kazılmış olan arka avluya götürülüyorlardı. Çukurun düzeltilmeye başlandığı o gün, tutukluların orayı kendileri gömülmek üzere kazdıkları söylentileri dolaştı. La Brée'den gelmiş olan Louis Clément adındaki saralı bir

köylü öylesine korktu ki nöbeti tuttu. Her yanı kasılmalarla seğirerek çukurun dibine düştü. Louis hırıltıya benzeyen anlaşılmaz sözler mırıldanıyor, kasılan simsiyah kesilmiş dudaklarının arasından köpükler saçıyordu. Oradan çıkarıldıktan sonra daha uzun süre donmuş toprağın üzerinde debelendi, durdu. Çukur, iki yanından kazıklardan ve kirişlerden oluşan küçük bir çitle çevriliydi, bu çite kısa süre sonra tavuk tüneği adı verildi ve bu tanımlama az sonra helâlar için de kullanılmaya başlandı. Geceleri, çocuklar için yapılmış olan ve elbette ki çalışmayan helâlardan yararlanabiliyorlardı. Helâların ortasına tutukluların ellerini-yüzlerini yıkamaları için iri bir tahta tekne yerleştirilmişti. İçinde hep biraz sabunlu olan bulanık bir su vardı. Tutuklular suratlarını ve boyunlarını kaplayan kiri temizlemek için bir çaputla siliniyorlardı.

Ossokine her sabah çırılçıplak soyunuyor ve tepeden tırnağa yıkanıyordu. Buz gibi havada gövdesinden buhar çıkıyordu. Sonra özenle sakallarını kesiyor ve bir türlü alışamadığı ve nefret ettiği bir şeyi yapıyordu: beden eğitimi. Sonra, Geôrges'un çalıştığı mutfaktan tutukluların 'kahvenin «yanında» hazırlanmış' dedikleri siyahımtrak bir içecek geliyordu. Aslında yiyeceklerden sızlanacak durumları yoktu, tutukevine gelişlerinin ertesi günü paketler gelmeye başladı. Bir kısım paketler kaçınılmaz olarak denetleyen askerlere takılıp kalıyor, ama yine de içeriye tutuklular için bir şeyler geçebiliyordu. Sabah kahvesinden sonra bir türlü bitmek bilmeyen uzun bir hareketsizlik günü başlıyordu. Sadece kimi zaman mutfak için odun kesmek veya odayı temizlemek gibi angaryalar yükleniyordu.

Daha en başından tezi yok, tutuklular geldikleri bölgelere göre kümelendiler. Her köyün temsilcisi memleketinden gelen yiyecekleri alıyor, paketlerin ayrılmasında ve aranmasında hazır bulunuyor ve aralarında kendi kümelerinin yapacakları angaryalar için anlaşıyorlardı. Ama kısa bir süre sonra tutukluların bağrında başka kümeler oluştu. Eskiden al-

manlarla alış-veriş yapan ve onların güvenini kazanan bazı Oléron'lu köylülere 'bataklık' deniyordu. Bunlar siyasetle ilgilenmiyor ve neden tutuklandıklarını bir türlü anlayamıyorlardı. Yalnızca bir tek şey düşünüyorlardı: olabildiğince çabuk topraklarına dönmek. Zaman geçiyordu; tarlalar daha sürülmemiş, asmalar budanmamış, şarap satılmamıştı. Tutuklular arasında arkadaşlarını ihbar etmeleri için yerleştirilmiş muhbirler de vardı. Ama bunlar kısa sürede açığa çıkarıldılar. Onların yanında siyasal konulara değinilmiyor, böylelikle onların da kimseye zararları dokunmuyordu.

Bunlardan başka Direniş üyeleri de ayrı bir küme oluşturuyorlardı. Bunlar pek azdı, «Mutlu Ev»in ve Château kalesinin ikiyüz kırk tutuklusu arasında ancak yirmi kişi kadardılar. Bu kümede olağanüstü dostluk ilişkileri oluşmuştu. Direnişçiler biribirlerini bir yabancı için hiçbir anlam taşımayan en belirsiz her türlü ayrıntıdan, almanlarla konuşma biçiminden, bir muhbir yaklaştığında konuşmayı kaydırmalarından, son siyasal gelişmelerden ne kadar haberleri olduğundan ve Rusya'ya karşı olan tavırlarından tanıyorlardı. Biribirlerini tanımada, direnişçi olduğunu bildikleri arkadaşlarının aracılığından da yararlanıyorlardı. Bu, Ossokine için Roger'nin durumuydu; kısa bir süre sonra Saint-Pierre'li balıkçının dostları O'nun da dostu oldular. Başka bir çağda ve başka bir yerde böylesine güçlü bir dostluğa erişmek için uzun yıllar gerekirdi. Ama burada, 'Mutlu Ev'de bu dostluk birdenbire, canlı ve neşeli bir biçimde oluşuverdi. Bu, dostluktan da öte, sevda gibi bir şeydi.

*

4 numaralı koğuşta sabahtan beri büyük bir canlılık vardı. Tutuklular bir sürü dilekçe ve uzun konuşmalardan sonra odanın ortasına küçük, demir bir soba yerleştirilmesini sağlamışlardı. O zamana kadar yalnız kendi soluklarıyla ısınıyorlardı. Suratları kurum içinde kalmış bir kaç tutuklu kendilerinde,

ateş kesilmiş borunun yanından ayrılacak gücü bulamıyor ve sobanın çevresinde gevezelik ediyorlardı. Odanın ucunda, koridora açılan kapının yanında iki alman nöbetçi dikiliyordu.

«Amma sıkılıyorlardır, ha!» diye geçirdi daracık yatağının üzerine uzanmış, nöbetçileri seyreden Ossokine. Askerlerin kafalarında miğferleri vardı, kaputlarını da giymişlerdi. Sobaya karşın odanın içi, rüzgarın kuzeyden estiği her zaman olduğu gibi soğuktu. «Sağdakinin bayağı güzel bir yüzü var. Ne düşünüyor acaba? Yenildiklerini bilmemesi olanaksız. Ama, bununla birlikte, O beni gözetiyor, ben O'nu değil.» Öbür nöbetçiye bakmamaya çalışıyordu Ossokine. Adam diğer almanı, hani o şapkası siperlikli olanı hatırlatıyordu. «Bıyıkları aynı. Miğferini çıkarsa, kelini göreceğimden kuşku yok...» Ossokine içinin sıkıştığını hissetti gitgide. «Acaba bu da çocuk öldürmüş müdür?»

Üzerinde uzanmış olduğu, tahtanın üzerine serilmiş pis bir şilteden oluşan yatağından kalkıp pencereye yaklaştı Ossokine. Aşağıda, demir kapaklı, yarı yanmış bir fırının tuğlaları, mutfağın saç damı, kuru otlarla kaplı bir tepenin yamacı ve uzakta denizin gri yüzeyi görünüyordu. Ufukta siyah bir leke gibi beliriyordu Boyardville kalesi. Deniz alçaldığında bile dört bir yanı sularla çevrili kalıyordu. Solda, kuzey-batıda, Boyardville ormanı uzanıyordu. Ormanın sınırında ve tepenin üzerinde, «Mutlu Ev»i dış dünyadan ayıran dikenli teller sıralanıyordu. Dört kilometre kadar uzakta, Aix adasının limanını gösteren küçük fener, sisin içinden seçiliyordu.

«Almanların Aix'teki fransız kuvvetlerine bir saldırı hazırladıklarını duyurdu Roger, ama bu saldırı gerçekten de yapıldı mı acaba? Kimbilir?» Roger'nin yatağına bir göz attı. La Cotinière'li iki balıkçıyla prafa oynuyordu fırıncı. Ossokine O'nunla pek sık konuşmamaya özen gösteriyordu, zira 4 numaralı koğuşun altmış yedi tutuklusu arasından özellikle Roger'yle ilgilenenlerin bulunduğundan hiç kuşkusu

yoktu.

Sezinlediği en tatsız duygu hiç kuşkusuz içinde bulunduğu belirsizlikten ileri geliyordu. Aralık ayında almanlar üç büyük arama-tarama yapmışlar, böylelikle söylendiğine göre Oléron'da ikiyüzden fazla insan tutuklanmıştı. Çoğunluğu direnişle hiç bir ilişkisi yoktu. Bunlar kuşkusuz rehine olarak alınmış olsa gerekti. Hiç kimse sorguya çekilmemişti henüz.

Ossokine kızıl bıyıklı nöbetçiden yana bakmamaya çalışarak odanın öbür tarafına geçti. Genç noter, Tourneau birahanesinin sahibi, genç ve kambur bir adam olan oğlu ve La Cotinière köyünün eski muhtarı masaya oturmuş, briç oynuyorlardı. Bu dört kişi Oléron burjuvazisinin temsilcileriydi ve basit köylülerden uzak dururlardı. Ossokine genç kamburun direniş hareketinin çalışkan bir üyesi olduğunu Roger'den öğrenmişti.

Birahane sahibiyle noterin pek şansları yoktu. Bir kozsuz dedikleri halde dağılım kötü çıkmıştı, iki el daha almaları gerekiyordu. Kambur, yanına, tahta sıranın üzerine oturan Ossokine'e baktı ve 4. koğuşta selam yerine geçen sözü mırıldandı:

— Sıkılıyor musun?

Bu söz soru sorarcasına, bir ünlem gibi veya yalnızca düşünceli bir havayla söylenirdi. İçinde de ilgi, avuntu ve hatta neşe gibi türlü anlamlar bulunabilirdi. Bu kez Ossokine'e kamburun bu sözü O'nun ilgisini çekmek için söylemiş gibisine geldi. Kamburun bir kâğıdın üzerine sayıları yazarken incecik bir yazıyla bir şeyler daha eklediğini gördü. Ayakkabısını bağlar gibi eğilerek okudu Ossokine: «Bu gün bizi sorguya çekecekler. Sakin olun. Hiçbir şey bilmiyorlar.» Kambur son sözcüğü yazdıktan sonra kağıdı yırttı ve tutuşturarak sigarasını yaktı. Ossokine'e hiç bakmadan konuştu:

— İki kupa.

Bu hemencecik yokedilen küçük pusula Ossokine'i, kendisini de Direniş hareketinin bir üyesi say-

dığı için kabına sığmaz bir sevinçle dolduran bir «gizli kardeşlik» simgesiydi. Kendisini hiçbir zaman bu kadar yararlı ve bu kadar neşeli bulmamıştı. O'na şimdi her şey çok açık, basit ve belirgin görünüyordu; buradakiler dost, oradakiler düşmandı.

*

— İsminiz?

Ossokine Oléron'un gestapo şefi Scheffer'in karşısında dikiliyor ve parlak kestane rengi saçları biri önde bir kâkül bulunan daha geniş, öbürü daha dar, kaygan ve yuvarlak kafaya yapışmış iki parçaya ayıran özenle yapılmış çizgiye dikkatle bakıyordu.

— Bunun ne demek olduğunu biliyor musunuz? Scheffer masanın üzerine sırf pas kesmiş bir fişekatar tabancası koydu.

— Bu, bir çocuk tabancası.

Silahın görünmesi, Ossokine'in en beklemediği şeylerden biriydi. 6 haziranda kumsaldan dönerken ambara, kesilmiş odunların altına yerleştirmişti. Sonra iki kez daha derinlere gömmüş, en sonunda da hepten unutmuştu. Ama korkmadı, bu kanıtı öyle pek ciddi bulmadı.

— Çocuk mu?

— Elbette. Bir oyuncak bu. Namlusu çok geniş.

Scheffer Ossokine'e bakmıyordu. Almanın iri mavi gözleri cam gibi saydam ve içine işlenmez türündendi. Fransızcayı, bazan dili çalarak da olsa, çok iyi konuşuyordu.

— Sizin ambarınızda bulduk. Oraya nasıl girmiş?

«Ormanda mantar toplarken bulduğumu söylesem mi? Yok, bu çok inanılmaz gibi gelecek. Tutukluk yapmamalıyım.»

— Bilmiyorum. Ambarım yola bakıyor. Belki birisi atmıştır.

Ossokine birdenbire midesinde çok şiddetli bir kasılma sezdi. «Ne aptalım, unuttum...»

— Silahlar konusunda verilen emirleri biliyorsunuz, değil mi? Kaç kez yinelendi.

— Silahlar, evet. Ama oyuncaklar için değil

— O halde tabancanın ambarınızda olduğunu biliyordunuz ve ilgililere vermediniz, öyle mi?

— Hayır, bilmiyordum. Hem bulsam bile, ev sahibim tarafından unutulan bir oyuncak sanırdım.

Sonra sessizlik oldu. Ossokine midesindeki o tatsız kasılmayı hâlâ hissediyordu, ama bu duygu ağır ağır karşısında oturan almana karşı bir kine dönüştü. Bu kin, kendisinin bir daha hiçbir işe yaramayacağını bildiği halde tabancayı atmamasından dolayı yaptığı aptallıktan ileri gelmiyordu («Ne hayvanlık! Onu atmak ağırıma gitti, millet bana ağzını bırakıp bilmemnesiyle gülecek! Bari, gerçek bir tabanca olsaydı hiç değilse...»). Hayır, bu kin, Scheffer'in O'nunla konuşmasından ileri gelen, neredeyse somut bir duyguydu. Adamın soruları son derece doğaldı ve hangi sorgu yargıcı olursa olsun, aynı şeyleri sorardı. Ama sesin vurgulanması, duygusuzluğu, hatta bir tür dalgınlık havası, hiçbir şey görmeyen parlak gözler, karşısında duran insana karşı genel kayıtsızlık, işte bunlar dayanılmaz şeylerdi.

Sessizlik hâlâ sürüyor, Scheffer önündeki kağıtlara göz gezdiriyordu. Bazılarının üzerlerine mavi kalemle küçük işaretler düşüyordu. Gözlerini parlak kestane saçlarının perçeminden ve ayrım çizgisinden ayırmadan bakıyordu Ossokine. Scheffer yuvarlak kafasını kaldırmadan konuştu:

— Çıkın, soldan ikinci kapı.

Bu sözleri almanca söylemişti. Ossokine tam komuta uymak üzereydi ki almanca bildiğini gizlediğini anımsayarak toparlandı ve sağdaki birinci kapıya yöneldi.

— Hayır, o değil. Soldan ikinci. Yine görüşeceğiz.

*

— Çok kötü! Sandığımızdan daha berbat durum.

Roger saçsız başını Ossokine'e çevirdi. Kısık ses-

le konuşuyordu. Bir hayli ilerlemişti saat, hemen herkes uyumuştu koğuşta.

— Yapacak bir şey yok. Daha fazla gecikmeden kaçmanız gerekiyor. Yoksa...

— Neden işlerin kötü gittiğini düşünüyorsunuz? O tabanca pekalâ bende rastlantıyla bulunmuş olabilir.

— Scheffer'ln böyle bir açıklamayla yetineceğini düşünebiliyor musunuz?

— Peki, ya siz? Belki sizin için tehlike benim için olduğundan çok daha büyüktür!

— Öyle olsaydı benim kaçmamdan sözederdik. Beklerken, sizin daha önce kaçmanız gerektiğini düşündüm.

— Kızımı adada bırakıp gidemem. Daha yalnızca on yaşında...

— Yeni yıla girmeden bir daha sorguya çekileceğinizi sanmam. Üç gün var daha. Doktor Scheffer bizi bir kaç gün bu kararsızlıkta bırakmak isteyecektir. Bu süreden kaçışınızı düzenlemek için yararlanmalıyız. Eğer Ré adasına gönderilirsek çok geç olacak. O zindandan kaçılmaz. Peder Jean'ı kurtaramadık.

Ossokine kalktı ve karanlığa hafif bir ışık saçan sobaya yaklaştı. Kapağı kaldırdı, dışarı fışkırdı alevler. Kızıl ve düz gölgeler biribirlereini kovalayarak duvarlarda koşuştular. Ateşe bir odun attı Ossokine, pencereden çıkan duman neşeli bir biçimde döneldi.

«Kaçışınızı düzenleyeceğiz, biz...» diye anımsıyordu Ossokine. «Tourneau, örgütümüzün on beş gün önce on bir kaçak alman askerini kıtaya geçirdiğini anlattı. Ama, asker kaçakları başka, Lisa ve ben başka. Bari tek olsaydım! Ama şimdi tehlike iki veya üç kez daha çok artıyor. Ama, O'nu adada yalnız bırakmak büsbütün tehlikeli. Çocukları yoketme kampları...» Ossokine bir metre otuz santime yerleştirilen çıtayı anımsadı. «Bu sözkonusu olmasın da ne olursa olsun.»

26

31 aralıkta tüm tutuklular, «Mutlu Ev»de bulunan yüz kırk iki kişi, avluda buluştu. Soğuk bir kış günüydü. Avlunun üzerinden geçen alçak bulutlar zaman zaman kar sepeliyor, sonra hiçbir iz bırakmadan ortadan kayboluyorlardı. Tutukluları tam yemekten önce ve birçoklarının üzerlerine sıcak tutacak bir giysi almasına bile vakit bırakmayan bir aceleyle getirmişlerdi. Bir buçuk saattir, orada, iri bir su birikintisinin üzerinde, iki sıra olarak dizilmişlerdi. Böylelikle suyun ortasında bulunanların ayakları uzun süreden beri ısınmış ve donmuştu. Kapının hemen yanında, tutukluların tam karşısında, üç tane makineli tüfek yuvalanmıştı. Esnek, gri bir deriden yapılmış yepyeni kaputlu iki alman subayı tutukluların önünde gidip geliyorlardı. Avlunun köşesinde ayrılıyor, sonra yeniden birleşiyor, birbirlerine hiç bakmadan yeniden ayrılıyorlardı. Herr doktor Scheffer bekleniyordu.

Bu gecikmeye kuşkusuz bile isteye yol açıyordu Scheffer. Tıpkı bir sorgu boyunca mekanik bir tekdüzelikle yinelenen anlamsız sorular dizisi gibi, bu bekleyiş te insanların direncini kıran işkenceli bir deneydi. İnsanın tepkileri büsbütün zayıflıyor, neredeyse savunmasız kalıyordu. Zaten tüm ülkeler polisleri bu yöntemi uzun süredir bilirler. Scheffer toplama kampı kumandanı rolünü büyük bir zevkle oynuyordu. «Mutlu Ev»deki fransızlara gücün kendisinden yana olduğunu ve onu hiç çekinmeden kullanabileceğini anlatmak istiyordu kuşkusuz. Makineli tüfekler sırf tutuklular bu güçten kuşku duy-

masınlar diye yerleştirilmişti. Scheffer öncelikle kendisi, biraz da diğer almanlar için korkuyor ve tutukluların O'nu iyice tanımaları için silahlardan destek umuyordu. Ordu her nasıl olduysa Atlantik Duvarı 'cep'inde sarılmıştı ve tüm donatımına karşın yine de yarı esir durumdaydı. Sonuç olarak, düşer düşmez eriyen kar altındaki uzun bekleyiş tutukluları duymak zorunda oldukları şeylere iyice hazırlamalıydı.

— ...Evet, diyordu Scheffer ters ve keskin bir sesle. Savaşın pek yakında amerikalıların ve rusların zaferiyle biteceğini düşünüyordunuz. Yanıldınız. Günlerden beri hareket önceliği yeniden bize geçti ve Alman orduları Belçika'yla kuzey Fransa'ya yeniden saldırıyorlar. Mareşal von Rundstedt ne yaptığını iyi biliyor. Montgomery O'nunla yarışamaz.

Scheffer'in bıktırıcı söylevi, on dakikadır süregidiyordu. Oléron'un gestapo şefi avluya vardığında topuk çarpışlarından ve Hitlervarî selamlar için öne uzatılan kollardan oluşan karmaşık tören bitince tutuklulara doğru ilerlemişti. Makineli tüfekli erler de asılmaa o kadar yakından ateş etmek çok güç olmasına karşın izlemişlerdi O'nu.

— Aranızdan bazılarının neden tutuklandıklarını gerçekten bilmemeleri mümkün, diye sürdürdü. Bunu onlara açıklayabilirim: eğer Oléron'lular işgal ordularına karşı en ufak bir düşmanlık gösterisinde bulunurlarsa, bunu sizler canınızla ödeyeceksiniz Eğer sizin canlarınız yakınlarınız için gerçekten değerliyse, onların görevi bir kaç ihtiyatsız ve çılgın caninin hataları yüzünden oluşabilecek tüm girişimleri önceden haber vermektir.

Son tümceyi tam bir doygunlukla söylemişti Scheffer. Tümcenin çok hoşuna gittiği, «çılgın» ve «ihtiyatsız» sıfatlarının O'na özel bir zevk verdiği besbelliydi.

— İçinde bulunduğunuz ortamdan hiçbir çıkış yolunuz olmadığını unutmamalısınız. Suçlular, bulundukları zaman askeri bir yargı kurulu önünde yar-

gılanacaklar. Öbürlerini ise özgürlüklerini hiç kuşkusuz çok uzun süre bekleyecekleri Ré adası zindanına göndereceğiz. Bağlaşıkların zaferi kazanmak için bir çok orduları, bir çok uçakları, bir çok silahları olması gerekir, ama özellikle çok ta yürekli olmaları gerekir. Ama yürek... işte bu yok onlarda. Sizler hiçbir zaman yürekli olamadınız, ne dokuzyüz kırkta, ne de şimdi, kırk dörtte.

Scheffer tutukluları dikkatle süzerek durdu. Derin bir sessizlik oldu, sıralardaki öksürükler bile kesilmişti. Hiç kımıldamadan duruyordu Scheffer. Suratında ne aşağılama, ne de kızgınlık görünmüyordu, duygusuz gibiydi. Makineli tüfekli askerler, silahlarının namlularına el atmışlardı.

Ossokine'in içinde sessiz bir kin ve öfke kabardı. «Yürek ha, aşağılık herifler... Silahsız insanlara karşı makineli tüfeklerle!.. Yürek ha!...» Ossokine'in duyduğu şeyler hiç kuşkusuz herkes için sözkonusuydu, çünkü sessizlik birdenbire parçalandı. Sanki yük kırk iki tutuklu birden verilen bir emirle hep birlikte solumuşlar gibi derin bir iç çekiş duyuldu.

Avluda bir rüzgar kırbaç gibi esti. Sulu kar suratlara yapışıyor, buzlu sular elbiselerin yakalarından içeri gövdeleri yakarak sızıyordu. Birdenbire ortalık iyice loşlaştı.

Scheffer rüzgârın uğultusunun içinden güçlükle duyulabilen bir sesle yeniden konuştu:

— Çekilebilirsiniz... Ama size söylediğimi hiçbir zaman unutmayın: Almanya yenilmez!

Tutukluların içinde Scheffer'e karşı kabaran kin, hiç yolu yok, bir yerden boşalacaktı. Hiç kimse O'nu orada yanıtlamayı düşünmemişti, ama yanıt o gün sabahtan beri süregelen bir dizi rastlantıyla kendiliğinden oluştu. Tutuklulara sabahtan tezi yok, yılbaşı için paketler gelmişti. Şarap ve konyak şişelerinin içindekilerin bir kısmına el konmuş olmasına karşın yine de alkollü içkilerin pek çoğu basbayağı gizemli bir biçimde 4 numaralı koğuşa kadar varabilmişti. Şarap ve konyak çok güzeldi. Az

sonra da Scheffer'in La Rochelle'e gitmek üzere «Mutlu Ev»den ayrıldığı öğrenildi. Tutuklular koğuşun içinde bulunan nöbetçileri gündüz boyunca içirip sarhoş ettiler. Hatta askerlerden biri tüfeğini helaya düşürdü ve sidiklerin içinde sürünerek, elinden kaçan bir balığı yakalamaya uğraşır gibi dipçiğinden tutmaya çabaladı. Öbürü, çok ilginç bir fransızca-almanca karışımıyla kendisine içmesi için bol bol içki veren köylülere paramparça olmuş yaşantısından sözediyordu. Kirli ve buruşuk suratından gözyaşları akıyor, tüfeğini göğsünün üzerinde sıkarak altmış derecelik konyak içiyordu. Oléron'lu köylülerin en az gözüpek olanları bile suratlarına fırlatılan bu alçakça suçlamayla kamçılanmış gibiydiler ve davranışları her zamankinden daha geniş ve çok daha tasasızdı.

Roger o sabah Ossokine'e yılbaşı gecesi kaçması gerektiğini söylemişti. Ossokine'in umutlarını kıran bir biçimde sarhoş nöbetçiler sızmaları için üstleri tarafından hapse tıkılmış ve onların yerine çok uyanık görünen askerler geçmişti. Ama yemekten sonra onlar da kendilerini tutamadılar, aslında buna olanak ta yoktu. İçerdeki herkes dut gibi sarhoştu.

Başlangıçta şarkılar 'Sarışınımın yanında' türünde, zararsız parçalardı. Sonra, Mounier tarafından düzenlenen ve 'Mutlu Ev' halkının marşı haline gelen 'Biz, adanın rehineleri' söylendi. Şarkı tutukluların yaşantılarını anlatıyor, her birinin ayrıntılarına değiniyor, bu arada Ossokine'in adı da ancak prafa öğrendiğinde gerçek bir fransız olabileceği biçiminde geçiyordu.

Fransızlar çalışırken hiç şarkı söylemezler, çünkü o zaman seslerin hakkını veremeyeceklerini düşünürler. Düğünlerde, bayramlarda ve Ossokine'in şimdi öğrendiği gibi tutukevlerinde şarkı söylerler. Roger 'Eylem Şarkısı'na başlayınca, fransız devriminin bu marşının duygulandırıcı nakaratına herkes bir ağızdan katıldı. Aşağıdaki üç numaralı ve yu-

karıdaki dört numaralı koğuşlar birlikte söylüyorlardı. 'Geberin ey zorbalar' tümcesi tüm yapıda çınladı ve 'Marseillaise'in sesleri pencerelerden taşarak bu kış gecesinin karanlıklarını parçaladılar. Almanlar endişeleniyordu. Az sonra kumandan Schulz, yanında bir feldwebel ve bir sürü askerle koğuşa daldı. Kumandanın savaştan önce protestan papazı olduğu biliniyordu. Schulz'un, eli böğründe kalmış gibi bir hali vardı ve besbelli ki ne yapacağını bilemiyordu. Her şeyden önce bir olay çıkmasından tasalanıyor, öbür yandan da 'zorba'lara karşı böylesine açıktan sövülmesine dayanamıyordu...

Kumandanı Roger karşıladı. İlk şarkıyı söylemeye başlayan O'ydu ve bu akşam tutuklular O'nu temsilci seçmişlerdi. Biraz fransızca biliyordu Schulz. Roger, katı anlamlı yüzüne hiç yakışmayan bir gülümsemeyle sayın kumandanın gelişinin onuruna bir alman bestecinin çok seçkin bir şarkısını söyleyeceğini bildirdi. Şarkının sözlerinin, eserleri yasaklanmış bir yahudi olan Heine'ye ait olduğu hiç düşünmeden 'iki humbaracı askeri'ni söylemeye başladı. Roger'nin çok güzel, tok bir sesi vardı. Sesler, bayırdan inen taşlar gibi yuvarlanıyorlardı. İki humbaracının şarkısı bitip te Marseillaise başlayınca tüm koğuş koro halinde katıldı.

Ossokine pek şarkı söyleyemezdi, ama böyle bir anda susması olanaksızdı. Ezgi yüreğini parçalıyordu: 'Zafer günü geldi, çattı...' Alman subayın solgun ve keyifsiz suratını, hoşnutsuzlukla kaçırdığı gözlerini görüyordu. Artık bağırıyordu Ossokine, sanki nakaratı tüm Fransa O'nunla birlikte söylüyormuş gibisine geliyordu: 'Yurttaşlar, silâh başına!'

Marseillaise son ve dokunaklı bir sesle bitti ve ardından gerçek bir coşkunluk sardı her yanı. Kumandanın çevresini alıyordu tutuklular. Mounier Rouget de Lille'in en büyük fransız olduğunu haykırıyordu. Tam yanında Roger, iri ve ağır başı güreşe hazırlanan bir pehlivan gibi omuzlarının arasına kısılmış, dikiliyordu. La Brée'li bir köylü, traş-

sız yanaklarına akan gözyaşlarını kolunun yeniyle silerek ağlıyordu.

Ossokine hâlâ Marseillaise'in son sesleriyle çınlayan koğuştan kimseye görünmeden çıktı. Hiç düşünmeden yapmıştı bunu; ne kadar sarhoş olduklarını kumandanın anlamasından endişelenen nöbetçilerin O'na en ufak bir dikkat bile etmeyeceklerinden öylesine emindi ki yatağına yaklaştı, ceketini aldı ve kapıdan çıktı. Yapının tuğla dış duvarına bitişik küçük merdivenden indi ve çevresine bakındı. Olağanüstü bir hafiflik hissediyordu. Avlu hayli loştu, nemli karanlığa güçlükle alıştı gözleri. «Mutlu Ev», avlu ve onu çevreleyen yapıların dört bir yanına üç sıra elektrik akımı verilmeyen dikenli tel gerilmişti. Almanların elinde bulunan santral, koruganları ve kışlaları aydınlatmak için gerekli akımı bile üretemiyordu. Bu nedenle de tele elektrik verebilecek gücü yoktu.

Sırtüstü uzanmıştı Ossokine. Gerçi böyle çok daha güçlükle sürünebiliyordu, ama elbiselerine takılan paslı dikenli tellerden kurtulması da kolaylaşıyordu. Yukarıda, çok hafif bir ışıkla aydınlanan gökyüzü, çakışan dikenli tellerle parampurça olmuş gibi bir görüntüye bürünmüştü. Uzun soğuk günlerden sonra buzu çözülmeye başlamış kaygan toprağın kesif ve başdöndürücü bir kokusu vardı.

Ossokine ikinci ve üçüncü tel sıralarının arasında çok kötü bir duruma düştü. Dört bir yandan da elbiselerine takılan ve gövdesini yırtan sivri dikenlerle sarılmıştı. Geri çekilmeye çabaladı, ama bu daha da kötü oldu, her yanından yakalamıştı teller. Ne yapması gerektiğini düşünerek sırtüstü uzandı. Dikenli tellere üç yerinden takılan sağ kolunu kurtardı önce. Sonra pek yükselmemeye özenerek altına kaymış olan bir teli ayağıyla itti, bir kaç santim daha ilerledi. Omuzuna takılan bir telden sıyrıldı, dikenli tellerin daha az dolaşıkmış gibi göründüğü direk dibine doğru kaydı. Tüm gövdesi ıslak otlara yapışık olarak ormanın yönünde

on santim daha ilerledi ve birdenbire üzerinde artık hiç tel kalmadığını, yalnızca bacaklarından takılı olduğunu anladı.

O zaman her şey kolaylaşıverdi. Son dikenlerden de sıyrıldı ve üzerinde fransızca 'mayın tarlası' yazılı olduğunu sabah gördüğü bir direğin dibinde ayağa kalktı. Dikkatli ve olabildiğince hafif adımlar atarak ilerledi. Akçam ormanının nemli karanlığı gitgide yaklaşıyordu.

Roger'nin söylediği üzere orman bekçisinin evine gitmesi gerekiyordu, orada birisi bekleyecekti O'nu. Küçük ev Boyardville'den üç kilometre ötede, kumsal boyunca uzanan dar bir ormanın sonundaydı. Nemli ve karanlıktı orman, dallardan iri damlalar düşüyordu. Ossokine elinden geldiğince aynı yönde ilerlemeye uğraşarak ormanda uzun süre dolandı, durdu. Ocak yakmak için çıra diye kullandığı çam kozalaklarını ve Oléron'luların yemedikleri mantarları toplamak için bir çok kez gittiği Boyardville ormanını oldukça iyi tanıyordu. Ama, karanlıkta yönünü kestirebilmek çok güçtü. Sonunda tepelerin arasında kıvrıla kıvrıla uzanan küçük bir orman patikasına çıkabildi ve ormanın bitimine varmayı başardı.

«Mutlu Ev»den kaçışındaki kolaylıktan şaşkına dönmüştü önceleri, oysa şimdi her şey çok daha basit ve akla yakın geliyordu. Zifiri karanlık gecede orman bekçisinin evini bulabileceğinden bir an bile kuşku duymuyordu. Daha üç hafta önce akçam tohumu almaya gitmişti oraya. Ossokine o günlerde iki yıldır bir türlü salatalık yetiştiremediği ve toprağın sürekli kuru olduğu taş duvar boyunca akçam dikmeyi düşünüyordu. Gerçek bir toprak insanı gibi, ekeceği bu ancak yirmi yıl sonra büyümeye başlayacak olan çamların gölgesinde hiçbir zaman dinlenemeyeceğini biliyor, ama bu durum O'nu akçamları dikmekten alakoymuyordu.

Ormanın kıyısı boyunca yürüyordu. Ağaçların bitim çizgisi göğün koyu yüzeyinde kesişiyor, böyle-

likle yönünü yitirmeden ilerlemek olanağını bulabiliyordu. Ayakları kalın ağaç dallarına takılıyordu. Son yağmurlardan sonra suyla dolmuş olan çukurlar, görünmeyen derin çatlaklar gecikmesine yol açıyor, ama aynı zamanda doğru yönde ilerlediğini de kanıtlıyorlardı. Kimsecikler yoktu ormanda. En yakın köy olan Plaisance'ı tuzlaları kurutmaya yarayan ve pek derin olmayan bir kanal, ormandan ayırıyordu. Köyden zaman zaman köpek havlamaları geliyordu. Yarım saat sonra yolun bir dönemeçte ormandaki açmalardan birinden geçip bekçi kulübesine yöneldiği yere vardı. Bu dar açmada ilerlemek büsbütün güçtü, çünkü ağaçlar yukarıda bir kubbe gibi kavuşuyor ve Ossokine zaman zaman başka akıntılara kapılmış bir kayık gibi yoldan ayrıldığını seziyordu. Ormanda olmaması gereken iniş ve çıkışlar beliriyordu yer yer.

Birdenbire yolu şaşırdığını anladı, durdu ve kulak kabarttı. Uzaktan, soldan, gel-gitin sesi geliyordu. Damlalar ıslak dallardan kimi zaman yoğun bir biçimde, kimi zaman ise güçlerini toparlamak için duraklamışcasına kısa bir aradan sonra damlıyorlardı. Denizin sesinin soldan değil, tam karşıdan gelmekte olduğunu düşündü Ossokine, ama ormanın karanlığında yeterli bir ipucu değildi bu. Kendisini içgüdülerine bırakmak zorundaydı. Sağa döndü ve birdenbire toprağın yükselmekte olduğunu sezdi. Ayakları, yamacı kaplayan ıslak çam dikenlerinin üzerinde kayıyorlardı. Bir kaç dakika sonra dik yamaçlı bir tepenin ağaçlarla kaplı doruğuna çıktı ve öbür tarafa yuvarlandı.

«Tüm ormanda bu kadar dik bir tek yamaç var,» diye geçirdi Ossokine acıyan dizini oğuştururken. Ve bu yamaç bekçinin evinin güneyine düşüyor. Denize doğru inip sağa dönersem yüz adım kadar sonra kendimi evin önünde bulacağım.» Nitekim yanılmıyordu, bir kaç dakika sonra karanlığın içinden kulübenin önünde uzanan küçük açmayı farketti ve az sonra da bekçinin tohumluk olarak biriktirdiği bir

kozalak yığınına takılarak kösteklendi.

— Pa amca, sen misin, Pa amca?

Odanın içi çok karanlıktı. Ossokine Lisa'yı, O olduğuna bir türlü inanamadan elinden tutuyordu. Küçük kızı göğsüne bastırıyor ve saçlarını okşuyordu. Evet, bunlar tepede bir kurdeleyle bağlı olan, O'nun saç örgüleriydi. Öylesine şaşkındı ki konuşamıyor, hiç durmadan «orman, gece, yağmur, peki sen buraya nasıl geldin?» diye yineleyip duruyordu.

— Umduğumdan çok daha erken geldin. Demek o «Mutlu Ev»den kaçmak pek o kadar güç değil, ha?

— Ah, Fred! - Ossokine aylardan beri görmediği Fred'i bekçinin kulübesinde Lisa'yla birlikte gördüğüne şaşıramamıştı bile. - Bu gün Marseillaise'i nasıl söylediğimizi bir bilsen! Kumandan şaşkına döndü, ne yapacağını bile bilemiyordu!

Ne? Scheffer mi ne yapacağını bilemiyordu?

— Hayır, Scheffer değil, öbürü. Ee Lisa'cığım, matmazel Angèle'in mi yanında kaldın?

— Bana bak, dedi Fred, eğer enternasyonali söyleseydiniz bu, kumandanı daha fazla duygulandırmaz mıydı, ne dersin?

— Belki... Ama biz Marseillaise'i söyledik. Makinalı tüfekler adamın göğsüne çevrili oldu mu inan ki bu marş dev boyutlara ulaşıyor. Bu...

— Pa amca, sen de söyledin mi?

— Ben de söylüyordum Lisotchka, almanları korkutmak için. Şimdi ne yapacağız Fred?

— Şimdi saat onbir. Denizin çekilmesinden yararlanmanız gerekiyor, o da ancak saat beşte başlıyor. Sizi bir sandala bindireceğim. Benim Oléron'da kalmam gerekiyor.

Ossokine uyumuyordu. Başı dizlerine dayalı, uyuyan Lisa'nın soluklarını dinliyordu. Karanlık pencerede kepenklerin çapraz kırışleri güçlükle seçilebiliyordu. Orman, çam sakızı, çürümüş ot ve odun kokan oda çok karanlıktı. «Bir sandal. Yakında bineceğiz. Lisa ve ben, ikimiz, önceleri de olduğu gibi,

her zamanki gibi. Parayı alıp almadığını sormayı unuttum... Yaban Toprak... Öbür tarla, matmazel Angèle'in bahçesi. Tohumluk patatesler çürümüştür kuşkusuz, ama belki de Robert almıştır onları. Tutuklandığımda Lisa'ya söylemeyi unuttum... Aslında pek önemi de yok ya. Önemli olan yeniden beraber olmamız. Geceyi ve Lisa'nın soluklarını dinliyorum. Bir kaç saat sonra özgür Fransa'da olacağım. Ne yapacağım? Paris? Fabrika? Yoksa Rusya mı? Lisa'yla birlikte Rusya'ya mı dönsem?»

Odada büyük bir çalarsaatin tekdüze tıktakları duyuluyordu. Kol saatinin fosforlu göstergesi karanlıkta dolunay gibi parlıyordu. «Ama, ya Rusya'ya gitmeme izin vermezlerse? Yoksa savaş bitince Oléron'a mı dönsem? Bu pek mümkün görünmüyor bana. Olaylar ikinci bir kez aynı biçimde gelişemezler. Lisa'nın koleje veya ortaokula gitmesi gerekiyor. Bu durum beni kentte oturmak zorunda bırakacak.» Ossokine içinin, insanın ancak çok gençken duyabildiği bir acıyla dolduğunu sezdi. Oléron'a o ev yüzünden mi, yoksa bundan da öte, almanı orada öldürdüğüm için mi sıkı sıkıya bağlandım acaba? Fred duysa bunların yalnızca rus aydını uydurmaları olduğunu söyler. Tanrım, her şey O'na ne kadar da kolay geliyor! Kuşkusuz dünyanın en mutlu insanı O'dur.»

Çalar saatin tıktakları gitgide daha yumuşayıp tatlılaştı. Pencere karanlığa bürünmüş, kepenklerin çapraz kirişleri gecenin içinde eriyip gitmişti. Ossokine birden Maria Serguéevna'yı gördü. Kadın açık mor-pembe bir ılgın çalısının arkasından çıkıyordu. Mermerden yapılmışcasına biçimli vücudunun tüm çizgilerini ortaya koyan siyah bir mayo vardı üzerinde.

— Ne zamandır sizi arıyordum, dedi kişiliğiyle hiç uyuşmayan, gıcırtılı bir sesle. Bir almanı öldürdüğünüzü biliyorum. O'nun da küçücük bir kızı vardı.

İri mavi gözler, yüzünün tam yanında belirdiler.

Koyu renk gözbebeğinde kendi tepetaklak olmuş görüntüsünü gördü, «İşte Maria Serguéevna beni böyle görüyor, diye düşündü. Ama ben öyle değilim ki!» Ossokine bunu düşününce çok tuhaf bir duyguya kapıldığını sezdi, taşlaşmıştı sanki. Lisa O'nu bir iskele babası sanarak yanından geçiyordu.

— Lisa, benim! diye bağırdı korkuya kapılan Ossokine, ve gözlerini açtı.

Çalar saat tiktaklarını odanın dört bir yanını seçik ve madensel bir yankıyla doldurarak sürdürüyordu. Akreple yelkovan dümdüz bir çizgi biçiminde biribirlerinin uzantısı gibi görünüyorlardı: dörde on vardı saat.

Sandal kumsalın çalılıklarının altına saklanmıştı. Boyardville ormanı burada, okyanustan önceki son tepeye, çok sık bir biçimde tırmanıyordu. Ağaç diplerindeki sürgünler, sert ve tuzlu kış fırtınalarının kuruttuğu ağaç iskeletleri sanki kumsalı kaplayan büyük dalgalardan kaçmak istermişcesine tek yöne, kara tarafına eğilmiş akçamların iki büklüm gövdeleri, tüm bunlar iki kürekli, altı düz ve çok ağıra benzeyen sandalı çıkarmayı güçleştiren balta girmemiş bir yığın olarak biçimleniyorlardı. Deniz henüz çekilmeye başlamamıştı. Okyanus, karanlığın içinde birdenbire beliren ve gel-gitin kıyıya yığdığı düz kumun üzerinde dağılan küçük ve hızlı dalgalar halinde kumsala erişiyordu. Çok karanlıktı ortalık, hava nemliydi ve içlerinin sıkıldığını seziyorlardı. Sandal tepeden gri kumun üzerine siyah bir yunus balığı gibi indiğinde Fred;

— Aix'e şafaktan önce varman gerek, dedi. Kıyıya yanaşırken «Brest ve Oléron» diye bağırırsın. Aslında tek başına gelen küçük bir sandala ateş etmezler ya...

— Parola «Brest ve Oléron» mu?

— Her hafta değiştiriyoruz. Almanlar bir hafta önce parolayı öğrenmişler, Aix'e çıkartma yapmaya kalktılar. Ama biz daha önceden haber almıştık, ve

onları gerektiği gibi karşıladık.

Ossokine Fred'e kapının altından atılan küçük kağıdı anlattı. Günleri karşılaştırarak aynı çıkartma girişiminin sözkonusu olduğunu anladılar.

— Ne diyorsun? Yalnız o kadar mı? Kapının altından, ha? diye şaşaladı Fred. Kuşkusuz almanlar tüm direnişcileri tutuklayamadılar. Peder Jean Gestapo'nun ısırmaya kalkınca dişini kırdığı çok sıkı bir hücre örgütlemişti. Kahramanca öldüğünü öğrendik. İşkencelere daha fazla dayanamayacağını anlayınca kendisini öldürmüş. Merdiven boşluğuna atlamış.

Ossokine ve Fred sandalı kıyıya çekip Lisa'yı içine yerleştirdiler.

— Aix pek uzak sayılmaz, dört kilometre kadar bir şey. Ama sabah genellikle sis oluyor, bu pusulayı al. -Ossokine'e bir kol saatine benzeyen küçük bir izci pusulası uzattı.- Yalnız, ona güvenilebilir mi, orasını bilmem. Bir şeyler gösteriyor, ama ben anlamıyorum onun dilinden.

Osokine pusulayı parmaklarının arasından evirip çevirdi, ama gösterge karanlıkta seçilemiyordu.

— Neyse canım, önemi yok. Varacağız. Yönümü gel-gite ve akıntılara göre bulacağım. Sular çekilirken bizi Aix'e atarlar umarım.

Ossokine ve Fred sandalı ittiler ve tekne kıyıda yayılan geniş bir dalgayla uzaklaştı. Ossokine suda koştu ve bir sıçrayışta içine atladı. Bir dalganın tepesinde yükseldi sandal. Ossokine ve Lisa sıçrayan serpintilerle ıslandılar ve akıntı onları dalgaların çatlama çizgisinden uzaklara attı. Bir kaç kürek darbesiyle birdenbire karanlıklar içinde yokolan kıyıdan uzaklaştı Ossokine. Az ötede, karanlığın en koyu noktasında, kıyıda kalan Fred pilli bir feneri yakıp söndürerek vedalaşıyordu. Çevresinde karanlık o denli tekdüzeleşti ki Ossokine açık denizde yol aldığına bir türlü inanamadı. Bunda dalgaların hiç sezilmeyecek kadar geniş aralıklı ve düzgün olmasının da rolü vardı.

Ve birdenbire her şeyi anımsadı, sırtına bir mermi saplanmışcasına ürperdi. Çevresindeki karanlık bir anda açıldı, sanki bir kumaş yırtılmışcasına kuru bir gürültü duyduğuna yemin bile edebilirdi. Birdenbire tabancayla almanın ağzına bir el ateş edişini, sonra eve dönmeden önce tarlaya uğrayıp çapasını almaya gitmek için kapıdan fırlayışını ve bunları izleyen olayları hiç alışılmamış bir açıklıkla yeniden gördü. Sisin içinde kaybolan çalılıklar gözünün önünde canlandı, hatta pantalonunun paçasına takılan bir böğürtlen dalını nasıl koparıp attığını bile anımsadı. Daha sonra atını nallatmak için gelmiş olan Robert'le biraz konuştuğu demirhaneye yaklaşmıştı. Robert kısrağın arka bacağını geniş bir kayışla havada tutuyordu ve ağzından dökülen bir küfür selinin arasından Ossokine'e sisin pek yakında kalkacağını haykırmıştı. Ossokine yaşlı demircinin eğeyle düzelttiği geniş toynağı anımsıyordu. Kendisini bahçeye çağıran Sabois çavuşu duyuyor, kasaptan dönen madam Dufour'un ağır gövdesini görüyordu. Bisikletinin lastiğini şişirdiğini ve matmazel Angèle'le cevizler üzerine uzun uzun konuştuklarını da anımsıyordu. Vahşi kıyıya giden yol ve bisikletinin eğik gidonunun önünde açılan sis yeniden gözünün önüne geliyor ve yol boyunca, kapının eşiğini aştığı andan tezi yok, cebinde ağırlık yapan iki kiloluk dirhemi hissediyordu. Bu yük, mümkün olduğu kadar çabuk kurtulması gereken düşman bir varlık gibiydi.

Bir daha görmemecesine unuttuğunu sandığı tüm bu görüntüler bir bir gözlerinin önünden geçtiler. Bilincinden kaçan zamanı belleği O'na bir daha yaşatıyordu.

Karanlık ağır ağır kesifliğini yitirdi. Uzakta hayal-meyal seçilen ufuk daha seçikleşerek yaklaşıyordu. Gün ilerledikçe büsbütün belirginleşiyordu, sonunda ortalık Lisa'nın yüzünü görebileceği kadar aydınlanınca Ossokine ufkun kayığın hemen yanında başladığını gördü. Beyaz bulutlar, sanki bü-

yük su canavarları kuyruklarının halkalarını kıvırıyorlarmış gibi eğilip bükülüyor, dönelip duruyorlardı. Ossokine artık hiç bir işe yaramayan kürekleri bıraktı, Fred'in verdiği küçük pusula çalışmıyordu.

Üç sat geçti. Şimdiye değin çoktan varmış olmaları gerekiyordu Aix'e. Kuşkusuz akıntı onları Eğer güneye doğru akmış olsalar sonunda Fouras'ı çevreleyen sığlıklara oturmaları gerektiğini ve dolayısıyla burasının nasılsa fransız ordusunun bulunduğu bir yer olduğunu; yok eğer kuzeye doğru akmış olsalar, denizin kabarırken sandalı geriye atacağını, daha uzağa, La Rochelle yönüne, veya doğrudan doğruya Ré adasına, yani daha da öteye çıkmak zorunda kalacaklarını düşünüyordu. «Beni zindana kadar götürmelerine bile gerek olmayacak, diye geçirdi Ossokine, kendiliğimden gitmiş olacağım Scheffer amma da sevinir, ha!»

— Pa amca, oraya bak, öne sanki sis yükseliyor. Lisa kayığın kıç üstünde oturmuştu. Yün bir örtüye öylesine sarınmıştı ki küçük burnundan ve iri siyah gözlerinden başka hiç bir yeri görünmüyordu.

Ossokine arkasına döndü. Gerçekten de sis sanki sonunda beyazımtrak bulutların dönelmeyi sürdürdükleri koridor benzeri bir açıklık bırakarak seyreliyordu. Deniz kıpırtısızdı, ama su iyice görünmeye başlayınca yavaş yavaş yükselen dip dalgalarını farkedebildiler. Kulak kabarttı Ossokine, çatlayan dalgaların gürültüsünü duyar gibi oluyor, ama bu sesleri de bir hayli tuhaf buluyordu: çalkalanıp şapırdıyordu sanki su. Bazan sesler kesiliyor, hemen sonra sanki görünmeyen kıyı çok daha yakınlardaymış gibi daha seçik bir biçimde yeniden başlıyordu.

— Bir gemi! Pa amca, bak, bir gemi!

Siste çok büyük bir teknenin gövdesi beliriyordu. Ölçüsüzcesine yükselen bordası sisin içinde kayboluyor, su kesimi çizgisinin hemen yanındaki, üstleri dev yosun saçaklarıyla bezenmiş kayalar sudan sıyrılıyorlardı.

— Lisa, bu Boyardville kalesi.

— Bizim kalemiz mi? Hani Saint-Denis'ten gördüğümüz mü? Ne kadar da istiyordum buraya gelmeyi!

Ossokine kayalara doğru kürek çekti.

18. yüzyılda yapılmış ve şimdilerde terkedilmiş kalenin dev duvarı, üzerlerinde yükseliyordu. Beş veya altı metre yukarılarında da mazgallar beliriyordu. Kalenin yapımında kullanılan taşların bazıları düşmüş, duvarlar da çiçek bozuğu bir görünüme bürünmüşlerdi. Kayaların üzerinde kalenin üst sahanlığına çıkan bir merdiven görünüyordu, ama basamaklar suyun o kadar üzerinde kalıyorlardı ki, merdivenden ancak denizin yüksek olduğu zamanlarda yararlanılabilirdi.

— Boyardville kalesinde neler var neler, bir bilsen Lisa! Bana deniz çekildiğinde ıstakozların elle yakalanabildiğini anlatmışlardı. Yengeçlerin de...

Ossokine siyah kayaların arasında kıyıları kumsal olan ufacık bir koy gördü.

— Bak, Lisa! Bir kumsal bile var.' Yazın geliriz...

Boyardville kalesi Aix'ten birbuçuk kilometre uzaktaydı. Ama sis varken bu uzaklık nice kilometrelere de dönüşebilirdi. Ossokine beklemeyi yeğledi. Oléron'un üzerinde hiç bir zaman uzun süre kalmazdı sis.

Çekilen deniz okyanusun sularını aldı, götürdü ve sandal yarı yarıya ince kumla dolu gölcüğün ortasında kaldı. Dalgalar kimi zaman iri iri geliyor, kimi zaman ise hafifliyorlardı. Sonra su yükselmeye başladı, okyanus karaya doğru geri dönüyordu.

— Pa amca, yemek yiyelim mi? Matmazel Angèle bana domuz kavurması verdi. Öyle güzel ki, bir ye de gör.

Öğleden sonra saat Ikiye doğru gökyüzü ağardı ve hâlâ görülmeyen, ama bozbulanık aydınlıktan sızmaya başlayan güneş farkedilebildi. Ossokine Aix'in hangi yönde olduğunu saptamaya ve hemen

yola çıkmaya karar verdi, zira sis kalkınca Boyardville'deki almanlar tarafından görülmek olasılığı vardı. Hafif bir rüzgâr çıktı, olanca gücüyle asıldı küreklere Ossokine. Az sonra kıyıdaki tepelerin üzerindeki akçamları seçebildiler.

— Biliyor musun Lisa, ingilizler Napoléon'u Saint-Hélène'e yolladıklarında, bu adadan yola çıkmıştı. Birası O'nun ayak bastığı son fransız kara parçası. Ve son gördüğü de Oléron...

— O zaman belki de Lermontov bizim Yaban Kıyı'mızdan söz ediyordu:

Kumsalda geniş adımlarla,
dimdik ve atılgan, ilerliyordu...
Yüksek sesle arkadaşlarını çağırdı
ve mareşallerini ciddiyetle topladı.

— Elbette bizim Yaban Kıyı'mız. Veya belki de Aix'tir, bilmiyorum.

Ve ağu gibi acı gözyaşları
soğuk kumlara damladılar...

Hey, siz oradakiler! Nereden geliyorsunuz?

On yedi yaşlarında, genç bir delikanlı koşarak iniyordu tepeden. Sivil giyinmişti, ama başında mavi havacı şapkası vardı. Siyah bir perçem düşmüştü alnına.

— Brest ve Oléron, diye bağırdı Ossokine.

— Ah, demek sizsiniz! Martin arkadaş sizden sözetmişti bana. Küçük bir de kız olacağını söylemişti.

Ossokine ayakkabısını bağlar gibi eğildi ve hafifçe toprağı okşadı. Bunu neden yaptığını; Napoléon'un odası olduğu için mi, yoksa sonunda özgür Fransa toprağına vardığından mı, pek bilmiyordu.

Sandalı çekmeme yardım edin, yoksa deniz çekilirken götürür onu, diye bağırdı siyah perçemli genç çocuk. O daha çok işimize yarayacak.

— BİTTİ —

YABAN TOPRAK

VADİM ANDREEV

Çeviren :
T. Ahmet Şensılay

«Almanların Aix'teki Fransız kuvvetlerine bir saldırı hazırladıklarını duyurdu Roger, ama bu saldırı gerçekten de yapıldı mı acaba? Kim bilir? Roger'in yatağına bir göz attı. La Cotiniére'li iki balıkçıyla prafa oynuyordu fırıncı. Ossokine onunla pek sık konuşmaya özen gösteriyordu, zira 4 numaralı koğuşun 67 tutuklusu arasında özellikle Roger ile ilgilenenlerin bulunduğundan hiç kuşkusu yoktu.»

ÖNEMLİ NOT

Bu kitap basılı fiyatının üzerinde satılamaz.

160 Lira

cem ofset a.ş. ☎:206671/72